Arcyl. V. 120. 28.

TUDOMÁNYOS GYÜJTEMÉNY

28

KATHOLIKUS EGYHÁZI JOG

A CODEX IURIS CANONICI ALAPJÁN

III.

IRTA

DR. KÉRÉSZY ZOLTÁN

NYILV. RENDES JOGTANÁR

A PÉCSI M. KIR. ERZSÉBET TUDOMÁNYEGYETEMEN

PÉCS

A DANUBIA KIADÁSA

1927

129019

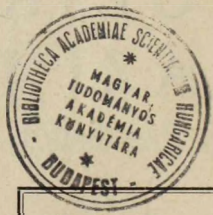

Minden jog — a compendium-készítés joga is fenntartva

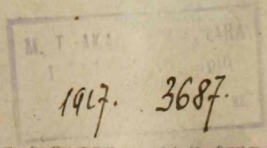

NYOMTATTA A DUNÁNTÚL EGYETEMI NYOMDÁJA PÉCSETT

TARTALOM.

HARMADIK KÖNYV.

Egyházalkotmány.

Harmadik fejezet.

(Folytatás.)

II. Az egyes egyházi hivatalok.

	Lap
72. §. A pápa	559
73. §. *a)* A bibornokok	570
73. §. *b)* A római kuria	581
74. §. A pápai követek	605
75. §. A A patriarchák, exarchák, primások és érsekek	614
76. §. Az apostoli vicariusok és praefectusok	627
77. §. Az apostoli kormányzók (administratores apostolici)	634
78. §. A püspökök	637
79. §. A felszentelt (címzetes) püspökök (episcopi titulares)	656
80. §. A koadjutorok és segédpüspökök (coadiutores et auxiliares episcoporum)	661
81. §. A püspöki kuria	666
82. §. A káptalanok	683
83. §. Egyházmegyei tanácsosok (consultores dioecesani)	714
84. §. Az esperesek (decani rurales, vicarii foranei)	716
85. §. A plebánusok	720
86. §. A parochushelyettesek (vicarii parochiales)	737
87. §. A templomigazgatók (rectores ecclesiae). A kolostorok és testvéresülések káplánjai	744

Lap
88. §. Exemptiók. A kisebb prelátusok 747
89. §. A katonai lelkészet 757

III. A zsinatok.

Lap
90. §. A zsinatok általában 761
91. §. Az egyetemes zsinat (concilium oecumenicum) . . 763
92. §. A plenáris és tartományi zsinat (concilium plenare et provinciale). A püspöki értekezletek 766
93. §. Az egyházmegyei zsinat (synodus dioecesana) . . . 772

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

HARMADIK KÖNYV.

EGYHÁZALKOTMÁNY.

HARMADIK FEJEZET.

(Folytatás.)

II. Az egyes egyházi hivatalok.

72. §. A pápa.

A. Roskovány, Romanus Pontifex tamqua primas ecclesiae et princeps civilis e monum. omn. saecul. demonstratus, 1867 s k. é. G. *Schneemann*, Der Papst d. Oberhaupt d. Gesammtkirche, 1867. *M. D. Bouix*, Tractatus de Papa, 1868. ss. *Wernz*, Ius decret, II. n. 563—618. *J. T. Schulte*, Die Macht der röm. Päpste über Fürsten, Länder, Völker u. Individuen, 1896. (3. kiad.) *D. Palmieri*, Tractatus de Rom. Pontif. 1902. (3. kiad.) *Scherer*, Handbuch, I. 80. §. *Blat*, Comment. II. 173—178. *Stutz*, Der Geist d. Cod. Iur. Can. 1918. VIII. *Cocchi*, Comment. II. n. 147—155. *Vermeersch-Creusen*, Epitome, I. 294—300, *Sägmüller*, Lehrb. 87. §. *Haring*, Grundzüge, I. 68. §. *Eichmann*, Lehrb. 58. §.

Az egyház szervezetének iure divino keletkezett elemei közt leglényegesebb a *primatus*, vagyis az a hivatal, mely az egyházi hatalom teljességét (plenitudo potestatis) tartalmazván s az egész egyház központja lévén, az egyház egységét világosan kifejezésre juttatja és leghatásosabban biztosítja. A primatus a római püspökséggel van elválaszthatatlanul összekötve úgy, hogy Róma város püspöke, mint Péter

apostol személyes utódja,[1] e tisztségre történt szabályszerű megválasztatásával s ennek elfogadásával eo ipso a primatust is elnyeri.[2]

Az apostolok hatalmát és hivatását az összes püspökök korporative öröklik, s így a hierarchia ordinis legmagasabb lépcsője a püspökség. Az ordo szempontjából a római püspöknek hatalma lényegileg ugyanolyan, mint a többi püspököké; csakhogy míg ezek a püspöki ordót feltételező cselekményeket csak saját megyéjükben s az ennek kötelékébe tartozó hívekre nézve végezhetik, addig a római püspök az episcopalis ordóban foglalt hatalmat (mely tartalmilag a többi püspökökével azonos), az egész egyházban s bármely megkereszteltre vonatkozóan gyakorolhatja.

Ellenben mint a primatialis hatalom birtokosa a római püspök a iurisdictio szempontjából a többi püspököknek *felette áll*. Tehát a hierarchia iurisdictionis legmagasabb lépcsője — és pedig iure divino — a *primatus*. A római püspök, mint Péter apostol személyszerű utódja, Jézus Krisztusnak, az egyház láthatatlan fejének helyettese és képviselője, tehát az egyház látható feje.

A katholikus egyház tanítása szerint a primatus az egyház alapításával egyidejüleg keletkezett és Krisztustól eredő, tehát isteni jogon (ius divinum) nyugvó intézmény. Azonban lényeges jogosítványainak terjedelmére és a szintén isteni jogon gyökerező püspökséghez való viszonyára nézve a későbbi középkor eleje óta az *episcopalis* (conciliaris) és a *papalis* (curialis) *elmélet* áll egymással szemben.

---

[1] Vatic. Sess. IV. Const. dogm. de eccles. Christi cap. 2.
[2] *Wernz*, Ius decret. II. 566. *Cappello*, De curia Romana I, 12.

Az *episcopalis* (conciliaris) *elmélet* szerint, melyet a konstanci és baseli zsinatok, a Pithou és Bossuet által tudományosan formulázott gallikanismus hívei s a febronianisták *(Van Espen, Hontheim Miklós)* hirdettek, a tulajdonképeni, eredeti, legfőbb egyházi hatalom a püspökség, melynek az isteni jog által meghatározott tartalmán az idők folyamán semmi változás nem történt és pedig még a primatus kifejlődésével sem. Mert a pápa — bár hatalma szintén isteni rendelésen nyugszik — csak első a püspökök között (primus inter pares) és tiszteleti főnökségén kívül csupán az egyház egységének és kifelé való képviseletének biztosítása végett van a többi püspökökétől különböző hatalmi jogokkal felruházva. A pápát eredetileg ily értelemben megillető jogok a primatus *lényeges* vagy *eredeti jogosítványai (iura essentialia, primigenia, necessaria)*, míg a többi jogai, melyek a pápai hatalomban eredetileg nem foglaltattak, hanem csak a történeti fejlődés útján jutottak annak körébe, *mellékes* vagy *származékos jogok (iura accessoria, secundaria, humana)* s ezek a primatus lényegéhez nem tartoznak. És a pápa jogainak egy harmadik csoportját a *iura controversa*, vagyis azok a jogosítványok alkotják, amelyeknek a jogi minőségéről a nézetek eltérők. A mellékes, származékos jogok a primatustól elvonhatók anélkül, hogy ezáltal annak lényege érintetnék. A *legfőbb hatalom tehát a püspökök egyetemének*, illetve a *közzsinatnál van*, mely a pápától a nem lényeges jogokat vagy ezek egyikét-másikát elvonhatja. Ezért a pápa intézkedéseit, döntéseit a közzsinathoz lehet felebbezni, mely felette áll a pápának *(concilium supra papam)*.[3] Ez az elmélet a reform-

[3] Az episcopalis rendszer (conciliaris elmélet) képviselői: *Gelnhausen* Konrád († 1390), *Langenstein* Henrik († 1397), *Zabarella* Ferenc († 1417), Petrus de *Alliaco* (Pierre *d'Ailly*

zsinatok idején keletkezett s hódított tért, midőn a schisma folytán a pápaság hatalma és tekintélye alábanyatlott. Ellentétben ezzel a *papalis* vagy *curialis elmélet* hívei azt tartják, hogy az egyházban minden hatalom a primatusból származik le[4] s így a püspökök egyeteme, a közzsinat alá van rendelve a pápának és határozatai pápai megerősítést igényelnek, s a pápa a közzsinati határozatokat egyoldalúlag módosíthatja vagy érvényen kívül helyezheti.[5] Sőt a túlzó kurialisták nézete szerint a püspökök csakis a pápa delegátusai, mig a mérsékeltebb papalis elmélet szerint a püspökség nem a primatusból származó, de önálló, az apostoli succession nyugvó s *iure divino* keletkezett hatalom. A primatus azonban az episcopatusnál magasabb iurisdictionalis hatalom s így az összes, valamint az egyes püspökök is alárendelvék a pápának, akinek nemcsak tiszteleti főnöksége van, de az egyház alapítója által *iurisdictionalis teljhatalommal* is felruháztatott. Ebben az értelemben döntött a vati-

---

† 1420 körül), *Gerson* János († 1429), *Escobar* András († 1430), *Clémange* Miklós († 1434 körül), *Cusa* Miklós († 1464), *Enea Silvio Piccolomini* (II. Pius pápa † 1464), *Jüterbogk* Jakab († 1465), *Döring* Mátyás († 1469), *Kartäuser* Dénes († 1471) és *Heimburg* György († 1472).

[4] A papalis rendszer elveti a primatialis jogoknak lényegesekre (iura estentialia) s lényegtelenekre vagy járulékosokra (iura accessoria) való osztályozását. A iure divino keletkezett primatus jogainak lényegét nem befolyásolhatja, hogy azok az egyház alapítása óta állandóan gyakoroltatnak-e avagy csak később vétettek-e gyakorlatba. Mert ez utóbbiak is — bárha csak később gyakoroltatnak — a primatus tartalmában már eredetileg bennfoglalt jogosítványok, mivel a jog létezése nem függ annak gyakorlatától.

[5] A papalis rendszer hívei s tudományos képviselői: *Aegidius de Colonna* († 1316), *Augustinus Triumphus* († 1328), *Palude* Péter († 1342), *Alvarus Pelagius* († 1352), *Turrecremata* János († 1468), *Dom. Jacobatius* († 1527), *Thomas de Vio (Cajetanus* † 1534), *Campeggio* Tamás († 1564).

káni zsinat is, midőn dogma gyanánt jelenté ki, 1. hogy Péter apostolt nemcsak a primatus honoris illeti, de valóságos és saját iurisdictio (primatus verae et propriae iurisdictionis) az egész egyház felett és ezt a hatalmat közvetlenül Krisztustól nyerte; 2. hogy a primatialis joghatóság iure divino a római püspökre, mint Péter apostol személyszerű utódjára származott át és 3. hogy ez a hatalom teljes és legfőbb, közvetlen, igazán püspöki (plena et suprema potestas in universam ecclesiam, potestas ordinaria, immediata et vere episcopalis).[6]

A vatikáni zsinat ebbeli határozatával egyértelműleg formulázza a primatus mibenlétét az egyházjogi kódex is, midőn kimondja, hogy: „Romanus Pontifex, Beati Petri in primatu Successor, habet non solum primatum honoris, sed supremam et plenam potestam iurisdictionis in universam Ecclesiam tum in rebus quae ad fidem et mores, tum in iis quae ad disciplinam et regimen ecclesiae per totum orbem diffusus pertinet" (c. 218). Ezt a hatalmat pedig a római püspök a törvényes módon (legtime) történt választás elfogadásával tüstént s ipso facto elnyeri (c. 219.). Továbbá világosan kinyilatkoztatja a mai egyházi jog a pápának superioritását a közzsinattal szemben, midőn kijelenti, hogy a közzsinati határozatok végleges kötelező erőt csakis a pápa által történt megerősítés és az ő parancsából való kihirdetés által nyernek (c. 227.) és hogy a pápai döntések ellenében a közzsinathoz nem lehet felebbezni (c. 228. §. 2.).

A pápát illető iurisdictionalis jogok összesége *primatus iurisdictionis*-nak, a tiszteleti jogok összesége pedig *primatus honoris*-nak mondatik.

---

[6] Vatic. Sess. IV. Const dogm. de ecclesia Christi, cap. 1—4.

I. *Primatus jurisdictionis.* A pápát *legfőbb* és *teljes joghatóság* illeti az egész egyházra vonatkozólag *(suprema et plena potestas jurisdictionis in universam ecclesiam)* úgy a hit és erkölcs, mint a fegyelem és az egyház igazgatása tekintetében. A pápa jurisdictiója valóban *püspöki (vere episcopalis), rendes (ordinaria)* és *közvetlen (immediata),* amely kiterjed úgy az egész egyházra, mint annak egyes részeire, az összes, valamint az egyes lelkipásztorokra és hívekre (episcopus episcoporum) s iurisdictionalis hatalmának gyakorlatánál a pápa mindenféle világi tekintélytől független. Különösen pedig jurisdictionalis primatusánál fogva a pápát illeti:

1. a *törvényhozó hatalom* bármely ügyben úgy az egész egyházra, mint az egyes egyházakra vonatkozólag; tehát a pápa egyetemes és partikuláris érvényű törvényeket hozhat, a törvényeket hitelesen magyarázhatja, megváltoztathatja és eltörölheti, kiváltságokat, azaz a közönséges jogtól eltérő vagy éppen azzal ellentétes jogot (jus speciale) létesíthet, dispensatiókat adhat, azaz a törvény kötelező erejét bizonyos esetekre felfüggesztheti, vagy dispensatiók adására másokat felhatalmazhat;

2. a *legfőbb tanitói hatalom* (postestas magisterii); nevezetesen a pápa minden, a hitet és erkölcsöt érintő nyilatkozata, döntése tekintetében *(dum ex cathedra loquitur)* csalatkozhatatlan (c. 1323. §. 1. és 2.); ő az egész egyházra kötelező hittani decretumokat bocsáthat ki, dogmai vitákat végérvényesen eldönthet, eretnek tanokat kárhoztathat, őt illeti a vallási iratokra vonatkozó censura és a missziók létesítésének joga;

3. a *legfőbb kormányzati hatalom.* Nevezetesen ő püspökségeket létesíthet, azokat megszüntetheti vagy megváltoztathatja (egyesítés, felosztás), bármely egyházi hivatalt betölthet és a betöltési jogot

magának fenntarthatja. Teljes hatalommal szabályozhatja az egyházi kultuszt, s legfelső fokon ő jogosult a sacramentumok igazgatására, liturgikus törvények előírására, egyházi ünnepek elrendelésére, megszüntetésére, más időre való áthelyezésére, búcsúk engedélyezésére, a bűnök aluli feloldozás reserválására, szerzetesrendek s rendházak approbálására és megszüntetésére. Ő az egyházi vagyon legfőbb igazgatója, s mint ilyen, az egyházi javak szerzésére, elidegenítésére és kezelésére vonatkozóan szabályokat állapíthat meg s ő gyakorolja a egyházi adóztatás jogát;

4. a *legfőbb bírói hatóság*. A pápa *iudex supremus*, akinek törvényszéke a legmagasabb forum s az általa hozott ítéletek ellen sem az egyetemes zsinathoz, sem valamely világí hatalomhoz nem lehet felebbezni (c. 228. 5. §. 2., 2332) s a pápa felett senki bírói hatóságot nem gyakorolhat („Prima Sedes a nemine iudicatur," c. 1556.);

5. a *főfelügyeleti jog*, amelynél fogva a pápa jogosult felügyelni, hogy az egyház előljárói s hívei a kánonoknak megfelelően viselkedjenek és teljesítsék kötelességeiket. Ezért az egyházi élet megannyi nyilvánulásáról az egész földkerekségen bárhol és bármikor tudomást szerezni joga és kötelessége. Miután főfelügyeleti jogát az egyes egyházmegyékben személyesen nem gyakorolhatja, a püspököktől megyéjük állapotáról időnkint tudósításokat kívánhat (visitatio liminum, ius petendarum relationum, c. 341.) és a pápai követek s nunciusok nemcsak diplomáciai megbízottak gyanánt, de a pápa főfelügyeleti jogának közegeiként is szerepelnek.

Jóllehet a pápát az egyetemes egyház kormányzása tekintetéből rendes és közvetlen hatalom (ordinaria et immediata potestas) illeti, mindazáltal törvényhozó, bírói s egyházigazgatási hatalmát közvet-

lenül csak a *fontosabb, nagy körültekintést s óvatosságot igénylő ügyekben (causae maiores, difficiliores, graviores, arduae)* szokta közvetlenül gyakorolni. Ezek közé tartoznak például ratione personae a fejedelmi családok ügyei, a bibornokok, apostoli követek és püspökök elleni bűnvádi perek (c. 1557. §. 1., 1962); ratione materiae pedig igen sok fontos ügy, így: a hittani kérdésekben való törvényhozás (c. 1323. §. 2.), magasabb egyházi hivatalok alapítása és betöltése, boldoggá és szentté nyilvánítás (c. 1277., 1999. §. 1.), házassági ügyekben való törvényhozás (c. 1038., 1040.), liturgikus kérdések (c. 1257.), általános interdictumok kiszabása (c. 2269. §. 1.) stb. A pápa bármely egyházi ügyet *közvetlenül* (az alsóbb hatóságok mellőzésével) elintézhet *(iurisdictio immediata, pastor immediatus*, c. 218. §. 2.), illetve elintézés végett magához vonhat (affectio Papae) s az általa hozott ítéleteket és döntéseket az alsóbb hatóságok hatályon kívül nem helyezhetik, sem pedig meg nem változtathatják.

A pápa képviseli az egész katholikus egyházat az államok uralkodóival és kormányaival szemben; velük az egyház nevében megállapodásokat létesíthet. Nemzetközjogilag elismert szuverenitásánál fogva követküldési és elfogadási joggal bír.

II. *Primatus honoris*. A pápát megfelelő címek, a pápai méltóság jelvényei és tiszteletjogok illetik, ú. m.:

a) Papa, Summus (Maximus, Apostolicus) Pontifex cimezés, melyeket egykoron minden püspök viselhetett, de az V-ik század óta csak a római püspök használ.[7] Mint Péter apostol

---

[7] *Thomassin*, Vetus et nova discipl. P. I. l. 1. c. 4. *B. Labanca*, Del nome Papa nelle chiese cristiane in Oriente ed Occidente, 1902. *F. Lanzoni*, Culmen Apostolicum c. közleménye (Riv. stor.-crit. delle scienze teolog. IV. 733. s köv. l.). *Achelis*, Das Christentum i. d. ersten drei Jahrhund. II. 13.

utódja, *Isten, Krisztus vagy Péter helytartójának (Vicarius Dei, Christi, Petri)* is szokott neveztetni. Hozzá intézett megszólításkép a *Sanctissime Pater, Sanctitas Vestra* címzések szokásosak. Magát pedig a pápa *püspöknek* s *pápának* szokta nevezni ezen, főleg ünnepélyesebb irataiban (constitutiók) használt hozzátétellel: *servus servorum Dei,*[8] ami I. Gergely pápa óta van használatban.

b) A pápai méltóság *jelvényei:* 1. a *pallium,* melyet a pápa egyházi teljhatalmának kifejezésekép ünnepélyes misék alkalmával viselni szokott; 2. a *tiara seu triregnum,* egy hármas aranykoronával kombinált s drágakövekkel díszített föveg fehér selyemből, melyet a pápa hármas hatalmának jeléül különös ünnepélyes alkalmakkor szokott viselni;[9] 3. az *egyenes pásztorbot (pedum rectum);*[12] 4. a Krisztus képével díszített *kereszt,* melyet hivatalos menetek alkalmával egy subdiakon visz a pápa előtt; 5. a *halászgyűrű (annulus piscatoris)* és 6. *pápai ruha.* Házi öltöny gyanánt a pápa fehér selyem talárt, bíborvörös cipőt beleszőtt arany keresztekkel, fővegül fehér selyem solideot (pileolum, camaura) visel. Ünnepélyes alkalmakkor, nevezetesen ha pontificál, öltözete: chorusing (rochetto), hermelines vállköpeny vörös atlaszból (rubra Mozzetta) és stóla. Ha a pápa úton van, a legmagasabb oltári szentség vele vitetik.

c) Tiszteletjogai: lábcsókkal való üdvözlés (adoratio) illeti meg a hívek részéről, a kardinálisok lábát és kezét, uralkodók s ezek képviselői kezét csókolják meg. Neve a mise kánonjában primo loco felemlíttetik. A pápának számos régebbi politikai jellegű tiszteletjoga közül ma csak tiszteleti elsősége a világi szuverének közt s diplomáciai küldötteinek a többi

---

[8] Ezt az alázatos címet legelsőbben Nagy Gergely pápa használja Joannes Jejuniator konstantinápolyi patriarchával szemben (588). *Schmitz,* Ursprung u. Gesch. der Devolutionsformeln b. z. ihrer Aufnahme i. d. fränk. Königsurkunde, 1913. 38. s k. l. *W. Levison,* Zur Vorgeschichte der Bezeichn. Servus Servorum Dei (Zeitschrift der Savigny-Stift. Kan. Abt. 1916. IV. 385. s köv. l. *Melichár K.,* A „Servus servorum Dei" eredete (Religio, 1921. évf. 169. s köv. l.).

[9] A tiara első koronája VII. Gergelytől való, a másodikat VIII. Bonifacius s a harmadikat XI. Benedek csatolta hozzá; *E. Müntz,* La tiare pontif. du VIIIe an XVIe siècle, 1897. *E. Wüscher-Becchi,* Ursprung d. päpstl. Tiara (regnum) u. d. bischöfl. Mitra (Röm. Quartalschr. XIII. (1899) 72. s köv. l.

[10] c. un. X. I. 15.

követekkel szemben való ançiennitása (hivatalkorra való tekintet nélkül) maradt meg. A középkorban pedig több más tiszteletjoga is volt, ú. m. őt illette a római császár felkenése, megkoronázása és tőle hűségeskü kívánása, valamint az ú. n. *officium strepae*, hogy t. i. a császárok és királyok, midőn a pápa lóra ült, neki a kengyelvasat tartották; az újonnan választott császár egykor követség útján szokott neki engedelmességet ígérni.[11]

Az egyetemes egyházi főnökségen, a primatuson kívül a pápa *egyéb méltóságokat* is visel, u. m. *a)* ő a *nyugat patriarchája; b)* Olaszország s a hozzátartozó szigetek *primása; c)* a római egyháztartomány *érseke*, és pedig egyháztartományát alkotja a Latium-féle hat suburbicarius püspökség és 37 más olaszországi, valamint minden exempt püspökség és suffraganeus nélküli érsekség; végül *d)* a *római egyházmegye püspöke*. Egyházmegyéjét Róma város és környéke (Comarca di Roma) alkotja. A püspöki iurisdictiót megyéjére vonatkozóan a pápa a *Cardinalis Vicarius* útján gyakorolja, akinek valóságos ordinaria iurisdictio-ja van, amely a pápa halálával sem szűnik meg.[12] A Cardinalis Vicarius mellé a pontificalis functiók végzésére egy címzetes érsek vagy patriarcha rendeltetik (Vicegerens). A pápának püspöki székesegyháza a lateráni templom (Sacrosancta Lateranensis ecclesia, urbis et orbis mater et caput, Santo Giovanni Laterano).

A pápa az egyházállamnak 1870-ben bekövetke-

---

[11] *Ch. Buder*, De legationibus obedientiae Romam missis, 1737. *H. Zwiedinek v. Südenhorst*, Die Obedienzgesandschaften der deutschen Kaiser a. d. röm. Hof i. 16. u. 17. Jahrhund. (Arch. f. öst. Gesch. LVII. (1879) 171. s köv. l.

[12] *„Vacante Sede"* n. 19. A Cardinalis Vicarius tisztségét újra szabályozta X. Pius 1912. jan. 1-én kelt *„Etsi Nos"* kezdetű konsitutiója (A. Ap. Sed. IV. (1912) 5. s k. l.). L. még *T. M. Baumgarten*, Beiträge zur Erforschung d. Eidesformel Vic. Urbis in spir. generalis (Arch. f. kath. Kircher. XCI. (1911) 222. s köv. l.

zett teljes szekularizációjáig világi szuverenitással is bírt. Az *egyházi* vagy *pápai államot (Patrimonium Sancti Petri)*, melyet még az 1815-iki bécsi kongresszus is elismert, a Kis Pipin által adományozott terjedelmes italiai birtokok s a később ezekhez járult újabb adományok és szerzemények alkották. Azonban a pápai állam 1860-ban részben, majd az 1870-iki olasz államegységi mozgalmak folytán teljesen megszünt, illetve az olasz királyságba kebeleztetett be s ennek megtörténte után *az 1871 máj. 13-iki olasz garantia-törvény* a pápának az olasz államhoz való viszonyát s egyúttal nemzetközi jogi állását is rendezte. E szerint a pápa részére a világi szuveréneket megillető tiszteleti jogok biztosíttatnak, következési s elfogadási joga elismertetik, továbbá a garantia-törvény biztosítja az aposoli szék részére az egész világgal való érintkezés szabadságát, a Vatikán és Laterán s a Gandolfo kastély birtokát és kimondja, hogy mindezek diplomáciai reálimmunitást (exterritorialitas) élveznek; végül a pápa részére 3 millió 225 ezer frank évi civillisztát állapít meg. Az egyház azonban az annektálást occupatio bonorum ecclesiaenak minősítette s az egyházállamot *jogilag ma is fennállónak tekinti* és tényleg való restaurálását szüntelenül követeli annyival is inkább, mert a pápa teljes függetlenségének biztosításához, vagyis ahhoz, hogy a legfőbb egyházkormányzati hatalmát szabadon és akadálytalanul gyakorolhassa, az egyházállam, illetve világi szuverenitás birtokát elengedhetetlen kelléknek tekinti.[13]

---

[13] Az egyházállam tényleges visszaállításának problémája, az ú. n. *római kérdés* irodalmát l. *Sägmüller*nél (Lehrb. 87. §. 392. l. 1. és 2. jegyz., 393. l. 1. jegyz.). Az ide vonatkozó újabb művek: *Bastgen*, Die Römische Frage, I—III. 1917—1919. *Müller*, Die völkerrechtliche Stellung des Papstes, 1916. *Sipos I.*, A római kérdés, 1917.

73. §. A bíbornokok.

Bangen, Die römische Kurie, 1854. *Bouix*, De Curia Romana, 1859. *Hilling*, Die römische Kurie, 1906. *Cappello*, De Curia Romana, 1911—1913. (I.—II. köt). *Sägmüller*, Die Tätigkeit und Stellung der Kardinäle bis Papst Bonifacius VIII., 1896. *Wernz*, Ius decret. II. n. 621—639. *Blat*, Commentar. II. n. 188—229. *Cocchi*, Commentarium, II. n. 169—182. *Hilling*, Das Personenr. d. Kod. iur. can. 43. §. *Haring*, Grundzüge, I. 70. §.

Régebben — már az V. századtól kezdve — cardinalisnak neveztek minden oly klerikust, aki valamely főegyház (cardo) címére szenteltetett fel, tehát titulus proprius-szal bírt s az illető egyháznál bizonyos megszabott hatáskörrel tartósan alkalmaztatott (clerici cardinales, incardinati).[14] A nyolcadik századtól kezdve pedig a püspöki székesegyházaknál szolgáló klerikusokat szokás cardinalisoknak nevezni, mígnem IX. Leó pápa uralkodása óta (1053) a cardinalis elnevezés csakis a római egyház klerikusaira, azaz a római presbyterium tagjaira és V. Pius rendelete szerint ezek főbbjeire alkalmaztatik.[15] A római presbyteriumot alkották pedig a Róma város hét kerületében a szegényügy kezelésével megbízott diakonok (diaconi regionarii) s a római főegyházaknál tartósan alkalmazott presbyterek, kiknek száma Marcellus pápa idejében (309 körül) huszonötre rúgott.[16] Ezek a cardinalisok később négy collegiumot alkotak s ezek mindenike hét-hét cardinalis presbyterből állott, hogy Rómának négy főegyházánál (Maria Maggiore, Szt. Péter, Szt. Pál és Szt. Lőrinc) az isteni tiszteleti teendőket ellássák.[17] Tehát ekkor már a ró-

---

[14] c. 3. D. XXIV.; c. 5. D. LXXI.; c. 6. D. LXXIV.; c. 42 C. VIII. q. 1.

[15] V. Pius „Postquam verus" const. 1567. febr. 17. *Hinschius*, K.-R. I. 319. l.

[16] Liber pontif. I. 126, 164. (ed. *Duchesne*).

[17] Liber pontif. (ed. *Duchesne*) I. 249., *Grisar*, Geschichte Roms, I. köt. 661. l.

mai egyháznak 28 cardinalis presbytere volt. A regionarius diakonokhoz tartoztak idővel a diaconi Palatini, akik a pápa oldala mellett isteni tisztelet alkalmával az oltárnál szolgálatot teljesítettek. Mindezen cardinalis presbyterekhez s diakonokhoz (presbyteri et diaconi intitulati) járultak, illetve a római presbyteriumhoz tartoztak később az ú. n. *suburbicarius püspökök* is, t. i. a Rómával szomszédos megyék püspökei, akik a pontificalis funkciókban a pápának segédkeztek s az ő képviseletében a római székesegyháznál (Lateran) a püspöki teendőket váltakozva ellátták (innen episcopi hebdomadarii-nak is mondattak) s ezért a pápa által fontosabb tanácskozásoknál a presbyteriumhoz bevonattak. A suburbicarius püspökségek száma eleinte hét volt, de a XII. századtól kezdve hatban állapíttatott meg, ú. m. Ostia (Velletri-vel egyesíttetett 1150-ben), Albano, Sabina, Tusculum (Frascati), Praeneste (Palestrina) és Porto [Santa Rufina-val (Silva Candida) egyesítve 1126-ban].[18] A bíbornoktestület [*Sacrum, Apostolicum Collegium,* Sacer (totius ecclesiae) Senatus] tagjainak tekintélye a XI. századtól fogva rohamosan emelkedik. II. Miklós (1059) és III. Sándor (1179) óta kizárólag náluk van a pápaválasztás joga, majd csakis őket illeti meg a kardinális cím viselése[19] és bibornokká kineveztetésüket püspökök, sőt érsekek és patriarchák is kitüntetésnek veszik.[20]

A bibornokok száma a középkorban változó volt. Úgy látszik, a 12-ik század előtt jobbára ötvenen voltak, de számuk a 14-ik században már kevesebb s a

---

[18] Liber pontif (ed. *Duchesne*) I. 478.

[19] V. Pius pápa (1568. febr. 17-én kelt const.) kifejezetten megtiltja, hogy a hat püspökbíbornokon, 50 presbyterbíbornokon és 14 diakonbíbornokon kívül mások is viselhessék a bíbornok-címet.

[20] *Sägmüller,* Tätigkeit und Stellung der Kardin. (1893) 193. s köv. l.

15. századbeli reformzsinatok (konstánczi és baseli) a bíbornokok számát 24-ra szállították le. Szemben e határozattal, a pápák mindinkább növelik a bíbornoki állások számát, amelyet IV. Pál pápa ismét 40-re szállít le; de XIII. Gergely 76-ra emeli fel. Mígnem V. Sixtus († 1590) annak emlékére, hogy Izráel népének legidősbjei Mózes idejében ennyien voltak, a szent kollégium tagjainak számát hetvenben, és pedig 6 püspökbíbornokban, 50 presbyterbíbornokban és 14 diakonbíbornokban állapította meg.[21] Ugyan ily értelemben rendelkezik az egyházi törvénykönyv is (c. 231.). Mind a hetven bíbornoki állás nem igen szokott betöltetni, e maximális létszám emelése pedig feltétlenül tilos.

A bíbornokok az egyetemes egyház kormányzatánál a pápa közvetlen tanácsadói és segítői (praecipui consiliarii et adiutores). Tehát az egész bíbornoktestület *a pápa tanácsát* alkotja (c. 230.) s *három rendre (ordines)* oszlik, ú. m. a *püspökbíbornokokéra*, amelyhez 6, a *presbyterbíbornokokéra*, amelyhez 50 és a *diakonbíbornokokéra*, amelyhez 14 bíbornoki állás tartozik (c. 230.).

A bíbornokok kinevezése *(creatio)* kizárólag a *pápát* illeti meg (innen a bíbornokok creaturae Papaenak mondatnak). A pápa a creatiót teljes elhatározási szabadsággal eszközli (232. §. 1.)[22] és a kinevezéseknél sem a bíbornoktestület, sem valamely világi állam uralkodójának vagy kormányának hozzájárulásához, avagy javaslatához kötve nincsen. Mindazáltal a kinevezési jogot a pápa a bíbornoktestület meghallgatásával szokta gyakorolni, s olykor a világi államok

---

[21] 1856. dec. 3-án kelt „*Postquam verus*" és 1857. ápr. 13-án kelt „*Religiose sanctorum*" kezdetű const. (Fontes Cod. Iur. Can. I. n. 159, 160.).

[22] Ezt a korábbi jog is kimondotta, nevezetesen c. 1. in VI^to I, 6. Trid. Sess. XXIV. c. 1. de ref.

uralkodóinak, vagy kormányainak óhaját és javaslatát a creálásnál figyelembe veszi (koronabíbornokok);[23] de ez merő liberalitásból, s nem azért történik, mintha a világi uralkodók s kormányok óhajának és javaslatának figyelembevétele a jog által előírt kötelesség volna.

A creatióhoz a mai jog szerint semmi lényeges alakszerűség nincs ugyan előszabva, mindazáltal a kinevezése a bibornok consistoriumban történik és ott hirdettetik ki (c. 233. §. 1.) s a gyakorlatban a creatiónál manapság is megvannak a régóta szokásos szertartások, ú. m. *a)* a *biretum feltétele*, ami a Rómában tartózkodó bíbornokoknál a pápa által magánkihallgatáson történik; s ezután következik *b)* egy evégből tartandó nyilvános consistoriumban *a vörös kalap (galerus) átadása*,[25] *c)* a hűségeskü letétele, *d)* osculum oris (a pápa részéről), *e)* osculum pacis (a bibornokok részéről), *f)* a száj becsukása és kinyitása (os

---

[23] Nevezetesen régi szokásnál fogva Ausztria, Francia-, Spanyol-, Magyarország és Portugallia uralkodóinak országuk valamely püspökének creatiója iránti kívánalma a lehetőségig figyelembe vétetik s az így kinevezettek *koronabíbornokoknak* neveztetnek.

[24] Az Olaszországon kívüli kardinálisok kinevezésénél sajátos szertartások szokásosak. Nevezeteseen az újonnan kinevezett bibornoknak egy nemes testőr adja át a bibornoki föveget (a Rómában levőknek ez minden szertartás nélkül adatik át), a vörös biretum pedig a koronabibornokoknak Spanyolországban (azelőtt Franciaországban, Ausztriában, Portugalliában és Bajorországban is) az államfőhöz, egyebütt pedig az apostoli nunciushoz küldetik el, aki az újonnan creált bíbornoknak fejére ünnepélyesen teszi fel, amikor is az összes távol levő kardinálisok esküvel igérni kötelesek, hogy a bibornoki kalap (galerus) átadása és a többi szertartások foganatosítása végett egy éven belül a Kuriában megjelennek (c. 234). Kivétel van a fejedelmi családokhoz tartozó bíbornokoknál, akiknek a galerus elküldetik.

[25] Aki az előírt esküt letenni vonakodik, bibornoki méltóságát örökre elveszti (c. 2379.).

clauditur, aperitio oris),[26] *g)* a bíbornoki gyűrű átadása, végül *h)* a címnek, illetve diakoniának kijelölése. Megjegyzendő, hogy valamely cím megüresedése esetén a Rómában székelő bíbornokok az *optio* jogát élvezik, t. i. a consistoriumban kifejezett s a pápa által helyeselt kívánságukra a megüresedett magasabb címet anciennitas szerint igényelhetik. Az optio joga az ordo és promotio (bíbornokká kinevezés) idejének elsőbbsége szerint van szabályozva. Ha tehát valamely presbyterbíbornok meghal, helyét a promotio idejére nézve utána következő bíbornok foglalja el. De nemcsak az egyugyanazon ordóval bírók közt biztosíttatik a fokozatos előlépés, hanem az egyik ordóról a közvetlenül következő magasabb ordó-ra is helyt foglalhat (c. 236. §. 1—3.). Eszerint a presbyterbíbornok valamely megüresedett másik presbyteri címet, a diakonbíbornok a megüresedett másik diakoniát igényelheti és aki tíz évet töltött a diakonbíbornoki osztályban, a presbyterbíbornokok közé való előlépést optálhatja (c. 236. §. 1.). A diakonbíbornok, aki optió utján a presbyterbíbornokok közé jutott, mindazon presbyterbíbornokokat megelőzi, akik a bíbornoki méltóságot utána nyerték el (c. 236. §. 2.). Valamely megüresedett suburbicarius püspökséget csak olyan presbyterbíbornokok optálhatnak, akik a vacantia időpontjában a curiában jelen vannak, vagy akiknek távolléte a pápa megbízásából valamely ügynek ellátása végett vált szükségessé (c. 236. §. 3,). A suburbicarius püspökbíbornokok rendje körében optiónak nincsen helye, de aki a bíbornokdékánságot elnyerte, a saját címét az ostiai püspökséggel kumulálhatja (c. 236. §. 4.).

A pápa egyes creáltak nevének publikálását egyelőre mellőzheti (in pectore reservare) és az ilyen, a név elhallgatásával kinevezett bíbornok (cardinalis

[26] Vacante Sede n. 30.

in petto) mindaddig, amíg neve nyilvánosságra nem hozatik, a bíbornokoknak semmiféle jogaiban s kiváltságaiban nem részesül, s azok élvezetébe csak a kinevezés publikálása idejétől fogva lép; de a praecedentia jogát az in pectore reservatio időpontjától kezdve élvezi (c. 233. §. 2.).

A bíbornoki méltóság elnyeréséhez a Codex iur. can. szerint megkívántató kellékek: a presbyteri ordo birtoka,[27] s megfelelő tudományosság, kegyesség és okosság (kormányzati tehetség, c. 232. §. 1.). A creálhatásból kizárvák: *a)* a törvénytelen számazásúak (még ha per subsequens matrimonium törvényesíttetnek is), úgyszintén akik az ordo vagy egyházi hivatal elnyerésében irregularitas (c. 984, 985.), vagy más felszentelési akadály miatt gátolvák, habár az ordo felvétele vagy a hivatalnak (még püspökségnek is) az elnyerhetése tekintetéből az irregularitas avagy az akadály alól dispensáltattak is (c. 232. §. 2. n. 1.); *b)* akiknek első érvényes (törvényes) házasságukból gyermekeik vagy unokáik vannak; *c)* akik az életben lévő bibornokok valamelyikével első, vagy második fokú rokonságban állanak (c. 232. §. 2. n. 2, 3.).

A bibornoki méltóságra történt kinevezéssel — hacsak különös esetekben másként nem történik rendelkezés — nemcsak az összes egyházi méltóságok, hivatalok s javadalmak, amelyeket a creált egyén eddig bírt, üresednek meg, hanem a promoveált egyházi nyugdíját is elveszti (c. 235.). Azonban a megyés (nem suburbicarius) püspökök saját eddigi püspökségüket megtarthatják és a római kuriánál való lakás kötelessége (lege residendi in Curia) alól felmentetnek (c. 238. §. 3.).

Azt a szabályt, hogy a kinevezésnek a különböző keresztény nemzetekhez tartozók köréből arányosan

---

[27] Ez a CIC által rendelt újítás; azelőtt elég volt a tonsura s a négy kisebb rend felvétele.

kell történnie,[28] a mai jog kifejezetten nem tartalmazza, hanem csak annyit mond, hogy a pápa a bibornokokat ex toto terrarum orbe válassza ki (c. 232. §. 1.).

A bibornokok jogi személy minőségével felruházott *testületet* alkotnak *(Collegium Sacrum, Apostolicum)*, amelynek tehát jogképessége, s különösen vagyonjogi képessége van. A testület élén a *bibornokdékán* áll, akit azonban semmi iurisdictió a többiek felett nem illet meg, tehát csak primus inter aequales; a dékáni tiszt üresedésben léte alatt pedig a szent Collegium elnöke a subdékán (c. 237. §. 2.). A Collegium közös vagyonának (massa communis) kezelése s az ebből eredő jövedelemnek (rotulus cardinalitius)[29] a Rómában lakó bibornokok közti szétosztása pedig a közülök évente választott *Camerarius Cardinalis Sacri Collegii* vagy *Camerlango* feladata. Ezenkívül a bibornoktestületnek van titkára s több alsóbb rendű tisztviselője is.

A bibornokdékán vagy helyette a rangidősebb suburbicarius bibornok a megválasztott pápát, ha még nem lenne ordója, vagy még püspökké szentelve nem volna, ordinálja, illetve consecrálja (c. 239. §. 2.). A legidősebb diakonbibornok kiváltsága pedig a pápaválasztás eredményét kihirdetni és a palliumot az érsekeknek és a palliumviselés kiváltságával biró püspököknek — a pápa helyett — feladni s az újonnan választott pápa nevét a népnek kihirdetni (c. 239. §. 2.).

---

[28] Trid. Sess. XXIV. c. 1. de ref.

[29] A Rómában székelő bibornokoknak hivataluk után legalább évi négyezer scudi (körülb. 20.000 lira) jövedelmüknek kell lennie s ha ennyi nem lenne, a hiányzó rész a pápai pénztárból egészíttetik ki. Ezen felül a közös bevételekből (ex massa communi) külön díjazás (körülbelül évi 1500 líra) jár részükre s ez az ú. n. *rotulus cardinalitius*. Egyes bibornokok hivataluk alapján (az államtitkár, a Congr. de Propaganda Fide praefectusa) még egyéb jövedelmeket is élveznek.

Az apostoli szék üresedésben létének ideje alatt a bibornoktestület viszi az egyetemes egyház ideiglenes kormányzatát és pedig ezt a Camerlango útján végzi, aki mellé a konkláve kezdetétől fogva három naponkint a bibornoktestület három osztályának mindenikéből egy-egy, tehát összesen három bibornok választatik s e bibornokok egyike naponként felváltva segédkezik a Camerlango oldala mellett az interimisztikus kormányzati teendők végzésében. E bizottság azonban csak a folyó és sürgős ügyeket intézheti, minden fontosabb ügyben a döntést az új pápának kell fenntartania. Az időleges kormányzat legfontosabb ügye pedig a pápaválasztás előkészítése (*„Vacante Sede"* const. n. 6. és c. 241.).

A bibornokok a római kúriánál kötelesek lakni (tenentur obligatione residendi in Curia) s ezért Rómát a pápa engedélye nélkül el nem hagyhatják. A suburbicarius püspököknek szintén Rómában kell lakniok; azonban megyéjük meglátogatásához engedélyre nincs szükségük. Oly bíbornokokra, kik valamely nem suburbicarius megyének a püspökei, a Rómában való lakás kötelezettsége nem terjed ki; azonban amikor csak Rómát meglátogatják, a pápánál jelentkezni kötelesek és az ő engedélye nélkül Rómát el nem hagyhatják (c. 238.).

A bíbornokok az egyházkormányzat terén őket megillető funkciókat *a)* a *consistoriumokban*, *b)* a *congregatiókban*, a kúriai *törvényszékeken* és *hivatalokban (officia)*, vagy pedig *c)* a *pápai követségekben* működve látják el. A *b)* és *c)* alattiakat a római kúria szervezetéről és a pápai követekről szóló §-okban ismertetjük. E helyütt a *consistoriumokra* vonatkozólag a következőket jegyezzük meg:

A pápai *consistoriumok* a bibornokoknak (főleg a Rómában lakóknak) nagy jelentőségű egyházi ügyekben való tanácskozás és határozathozatal, avagy

ünnepélyes (de nem liturgikus) aktusok végzése céljából a pápa elnöklete alatt tartott gyűlései.[30] A congregatiók kifejlődése előtt vagyis a XVI. századig consistoriumok gyakran (hetenkint is többször) tartattak; de azóta csakis évente nehányszor szoktak összehívatni. Lehetnek *a) titkosak* vagy *rendesek (consistoria secreta seu ordinaria); b) nyilvánosak* vagy *rendkívüliek (consistoria publica seu extraordinaria).* A titkos consistoriumokon csak bíbornokok vehetnek részt, kik az ott történteknek titokban tartására esküvel tesznek igéretet; s ezeken nevezetesebb egyházkormányzati ügyek (pl. bíbornokok creatiója, püspökségek felállítása s megváltoztatása, consistorialis javadalmak adományozása, legati a latere küldése, püspökök praeconisatiója stb.) tárgyaltatnak. A *nyilvános* consistoriumok, melyeken a bíbornokokon kívül a püspökök s más praelatusok, a világi uralkodók követei s általában laikusok is részt vehetnek, egyes ünnepélyes aktusok, illetve szertartások foganatosítása (külföldi fejedelmek fogadása, ünnepélyes audientia, bíbornoki vörös kalap átadása stb.) végett tartatnak.[31]

A bíbornokoknak a consistoriumban merően tanácsadó szavazata van. Mivel manapság a consistoriumi ügyek előzőleg mindig az egyes congregatiókban tárgyaltatnak meg és döntetnek el, ezért a con-

[30] Ezek egykor a római püspök presbyteriumának gyűlései voltak s a bíbornokkollégium kifejlődésével lettek consistoriumokká, azaz a bíbornokoknak a pápa elnöklete alatt tartott tanácskozmányaivá. *Haring*, Grundzüge, I. 240. l.

[31] Szokás még *félnyilvános consistoriumokat (consistoria semipublica)* is megkülönböztetni. Ilyeneknek nevezik azokat a consistoriumokat, amelyeken a bíbornokon kívül egyéb egyházi méltóságviselők (püspökök, apátok) is jelen lehetnek. Ezek azonban lényegileg a titkos és nyilvános consistoriumnak — időkímélés érdekéből való — egybekapcsolásával tartott gyűlések; *Scherer*, Handb. I. 83. §. *Sägmüller*, Lehrb. I. 412. l.

sistoriumok tulajdonképen csak a congregatiókban az ügyre nézve történt döntésnek az ünnepélyes kihirdetésére szolgálnak. A consistorium tanácskozásainak tárgyát képező ügyek a S. Congregatio Consistorialis-ban készíttetnek elő (c. 248. §. 2.). A consistoriumokban szoktak a keresztény társadalomhoz intéztetni az ú. n. *allokuciók*, t. i. oly nyilatkozatok, illetve rendeletek, amelyek egyes nagyjelentőségű politikai s társadalmi avagy kulturális kérdésekben az apostoli szék álláspontját körvonalozzák.

A bíbornokokat a már említetteken (pápaválasztás, az optio joga, az egyetemes egyház ideiglenes kormányzása sede vacante) a következő jogok és kiváltságok illetik:

1. A közzsinatokon határozó szavazati joguk (votum deliberativum) van (c. 223. §. 1.).

2. A közönséges büntetőjog szabályai alól mentesek, hacsak név szerint fel nem említtetnek (c. 2227. §. 2.).

3. Fokozott büntetőjogi oltalomban részesülnek (c. 2344, 2343. §. 2.).

4. Kizárólag a pápa bírói hatósága alá tartoznak (c. 1557. §. 1. n. 2.); a törvényszékek előtt tanuk gyanánt személyesen megjelenni nem kötelesek (c. 1770. §. 2. n. 1.).

5. Apáca-kolostorok clausurájába beléphetnek (c. 600. n. 3.).

6. A suburbicarius püspökbíbornokok megyéjükben, ha ezt kanonszerűleg birtokba vették, teljes püspöki iurisdictiót gyakorolnak s még felszentelt püspököt is vehetnek maguk mellé (c. 238. §. 2.; 240. §. 1.). A többiek címegyházukban, illetve diakoniájukban az ordinariusok jogait élvezik; de a hívek felett iurisdictiót nem gyakorolhatnak; azonban megilleti őket a disciplinaris hatalom s az isteni tisztelet irányításának joga (c. 240. §. 2.). A presbyterbíbor-

nokok címegyházukban cum throno et baldachino pontifikális cselekvényeket végezhetnek s a diakonbíbornok diakoniájában az isteni tiszteleten pontificaliter lehet jelen (c. 240. §. 3.); valamely más római templomban pontifikális teendőket végezniök s thronust és baldachint igényelniök csak pápai engedéllyel lehet. Rómán kívül azonban erre az összes bíbornokok bármely egyházban jogosítvák; de székesegyházban csak az illető püspök előzetes értesítésével (c. 239. §. 1. n. 15.).

7. A c. 239. §. 1.-ben (1°—24°) elősorolt privilegiumokat élvezik, amelyek közül — a már említetteken kívül — fontosabbak a következők: *a)* maguknak és családbelieiknek, háznépüknek gyóntatót (még nem approbáltat is) választhatnak; *b)* bárhol és mindenkit (még férfi és nőszerzeteseket is) meggyóntathatnak s bármely bűn és censura alól feloldozást adhatnak, kivéve az apostoli széknek specialissimo modo fenntartottakat; *c)* isten igéjét bárhol hirdethetik, nagycsütörtökön egy s karácsony éjjelén három misét mondhatnak, tovaszállítható oltárnál akárhol misézhetnek s ott jelenlétükben bárki misét mondhat, a népre ünnepélyes áldást adhatnak; *d)* az egyházakat, oltárakat, kelyheket, szentedényeket, apátokat, apátnőket felszentelhetik, illetve megáldhatják; de nem consecrálhatják a szent olajat, ha püspöki ordójuk nincsen; *e)* a pápának szóbeli nyilatkozatairól (oracula pontificia) tanubizonyságot tehetnek, amely pro foro externo is hitelt érdemlő; *f)* rangban az összes praelatusokat, így a patriarchákat s részleges primásokat és püspököket, sőt még a pápai követet is megelőzik, kivéve, ha az utóbbi a saját területén resideáló bíbornok. A legatus a latere pedig (aki mindig bíbornok), mint a pápa helyettese (vicegerens), amikor Róma városán kívül tartózkodik, rangban mindenkit megelőz; *g)* a tonsurát és az alsóbb rendeket bár-

kinek feladhatják, feltéve, hogy a kandidátus a saját püspökétől elbocsátó levelet nyert; *h)* kétszáz napi búcsút engedélyezhetnek.

8. Az egyházi könyvtilalom (ecclesiastica librorum prohibitio) reájuk nem kötelező (c. 1401.).

73. §. A római kúria.

Bangen, Die röm. Kurie, ihre gegenw. Zusammensetzung u. ihr Geschäftsgang, 1854. *M. D. Bouix*, Tractatus de Curia Romana, 1859. *Simor J.*, De sacris Congregationibus Romanis et illarum auctoritate (Arch. f. kath. Kirchenr. XI. (1864) 410. s köv. l.) *M. Lega*, De origine et natura sacr. Rom. Congreg. (Anal. eccles. IV. (1896) 45. s köv. l.). *Scherer*, Handbuch, I. 84—86. §. *Wernz*, Ius decret. II. 620, 657—676. *Sägmüller*, Lehrb. 90. §. *Hilling*, Die röm. Kurie, 1906. *E. Ruck*, Die organisation d. röm. Kurie, 1913. *Cappello*, De Curia Romana. I. 1911. *Blat*, Comment. L. II. n. 230—266. *Vermeersch—Creusen*, Epitome, I. 314—344. *Eichmann*, Lehrb. 61—64. §. *Haring*, Grundzüge, I. 73—75. §. *Stolpa J.*, A közigazgatás és bíráskodás elválasztása a katholikus egyházban, 1924.

Római kúria alatt eredetileg — és pedig a XI. századtól fogva — a pápai udvartartást értették. Majd ezzel az elnevezéssel jelöltetik meg *az összes hivatali szervezet, mely a pápát közvetlenül környezi és az egyházkormányzati funkciókban támogatja. Szorosabb értelemben* római kúria alatt a pápát a legfőbb egyházkormányzatban támogató összes iurisdictionalis közegek értetnek; míg *tágabb értelemben* oda tartoznak a pápai udvartartás (Cappella et Familia Pontificia; c. 328.) hivatalai is.

A római püspök az egyházi kormányzatot eredetileg presbyteriuma segítségével intézte. A fontosabb teendőket a Rómában jelen levő s a környékről oda hívott püspökökkel s a velük evégből tartott zsinatokon végezte. Az okiratok szerkesztése, expediálása s megőrzése céljából és a törvénykezési teendők ellátása végett pedig már az első századokban különféle hivatalnokokkal (notarii, defensores) találkozunk. Majd a presbyterium és a zsinatok helyébe a bírói s közigazgatási feladatokra a consistoriumok s az irodai teendők végzésére

további különböző hivatalok keletkeznek, amelyek azonban az egyházigazgatási teendőket, ezek rohamos szaporodása miatt, ellátni nem lévén képesek, evégből a pápák ideiglenes bíbornokbizottságokat létesítenek, melyek helyébe a XVI. században állandó bizottságok, a *római congregatiók* lépnek.

A római kúria szervezetének *tulajdonképeni megalkotója V. Sixtus pápa* volt, aki 1588 január 22-én kelt *„Immensa aeterni"* kezdetű constitutiójával 15 bíbornok-congregatiót állított fel s ezzel egy olyan hivatali apparátust alkotott meg, mely a római kúria mai szervezetének is központját képezi. *X. Pius pápa* 1908 június hó 29-én kelt s ugyanazon évi november 3-án hatályba lépett *„Sapienti consilio"* kezdetű constitucióval[32] ezt a szervezetet lényegesen módosította, sőt teljesen átalakította. Szemben az eddigi beosztással (igazságügyi, kegyelemügyi s irodai hatóságok), a kúria hivatali berendezését három csoportra osztja ú. m. a *congregatiók, törvényszékek (tribunalia)* és *hivatalok (officia)* dicasteriumaira. Mindezeknek a hatáskörét és rangsorozatát a pápa részletesen körülírja s ügymenetét kimerítően szabályozza. A szervezésnek egyik legtöbb irányelve volt az igazságszolgáltatásnak a közigazgatástól való szétválasztása.

A Codex iur. can. lényegileg ezt a szabályozást veszi át. Megtartja a hivatalok s hatóságoknak hármas osztályozását, de másfelől az egyes dicasteriumok hatáskörét többé-kevésbbé módosítja; e mellett némely dicasteriumot megszüntet s újakat állít fel. Azt az elvet, hogy az egyes hatalmi ágak (törvényhozás, kormányzat, bíráskodás) egymástól organice elkülönítendők, az egyházi törvénykönyv részben feladja, bár általánosságban irányadónak tekinti.

A római kúria jelenlegi hivatali berendezését alkotják (c. 242.):

1. *Tizenegy bibornok-congregatio*, amelyek főképpen közigazgatási ügyeket látnak el.

2. *Három törvényszék (tribunalia)*, ú. m.: a *Sacra Poentitentiaria, Sacra Rota Romana* és *a Signatura Apostolica.*

3. A *hivatalok (officia)*; nevezetesen: az *apostoli kancellária*, az *apostoli kamara*, a *Dataria Apostolica*, az *államtitkári hivatal (Secretaria Status)* és a *Secretaria Brevium.*

---

[32] Acta Ap. Sed. I. 1. s köv. l.

E hivatalok és hatóságok összeségét a pápával együtt szokás *Apostoli Szék* vagy *Szent Szék (Sedes Apostolica, Sancta Sedes)* elnevezéssel jelölni meg (c. 7.).

Ezen hivatali apparátusnak a személyzetét alkotják pedig: *a)* a *bíbornokok; b)* a *praelatusok* t. i. Rómában élő oly klerikusok, kik minden más klerikust, kivéve a bíbornokokat és a püspököket, rangban megelőzőnek, violaszínű öltönyt hordanak s Monsignore címzésre jogosítvák; *c)* praelaturával nem bíró tisztviselők vagy *curialisták*, ú. m. ügyvédek, jegyzők, procuratorok, expeditorok és agensek. Kiegészítik ezt a személyzetet a pápa oldala mellett működő azok a tisztviselők, akik neki egyéb, nem a prímatusi állással járó teendőiben, különösen a római püspökség kormányzatában (Vicarius Urbi, Cardinalis Vicarius) és a pápai udvartartás (Familia Romani Pontificis, c. 328.) igazgatásában segítségére vannak.

A római kúria mindezen dicasteriumainak fegyelmét s ügyvitelét közelebbről általános és különös szabályok és szokás (pl. a Cong. S. Officii-nál; c. 1555.) határozzák meg (c. 243. §. 1.).

E szabályokat tartalmazzák: az 1908 szeptember 29-én kiadott „Ordo servandus in Sacris Congregationibus, Tribunalibus, Officiis Romanae Curiae", és „Normae peculiares", az 1908 június 29-én kelt „Lex propria S. R. Rotae et Signaturae Apostolicae", továbbá ugyancsak a Rota számára kibocsátott „Regulae servandae in iudiciis apud S. Romanae Rotae tribunal approbatae et confirmatae a Pio Papa X." (1910. aug. 2.) s a Signatura Apostolica számára kiadott „Regulae servandae in iudiciis apud supremum Signaturae Apostolicae tribunal approbatae et confirmatae a Pio Papa X." (1912 márc. 6.).[33]

A római kúria összes congregatióinál, törvényszékeinél és hivatalainál alkalmazott hivatalnokoknak szigorú kötelessége a hivatali titoknak a megőrzése (c. 243. §. 2.). A kúria dicasteriumai minden kiválóan

[33] Acta Ap. Sed. II. 783—850. l. és IV. 187—206. l.

fontos avagy rendkívüli ügyet csak úgy intézhetnek el, ha előzőleg arról a pápát értesítik (c. 244. §. 1.). Kegyelmek osztogatására vonatkozó, valamint egyéb fontosabb döntések a pápa hozzájárulását igénylik, kivéve azokat, amelyek tekintetében az egyes hivatalok, törvényszékek s congregatiók vezetőinek (praefectus, moderator) különös felhatalmazás adatott s kivéve a Rota és a Signatura Apostolica által hozott ítéleteket (c. 244. §. 2.). Az illetékességi viták eldöntése a pápa által esetről-esetre kirendelt külön bíbornok-bizottságnak a feladata (c. 245.).

A) *A római congregatiók.*

A római *congregatiók* az egyetemes egyház *meghatározott* (de *nem* contentiosus) *teendőinek ellátására* rendelt *permanens bizottságok.*

A pápák, hogy a consistorium és a kúriai hatóságok terhein könnyítsenek, általuk megjelölt ügyek intézésére már régebben egyes időleges (ad hoc) cardinalis-bizottságokat neveztek ki, melyeket később (a 16-ik századtól fogva) meghatározott ügykörrel felruházott állandó bizottságok váltanak fel.[34] Legelső ilyen állandó bizottság volt a III. Pál pápa által 1542-ben felállított Officium S. Inquisitionis.[35] Majd V. Sixtus 1588 január 22-én kiadott „*Immensa aeterni*" constitutiójával tizenöt congregatiót létesít,[36] melyekhez idővel még más bizottságok is járultak. A constitutio az egyes congregatiók hatáskörét s ügyrendjét is részletesen szabályozta. A cogregatiók számán, valamint a részökre kezdetben biztosított joghatóságon azonban részint újabb pápai rendelkezések, részint bevett szokás folytán számos változás történt. Ennek következtében a congregatiók illetékessége s ügybeosztása körül kételyek merültek fel s gyakran előfordult, hogy ugyanegy kérdésben több congregatio határozott. E mellett az az anomália állott elő, hogy míg némely congregatio jogköre csak nagyon

[34] *Sägmüller,* Die Tätigkeit und Stellung der Kardin. 50. s köv. l.

[35] „*Licet*" constit. (1542 júl. 21.).

[36] *P. Graziani,* Sisto V. e la sua riorganizzazione della Santa Sede, 1910.

kevés ügyre szoríttatott, addig mások teendőkkel túl voltak halmozva. Ezért X. Pius az 1908 jún. 29-én kelt *„Sapienti consilio"* constitutiójával a congregatiók berendezését s ügybeosztását lényegesen módosítja, különösen pedig az egyes congregatiók hatáskörét szabatosan megállapítja. A congregatiók számán még a kódex életbeléptetése előtt annyiban történt változtatás, hogy XV. Benedek 1917 márc. 25-iki *„Alloquentes"* kezdetű motupropriójával az Indexcongregatiót eltörölte és hatáskörét a C. S. Officii-ra ruházta.[37]

Az egyházi törvénykönyv a congregatiók számát, szervezetét s hatáskörét jórészt a X. Pius *„Sapienti consilio"* constitutiójával s vele kapcsolatos későbbi rendelkezésekkel egybehangzóan szabályozza. X. Pius törekvése volt a peres ügyekben való bíráskodást a congregatióktól teljesen elvonni és kizárólag a törvényszékekre ruházni. Mindazáltal egyik-másik congregatiónak ma is nemcsak közigazgatási, de bírói illetékessége is van. Minden egyes congregatio élén a praefectus áll, akinek, hacsak a pápa e tisztet magának nem tartja fenn, bíbornoknak kell lennie. Oldala mellett a titkár van, aki az esetben, ha a praefectusi állást a pápa magának tartotta fenn, szintén bíbornok, egyébként pedig egy magasabb praelatus (rendszerint valamely érsek). Tagjai pedig: néhány bíbornok s a tanácsosok (consultores), akiket a pápa tetszése szerint nevez ki a jeles theologusok és kánonjogászok közül, továbbá ügyvédek (advocati), agensek, procuratorok, végül az irodai teendők ellátására rendelt személyzet. Némely congregatiónál még különleges funkciókra rendelt hivatalnokokkal (administri, officiales, defensores matrimonii) is találkozunk (c. 246.).

Az egyes congregatiók, melyeknek hatásköre törvényesen van megállapítva, elsősorban s túlnyomólag egyházi közigazgatási teendőket látnak el; azonban e mellett — kisebb-nagyobb terjedelemben — törvényhozási és törvénykezési hatáskörük is van. De a

[37] A. Ap. Sed. IX. 167. l.

jogszolgáltatást csak mint közigazgatási bíráskodást látják el, kivéve a Congr. S. Officii-nak a hittani kérdésekben és a Congregatio S. Rituumnak a beatificationalis és canonisationalis perekben való ítélkező hatóságát.

A congregatiók legfőbb pápai hatóságok s mint ilyenek végső fokban hoznak érvényes döntéseket, határozatokat. Ezeket általában *decretumoknak* (e fogalom tágabb értelmében) szokás nevezni s főleg három kategóriájuk különböztethető meg, ú. m. lehetnek: 1. vitás közigazgatási (de nem contentiosus) ügyekben hozott döntések *(resolutiones, decisiones)*; 2. törvényt magyarázó nyilatkozatok *(declarationes)* és 3. *szoros értelemben vett decretumok*, amelyek új (egyetemes vagy particularis érvényű) jogszabályt tartalmaznak (decreta generalia et particularia).

a) A *resolutiók (decisiones)* csak az illető ügyfelekre, akik részére kiadattak, bírnak kötelező erővel; de ezekre nézve *valóságos jogot* teremtenek (ius faciunt inter partes).[38] S ha nem a Szent Szék közvetlen döntései is, mégis annak egyik illetékes, közvetlen organumától eredvén, a szentszéki döntések tekintélyével bírnak. A fődolog, hogy a forma, melyben kibocsáttatnak, *authentikus* legyen, t. i. a döntést tartalmazó *decretumot a bibornokpraefectus és a congregatio titkára aláírják* s megpecsételjék. Kivétel van a Congr. S. Officii resolutiói tekintetében, melyek e congregatio saját pecsétjével látandók el s a congregatio jegyzője által irandók alá.

Harmadik személyre nézve, még ha az illető harmadik személynek azonos ügyéről lenne is szó, a resolutio jogot vagy praejudiciumot nem teremt, mert „res inter alios acta nobis neque prodesse neque nocere potest".[39] Egyáltalán a congregatiók az egyes

[38] c. 25. X. II, 27.

[39] Congr. consist. 1911 febr. 11. Acta Ap. Sed. III. 80.

eseteket gyakran nem a szigorú jogi szabályok szerint, de a fennforgó viszonyokra tekintettel s a méltányosság figyelembe vételével ítélik meg s innen van nem egyszer azonos vagy analóg esetekben is az eltérő döntések lehetősége.

b) A *declaratiók* valamely létező törvény tartalmának, illetve értelmének magyarázatát adják. Szokás különbséget tenni *declaratio comprehensiva* és *extensiva* közt. Az előbbi a törvény szokásos értelmezését tartalmazza, az utóbbi pedig az illető törvény szövegének tulajdonképeni, általában szokásos értelmezésén túlmenő magyarázatát adja s így bizonyos mérvben új jogi elvet létesít. E megkülönböztetésnek manapság nem igen tulajdonítanak nagy gyakorlati jelentőséget, mert sokszor alig lehet pontosan megállapítani, hogy az illető declaratio comprehensiv avagy extensiv jellegű-e.

Sokkal fontosabb a declaratióknak azon alapon való megkülönböztetése, hogy azokat a congregatio merőben *saját tekintélye alapján*, vagy a *pápa különös megbizásából* (in forma specifica) vagy *a pápa kifejezett jóváhagyásával* bocsátotta-e ki.

Azok a declaratiók, melyek merőben *az illető congregatio tekintélyén* nyugosznak, önmagukban nem bírnak általános kötelező erővel, bárha igen nagy tekintélyük van, illetve azokat tisztelettel s engedelmességgel kell is fogadni, főleg ha több azonos kijelentést tartalmazó ily nyilatkozatról van szó (mert a vigens ecclesiae disciplina jut bennük kifejezésre).

Ellenben azok a declaratiók, melyek a pápa különös, speciális megbizásából vagy az ő jóváhagyásával (approbatio) adattak ki, egyetemes érvényű jogot létesitenek és külön kihirdetésre nem szorulnak, mert magának a pápának, mint legfőbb törvényhozónak akaratnyilatkozatai gyanánt tekintendők.

c) A congregatiók kompetenciájuk körében egé-

szen új, akár általánosan kötelező, akár partikularis érvényű szabályokat *(szoros értelemben vett decretumokat)* is hozhatnak (decreta generalia, decr. particularia). De ezek, különösen a decreta generalia kötelező erejének feltétele, hogy az előírt formában (ordo servandus in Sacris Congregationibus) és fontosabb esetekben a pápa jóváhagyásával bocsáttassanak ki.[40] A decretumok végrehajtása az ordinariusnak vagy a pápa által delegált hatósági közegnek feladata.

A congregatiók döntései ellen felebbezésnek nincs helye, de indokolt esetben az ügynek újra való felvétele kérelmezhető (aperitio oris Papae).

A jelenlegi jog szerint a következő állandó *congregatiók* vannak szervezve:

1. *Congregatio S. Officii* (c. 247.). E congregatio[41] a hit- és erkölcstan (doctrina fidei ac morum) felett őrködik s ebből folyólag ítélkezik az eretnekség s ezzel összefüggő delictumok felett és pedig nemcsak a helyi ordinarius törvényszékétől történt felebbezés esetén, de első fokú bírói hatóság gyanánt is. Továbbá dönt a Privilegium Paulinum körül származó viták-ban s a valláskülönbségből (cultus disparitas) és mixta religio-ból eredő akadály kérdéseiben. Az elintézést jogában áll más congregatióhoz, vagy a Rota Romana-hoz utasítani. Az indexcongregatio helyett, melyet az 1917 márc. 25-iki *„Alloquentes"* kezdetű

---

[40] Különben általános szabály gyanánt tekinthető, hogy a congregatiók decretumai egyetemes érvényűek csak abban az esetben lesznek, ha a pápa kifejezett jóváhagyásával adattak ki. E részben kivétel van a Congr. Rituum általános decretumaira nézve, amelyek az egész földkerekségen úgy kötelezők, mintha azokat maga a pápa adta volna ki. L. jelen mű I. köt. 52. lapját.

[41] Ez a legrégibb congregatio, amennyiben még III. Pál pápa állította fel (1542 júl. 21-én kelt *„Licet ab initio"* kezdetű constitutiójával) Részletesebb szervezetét V. Sixtustól, majd X. Piustól nyerte.

motuproprio megszüntetett,[42] a könyvcensura, valamint a tiltott könyvek olvasására engedély adása szintén e congregatio hatáskörébe tartozik. S nemcsak a hozzáküldött könyveket vizsgálja meg s tiltja el, hanem alkalmas módon hivatalból nyomoznia kell az ártalmas könyveket s iratokat és az ordinariusokat figyelmeztetni köteles, hogy az ártalmas könyveket tiltsák el s az apostoli székhez róluk jelentést tegyenek (v. ö. c. 1387.). A búcsúk ügye, mely korábban e congregatióhoz volt utalva, tőle már a kódex megalkotása előtt elvonatott és a S. Poenitentiariára ruháztatott. Ellenben a misező papok eucharisticus bőjtjét érintő kérdések elintézésére a mai jog a Congr. S. Off.-t jogosítja fel (c. 247.).

A C. S. Officii praefectusa maga a pápa s fontosabb tisztviselői: a bíbornoktitkár, az assessor S. Officii, s a commissarius S. Officii (mindíg egy dominikánus szerzetes), aki a vizsgálóbírói tisztet tölti be. Egyéb tisztviselők: az Advocatus fiscalis (egyházügyész), Advocatus reorum, Primus et Secundus Socius Commissarii és a Qualificatorok.

2. *Congregatio Consistorialis* (c. 248.). Ezt V. Sixtus alapította (*Immensa* const., 1588. jan. 22.) a consistoriumban tárgyalandó ügyek előkészítésére (pro erectione ecclesiarum et provisionibus consistorialibus). A mai jog szerint is ez a feladata, de ezen kívül a X. Pius-féle reform s a kódex is hatáskörébe utalja — a missiói területek kivételével — az összes püspökségek igazgatására vonatkozó ügyeket, ú. m. egyházmegyék alapítását s felosztását, egyháztartományok s káptalanok létesítését,[43] a püspö-

[42] Acta Ap. Sed. IX. 167. l.

[43] E congregatióhoz tartozik a káptalani méltóságok létesítésének s megszüntetésének az ügye is. L. a congregatiók közti illetőségi viták eldöntésére kirendelt bíbornok-bizottság (Coetus Cardinalium) 1922 nov. 13.- és 17.-iki döntését (A. Ap. Sed. XV. 40.).

kök, apostoli administratorok, püspöki koadjutorok és segédpüspökök kinevezésére tett javaslatokat s azoknál a processus informativus felülvizsgálását (hacsak erre nem a Congr. pro negotiis ecclesiasticis extraordinariis illetékes, c. 255.), továbbá a megyék igazgatására való felügyeletet. Evégből a congregatió *a)* ellenőrzi, hogy a püspökök kötelességeiknek (residentia, visitatio liminum stb.) eleget tesznek-e; *b)* felülvizsgálja a megyés püspökök időnkénti jelentéseit (relationes status, visitatio liminum); *c)* apostoli vizsgálatokat foganatosít és a már végbevitteket felülvizsgálja (c. 248.).

Az egyházmegyék igazgatásának ügyei közé tartozik a kivándorlók lelki gondozása is, amely célból X. Pius (1912 aug. 15-én kelt „*Cum omnes*" kezdetű motupropriójával)[44] a consist. Congregatióhoz egy külön osztályt (sectio) szervezett.

A consistorialis Congregatio a legnagyobb jelentőségű congregatiók egyike. Praefectusa a pápa s ex officio tagjai a Szent Officium bíbornoktitkára, a congregatio de Semin. et Univers. studiorum praefectusa, a bíbornokállamtitkár, a szent Officium assessora, a rendkívüli egyházi ügyek s a seminariumok és egyetemek congregatójának titkára. Az első bíbornok-consultor a congregatónak a titkára s a congregatio magasabb hivatalnokai még a substitutus és az assessor.

3. *Congr. de disciplina Sacramentorum* (c. 249.). Ennek a X. Pius által felállított congregatiónak praefectusa egyik bíbornok s vannak magasabb (titkár s

---

[44] Acta Ap. Sed. IV. 526. s köv. l

[45] A szemináriumok ügye a consistorialis congregatiótól elvonatott, amidőn a Congr. Studiorum X. Pius pápának „*Seminaria*" kezdetű Motupropriójával (1915 nov. 4.) Congr. de Seminariis et Univ. Studiorummá szerveztetett át. (A. Ap. Sed. VII. 493—495.)

három altitkár) és megfelelő alsóbb tisztviselői. Feladata a sacramentumok igazgatásánál felmerülő összes jogi kérdésekben való törvényhozás; azonban a dogmai kérdések a C. S. Officii, a ritusra vonatkozóak pedig a C. S. Rituum elé tartoznak. Tehát a Congr. de disc. sacramentorum iurisdictionalis hatáskörébe tartozik: házassági akadályok alul pro foro externo dispensatiók adása (kivéve a privilegium Paulinum kérdését s a disparitas cultus és mixta religio akadályait, c. 247. §. 3.), matrimonium ratum et non consummatum s ezzel összefüggő kérdések elintézése, sanatio in radice, irregularitas és felszentelési akadályok s majoristák papi kötelességei alúli dispensatio, a communio, a miseáldozat bemutatása s az eucharistia helye, ideje s feltételei tekintetében felmentések s indultumok adása; dönt a házasság, ordinatio és egyéb sacramentumok érvényességének kérdésében. Ha azonban helyén valónak tartja, az ügyet döntés végett a Rota vagy más illetékes törvényszék elé utasíthatja (c. 249. §. 3.).

4. *Congregatio Concilii* (c. 250.). Eredetileg e congregatio a tridenti zsinat reformdecretumainak hiteles magyarázatára rendeltetett (IV. Pius „*Alias nonnullis*" const., 1564 aug. 2.) s egyúttal jogkörébe utaltattak mindazok a kérdések, melyekben a tridenti zsinat decretumai alapján kellett dönteni, ú. m. a házassági és javadalmi ügyek. Ámde *X. Pius* mindezeket a Congr. Concilii hatásköréből kivette s mint peres ügyeket a Rota-hoz utalta, a Congr. Concilii-t pedig merőben egyetemes fegyelmi hatóságnak nyilvánította. Mint ilyen, a világi klerus és az összes keresztény nép fegyelmi ügyeiben való döntésre van hivatva s ezért ellenőrzi az egyházi parancsok végrehajtását vagy azok alól mentességet ad, szabályozza mindazt, ami a plebánusokra, kanonokokra, a kegyes társulatokra (még ha ezek szerzetesektől függenek

vagy azoknak templomaiban vagy házaiban létesíttettek is), kegyes művekre s hagyományokra, a misealapítványokra, az egyházi hivatalokra, beneficiumokra, egyházi (ingó s ingatlan) dolgokra, az egyházmegyei adókra, a püspöki kúriai díjakra vonatkozik. E congregatio jogosult felmentést adni a püspöki szabad adományozás alá tartozó javak elnyerhetéséhez megkívántató kellékek alól, az egyházi javaknak (ideértve a szerzetesieket is) bitorlóival megegyezést hozni létre, a híveknek megengedni, hogy a világi hatalom által bitorolt egyházi javakat szerezhessenek; ügyel az egyházi immunitás megóvására, a rangelsőbbségi vitákat eldönti, kivéve azokat, amelyeknek eldöntésére a Congr. religiosorum vagy a Congr. caeremonialis jogosult. Végül hatáskörébe tartoznak a zsinatok és püspöki konferenciák ügyei (kivéve a Congr. de Prop. Fide alatti területekét). De mindez ügyek tekintetében mindig csakis közigazgatási úton (in linea disciplinari) való intézkedésre van jogosítva.

5. *Congr. negotiis religiosorum sodalium praeposita* (c. 251.). Vezeti az akár ünnepélyes, akár egyszerű fogadalmú férfi és női szerzetesrendek és congregatióknak, valamint az ezek módjára közös életet (vita communis) folytató (habár fogadalom nélküli) vallási közületeknek és tertiär-társulatoknak (a fegyelemre, tanulmányokra, egyházi vagyonra, kiváltságokra vonatkozó) ügyeit, valamint az ezek módjára közös életet (vita communis) folytató (habár fogadalom nélküli) kolostori s tertiär-társulatokéit. A szerzetesrendek (de nem a tertiär-társulatok) számára dispensatiókat eszközöl ki, a jejunium eucharisticum kivételével, amelyre nézve a felmentés adása a Congr. S. Officii hatáskörébe tartozik. Ez a congregatio is csupán közigazgatási úton való eljárásra jogosult. A szerzetesrendek és harmadik személyek közt fel-

merülő ügyeket más congregatióhoz vagy a törvényszékekhez utasíthatja.[46]

6. *Congr. de Propaganda Fide* (c. 252.). Ezt a congregatiót V. Pius alapította és XVI. Gergely 1622-ben végleg s részletesen szervezte, feladatává téve a *missiói* területek kormányzatát. Ugyanez a feladata a *X. Pius-féle* rendezés szerint is, csakhogy hatásköre több tekintetben korlátoztatott; nevezetesen a missiói ügyek — ideértve a missionariusok kiképzésére szolgáló szemináriumokat s intézeteket — ma is hozzá tartoznak,[47] de a *hitbeli, házassági*, valamint a ritust illető s a *szerzetesrendeket* érintő kérdések az ezekben illetékes congregatiókhoz utaltattak (c. 252.).[48]

7. *Congr. Sacrorum Rituum* (c. 253.). Alapította V. Sixtus s feladata a latin egyház ritusát közvet-

---

[46] Új szerzetesrendek s ezek alkotmányának approbálása a Congr. neg. religios. sodal. praep.-nál 1914 márc. 14-én felállított külön bizottság hatáskörébe tartozik; Acta Ap. Sed. VI. 189. l. Ugyanakkor az erészbeni eljárás szabályai „(Normae peculiares") is megállapíttattak; Acta Ap. Sed. VI. 190. l.

[47] X. Pius a *Sapienti consilio* constitutióval a missiói területből (terra missionis) Angliát, Skóciát, Irlandot, Hollandiát, a luxemburgi egyházmegyét, Kanadát, Újfundlandot s az Északamerikai Egyesült Államokat kivette és a rendes egyházkormányzati területhez tartozóknak nyilvánította. *Cappello*, De Curia Rom. I. 113—114. l.

[48] A Congr. de Prop. Fide szervezetének fejlődésére nézve l. főleg *O. Mejer*, Die Propaganda, ihre Provinzen und ihr Recht. I—II. köt. 1852. *R. de Martinis*, Ius Pontificium de Prop. Fide 1887. s köv. é. *N. Hilling*, Die rechtliche Stellung der Propagandacongregation nach d. neuen Kurialreform Pius' X. (Zeitschr. f. Missionswiss. 1911. évf. 147. s köv. l.). *Th. Grentrup*, Die rechtl. Beziehungen der Missionsländer zur röm. Kurie in der Gegenwart (Arch. f. k. Kirchenr. XCIII. (1913) 277. s köv. l. *C. Lux*, Die Stellung der Missionen im neuen CJC (Zeitschr. f. Missionswiss. 1918. évf.. 26. s köv. l.). *I. Schmidlin*, Die Gründung der Propagandacongregation 1622 (Zeitschr. f. Missionswissensch. 1922. évf. 1. s köv. l.).

lenül érintő ügyek (a ritusra tágabb értelemben vonatkozóknak, pl. praecedentia körüli kérdéseknek kizárásával) szabályozása és igazgatása. Nevezetesen felügyel, hogy a latin egyházban a miseáldozat bemutatásánál, a sacramentumok kiszolgáltatásánál, a breviariumi imáknál és az isteni tiszteletnél az előírt ritus és szertartások megtartatnak-e, mindez ügyek tekintetében dispensatiók, kedvezmények s privilegiumok osztogatására jogosult s ügyel, hogy e részben visszaélések ne történjenek. Ez a congregatio folytatja pápai megbízásból a szentté s boldoggá avatási pereket; végül hatáskörébe tartozik az ereklyékre való felügyelet is.

8. *Congr. Caeremonialis* (c. 254.). A pápai kápolnában s udvarban, valamint ezeken kívül is a bíbornokok által végzett szertartások felett őrködik s a pápai udvarnál — ideértve a kápolnát is — alkalmazott egyének, valamint a bíbornokok s követek közt a praecedentia körül felmerült kérdésekben dönteni hivatott.

9. *Congr. pro negotiis ecclesiasticis extraordinariis* (c. 255.). Ezen, VII. Pius által alapított congregatio illetékes dönteni a püspökségek alapítása, felosztása és betöltésének kérdéseiben, amikor csak ezek tekintetében az államok kormányaival tárgyalások folynak, valamint egyáltalán elintézni jogosult az államokkal való tárgyalást igénylő minden fontosabb ügyet (konkordatumok, circumscriptionalis bullák). Mindez ügyeket a bíbornok-államtitkár készíti elő s terjeszti a congregatióhoz.

E congregatio a legszorosabb, illetve organikus kapcsolatban van az államtitkári hivatallal (Secretaria status). Tagja néhány bíbornok, akik közül azonban egyik sem praefectus, mert e congregatio praefectusi teendőit a bíbornok-államtitkár látja el.

10. *Congr. de Seminariis et Universitatibus studiorum* (c. 256.). Feladata a szemináriumok kormány-

zata, fegyelme s vagyoni (temporalis) igazgatása, valamint az egyházi hatóság alá tartozó egyetemeknek (a szerzetesrendek igazgatása alatt állóknak is) vezetése s tanulmányi rendjének irányítása. Az egyházi hatóság alatt álló egyetemek (főiskolák) részére ez a congregatio adja meg a promotio jogát s kivételesen közvetlenül adományoz akadémiai fokozatot a tudományban kiváló egyének számára. E congregatiónak hivatalból tagjai a congreg. consistoriálisnak bibornoktitkára és assessora.

11. *Congregatio pro Ecclesia Orientali* (c. 257.). Ez egészen új congregatio, melyet XV. Benedek pápa 1917 május 1-én kelt „*Dei providentis arcano*" kezdetű Motupropriójával[49] létesített. Elnöke maga a pápa. Feladata az egyesült keleti egyház személyes természetű fegyelmi és ritusbeli ügyeit intézni. Tehát a congregatio egyáltalán intézkedik mindazokban az ügyekben, amelyeket a latin egyházra vonatkozóan a többi congregatiók látnak el, kivéve a C. S. Officii elé tartozókat, amelyeket ugyanez a congregatio kezel a keleti egyházra vonatkozóan is (c. 247.).[50] És a szóban forgó ügyekben intézkedni jogosult akkor is, ha azok vegyes természetűek (causae mixtae), ha t. i. akár személyileg, akár tárgyilag (sive rei, sive personarum ratione) a latin egyházat is érintik. Azonban e congregatio mindig csak in linea disciplinari járhat el; a contentiosus, illetve birói döntést igénylő ügyeket az illető törvényszékhez kell utasítania.

---

[49] Acta Ap. Sed. IX. 529. s köv. l.

[50] A IX. Pius által alapított Congreg. pro negotiis rituum Orientalium-ot X. Pius a Propagandával egyesítette. XV. Benedeknek 1917. máj. 1-én kelt s már említett Motupropriójával pedig a keleti egyház ügyeit intéző önálló Congregatióvá alakíttatott, amely alá tartozik a keleti tanulmányok számára 1917. okt. 15-én felállított intézet is. A. A. S. IX. 531. l.

Az egyetemes egyház s a pápai udvar kormányzatára rendelt e 11 congregatión kívül levő és ezek szervezetével semmi összeköttetésben nem álló kúriai hivatal gyanánt maradt fenn továbbra is a Szt. Péter-basilica templom-vagyonának igazgatására rendelt *Congregatio reverendae fabricae S. Petri.*

Továbbá a Congregatiók működését támogatja a *három bibornok-bizottság,* ú. m. a CJC *hiteles* magyarázatára XV. Benedek pápa által (az 1917. szept. 17-én kelt Motuproprióval) kirendelt bizottság (Commissio Pontificia);[51] 2. a bibliai tudományokkal foglalkozó (Commissio biblica)[52] és 3. a Vulgata revisiójára és új kiadásának eszközlésére hivatott bizottság.[53]

B) *A római kúria törvényszékei (tribunalia).*

a) S. Rota Romana (c. 259.).[54] Ez XXII. János óta („Ratio iuris" const. 1331) az a bíróság, mely a contentiosus egyházi ügyeket és az egyházállam világi ügyeit látta el. Egy ideig a legnevezeteseb egyházi törvényszék gyanánt szerepelt; de a kompetenciája körébe tartozott számos ügy idővel a Congregatiókra ruháztatott. Az egyházállam elfoglalása (1870) után pedig jelentőségét úgyszólván teljesen elvesztette.

X. Pius *„Sapienti consilio"* constitutiójával ismét visszaállította, midőn az összes egyházi törvényszékektől felebbezett és szigorúan peres eljárást igénylő polgári és büntető ügyekben (kivéve a causae majores-t) ítélkezni hivatott legfőbb törvényszékké tette.

---

[51] A Ap. Sed. IX. 483. l. CJC. hivatalos kiad. XLIII—XLIV. l. L. jelen mű I. köt. 186. 187. l.

[52] Létesítette XIII. Leó *„Vigilantiae"* kezdetű brevejével (1902. okt. 30.); A. S. Sed. XXXV. 234. s köv. l.

[53] X. Pius állította fel 1907. nov. 13-án kelt *„Consilium"* kezdetű Motuproprióval; A. Ap. Sed. VI. 665. l.

[54] *F. E. Schneider,* Die römische Rota, I. Die Verfass. der Rota, 1914. *E. Cerchiari,* Cappellani Papae et Apostolicae Sedis Auditores Causarum S. P. A. seu S. Rota Romana ab origine usque ad diem 20. Sept. 1870. Relatio historico-iuridica I—IV. 1919—21. A régebbi irodalmat l. *Sägmüller,* Lehrb. I. 416. l. 3. jegyzet.

A Codex iur. can. szerint a Rota a kúriának rendes törvényszéke mindenféle — peres eljárást igénylő — polgári s büntető ügyben és rendszerint végső fokban dönt, de ítélkezhetik mint első és másodfokú bíróság is. Nevezetesen első fokúlag ítélkezik oly ügyekben, melyekben a bíráskodás magának a pápának van fenntartva, valamint azokban, melyeket a pápa akár motu proprio, akár a felek kérelmére saját bírói székéhez von s ítélkezés végett a Rota-hoz utal (c. 1599. §. 2.); másodfokúlag dönt pedig az ordinariusok törvényszékei által első fokban elintézett s az apostoli székhez felebbezett peres ügyekben (c. 1559. §. 1.). A nagyobb, fontosabb ügyek, *Causae maiores* (pl. a püspökök elleni bűnvádi perek) a Rota illetékessége alól ki vannak véve (c. 1600.).

A Rota collegiális törvényszék, melynek elnöke a bíbornokdékán, ki azonban csak primus est inter pares (c. 1598. §. 1.). Az ülnököket (auditores), akiknek a római és kánonjog doktorainak (doctores iuris utriusque) kell lenniök, a pápa nevezi ki. Az ítélkezés vagy hármas tanácsban (mely az ülnökök sorából turnus szerint alakíttatik), vagy az összes ülnökökből álló teljes tanácsban történik (c. 1598.).[55]

b) Signatura Apostolica (c. 259.).

Hajdan akár kegyelem elnyerése, akár valamely vitás jogi ügyben való döntés iránt a pápához intézett folyamodvány elintézése az előadók (referendarii Apostolici) javaslata alapján történt. Ezek fogalmazták meg a kérelemre adandó választ s azt ad signandum a pápa elé terjeszték. A referendáriusok később külön hivatalt alkotnak, amely Signatura Apostolicanak neveztetik, s ez a 15. század közepe óta két sectióra —

---

[55] A Rota perbeli eljárásának szabályait tartalmazzák: *a)* Lex propria Sacrae Romanae Rotae et Signaturae apostolicae (1908. jún. 29.); Acta Ap. Sed. I. 20. s köv. l. és *b)* Regulae servandae in iudiciis apud Sacrae Rom. Rotae Tribunal approbatae et confirmatae a Pio PP. X. (1910. aug. 4.); Acta Ap. Sed. II. 783. s köv. l.

Signatura gratiae és *Signatura iustitiae* — oszlik. A Signatura gratiae, melyhez a kegyelmi ügyek tartoztak, idővel csak névlegesen marad meg s a hatáskörébe tartozott ügyek a kúria congregatióira s hivatalaira ruháztatnak. De a contentiosus ügyeket intéző Signatura iustitiae jelentősége s jogköre is hova-tovább elenyészik s utóbb — egész 1870-ig — csakis semmítőszék gyanánt működött az egyházállam ügyeiben.[56]

X. Pius pápa „*Sapienti consilio*" kezdetű constitutiójával az addigi két Signatura helyébe *Signatura Apostolica* néven — részletesen megszabott perjogi hatáskörrel — új törvényszéket állít fel, amely *a) saját hatáskörében (ex potestate ordinaria)* a Rota bíráinak tevékenységét kiegészíti s ellenőrzi, különösen dönt az általuk hozott ítéletek ellen indított semmisségi és visszahelyezési keresetek (querela nullitatis et restitutio in integrum) felett (c. 160. §. 1.); b) *átruházott hatáskörben (ex potestate delegata)* pedig határoz arról, hogy valamely ügynek újolag a Rótához való utasítása iránt a pápához intézett kérvények e bíróság elé vitessenek-e (c. 1603. §. 2.).

E törvényszék élén egy bíbornok mint praefectus áll s vannak szavazati joggal (Praelati votantes) és azzal nem bíró, hanem csakis elődói tisztre jogosult tagjai (Referendarii simplices).[57]

c) Sacra Poenitentiaria (c. 258.).

Amint egyéb, úgy a római püspökmegyében is a vezeklés ügyét egy arra hivatott papi testület (presbyterium poenitentiarium) kezelte. Ennek helyébe lép a XII. század vége felé (III. Sándor és III. Ince pápák idejében) a S. Poenitentiaria, széleskörű — és pedig a külső forumra is kiterjedő — felhatalmazással. A XIV. század eleje óta ennek élén egy bíbornok áll, Poenitentiarius Major elnevezéssel. V. Piusnak 1569. május 18-án kelt reformbullája a Poenitentiaria iurisdictióját

[56] Ily minőségben jogállását s hatáskörét XVI. Gergely pápa „Cum primis" const.-ja (1826. ápr. 11.) és az ugyancsak általa 1834-ben kiadott „Regolamento legislativo e giudiziario" szabályozza.

[57] XV. Benedek „Attentis expositis" kezdetű Chirographuma (1915. jún. 28.) értelmében (A. Ap. Sed. VII. 325.).

pro foro interno korlátozza. Azonban a francia forradalom óta, midőn a Dataria működése egy ideig elnyomatott, újolag feljogosíttatott pro foro externo való eljárásra is, ha az ügyet az erre illetékes hatóságok nem láthatták volna el, vagy ha házassági ügyekben szegények számára adandó dispensatiókról volt szó.

X. Pius azonban „*Sapienti consilio*" constitutiójával illetékességét ismét merőben a *forum internum*-ra korlátozta. XV. Benedek pedig 1917. március 25-én kelt „*Alloquentes*" kezdetű Motupropriójával[58] a búcsúkra vonatkozó (nem dogmai) kérdéseket is hatáskörébe utasította.

A CIC szerint a *Poenitentiaria* joghatóságot csakis *pro foro interno* — akár sacramentali, akár extrasacramentali — gyakorolhat és ilyen jogi hatálylyal megilleti az összes kegyelmek (gratiae), absolutiók (deliktumok és censurák alól), dispensatiók (titkos felszentelési akadályok és titkos bűnökből eredő irregularitások alól), commutatiók,[59] sanatiók[60] és condonatiók[61] adása és a lelkiismereti ügyekben való döntés joga. Továbbá hozzá van utalva a búcsú ügye is, amely csak dogmai szempontból tartozik, mint eddig, úgy ezután is, a C. S. Officii hatáskörébe.

Mindezekben a Poenitentiaria közigazgatási úton dönt s eljárása mindig titkos és ingyenes.

E törvényszék élén a *bíbornok-nagypoenitentiarius* áll, akinek tisztsége Sede Apostolica vacante nem szűnik meg.[62] Támogatására vannak, mint Officiales maiores, a Regens Poenitentiariae, a Signature öt praelatusa, a Procurator (titkár) és a Substitutus.[63]

---

[58] Acta Ap. Sed. IX. 67.

[59] T. i. fogadalmak s esküre vonatkozólag (c. 1314, 1320).

[60] Pl. oly házasságokra vonatkozólag, melyek titkos akadály miatt érvénytelenek.

[61] Így pl. egyházi javaknak nem szabályos módon való szerezhetésére nézve.

[62] Const. „Vacante Sede", n. 12, 16.

[63] *E. Göller*, Die päpstliche Pönitentiarie von ihrem Ursprunge bis zu ihrer Umgestaltung unter Pius V. (I—II. köt.). 1907. és 1911. *P. Chouët*, La sacrée Pénitentiarie Apostolique. Étude d'histoire et de droit, 1908.

C) A kúriai hivatalok (officia).

1. *Az apostoli kancellária (Cancellaria apostolica,* c. 260.).

Ez a legrégibb egyházi hivatal, mely eredetileg a pápai irattárral és könyvtárral volt kapcsolatos. Később ezektől elkülönült hivatallá lesz, az irodai teendők végzésére rendelt hivatalnokokkal (scriniarii, notarii) s élén egy kancellár címet viselő bíbornokkal. Majd vezetője vicekancellárnak neveztetik, aki azonban már nem volt bíbornok. De VIII. Bonifacius óta élén ismét bíbornok-kancellár áll, akit a Regens és egyéb tisztviselők (Sunmista, Subsummista, Substitutus, Abbreviatores stb.) támogatnak. E hivatalnak feladata volt a bullák kiállítása, megpecsételése és expediálása. Emellett a bullák kiállítása körüli vitákban döntött s a pápai concessiók hiteles magyarázatára is hivatva volt. Eljárásában szigorúan az apostoli iroda szabályait kellett követnie. Az e szabályok értelmében történt elintézés via ordinaria facta-nak mondatott, míg ha valamely ügyre vonatkozóan az apostoli iroda szabályai alul felmentés adatott, úgy annak elintézése per viam secretam, de Camera és de Curia történt.[64]

X. Pius pápa a „*Sapienti consilio*" constitutióval ezt a hivatalt is átalakítá, elrendelve, hogy élén egy bíbornok mint *Kancellár* álljon, aki egyúttal a consistoriumban jegyzőként is működjék.[65]

A Codex iur. can. szerint az *apostoli kancellária* feladata a consistorialis javadalmak (püspökségek, nullius aptságok s praelaturák, apostoli kormányzóságok) adományozásáról, új egyháztartományok, egyházmegyék, székes- és társaskáptalanok felállításáról, valamint egyéb fontosabb ügyekről (negotia maiora) szóló bullák expediálása és ebbeli intézkedéseit, ha az ügy a Congr. consistorialis hatáskörébe tartozik, ennek utasítására, a többi ügyekben pedig egyenesen a pápa

---

[64] *J. H. Bangen,* Die röm. Kurie, ihre gegenwartige Zusammensetzung und ihr Geschäftsgang, 42. s köv. l. *Scherer,* Handb. I. 500. s köv. l. *Sägmüller,* Die Tätigkeit u. Stell. d. Kardin. 102. s köv. l. *P. M. Baumgarten,* Aus Kanzlei u. Kammer, 1907. *U. az,* Von der apostolischen Kanzlei, 1908. A régebbi irodalmat l. *Sägmüller,* Lehrb. I. 420. l.

[65] Acta Ap. Sed. II. (1909) 16, 103. s köv. l.

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

rendeletére teszi meg (c. 260.). A X. Pius-féle kúriai reform óta a bullák csupán per viam Cancellariae állíttatnak ki s expediáltatnak, míg a többi kiállítási módok (per viam secretam, de Camera, de Curia) eltörültettek.

Az apostoli kancellária élén a mai jog szerint egy bibornok áll, aki *Kancellárnak* neveztetik. Tisztsége a pápa halálával megszűnik s teendőiben segédje a Regens Cancellariae. Az abbreviatorok két praelatustestületét (Abbreviatores de parco maiori et minori) X. Pius eltörülte s ezek tisztét a Protonotarii participantes-re ruházta.

2. *Dataria Apostolica* (c. 261.).

E hivatal eredete s elnevezése azzal van kapcsolatban, hogy az avignoni fogság óta több tisztviselő végezte a kegyelmek iránti kérvényekre adandó válaszok előkészítését, azoknak datummal való ellátását, regestrumba vételét s expediálását. Majd az irregularitások és nyilvános házassági akadályok aluli felmentések, kiváltságok s különféle concessiók megerősítése s magyarázata is hatáskörükbe utaltatott. Az így keletkezett hivatal élén a *Datarius* s ha bibornok volt, *Prodatarius* állott.[66]

Jelenleg a Dataria élén egy bíbornok áll, aki *Datariusnak* neveztetik (a Prodatarius elnevezés többé nem használtatik) s e hivatalnak feladata a mai jog szerint: a nem consistorialis egyházi javadalmakért folyamodóknak alkalmatosságát megvizsgálni, az ily javak adományozása ügyében kelt pápai okmányokat kiállítani, az egylázi javadalmak adományozásának feltételei, kellékei alul felmentéseket adni oly esetekben, amikor az adományozás nem az ordinarius hatáskörébe tartozik, végül gondoskodni, hogy a pápa által a nem consistorialis javak adományozásakor kirótt kötelezettségek (pensiones, onera) teljesíttessenek.

---

[66] *W. v. Hofmann*, Forschungen zur Gesch. d. kurialen Behörden vom Schisma bis z. Reformation (I—II.) 1914. *L. Célier*, Les dataires du XV. siècle et les origines de la Datarie apostolique, 1916.

3. *Az apostoli kamara (Camera apostolica;* c. 262).

Első nyomaira a 11. század végével, a Camerarius domini Papae tisztségében találunk, aki a pápai palota eddigi tisztjeinek az Arcarius és Saccellariusnak az ügykörét veszi át. A 12. század óta e hivatal élén gyakran bíbornok állott s feladatát képezte a római egyház jövedelmeinek igazgatása és ezen kívül a kurialistákra s az egyházállamra vonatkozóan széleskörű polgári s büntető bírói hatósággal is felruháztatott; továbbá sedis vacantia esetén az apostoli szék időleges kormányzatát vitte. A Camerariusnak helyettese a Vicecamerarius volt, aki a 17. század eleje óta mint Gubernator Urbis is működött. Az apostoli kamara egyéb tisztviselői voltak: a pápai kincstár őrzésével megbízott Thesaurarius generalis s az Auditor generalis, aki a kamarai törvényszék polgári s büntető bírói tevékenységét vezette. Az egyházállamnak az olasz királyság által történt annektálásával az apostoli kamara működése teljesen megszűnt.[67]

A X. Pius-féle kuriai reform szerint feladata az apostoli szék javainak s vagyoni jogainak kezelése és gondozása, főleg sedisvacantia esetén, továbbá a pápa halálának hivatalos megállapítása. Élén a *Cardinalis Camerarius (Camerlango)* áll s a X. Pius-féle rendezés az Auditor generalis és a Thesaurarius tisztségeit is meghagyta, amelyek viselői a kúria első praelatusai, az ú. n. praelati di fiocchetti közé tartoznak.

4. *Az államtitkári hivatal (Secretaria status,* c. 263.).

A pápák a középkor vége óta a politikai s diplomáciai ügyek intézésével bibornokságra emelt valamelyik rokonukat (cardinalis nepos) bízták meg és a hi-

---

[67] A régibb irodalmat l. *Sägmüller,* Lehrb. I. 418. 6. jegyz. Az újabb idevágó művek közül nevezetesebbek: *A. Gottlob,* Aus der Camera apostolica des 15. Jahrhund. 1889. *L. König,* Die päpstl. Kammer unter Clemens V. u. Johann XXII. 1894. *P. M. Baumgarten,* Aus Kanzlei u. Kammer, 1907. *W. v. Hofmann,* Forschungen zur Gesch. der kurialen Behörden v. Schisma bis z. Reformation, I—II. 1914. *K. H. Schäfer,* Die Ausgaben der apost. Kammer unter Benedikt XII., Clemens VI. u. Innocenz VI. (1335—1362) 1914. *E. Göller,* Die Einnahmen der apost. Kammer unter Johann XXII. (1316—34) 1910.

vatal, melynek élén ez állott, *Secretaria status*-nak neveztetett. A XVII. század vége felé (XII. Ince *„Romanum decet Pontificem"* const., 1692. jún. 21.) a cardinalis nepos tisztsége eltörültetvén, helyébe egy másik bibornok *„államtitkár"* elnevezéssel lép, aki egyúttal az egyház-állam miniszterelnöke s külügyminisztere is volt.[68]

A X. Pius-féle szervezés értelmében, amelyet a kódex is elfogadott, az államtitkári hivatal élén a *bibornok-államtitkár* áll s e hivatal feladatai három csoportba soroztatnak, ú. m. *a) rendkívüli egyházi ügyek előkészítése*, amelyek tárgyalás végett az e célból szervezett congregatio (pro negotiis eccl. extraordinariis) elé terjesztetnek s egyéb rendkívüli ügyek előzetes tárgyalása, amelyek a megfelelő congregatiókban nyernek elintézést; *b)* negotia ordinaria, amelyek közzé főleg az összes tiszteletcímek adományozása — a Maiordomus-nak fenntartottak kivételével — tartozik és 3. a különböző congregatióktól hozzákküldött *brévék expediálása* (Cancellaria brevium).

5. *Secretaria Brevium ad Principes et epistolarum latinarum* (c. 264.) a fejedelmekhez és más előkelő egyénekhez szóló apostoli iratoknak szerkesztésével illetve latin nyelven való kiállításával foglalkozik.

A római praelatusok. A pápai udvar (domus seu familia pontificia). Cappella pontificia. Praelatusok alatt szoros értelemben mindazon világi vagy szerzetes klerikusok értetnek, akiknek pro foro externo rendes joghatóságuk van (c. 110.). Ezek ismét **praelati maiores** (püspöki rend birtokában levők) és **praelati inferiores** (quasi episcopalis iurisdictio-val felruházott, de püspöki ordó nélküli praelatusok, mint a nullius apátok és praelatusok, c. 319.) lehetnek. Nem sajátlagos értelemben pedig a praelatusok közé tartoznak a **római kúria praelatusai (praelati minores,** c. 328.), akiket, bár rendes joghatóságuk pro

---

[68] *Giobbio*, Lezioni di diplomazia ecclesiastica, I. 240. s köv. l. *P. Richard*, Origines et développement de la Sécretairie d'État Apostolique (Revue d'histoire ecclésiastique XI. (1910) 56. s köv. l.

foro externo nincsen, az apostoli szék praelatus címmel mint tiszteleti kitüntetéssel ruház fel (c. 110.) és akik részint előkelőbb állásokban a pápai udvarnál meghatározott szolgálatokat teljesítsenek (Maiordomus, praefectus palatii, valóságos kamarások stb.), részint merőben tiszteletbeli praelatusok, akik a szolgálattevő praelatusok címeit s kiváltságait bizonyos terjedelemben élvezik. A római praelatusok közt kiváló helyet foglalnak el **az apostoli protonotariusok.** Legrégebben így neveztettek azok a hivatalnokok, akik a vértanukra vonatkozó feljegyzéseket írták meg. Ezek, számszerint heten, később külön testületeket alkotnak és az apostoli kancelláriánál egyes fontosabb ügyek elintézésével bizatnak meg s a kúria praelatusai közé soroltatnak. Később ezek a valóságos protonotariusok, mivel a protonotariusok kollégiumának jogaiban és jövedelmeiben részesültek, **protonotarii participantes**-nek neveztettek. Majd szokásba jő a protonotarius címet tiszteleti kitüntetéskép adományozni s ezek a protonotariusok, mivel a participáló protonotariusok kiváltságait élvezték, de a kollégium jövedelmeiben nem részesültek, **protonotarii ad instar participantium** elnevezéssel jelöltettek meg. Végül a protonotarius cím merőben mint ilyen, tehát a pronotariusok kiváltságai nélkül is adományoztatik, s az ezt elnyertek **Protonotarii ad honores, titulares**-nek (IX. Pius óta **notarii apostolici**-nak) hívattak. A mai jog a protonotariusoknak négy csoportját különbözteti meg, ú. m. az 1. **protonotarii apostolici de numero participantium, septem qui collegium privative constituunt;** 2. **protonotarii apostolici supernumerarii;** 3. **protonotarii apostolici ad instar participantium;** 4. **protonotarii apostolici titulares seu honorarii (extra Urbem).**[69]

A pápai udvart (domus seu familia pontificia)[70] alkotják mindazon, akár egyházi, akár világi egyének, akik a pápai udvartartásnál teljesítenek meghatározott szolgálatokat avagy ottani állások címeit viselik. Különösen ide tartoznak: a két palotabíbornok (a Datarius és az államtitkár), a pápai palota praelatusai (Maggiordomo, Maëstro di Camera, Auditor Sanctissimi, s a Magister Sacri Palatii), a valóságos szolgálattévő titkos kamarások , az Antistites Urbani címmel felruházott házi

---

[69] X. Piusnak 1905. febr. 21-én kelt Motupropriója (A. S. Sed. XXXVII., 491—512. l.).

[70] *Bangen,* Die römische Curie, 54. s köv. l. *Hinschius,* Kirchenr. I. 375. s köv. l. *Wernz,* Ius decret. II. 637. l. *Scherer,* Handbuch, I. 84. §. *A. Trombetta,* De iuribus et privilegiis praelatorum Romanae Curiae, 1911. (2. kiad.). *Hilling,* Das Personenrecht des Cod. iur. can., 145, 146. l.

praelatusok, a sveici és palotaőrség törzskara és tisztjei, a szertartásmester, a kardot és köpenyt viselő titkos kamarások (előkelő római nemesek), számfeletti és a tiszteletbeli kamarások stb.

A **Cappella pontificia** az isteni tisztelet céljára szolgáló sajátos intézmény, mely azon személyek összességét jelenti, akik azon egyházban, ahol a pápa ünnepélyes isteni tiszteletet végez, meghatározott helyet igényelhetnek. Ennek személyzetéhez a következő méltóságok s tisztviselők tartoznak: a bíbornokkollegium, a patriarchák, a trónálló érsekek és püspökök, a vicecamerarius, a pápai trónálló világi hercegek, a praelati di fiocchetti, az apostoli kamara auditora és kincstárnoka, a Maggiordomo, a nem trónálló érsekek és püspökök, az apostoli protonotariusok, a protonotarii titulares seu honorarii kivételével, tehát: a protonotarii de numero participiantium, supernumerarii és ad instar participantium, a nullius apátok, a monachus és regularis rendek generalis apátjai, a kolduló rendek generalisai, a Rota auditorai, az apostoli kamarai klerikusok, a Signatura apostolica votans praelatusai, a szertartásmesterek, a valóságos titkos kamarások, a violaszínű öltönyt viselő számfeletti titkos kamarások és a tiszteletbeli kamarások, a consistorialis ügyvédek, a pápa titkos és tiszteletbeli káplánjai s a kolduló szerzetesrendek generalis procuratorai.

74. §. A pápai követek.

Thomassin, Vetus et nova discipl. P. I. l. 1., c. 30. ss., 59. ss. l. 2., c. 107. ss., c. 117. ss. *Hinschius*, Kirchenr. I. 511. s köv. l. *Scherer*, Handb. I. 87. §. *Wernz*, Ius decret. II. n. 680—691. *A Pieper*, Zur Entstehungsgesch. der ständigen Nuntiaturen, 1894. *Ruesz*, Die rechtliche Stellung der päpstlichen Legaten bis Bonif. VIII. 1912. *Zimmermann*, Die päpstliche Legation in der ersten Häfte des 13. Jahrhunderts, 1913. *Wynen*, Die päpstliche Diplomatie, 1922. *Hilling*, Die neuen Fakultäten der Apost. Nuntien, Internuntien und Delegaten (Arch. f. kath. Kirchenr. CII. (1922) 57. s köv. l.). *Sägmüller*, Lehrb. 91. §. *Haring*, Grundzüge, I. 78. §. *Chelodi*, Ius de personis, n. 178, 179. *Hilling*, Das Personenr. d. Cod. iur. can. 45. §.

A primatusból természetszerűleg következik a pápának az a joga, hogy az egyház összes pásztoraival s híveivel szabadon közlekedhetik s felettük joghatóságát közvetlenül (immediate) gyakorolhatja. Miután

pedig ezt mindig s az egész egyház területén személyesen végezni nem képes: az egyház felett őt megillető egyetemes joghatóság (iurisdictio universalis) gyakorlása és az egyház állapotáról való pontos tájékozódás szerzése céljából az egyes vidékekre *követeket küldhet*. Ezt a jogot — mint hiteles történeti adatok tanusítják — a pápák már régi idők óta gyakorolják. Az egyházi törvénykönyv is kimondja, hogy a pápát a világi hatalmaktól függetlenül megilleti a jog, hogy a földkerekség bármely részére követeket küldhet (c. 265.).

Legelsőbben a pápák az egyetemes zsinatokra szoktak követeket küldeni, akik azokon mint a pápa képviselői elnököltek.[71] Hasonlókép már régen küldettek követek egyes vidékekre fontosabb ügyeknek pápai tekintéllyel[72] való elintézésére. Mindezeknek a pápai küldötteknek nem volt állandó s rendes hatalmi köre, hanem csakis egyes konkrét esetekre és időlegesen szóló megbízással ruháztattak fel.

Majd I. Leo pápa (453) óta szokásba jő egyes tekintélyesebb püspökökhöz, de kiváltképpen fejedelmekhez, így legelsőbben a konstantinápolyi császári udvarhoz állandó követeket küldeni, akik apocrisiarii és responsales-nek neveztettek.[73] Emellett a IV-ik század végétől s az V-iknek elejétől fogva a pápák egyes

---

[71] Pápai követek (apocrisiarii) nemcsak egyetemes, de partikularis zsinatokra is küldettek. *Scherer*, Handb. I. 87. §. 2. jegyz.

[72] Éppenazért a primatus iránt tartozó tiszteletből folyó kötelesség volt e követeket tisztükben támogatni, ami a püspökök által leteendő eskű formulájába is bevétetett. Liber diurnus (Sickel-féle kiad.) Form. 63.

[73] Megbizatásuk túlnyomólag diplomáciai jellegű volt. Ilyen követek a frank királyi udvarhoz is küldettek, de szintén nem iurisdictionalis, hanem merőben diplomáciai hatáskörrel. *Ruesz*, Die rechtl. Stellung der päpstl. Legaten bis Bonif. VIII. 46. l. *Wynen*, Die päpstl. Diplomatie, 49. l.

megyés püspököket (episcopi residentes) *apostoli helyettesekül (vicarii apostolici)* rendelnek ki, megbízva őket követségük területén az egyházkormányzat ellenőrzésével, illetve a főfelügyeleti jog gyakorlásával, avagy meghatározott feladatok végzésével (jogesetek elintézése, zsinatokon való elnöklés, fontosabb vagy a pápának fenntartott ügyekben való jelentéstétel). Ilyen *apostoli vicariatus*-szal legelsőbben (Damasus pápa idejében) a thessalonkai püspök Illyriára[74] s az arlesi érsek (417) Galliára vonatkozólag[75] ruháztatott fel. Majd más főpapok is, mint pl. Drogo metzi[76] (844) és Ansegis sensi érsek (876),[77] úgyszintén a lyoni és viennei érsekek is az apostoli vicariatust tartósan, mint az illető érseki székkel állandóan egybekötött tisztséget nyerik.[78] Általában, míg kezdetben az apostoli helyettesség a meghatalmazottnak személyéhez fűződött, addig később magához az érseki vagy püspöki székhez köttetett, úgy, hogy ennek mindenkori birtokosa egyúttal apostoli vicarius is volt, akit éppen azért idővel *az apostoli szék született követének (legatus natus)* volt szokás nevezni.

Míg a régebbi apostoli vicariatusok általában megszüntek, addig a IX. század óta született követség egyes országok tekintélyesebb érsekeinek, főleg a primási méltósággal bíróknak adományoztatik. Azonban e született követségek idővel merőben tiszteleti cím gyanánt maradtak meg, minden iurisdictionalis

---

[74] c. 8. C. 3. qu. 6.; c. 5. C. 25. qu. 2

[75] *Jaffé*, Regesta, n. 593, 594, 595, 596. *J. Schmitz*, D. Vikariat v. Arles (Hist. Jahrb. XII. 1. s köv. l.). *U. az*, Die Rechte der Metropoliten u. Beschöfe in Gallien (Arch. f. kath. Kirchenr. LXXIII. (1894) 3. s köv. l.). *Werminghoff*, Gesch. der Kirchenverfassung, I. 35. s köv. l.

[76] *Jaffé*, Regesta, n. 1964.

[77] *Jaffé*, Regesta, n. 2260.

[78] *Jaffé*, Regesta, n. 913, 914, 5685, 6822. *Ruesz*, id. m. 52. s köv. l.

tartalom nélkül.[79] Így nyerték a született követséget a gnesen-poseni érsek Lengyelországban, a kölni Németországban, a salzburgi és prágai Ausztriában, a lyoni, rheimsi és bordeauxi Franciaországban, a pisai Olaszországban s az *esztergomi érsek és primás* Magyarországon, akit a született követséggel V. Miklós pápa 1452. évi egyik constitutiója ruházott fel és pedig az érseki székkel örökre egybekötött kiváltság gyanánt.[80] S azon kívül született követséggel ruháztatott fel a *magyar* és a *sziciliai* király, az előbbi II. Szilveszter pápa kiváltságával (mely azonban nem maradt reánk) az 1000-ik évben,[81] az utóbbi pedig II. Orbán pápa engedélyéből (1098). S erre hivatkozva a nápoly-sziciliai királyok a XVI. század kezdete óta igénylik az apostoli követségből eredő iurisdictiót, amely közönségesen Monarchia Siculanak szokott neveztetni. Azonban a sziciliai királyok ez alapon széles körű hatalmat, különösen bírás-

---

[79] c. 1. X. I, 30; c. 1. X. II, 28; c. 1. in VI^to I, 15.

[80] *Török János*, Magyarország primása, 1859. *Késmárky*, Az esztergomi érseknek, mint Magyarország primásának jogai, 1896. *Wernz*, Ius decret. II. 717. *Scherer*, Handb. I. 88. §. 39., 40. jegyz.

[81] Az egyházjogászok és történetírók túlnyomóan ma is azt a nézetet vallják, hogy az apostoli követséget Szent Istvánnak II. Sylveszter pápa adományozta. *Karácsonyi* azon okból, mert a Sylveszter-féle bulla hamisítvány, magát a magyar király apostoli követségét is kétségbe vonja. Azonban későbbi pápai nyilatkozatok (XIII. Kelemen 1758. aug. 19-iki brévéje s 1758. okt. 1-iki allocutiója), valamint *Werbőczy* (HK. I. R. 11. cím) tanítása kétségtelenné teszik, hogy ilyen pápai concessió Szent Istvánnak — és pedig utódaira átörökíthetőleg — adományoztatott. *Scherer* (Handb. I. 17. §. 49. jegyz.) is azt mondja, hogy a II. Sylvester-féle 1000-ik évi bullának kritikailag kifogásolható minősége a magyar király apostoli követségének létezése szempontjából jogilag irreleváns (iuristisch irrelevant). *Kollár* és *Fraknói* szerint az apostoli követség csakis Szent Istvánnak szőlő, tehát személyes természetű kiváltság volt, mely utódjaira nem szállott át.

kodási jogot igényelvén, a pápák (XI. Kelemen, XIII. Benedek) azt korlátozni törekednek, majd IX. Pius a sziciliai király született követségét kifejezetten eltörölte (1864. jan. 28-án kelt *Suprema* kezdetű const.-jával és ugyanakkor kiadott *Multis gravissimis* kezdető brévéjével).[82]

A született követség — eltekintve a magyarországi hercegprimás született követi jogkörétől — merőben tiszteleti kitüntetés gyanánt maradt fenn; ellenben a XI. század közepe óta a pápák a hitélet s erkölcsiség előmozdítására s kiváltképen a fegyelem megszilárdítására irányuló reformjaik keresztülvitele végett kiváló egyházi egyéneket, főleg bíbornokokat állandó megbízással küldenek ki követek gyanánt, akik a XII. század vége óta, ha bíbornokok voltak, *legati a latere*-nek, különben pedig *legati* missi- s a XIII. század óta *nuntii apostolici*-nak mondattak.[83]

Idővel (III. Ince óta) különbséget tettek *legati* és *nuntii* közt, amennyiben csak az előbbiek voltak pápai teljhatalommal, illetve ebből folyó széleskörű iurisdictióval felruházva, az utóbbiak pedig csak szűkebb terjedelmű hatóság gyakorlatára nyertek megbízást. Ha nem bíbornok ruháztatott fel legatus a latere tisztségével, úgy legatus cum potestate legatorum a latere címezéssel élt. Mindezek a követek tartományuk területén a püspökivel konkurráló iurisdictiót gyakoroltak (kivéve a pápa által kizárólag a püspöknek fenntartott jogokat); de különösen kiterjedt hatalomkörrel voltak felruházva a *legati a latere*. Nevezetesen jelenlétükben minden más követnek a iurisdictiója felfüggesztetett[84]

---

[82] *F. Sentis*, Die Monarchia Sicula, 1869. *Ruesz*, id. m. 231. s köv. l. *Scherer*, Handb. I. 524. l.

[83] c. 17. X. III. 39. A követek különböző elnevezéseire és hatáskörére nézve l. *Ruesz*, id. m. 103. s köv. l. A legati magasabb rangúak voltak, mint a nunciusok. L. glossa ad c. 1. in VI-to I. 15.

[84] c. 8. X. I. 30.

s patriarchák és érsekek maguk előtt a keresztet nem vitethették,[85] továbbá e követek jogosítva voltak javadalmakat adományozni, illetve azok adományozását részben maguknak fenntartani,[86] a megválasztott püspököket s apátokat megerősíteni.[87] Általában nemcsak a püspökökével konkurráló hatalmat, de pápai iurisdictionális jogosítványokat is gyakoroltak, kivéve a pápának fenntartott ügyeket. Nem volt szabad azonban semmikor a püspöki székek vagy a székesegyházi méltóságok betöltésébe avatkozniok, sem a püspöki javadalmon önhatalmúlag változást eszközölniök.[88]

A legati a latere ellen, akiknek kiterjedt joghatóságát a püspökök éppen nem szívesen tűrték, úgy ezek, mint a fejedelmek erős agitációt fejtettek ki, annyival inkább, mert ezek a követek jogkörüket gyakran áthágták. Ezért az egyházi törvényhozás a legati a latere jogait idővel tetemesen megszorította. Már a harmadik és negyedik lateráni zsinatok tiltják, hogy a legátusok túlságos fénnyel, luxuriose lépjenek fel,[89] a tridenti zsinat pedig rendeli, hogy a követek, még a legati a latere is, a püspökökével konkurráló iurisdictio gyakorlatától tartózkodjanak.[90]

A legati a latere kiküldése később mind ritkábban fordúl elő s helyükbe a XV. század közepe óta hovatovább az *apostoli nuntiusok* lépnek. Nevezetesen az állami követség kifejlődésével kapcsolatban az apostoli szék állandó diplomáciai megbizottakat kezd az egyes udvaroknál akkreditálni és pedig legelsőbben ilyeneket a velencei köztársasághoz (1500), majd a madridi, párizsi, bécsi s lissaboni udvarokhoz küld. A nun-

---

[85] c. 23. X. V, 33.
[86] c. 6. X. I. 30.; c. 28. X. III, 28.; c. 1. in VI^to I, 15.
[87] c. 36. in VI^to I, 6.
[88] c. 2. X. I, 7.; c. 4. X. I, 30.; c. 4. in VI^to I, 15.; c. 6. X. III, 39. *Ruesz*, id. m. 188. s köv. l.
[89] c. 6. X. II, 39.
[90] Trid. Sess. XXIV. cap. 20. de ref.

ciusok feladata volt *a)* a diplomáciai érintkezést közvetíteni a római kúria és az illető udvar közt; *b)* a pápa nevében követségük területén az egyházi viszonyokra vonatkozóan a felügyeletet gyakorolni, sőt, ha szükségesnek mutatkozott, az egyházigazgatásba is beavatkozhattak. Egyébiránt megbizatásuk tartalma nem egyforma volt. Némelyek a régi vicariusokhoz hasonlóan egyházi ügyek ellátásával bizattak meg, mások diplomáciai teendőket láttak el.[91]

Éppen mivel a nunciusok az egyházmegyék igazgatásába beavatkozhattak, a püspökök nem szívesen vették újabb és újabb nunciaturák létesítését, ami főleg a protestantizmus terjedése óta következett be. A püspököknek a nunciaturák iránti ellenszenve nyilt kifejezésre jutott az 1786-iki emsi punctatiókban, amelyekkel a németországi püspökök a müncheni nunciatura felállítása ellen tiltakoztak.[92] Ezzel szemben illetve a pápa követküldési jogának védelmére bocsátotta ki VI. Pius pápa 1787. január 20-án kelt *Retulit* kezdetű brévéjét. Azonban a nunciatura körül folyt vita óta a nunciusok hatásköre tényleg hovatovább diplomáciai térre szoríttatott vissza és a püspökökével konkurráló iurisdictiójuk megszűnik, bár még ezután is nem egyszer delegálják őket a pápák diplomáciai s általános felügyeleti jogkörükön kívül eső teendőkre. A XIX. század folyamán a pápák a missziói területe-

[91] *Pieper*, Zur Entstehungsgeschichte der ständigen Nuntiaturen, 1894. *U. az*, Die päpstlichen Legaten und Nuntien in Deutschland, Frankreich und Spanien seit der Mitte des XVI. Jahrhunderts, 1897. *P. Richard*, Origines des nonciatures permanentes. La représentation pontificale au XV. siècle (Revue d'hist. ecclés. VII. 32. s köv. l.). *C. Göller*, Zur Geschichte des päpstl. Legationswesens im ausgehend. XV. Jahrhund. Festschr. der Görresgesellschaft für Felix Porsch, 1913. 234. s következ. l.

[92] L. erre nézve főleg *Stigloher*, Die Errichtung der päpstlichen Nuntiatur in München und der Emser Congress, 1867. és a jelen mű I. köt. 218. l.-on (52. jegyzetben) elősorolt műveket.

ken apostoli delegációkat létesítenek, amelyeket azonban merően egyházi ügyek ellátására szóló megbízással szoktak felruházni.

A *mai jog szerint* a pápai követek lehetnek:

1. *Legati nati*, kiket a követség ratione sedis, t. i. az érseki (primási) székkel vagy a világi fejedelemséggel egybekötött tiszteleti cím gyanánt illet, minden különös jogosítvány nélkül (c. 270.), mint pl. a kölni, prágai, toledói ,esztergomi, pisai stb. érsekeket s a magyar apost. királyt.

2. *Legati dati seu missi*, akik közé tartoznak: *a) a legati a latere*, t. i. olyan bibornokok, akik mint a pápa alter ego-i (c. 266.) különös megbízással ellátva esetről-esetre ily elnevezés alatt küldetnek ki; *b) apostoli nunciusok (nuntii apostolici)*, akiket az apostoli szék a nagyobb, jelentősebb udvarokhoz állandó követek gyanánt küld ki s feladatuk α) a diplomáciai érintkezést a pápától nyert utasítás értelmében közvetíteni az apostoli szék s azon állam közt, amelynek uralkodójához küldettek; β) követségük területén az egyházi intézményekre felügyelni s ezek állapotáról a pápához időnkint jelentést tenni (c. 267. §. 1. n. 1., 2.).[93] E rendes jogosítványokon (ordinariae potestates) kívül γ) egyéb teendők végzésére is — potestate delegata — felhatalmazást nyerhetnek (c. 267. §. 1. n. 3.). A nuntiatúrák részint első osztályúak (Madrid, Lissabon, Páris, Bécs, München és Brazilia), részint másodosztályúak (Argentinia, Peru, Columbia, Berlin, Budapest, Prága).[94] A nunciusok rendesen cím-

---

[93] Különösen a tiltott könyvekről kell jelentést tenniök (c. 1397. §. 1.).

[94] A világháború után nagy számmal állíttattak fel új nunciatúrák (Berlin, Bukarest, Prága, Budapest, Lengyelország, Jugoszlávia, Japán, Korea, Formosa) s újra visszaállíttattak a párizsi, berni és lissaboni nunciaturák. (Az 1922. év elején az egész egyházban 20 nunciatura és 5 internunciatura volt; *Wynen*, Die päpstliche Diplomatie, 63. s köv. l.)

zetes érsekek s az illető udvarnál akkreditált diplomáciai testületnek mindig a doyenjei; *c) internunciusok*, akik a kisebb udvaroknál ugyanoly feladatot töltenek be, mint aminővel a nagyobb udvaroknál a nunciusok meg szoktak bizatni;[95] *d) apostoli delegatusok (delegati apostolici)* t. i. meghatározott területre illetve egyes országokban állandó követséggel megbizottak, akiknek feladata csakis az egyházi ügyekre való felügyelet s azok állapotáról időnkénti jelentések tétele; azonban ezen kívül még esetleg különböző meghatalmazásokkal (facultates) is elláthatók (c. 267. §. 2.). Ez idő szerint az egész egyházban 18 apostoli delegatio van szervezve s ezek közül öt a Congr. consistorialis-nak van alárendelve [Északamerikai Egyesült Államok (1893). Kanada és Ujfundland (1899), Kuba és Portoriko (1889), a Fülöpszigetek (1902) és Mexikó (1904); míg a többiek [ú. m. Syria (1762), Mezsopotámia, Kurdestán és Kisörményország (1832), Görögország (1834), Egyiptom és Arábia (1839), Konstantinápoly (1868), Persia (1874), China (1922), Délafrika (1922), végül Lettország, Litvánia és Esztország (1922)], mint missziói területek számára létesített delegatiók a Congr. de Propaganda Fide hatósága alatt állnak.[96]

---

[95] A nunciusok és internunciusok éppen mert megbizatásuk diplomáciai jellegű, a római kúria államtitkári hivatalának vannak alárendelve. Különben megannyian s egyáltalán a pápai követek delegátió útján nyert jogosítványokkal (facultates) is fel vannak ruházva, amelyek 1919. és 1920-ban újra állapíttattak meg, illetve egészíttettek ki. A pápai követek új felhatalmazásait lásd: Il Monitore Ecclesiastico, 1920 137. s köv. l.

[96] Egyiptom, Syria, Perzsia s egyéb oly területek delegátiói, ahol a keleti egyházhoz tartozó keresztények vannak, éppen erre való tekintettel a Cong. pro ecclesia orientali hatóságának is alárendelvék. Ezt hangsúlyozza a Congr. de Prop. Fide és a Congr. pro eccles. orientali praefectusai által 1918. nov. 15-én együttesen kiadott utasítás (Acta Ap. Sed. X. 508.).

A pápai követek tisztsége a pápa halálával nem szűnik meg, hacsak a megbízó levélben más redelkezés nem tétetett. Azonban hivataluk elenyészik: *a)* megbizatásuk betöltésével (expleto mandato), mint pl. a legatus a latere-é és a nem állandó jellegű különleges megbízással kiküldött követeké; *b)* a pápa által történő visszahívás, végül *c)* a követségről történt s a pápa által elfogadott lemondás folytán (c. 268. §. 1. és 2.).

A püspökivel konkurráló iurisdictiót az apostoli szék követei nem gyakorolhatnak (c. 269. §. 1.), ami — szemben a korábbi joggal — lényeges újítás. Az összes követek fokozott büntetőjogi oltalomban részesülnek (c. 2341, 2343. §. 2.) és kizárólag a pápa bírói hatósága alatt állanak (c. 1557. §. 1. n. 3.). Mindazokat az ordinariusokat, akik nem bíbornokok, rangban még akkor is megelőzik, ha püspöki ordójuk nem is volna (c. 269. §. 2.). Ha pedig — mint rendszerint történik — püspöki rendjük van, úgy követségük területének megannyi egyházában, kivéve a székesegyházakat, a helyi ordinarius engedélye nélkül is püspöki áldást osztogathatnak és pontifikális funkciókat thronus és baldachin használatával végezhetnek (c. 269. §. 3.). A bíbornok-követek (így a legati a latere) a többi kardinálisokat rangban megelőzik. A pápai követeket általában *„Excellentiád"* és ha bíbornokok, *„Eminenciád"* címzés illeti.

75. §. A patriarchák, exarchák, prímások és érsekek.

Thomasin, Vetus et nova discipl. P. I. l. 1. c. 27. ss. *Scherer*, Handb. I. 88. §. I—IX. *Wernz*, Ius decret. II. 711—728. *Blat*, Comment. II. n. 276—287. *Sägmüller*, Lehrb. I. 92. §. *Lübeck*, Reichseinteilung und kirchliche Hierarchie des Orients bis zum Ausgange des vierten Jahrhunderts, 1901. *H. Achelis*, Das Christentum in den ersten drei Jahrhunderten, II. 206. s köv. l.

I. Az apostolok az evangéliumot elsősorban a nagy városokban hirdették, amelyekből, mint központokból terjedtek tovább

a kereszténység tanai. Ezért a római birodalom kiválóbb városai és politikai kerületei az egyházigazgatás szempontjából is nagy jelentőséghez jutottak s ezeknek püspökei — egyházaik apostoli alapítása s székhelyük politikai súlyánál fogva — különös tiszteletben és előjogokban részesültek. Ilyen jelentőséghez jutnak legelsőbben — mint a 325. évi niceai zsinat 6-ik kánonjából kitűnik — a római, alexandriai és antiochiai egyházak, illetve ezeknek püspökei, akiknek a többi püspökökénél kiterjedtebb iurisdictiójuk volt és ezt több más megyének a püspökei irányában gyakorolták, s így ezek nekik bizonyos mérvben alá voltak rendelve.[97] Majd hasonló jelentőségre emelkedik a konstantinápolyi püspök, akit az első konstantinápolyi közzsinat (381) rangban közvetlenűl a római püspök után soroz[98] s akit a chalcedoni közzsinat (451) a három nagy megye, Thracia, Pontus és proconsularis Ázsia felett iurisdictionalis hatalommal ruház fel.[99] Végűl kizárólag egyházi tekintetben elismert jelentőségénél fogva, illetve mint a kereszténység anyaegyháza tesz szert ily magasabb iurisdictionalis állásra a jeruzsálemi egyház, amelynek püspöke, jóllehet már a nicaeai zsinat (c. 7.) különös tiszteleti elsőségben részesíti, eleinte a caesareai érsek hatósága alatt állott. A 451-iki chalcedoni zsinat azonban ez alól felszabadítja és a három palesztinai tartomány (Judaea, Galilea és Samaria) fölé helyezi.[100]

E városok püspökei magasabb hatóságuk folytán *episcopi primae sedis, archiepiscopi, episcopi majores*-nek, az V. század óta pedig *patriarcháknak* neveztetnek s kiterjedt, illetve a többi püspökökét s érsekekét meghaladó iurisdictionalis hatalomkörrel voltak felruházva, ú. m. kerületeik metropolitáit s püspökeit ők erősítették meg és szentelték fel, a metropolitáknak a palliumot adományozták, törvényhozó hatalmat gyakoroltak, ez alapon patriarchai zsinatokat hivtak össze s azokon elnököltek, a püspökökre censurákat szabtak ki, a metropoliták, tartományi zsinatok s püspökök törvényszékétől felebbezéseket fogadhattak el.[101] E keleti patriarchátusok közül három az izlam-hódítás folytán megszűnt, egy pedig (t. i. a konstantinápolyi) a schisma következtében Rómától elszakadt. A keresztes hadjáratok alatt ugyan latin szertartású püspökökkel betöltettek, de Palesztinának a török által a XIV. században újolag történt elfoglalásával

---

[97] c. 1. D. LXIV.; c. 6. D. LXV.; c. 2. D. XXX.

[98] c. 3. D. XXII.

[99] *Lübeck*, Reichseinteilung u. kirchl Hierarchie d. Orients bis z. Ausg. d. 4. Jahrhund. 191. s köv. l.

[100] *Harduin*, Acta concil. II. 492. *Lübeck*, id. m. 148. s köv. l.

[101] c. 23. X. V. 23.; c. 46. C. 11. qu. 1.; c. 3. C, 6, qu, 4,

megszűntek, illetve a pogányok kezére jutottak. De azóta is szerepelnek *címzetes patriarchátusok* gyanánt s e címekre a pápa rendszerint Rómában levő felszentelt püspököket szokott kinevezni. E címzetes keleti patriarchák Rómában laknak, a kúriánál teljesítenek szolgálatot, a keleti patriarchákat egykor megillető tiszteletjogokat élvezik, s *excellentissimus ac reverendissimus* címezés illeti meg őket. IX. Pius pápa 1847-ben a *jeruzsálemi patriarchátust* visszaállította, miért is ennek birtokosa Jeruzsálemben székel s *valóságos patriarchai hatóságot* gyakorol. Az említett öt patriarchátuson kívűl a latin egyházban több nem keletkezett. Azonban a keleti, nevezetesen a maronita, melchita, syr, örmény, chaldaeus és kopt egyházak mindenikének az érsekek s püspökök által választott saját patriarchája van s e keleti patriarchák nemcsak palliummal, de az érsekek és püspökök irányában jurisdictionalis felelősséggel is bírnak.[102]

Az öt nagyobb patriarchán *(patriarchae maiores)* kívűl azonban a nyugati egyházban *kisebb patriarchátusok* is keletkeztek, amelyeknek viselői *tiszteletbeli patriarcháknak* mondhatók. Ilyenek: *a)* a *grado-aquileai* illetve (a gráditi patriarchátus székhelyének Velencébe történt áthelyezése [1541] óta) a *velencei* (az aquileai 1751-ben megszűnt); *b)* a *lissaboni; c)* a *nyugatindiai patriarchátus*, amelynek viselője a spanyol korona káplánja és tábori püspöke volt.[103] Jelenleg pedig e patriarcha a spanyol haderő generális káplánja és egyúttal sioni címzetes püspök.[104] Végül *d)* a *keletindiai patriarcha* címet viseli 1886 óta a goai püspök.

A kódex szerint a patriarchák a többi püspököket, a prímásokat s érsekeket is ideértve, rangban megelőzik; de különben a patriarchai méltósággal semmi különös iurisdictio nem jár, hacsak partikularis jog egyes esetekben más rendelkezést nem tartalmaz (c. 271. és 280.). Azonban ez a szabály csakis a latin egyház patriarcháira vonatkozik, mert az egyesült

---

[102] S. *Silbernagl*, Verfassung und gegenwärtiger Bestand sämtlicher Kirchen des Orients, 1904. (főleg 342. s köv. l.). *K. Lübeck*, Die christlichen Kirchen des Orients, 1911.

[103] Ugy a nyugatindiai patriarchai méltóság, mint a vele kapcsolatban volt e hivatalok 1885—1920-ig a toledói érseket illették.

[104] Az 1920. dec. 9-én kelt apostoli breve értelmében (Acta Ap. Sed. XII. 594. l.).

keleti egyház patriarchái valóságos és pedig széleskörű patriarchai iurisdictiót gyakorolnak.

II. A nicaeai zsinat 6. kánonjából megállapítható, hogy az abban kifejezetten említett három főérseken (kik később patriarcháknak neveztettek) kívűl még voltak más olyan tartományi székvárosi püspökök is, akik egy-egy tartomány (eparchia) többi püspökei fölé emelkedtek s székhelyüknek előkelőségénél fogva azokénál magasabb iurisdictióra jogosíttattak; azonban patriarchai hatalomnak voltak alárendelve, vagy amennyiben az alá nem tartoztak is, patriarchai cím őket nem illette meg. Ezek később *exarcháknak* hívattak. Ilyenek voltak a caesareai, ephesusi és heracleai főérsekek, illetve metropoliták, akik ebbeli joghatóságukat a három nagy megye, Pontus, Ázsia és Thrácia felett gyakorolták.[105] Azonban a konstantinápolyi püspöknek patriarchai méltóságra emeltetése (451) után ennek hatósága alá helyeztetnek s az exarchai méltóság náluk puszta cím gyanánt marad, illetve ettől fogva merőben érseki hatóságot gyakorolnak.[106]

Mint keleten az exarchák, úgy nyugaton is egyes érsekek a többiek közül kiemelkednek, amennyiben bizonyos pápai iurisdictionalis jogosítványokkal ruháztatnak fel. Ezek aztán utóbb *primásoknak* neveztetnek. Legelsőbben ilyen iurisdictionalis hatalomra a kárthágói tesz szert Afrika összes érsekei felett.[107] Ezen kívűl azonban a primás címet Afrikában nemcsak egy meghatározott érseki szék birtokosa, hanem az egyes tartományoknak consecratióra nézve legidősebb püspökei is viselték (senioratusi elv). Mint apostoli vicariusok emelkedtek aztán primási állásra a thessalonikai püspök Illyriában[108] és az arlesi

---

[105] Mint ez a 381-iki konstantinápolyi zsinat 2-ik kánonjából kitűnik, c. 8. C. IX. qu. 2.

[106] c. 46. (Synod. Chalced. a. 451. c. 9.) C. IX. qu. 1. *Lübeck*, id. m. 140. s köv. l.

[107] c. 48. C. XXIII. qu. 4. A karthágói érsek 1893 óta ismét viseli az Afrika primása címet. Arch. f. kath. Kirchenr. LIV. köt. 452. s köv. l.

[108] c. 8. C. III. qu. 6.; c. 5. C. XXV. qu. 2. *J. Friedrich*, Über die Sammlung d. Kirche v. Thessalonich u. d. päpstl. Vikariat für Illyrikum (Sitzungsber. d. K. Bayr. Akad. d. Wissensch. philosoph.-philol. und histor. Kl. 1891., 771. s köv. l.). R. v. *Nostitz-Rieneck*, Die päpstl Urkunden f. Thessalonike u. der Kritik d. Prof. Friedrich (Zeitschr. k. k. Theol. XXI. 1. s köv. l.). *Grisar*, Gesch. Roms u. d. Päpste i. Mittelalt. I. 268. s köv. l. S. *Vailhé*, Annexion de l'Illyricum au patriarchat oecuménique (Echos d'Orient XIV., 1911.) 29. s köv. l.

déli Galliában.[109] Majd székhelyüknek egyházi s politikai jelentősége folytán nyerik a primatiális méltóságot a tarragoniai, toledói, bourgesi, viennei, lyoni, roueni, armaghi, velencei, pisai, mainzi, trieri, magdeburgi, salzburgi, gnesen-poseni, varsói és az esztergomi[110] érsekek s püspökök, valamint a lembergi görög egyesült metropolita Galiciára vonatkozóan és más püspökök s érsekek is. A primási rangra emelt s a többi érsekek közt folytonos surlódások lévén, a primási méltóság puszta tiszteleti cím gyanánt hagyatott meg egyes érsekeknél, anélkül, hogy a többi érsekek felett bármi iurisdictiót gyakorolhatnának.

A Codex iur. can. is kimondja, hogy a prímási méltósággal, illetve címmel „praeter praerogativam honoris et ius praecedentiae" semmi különös joghatóság nem jár (c. 271. és 280.). Egyedüli kivétel e részben az *esztergomi hercegprimás*, akit bizonyos terjedelmű *primási iurisdictio ma is megillet*. Ezenkívül még *született követsége* alapján és *közjogi állásánál* fogva is nevezetes jogokkal van felruházva, u. m.:

1. *Primatialis jogai:* a) nemzeti (plenaris) zsinatokat hívhat össze s azokon elnökölhet, b) törvénykezési s kormányzati ügyekben a magyarországi összes püspököktől a felebbezések hozzá mennek, kivéve a kalocsai érsekséget s a szentmártoni praelatus nullius hatóságát, melvektől az appellatio közvetlenül Rómába megy.[111] Továbbá közvetlenül elfogadhat s elintézhet bármely peres ügyet, ha panaszkép eléje

---

[109] *J. Schmitz*, D. Vikariat v. Arles (Hist. Jahrb. XII., 1891.), I. s köv. l. *Grisar*, id. m. I. 310. s köv. l. 819. s köv. l. *Werminghoff*, Gesch. d. Kirchenverf. I. 35. s köv. l.

[110] Az esztergomi érsek a primási méltósággal III. Miklós pápa által 1274-ben ruháztatott fel s abban IX. Bonifacius (1394) és V. Miklós (1451) kifejezetten megerősítették. *Katona*, Hist. Critica VII. 812. l. *Török János*, Magyarország pirmása, 1859. *Scherer*, Handb. I. 88. §. 39. és 40. jegyz. *Késmárky I.*, Az esztergomi érseknek, mint Magyarország primásának jogai, 1896.

[111] Az 1856. évig a primási szék e kiváltság értelmében harmadfokú bírói fórum gyanánt járt el az egész magyarországi egyházban, kivéve a kalocsai érsek és a pannonhalmi főapát törvényszékeit. Az 1856. nov. 28-án kelt pápai breve azonban az esztergomi hercegprimás szóban forgó kiváltságától eltérő feleb-

terjesztetik, bárha az ügy az alsóbb iurisdictionalis hatóság elmellőzésével vitetett is eléje.

2. Mint *legatus natus* a következő jogokat élvezi: a) primatialis székétől az ügyek nem a budapesti nunciatura közvetítésével, hanem direkte vitetnek Rómába; b) követsége határain belől, azaz Magyarország területén (Horvátszlavonországot is beleértve) jogosult a pallium viselésére; c) ugyancsak követsége határain belől, tehát a *kalocsai érsekség területén* is, a püspöki megyéket, kolostorokat, püspöki iurisdictio alól kivett szerzetesrendeket — beleértve a benedekrendűeket, a praemontrei és cisztercita-rendeket is — meglátogathatja, kivéve a szentmártoni pannonhalmi nullius-főapátságot.

3. A *magyar közjog* értelmében a következő jogosítványok, tisztségek s kitüntetések illetik: a) *Magyarország hercegprimása* cím használata (régebben a római szent birodalom hercegének neveztetett);[112] b) 1393 óta Magyarország fő- és titkos kancellárja s mint ilyen a kettős királyi pecsét őre[113] és hajdan az ország rendes vagy nagy bírái (iudices regni ordinarii)

---

bezési rendet állapított meg, amely tíz évre szólott, de ez idő elteltével nem hosszabbíttatott meg. A magyarországi püspökök ekkor a mondott bréve előtti joggyakorlatra való visszatérés mellett foglaltak állást. A CIC kihirdetése után (jóllehet a c. 271. szerint a patriarchákat és primásokat a partikuláris jog szerint netán megillető különös iurisdictió érvényben marad) kétely merült fel, hogy az 1856-iki bréve előtti joggyakorlat fenntartandó-e, vagyis a primási szék harmadfokú bíróság gyanánt továbbra is eljárhat-e? Az apostoli szék e kérdésben még hivatalosan nem nyilatkozott, de a gyakorlat azt bizonyítja, hogy a primásnak harmadfokú hatósága a kódex után is megmaradt.

[112] A római szent birodalmi herceg címet a primás III. Károly király egyik kiváltságlevelével nyerte el, amiért az országgyűlés az 1715 : III. t.-cikkben fejezte ki örök háláját.

[113] L. az 1486 : LXVIII., 1504 : XXXI., 1536 : XV., 1741 : X. t.-cikkeket. Ez utóbbi szerint a primási méltóság teljes hatalmába és jogaiba visszaállíttatván, a kettős királyi pecsét is az esztergomi érsek s primás kezéhez adatik.

közé tartozott s egy ideig a királyi személyes jelenlét törvényszéki helyettesének (personalis praesentia regia in iudiciis) is mondatott, majd később a hétszemélyes táblának egyik bírája gyanánt működött és a királyi táblán két érseki ülnök útján vett részt a bíráskodásban; c) a magyar királyi helytartótanácsnak egyik tanácsosa s a II. József által e dikaszterium mellé felállított egyházi bizottmány elnöke volt; d) Esztergom vármegye örökös főispánja;[114] e) a Mária Terézia által alapított Szent István-rend főpapja és a királynak, midőn Magyarországon tartózkodik, házi plebánusa; f) a királyt a nádorral együtt megkoronázza és őt kétszer felesketi;[115] g) a pénzverés főfelügyelője *(summus pisetarius)* volt,[116] egyháznemesi jószágokat s praedialis nemességet adományozott,[117] mellyel főleg pénzügyi s törvénykezési tekin-

[114] E méltóságot V. István óta bírják az esztergomi érsekek (*Fejér*, Cod. dipl. V. 1. 211.; 1351 : XV. t.-cikk).

[115] Az esztergomi és a kalocsai érsek közt a koronázásra való jogosultság körül támadt vitát III. Ince pápa 1203-ban az esztergomi érsek javára döntötte el. *Knauz*, Monum. eccles. Strigonientis I. 167. És ha olykor egyik-másik királyunkat nem az esztergomi érsek koronázta is meg: ezzel szemben úgy a pápák, mint királyaink is több ízben hangsúlyozták, hogy ez az esztergomi érsek jogának sérelmére nem válhatik. Így III. Béla egy 1209-iki oklevelében kinyilatkoztatja, hogy ő ugyan a kalocsai érsek kezéből vette a koronát, azonban ez az esztergomi érsek sérelmére nem magyarázható (sed non in praeiudicium Strigoniensis ecclesiae, quominus Ungarici Reges ab eiusdem Ecclesiae Archiepiscopis semper debeant in posterum coronari; *Fejér*, Cod. dipl. III. 1., 92. l.

[116] A pisetumjogra vonatkozóan l. főleg: *Kollányi*, „Az esztergomi érsek pizetum-joga" c. dolgozatát. Kath. Szemle 1889. évf. IV. füzet, 521. s köv. l. Valamint *Török* és *Késmárky* id. műveit.

[117] A primás e jogával három főnemesi székben élt, ú. m. a vájkain (Pozsony megye), érseklélin (Komárom megye) és a verebélyin (Bars megye). A praedialis javak csak a fiágra szóltak s magszakadás esetén az egyházra szálltak vissza. L. még: 1521 : XXV., 1563 : LIX. 4. §., 1567 : XIV. t.-cikkeket.

tetben a valóságos nemesek több kiváltságának az élvezete volt egybekötve; a hercegprímás továbbá a törvényszékeken peres ügyekben személyesen nem volt köteles esküt tenni, hanem ezt tisztje által tehette le,[118] végül jobbágyai út- és hídvám fizetése alól mentességet élveztek.[119]

III. Az apostolok a keresztény vallást első sorban a római birodalom nagyobb városaiban, a tartományok, politikai kerületek központjaiban terjesztették. Az itt keletkezett egyházakra (anyaegyházak) bízták a tartomány többi városaiban a keresztény tanok továbbterjesztését. Így aztán azon nagy városokon kívül, amelyeknek püspökei patriarchai rangra emelkedtek, a tartományi székvárosok püspökei székhelyük jelentősége folytán a tartomány többi püspökeinél nagyobb tekintélyre tettek szert. A negyedik század eleje óta pedig a székvárosok (μητρόπολις) püspökei, akiket ekkor már *metropolitáknak* (episcopi primae sedis, archiepiscopi) hívnak, a szomszédos püspökök felett jogilag elismert magasabb hatóságot gyakorolnak. Az ő joguk gyanánt tekintetett a püspökválasztást vezetni, a megválasztott püspököt confirmálni s felszentelni, tartományi zsinatot összehívni s azon elnökölni.[120]

Nyugaton a metropolitai hatalom szintén kifejlődik, de mivel itt a politikai igazgatásnak a keletitől különböző területi egységei voltak, metropolitai székhelyeknek az olyan városok tekintettek, amelyek régóta püspöki székhelyek voltak, vagy amelyekből az illető vidék (ország, tartomány) missziói tevékenysége kiindult.[121] E városok püspökeit itt *érsekeknek* (ἀρχιεπίσκοποι) nevezték, amely elnevezés azelőtt csak a patriarchákat illette meg.[122] Azonban idővel közülök csak azok nevezettek metropolitáknak, akiknek alárendelt püspökeik voltak. A metropolitai hatalom alá rendelt püspököket a nyolcadik század óta a frank birodalomban *episcopi suffraganei*-nak hívták, mivel a megyei zsinatokon szavazatuk volt, míg azelőtt ἐπίσκοποι ἐπαρχιῶται, — *episcopi provinciales*-nek neveztettek.[123]

A metropolitai hatalom a királyoknak egyházi ügyekben

---

[118] 1550 : LXIV. t.-cikk.

[119] 1557 : XVI., 1563 : LIX. t.-cikkek.

[120] c. 1, 8. D. LIV.

[121] *Hinschius*, Kirchenr. II. 2. s köv. l.

[122] Jaffé Regesta (2. kiad.) Nr. 1095., 1130. c. 1. §. 3. D. XXI.

[123] *Du Cange*, Glossarium („Suffraganei") VI. (1846) 428. l.

gyakorolt hatalma folytán igen háttérbe szorult; de Nagy Károly uralkodása idejében jelentőségben ismét emelkedik.[124] Majd Alizidor a metropoliai hatalmat elméletileg korlátolja,[125] melyet az egyházi törvényhozás és a joggyakorlat tényleg is redukált. Azonban a metropolitáknak még a decretalis jog szerint is nevezetes előjogaik voltak, ú. m. őket illette a megválasztott suffraganeus püspökök megerősítése és consecratiója,[126] tartományi zsinatot hívhattak össze s azon elnököltek,[127] tartományuk megyéit meglátogathatták,[128] a suffraganeusokat büntetésekkel (kivéve a hivatalból való letételt) sujthatták,[129] törvényszékeiktől felebbezéseket fogadhattak el,[130] s mulasztásaik esetén jure devolutionis eljárhattak.[131] De később, nevezetesen a XVI. század eleje óta a püspökök megerősítése és felszentelése hatáskörükből kivétetik[132] s egyéb jogosítványaik is mindinkább veszendőbe mennek, bárha azokat — bizonyos módosításokkal — még a tridenti zsinat is elismerte.

A mai jog szerint a *metropolita vagy érsek (Metropolita seu Archiepiscopus) több megyéből álló egyháztartomány előljárója* s e méltóság a tartomány egyik püspöki székével, t. i. azzal, amelyet a pápa metropolitai székhelyül megállapít vagy elismer, van *összekötve (c. 271.)*. Megyés püspöki minőségében a metropolitának is ugyanazon jogai és kötelességei vannak, mint a többi püspököknek saját megyéjükre vonatkozólag (c. 273.). Az érsek hatóságának alávetett püspökök *suffraganeusoknak* neveztetnek. Azonban azokon az érsekeken kívül, akik valamely tartomány élén állnak, vannak olyan érsekek is, akik valamely egyházmegyének a püspökei ugyan, de tartományuk és

---

[124] *Zehetbauer*, Das Kirchenrecht des Bonifacius, 1910. 53 s köv.

[125] L. a jelen mű I. köt.

[126] c 11. X. 1, 6.

[127] c. 25. X. V, 1.

[128] c. 14., 22. X. V, 39., c. 1., 5. in VI-to III, 20.

[129] c. 52. X. V. 39.

[130] c. 1. X. I, 30., c. 3. in VI-to I., 16.

[131] c. 2. X. III, 8., c. 3. X. I, 10., c. 4. in VI-to I, 8.

[132] Egyedül a salzburgi érseknek van meg még ma is az a kiváltsága, hogy három püspököt (seckaui, gurki és lavanti) kinevez, megerősít és felszentel; *Scherer*, Handb. I. 545. l.

suffraganeusaik nincsenek (c. 285.). Ezek tehát *címzetes érsekek*, akiknek a megyés püspökét meghaladó iurisdictionalis jogosítványaik nincsenek, de az érsekeket megillető tiszteleti jogokat élvezik.[133]

Az érsekeket a mai jog szerint a tiszteleti jogokon kívül suffraganeus püspökségeik területén túlnyomólag csakis bizonyos *felügyeleti hatóság* és néhány subsidiarius jellegű (t. i. a suffraganeusok mulasztása esetén, illetve *iure devolutionis gyakorolható)* iurisdictionalis jogosítványok illetik meg: de a suffraganeusoknak megyéjükre vonatkozó iurisdictionalis tevékenységébe nem avatkozhatnak be (c. 274. n. 6.). Az érsekek jogai suffraganeus megyéikre vonatkozóan — az egyházi törvénykönyv 274. canonja értelmében — a következők: 1. Az egyházi javadalmakra a kegyúr által praesentáltakat instituálják abban az esetben, ha a suffraganeus püspök az institutio canonica-t az előírt idő alatt megadni elmulasztaná, anélkül, hogy törvényes akadály forogna fenn (c. 274. n. 1.); úgyszintén kirendelik a capitularis vicarius-t, ha a káptalan az előírt idő alatt meg nem választaná (c. 274. n. 3. és c. 432. §. 2.). 2. Száz napi búcsút engedélyezhetnek még saját megyéjükben is (c. 274. n. 2.).[134] 3. Felügyelnek a hitéletre s az egyházi fegyelemre és az erészben tapasztalt hiányokról s visszaélésekről az apostoli székhez jelentést tesznek (c. 274. n. 4.); úgyszintén kötelesek oda jelentést tenni, ha a suffraganeus megyéjétől több mint hat hónap óta távol van (c. 338. §. 4.). 4. Tartományuk egyházmegyéit az apostoli szék előzetes engedélye alapján és ha a suffraganeusok megyelátogatási kötelességüket

---

[133] Viszont vannak püspökök, akik érseki hatóság alól kivéve, közvetlenül a pápa (mint érsek) iurisdictiójának vannak alárendelve (c. 1594. §. 3.).

[134] Az érseki hatalommal nem bíró megyés püspök csak 50 napi búcsú engedélyezésére jogosult (c. 349. §. 2. n. 2.).

elhanyagolnák, meglátogathatják[135] és a látogatás alatt isten igéjét hirdethetik, gyóntathatnak, az ordinariusnak fenntartott esetekben is feloldozást adhatnak, nyomozást eszközölhetnek aziránt, hogy a klerikusok milyen életet folytatnak s őket, ha nem tiszta életűeknek találják, az ordinariusnak megfenyítés végett feljelenthetik, végül a rajtuk vagy kíséretükön elkövetett notorius bűncselekményeket és sértéseket, megfelelő büntetésekkel (censurákkal is) fenyíthetik (c. 274. n. 5.). 5. Az összes egyházakban, ideértve a szerzetesrendek templomait is (a püspök előzetes értesítésével még a székes egyházakban is), pontifikális funkciókat végezhetnek, a népre áldást adhatnak, az egyenes keresztet vihetik maguk előtt, de iurisdictionalis cselekvényeket nem végezhetnek (c. 274. n. 6.). 6. A suffraganeusok törvényszékeinek ítéletei elleni felebbezéseket elfogadhatnak (c. 274. n. 7.) és a suffraganeusok jogaira s javaira, a püspöki mensára és kúriára vonatkozó jogvitákban első fokúlag dönthetnek (c. 274. n. 8., 1572. §. 2.). 7. Tartományi zsinatokat hívhatnak össze s azokon elnökölhetnek (c. 284.).

A metropolitai jogok sede vacante nyugosznak, kivéve a tartományi zsinat összehívását s azon való elnöklést, amelyre az érsek akadályoztatása esetén vagy a metropolitai szék üresedésben léte alatt a legidősebb suffraganeus jogosult (c. 284.).

Az érsekeket továbbá bizonyos *tiszteletjogok* illetik meg, ú. m. *a)* tartományuk területén a *palliumot* viselhetik. A jelenlegi jog szerint a metropolita köteles a palliumot, mint *az érseki hatalom jelvényét,*

---

[135] De elesik az eddigi jog szerint megkívántató az a feltétel, hogy az érsek előbb a saját megyéjét köteles meglátogatni (Trid. Sess. XXIV. c. 3. de ref.), úgyszintén nem kívántatik meg a tartományi zsinatnak a látogatáshoz való előzetes hozzájárulása.

felszentelésétől s ha már püspökké van szentelve, az érsekségnek a consistoriumban történt kánoni adományzásától (provisio) számított három hónapon belől maga vagy megbizottja által a pápától kérelmezni (c. 275.). A pallium felvétele előtt sem a metropolitai iurisdictióval járó teendőket, sem a püspöki ordóhoz kötött azokat a pontificalis funkciókat, melyeknél az érsekek a liturgiai szabályok értelmében a palliummal szoktak élni, nem végezheti (c. 276.).[136]

A palliumot az érsek ünepélyes misék alkalmával tartományának minden egyházában, még az exemptekben is viselheti, de csak a Pontificale Romanumban megjelölt napokon;[137] tartománya területén kívül azonban még az ordinárius beleegyezésével sem hordhatja (c. 277.). A pallium egyfelől meghatározott érseki *székhez* köttetik s ezért ha az érsek elvesztené, vagy más érseki székre helyeztetnék át, új palliumot kell kérnie (c. 278.); másfelől *személyhez* köttetik, t. i. az érsek senkinek oda nem kölcsönözheti, el nem ajándékozhatja, sem halála esetére senkinek nem hagyományozhatja, hanem az érsekkel összes pal-

---

[136] A pallium, melyet a jogosult kérelmezőnek a pápa bizonyos díj (palliumtaxa) ellenében adományoz, fehér gyapjúból készült s három újjnyi széles szalag, beleszőtt hat fekete selyem kereszttel. A hozzávaló gyapjút két bárány szolgáltatja, melyek szent Ágnes napján (jan. 21.) az ugyanezen szentről nevezett templomban (S. Agnese fuori le mura) megáldatnak s a Rota dékánja által a pápához, majd a szent Ágnes-kolostorba vitetnek, amelynek apácái a bárányokat gondozzák s megnyirják és a nyert gyapjúból a palliumokat elkészítik. Az elkészült palliumok szent Péter s Pál apostolok napjának előestéjén megáldatván, éjjel értékes szekrényben a Szent Péter sírja felett levő oltárra helyeztetnek s a szükséghez képest megkívántató mennyiségben ott őriztetnek.

[137] U. n. festa pallii: karácsony, Szent István vértanú, Szent János és újév napja, vízkereszt, virágvasárnap, nagycsütörtök, nagyszombat, husvétvasárnap és két következő nap, fehérvasárnap stb., összesen 24 ünnepnap.

liumai eltemettetnek (c. 279.)[138] Az egyháztartomány illetve suffraganeus nélküli, valamint a címzetes érsekeket az egyházi jog alapján a pallium viselésének joga nem illeti; de úgy nekik, mint egyes püspököknek is adományozható ez a jog kitüntetésképen és pedig akár saját személyükre szólólag, akár tartósan a püspöki szék számára. A pallium viselésére pápai privilegiummal némely püspök is fel van jogosítva és pedig részint saját személyére szólólag, részint az illető püspöki székhez kötött kiváltság gyanánt. Mint ilyen illeti meg az hazánkban a pécsi püspöki széket is. *b)* Az érsek tartományának püspökeit rangban megelőzi még ezeknek saját területén is (c. 280.). *c)* Egész tartományában az egyenes keresztet *(Crux gestatoria)* vitetheti maga előtt (c. 274. n. 6.).

Az érsekek az állam által is különféle kitüntetésekben szoktak részesíttetni. Így a bécsi, salzburgi, esztergomi, prágai, olmützi s görzi érsekek hercegi

---

[138] Keleten a palliumot (Omophorion, exomis), mely azonban a nyugaton viselni szokásos érseki palásttól alakjára nézve különbözött, eleinte minden püspök viselte, a püspöki hatalom jelvényeként. S míg a metropoliták azt maguknak sajátkezűleg tették fel, addig a püspökök a felszentelés alkalmával a metropolitától kapták. Nyugaton a pallium viselése nem vált oly általánossá, mint keleten s kezdetben csak a pápák viselték, de a VI. századtól fogva kiváló püspököknek, főleg érsekeknek is adományozzák. A VIII. század óta azonban a pápák csak metropolitáknak adják s a IX. század óta minden metropolitának kötelességévé tétetik, hogy consecratiójától számított három hónap alatt az apostoli széktől paliumot kérjen. Ettől fogva a pallium az érseki hatalom symboluma, mely az apostoli székkel való belső kapcsolatot és a legfőbb pásztori hatalomban való jogi részesedést juttatja kifejezésre.

A pallium eredetét homály fedi. Némelyek az ó-testamentumi főpapi vállravaló utánzatának, mások a Péter apostol által használt palást maradványának, ismét mások a magasabb római császári hivatalnokok által ünnepélyes alkalmakkor használt tiszti öv (lorum) utánzásakép használatba jött jelvénynek tartják.

címet viselnek (hercegérsekek). Az egri érsek a király negyedik fiának nevelője s Heves és Külső Szolnok törvényesen egyesített megyék örökös főispánja.

76. §. Az apostoli vicariusok és praefectusok.

Wernz-Vidal, Ius canonicum. Tom. II. n. 543—555. *Prümmer*, Manuale iur. can. 152—156. *Th. Grentrup*, Die Beziehungen der Missionsländer zur Kurie (Arch. f. k. Kirchenr. XCIII. (1913) 277. s köv. l. *Löhr*, Beiträge zum Missionsrecht, 1916. *C. Lux*, Die Stellung der Missionen im neuen Codex iuris canonici (Zeitschr. f. Missionswiss. 1918. évf. 26.s köv. l. *J. Metzler*, Die Apost. Vikariate des Nordens, 1919. *C. Mirbt*, Die christl. Mission in den völkerrechtlichen Verträgen der Neuzeit (Festgabe für Harnack, 1921, 342. s köv. l.). *A. Vermeersch*, De formulis facultatum S. C. de Prop. Fide commentaria, 1922. *N. Hilling*, Die neueren Missionsfakultäten der Propaganda (Arch. f. k. Kirchenr. CIV. [1924] 63. s köv. l.). *B. Arens*, Handbuch der kath. Missionen (2. kiad.) 1925. *Th. Grentrup*, Ius missionarium I. 1925. *A. Freitag*, Kathol. Missionskunde, 1926. *A. Blat*, Comment. II. n. 305—328. *Cocchi*, Comment. L. II. P. I. Sect. 2. n. 225—228. *Vermeersch-Creusen*, Epitome, I .n. 363—384. *Eichmann*, Lehrb. 68. §. *Haring*, Grundzüge I. 94. §. *Sägmüller*, Lehrb. I. 104. §. *Sipos I.*, Enchiridion. 47. §. *A. M. Koeniger*, Kath. Kirchenrecht, 42. §.

Apostoli vicariusoknak neveztetnek tágabb értelemben mindazok a praelatusok, akik valamely területen a pápa nevében s az ő közvetlen megbízásából látják el az egyházkormányzati teendőket. Megkülönböztetendők a régi apostoli vicariusoktól, akiknek inkább a pápai követekéhez s nunciusokéhoz hasonló feladataik voltak. Tágabb értelemben az apostoli vicariusok közé tartoznak az apostoli adminisztratorok is, akik valamely egyházmegye igazgatására a pápa által — nyomós okokból — küldetnek ki és pedig akár sede plena, akár sede vacante. Ezeknek a tisztségét alább fogjuk ismertetni..

Szorosabb, sajátlagos értelemben pedig a mai egyházi disciplina szerint *apostoli vicariusok* azok

a praelatusok, akik *a pápa nevében a missziói területeken viszik a lelki kormányzatot*. Ugyanis az egyház összes területe *két nagy kormányzati* vidékre oszlik, ú. m. *a) terrae catholicae (provinciae Sedis Apostolicae)*- és *b) terrae missionis*-ra. Az utóbbihoz tartoznak azok a területek, amelyeken a rendes, szabályszerű hierarchiai szervezet (egyháztartományok, egyházmegyék, esperességek, parochiák) nem volt megalkotható, avagy ha egykor létesíttetett is, később felbomlott s nem volt újra helyreállítható avagy amelyeken a rendes egyházkormányzatnak a területi tagozatával találkozunk ugyan, de ez még nincs teljesen kiépítve (c. 252. §. 3.). Ez utóbbi esetben tágabb, a két előbbi esetben pedig szorosabb értelemben vett missiói területekről szólhatunk.

A missiói területek az apostoli széknek közvetlen iurisdictiója alatt állnak, amely azt a *Congregatio de Propaganda Fide* útján gyakorolja. Ez a hatóság vezeti az egész missiói ügyet (c. 252.).

A pogányok által lakott valamely területen a kereszténység terjesztésére több missionariust szokás kiküldeni, akiknek egyike az *apostoli praefectus* címet viseli. A hittérítés előrehaladtával aztán az illető területen működő missio élére *apostoli vicarius* helyeztetik, aki rendszerint címzetes püspök (c. 308.). Az apostoli praefecturákat és vicariatusokat a lehetőség szerint lelkészeti kerületekre, ú. n. *quasiparochiákra* kell felosztani (c. 216. §. 2. és 3.). Apostoli vicariatusok és praefecturák létesítésére, határaik körülírására, felosztására, egyesítésére és megszüntetésére kizárólag az apostoli szék jogosult (c. 215. §. 1.)

A quasiparochiák felállítására a Congregatio de Propaganda Fide 1920 július 25-én kelt decretumában foglalt rendelkezések irányadók [Acta Ap. Sed. XII. 331. s köv. l.]. Több quasiparochiából — amennyiben lehetséges — quasidecanatus alakítandó, mint ezt a Propaganda ugyanezen decretuma kimondja.

Az apostoli praefectusoknak és vicariusoknak jogi állása és hatásköre ugyanolyan, mint az ordinariusoké. Ennélfogva saját területükön ugyanazon jogaik vannak, mint a resideáló püspököknek saját megyéjükben, hacsak az apostoli szék bizonyos ügyeket magának nem tartott fenn (c. 294. §. 1.) Ha püspöki ordójuk van, úgy a püspöki renddel járó összes jogokat gyakorolhatják s ha nincs is püspöki ordójuk (ami az apostoli vicariusoknál igen ritka eset), a püspököknek fenntartott összes áldásokat (kivéve a pontifikális megáldásokat) végezhetik, a kelyheket, tányérkákat, s tovaszállítható oltárokat valamely püspök által megszentelt olajjal consecrálhatják, ötven napi búcsút engedélyezhetnek, a bérmálás szentségét kiszolgáltathatják (c. 782. §. 3.), a prima tonsurát s az alsóbb rendeket feladhatják (c. 95. §. 2., 294. §. 2.) és az összes rendeket illetőleg elbocsátó leveleket (litterae dimissoriae) adhatnak ki (c. 294, 782. §. 2., 958. §. 1. n. 4.)[139]

Általában a missiói területek előljáróinak lényegileg ugyanaz a iurisdictionalis és majdnem ugyanoly ordóbeli hatalma van, mint az egyházmegyéjüket igazgató püspököknek. Őket is iurisdictio ordinaria illeti (c. 197. §. 1.) s az ebben foglalt jogokat mint *ordinariusok* látják el (c. 198. §. 1. és 2.). Azonban a missiói előljárók és megyés püspökök közt mégis az a nagy különbség van, hogy az előbbieknek iurisdictio vicariajuk van s ezért azon egyházi tisztviselők sorába tartoznak, akik a pápa primatialis hatalmában vesznek részt, illetve ők a pápa *vicariusai*, míg a resideáló (megyés) püspökök tisztüket iure proprio bírják s gyakorolják. Tehát az apostoli vicariusokat és prae-

---

[139] Ezeket a jogokat a püspöki ordóval nem bíró missiói előljárók a korábbi jog szerint csak különös felhatalmazás alapján gyakorolhatták, míg a CIC szerint azok őket a ius commune értelmében illetik meg.

fectusokat *iurisdictio ordinaria, sed vicaria* illeti meg.

A missionariusokat a Propaganda redeli ki (c. 252. §. 1.) s felettük, még ha exempt szerzetbeliek volnának is, az illető praefectus vagy vicarius a legteljesebb joghatósággal rendelkezik. Ezért az összes missionariusok tartoznak kirendelési okmányukat vagy megbízatásukról szóló egyéb igazolványaikat az apostoli vicariusnak, illetve praefectusnak bemutatni s aki ezt közülök megtagadná, azt bármely egyházi szolgálatból kizárhatják (c. 295. §. 1.). Általában a missiói szolgálat végzésére az összes hittérítők, még a szerzetesek is (bárha ezek az ordinarius hatósága alul ki vannak véve) tőlük kötelesek engedélyt kérni. Az engedélyt a vicarius, illetve praefectus csak nyomós ok fennforgása esetén s ekkor is nem valamely szerzetesrend összes missionariusaitól, hanem csak az egyes missionariusoktól tagadhatja meg (c. 295. §. 2.). A missionariusok ad nutum amovibilisek. azonban az apostoli szék, illetve a Propaganda által kirendeltek csak azzal egyetértésben hagyhatják el a maguk területét, vagyis utasíthatók ki onnan; de nyilvános botrány esetén a vicarius, illetve praefectus őket a missiói tanács meghallgatásával tisztüktől elmozdíthatja, amiről azonban az apostoli szék tüstént értesítendő (c. 307. §. 1., 2.). A missionariusnak más kerületbe való áthelyezése a Propaganda hatáskörébe tartozik (c. 252. §. 1.; 307. §. 1.)

Az apostoli vicarius, illetve praefectus iurisdictiójának vannak alávetve a szerzetes missionariusok is és pedig minden ügyben, amely a missióra vonatkozik (missiók vezetése, lelki gondozás, sacramentumok kiszolgáltatása, iskolák vezetése, a missiók javára szolgáló ajándékozások és hagyományok). Merőben a szerzetesrendi disciplina körébe tartozó ügyekben azonban a missiónál alkalmazott szerzetesek is

a rendi elöljárónak vetvék alá s ezekbe az apostoli praefectus és vicarius nem avatkozhatnak be (c. 296.). Kivételesen, mint a megyés püspökök, úgy a vicariusok és praefectusok az exempt szerzetbeliek ellenében is eljárhatnak (c. 616. §. 2., 617, 619, 512. §. 2. n. 2.). Amennyiben a missio vezetője és a szerzetrend elöljárója közt vita keletkeznék: az előbbinek rendelete elsőbbséggel bír, azonban a magát sértettnek érző fél az apostoli székhez devolutiv hatályú felfolyamodással élhet. Az apostoli szék által jóváhagyott különös statutumok, amelyek a missiók és a szerzetesrendek közti viszonyra nézve megállapíttattak, érvényben maradnak (c. 296. §. 2.)

Feljogosítja az egyházi törvénykönyv a missiói elöljárókat, hogy elegendő világi pap hiányában a missiói területen levő szerzeteseket, még az exempteket is — a szerzetrendi elöljáró meghallgatásával — kényszeríthessék, hogy a lelki gondozási teendők ellátásánál segédkezzenek, az apostoli szék által jóváhagyott statumuk sérelme nélkül (c. 297.). Ha a lelki gondozás tekintetében az egyes missionariusok vagy a különböző szerzetesek közt, avagy a misszionariusok és mások közt egyenetlenségek támadnának, úgy a missiói elöljáró feladata azokat lehetőleg gyorsan s barátságos úton kiegyenlíteni avagy saját belátása s tetszése szerint dönteni el a vitás ügyet. Utóbbi esetben a döntést magára nézve sérelmesnek találó fél az apostoli székhez felfolyamodással élhet, amelynek azonban nincs felfüggesztő hatálya (c. 298.).

A szerzetesrendek köréből vett apostoli vicariusok és praefectusok hivataluk tartama alatt saját rendfőnökük iurisdictiója alul fel vannak mentve és közvetlenül az apostoli széknek rendeltetnek alá (c. 627, 628.).

A CIC szerint az apostoli vicariusok és praefectusok kötelességei a következők: 1. Állandóan a saját

missiói kerületükben kell lakniok *(residentia)* és attól csak az apostoli szék engedélyével és sürgős okok miatt lehetnek távol (c. 301. §. 2.). 2. Híveikért legalább is karácsonykor, vízkeresztkor, husvétkor, áldozó csütörtökön, úrnapkor, Mária fogantatásakor, Szent József, Péter és Pál napján és mindenszentek ünnepén *miseáldozatot* kell bemutatniok (c. 306.).[140] 3. Az apostoli vicariusok (de nem a praefectusok) kötelezve vannak *az apostolok küszöbének látogatására (visitatio ad limina)*, mely kötelességüknek ők is vagy személyesen, vagy, amennyiben akadályozva volnának, helyettes útján (aki Rómában tartózkodó egyén is lehet) tehetnek eleget (c. 299.). 4. Úgy az apostoli vicariusok, mint a praefectusok is tartoznak kerületük állapotáról az apostoli székhez *minden ötödik évben írásbeli jelentést tenni*,[141] melyet az apostoli vicariuson, illetve praefectuson kívül még a missiói tanács legalább egy tagjának is alá kell írnia (c. 300. §. 1.) s a jelentésnek a lelkészi tiszt mikénti ellátásáról kimerítő ismertetést kell tartalmaznia és benne a vicariatus (praefectura) állapotára, az ottani szerzetrendekre és szerzetesekre, a községek igazgatására, az iskolák látogatására és a hívek lelki üdvére vonatkozó minden ügyről részletes tájékoztatás adandó. Ezen kívül a missiók vezetői minden év végével a convertiták s a kereszteltek jegyzékét és a sacramentumot felvettekről szóló statisztikát az apostoli székhez beküldeni s egyéb megjegyzést érdemlő eseményekről, mozzanatokról oda jelentést tenni kötelesek (c. 301. §. 1.). 5. Tartoznak

---

[140] A korábbi jog szerint az e napokon való applikálási kötelesség nem volt előírva, csak illő dolognak tartatott a népért évente többször misét mutatni be.

[141] E jelentések mikénti szerkesztésére vonatkozólag a Congr. de Propag. Fide egy külön utasítást adott ki (A. Ap. Sed. XIV. 287. s köv. l.).

kerületüket évente meglátogatni, amely kötelességet törvényes akadályoztatásuk esetén más által is végeztethetik. S ekkor mindent meg kell vizsgálniok, ami a hitre, a jó erkölcsre, a sacramentumok igazgatására, Isten igéjének hirdetésére, az ünnepek megtartására, az isteni tiszteletre, az ifjúság nevelésére s az egyházi fegyelemre vonatkozik (c. 301. §. 2.). 6. Három öregebb és bölcsebb missionariusból álló *tanácsot* kell szervezniök és fontosabb ügyekben annak véleményét meghallgatniok (c. 302.). A missiói tanácsnak azonban (amely tehát az egyházmegyei székeskáptalannak felel meg) csakis tanácsadási joga (votum consultativum) van. E mellett a szükséghez képest, de legalább évente egyszer a főbb missionariusokkal — akár szerzetes, akár világi papok legyenek — gyűlést kell tartaniok, hogy tapasztalataik s tanácsuk alapján megállapítható legyen, hogy a hittérítésnek a jövőben tökéletesebben való végzéséhez miféle intézkedésekre van szükség (c. 303.). 7. Az apostoli vicarius köteles megyei zsinatokat tartani. 8. Az apostoli vicariusok és praefectusok szorgosan gondoskodni tartoznak, hogy akár az idegen, akár a missiói területen lakó alkalmas papok ritusszerűleg instituáltassanak s bocsáttassanak a sacerdotiumhoz (c. 305.). 9. Hogy a missiói terület igazgatásában semmi fennakadás ne álljon be: az apostoli vicariusok és praefectusok tüstént a missiói területre lépésük, illetve hivatali teendőik átvétele alkalmával kötelesek a világi vagy a szerzetes klerus köréből alkalmas *provicariust* illetve *propraefectust* nevezni ki, hacsak az apostoli szék által melléjük egy *coadiutor cum futura successione* nem adatott (c. 309. §. 1.).[142] E provicarius (propraefectus) azonban a vicarius (praefectus) hiva-

[142] Az apostoli vicariusoknak s praefectusoknak joguk van quasi-generalis vicarius-t is venni maguk mellé, aki *vicarius delegatus* címet visel; Congr. de Prop. Fide, 1919 dec. 8.)

tali működésének tartalma alatt csakis az ez által reáruházott hatalommal rendelkezik; de a vicarius (praefectus) eltávozta vagy akadályoztatása esetén az egész missiói kerület kormányzatának vezetését viszi mindaddig, míg az apostoli szék máskép nem intézkedik. A provicariusok (propraefectusok) hivatalba lépésük után tüstént egy lelkészt kötelesek kinevezni, aki eltávozásuk esetén hivatali utódjuk legyen (c. 309. §. 4.) Ha e rendelkezések dacára is előfordulna, hogy az időleges kormányzatot senki nem vehetné át, úgy a legidősebb missionarius, mint az apostoli szék delegatusa, fogja azt átvenni. S ha több missionarius lenne ugyanazon hivatali korú, úgy az átvételre a presbyteri ordo elsőbbsége lesz határozó (c. 309. §. 4.). Bárki vegye is át az ideiglenes kormányzatot, erről az apostoli széket haladéktalanul értesíteni köteles (c. 310. §. 1.). Az időleges kormányzat tartama alatt az ideiglenes kormányzó mindazokat a rendes és delegált iurisdictionalis jogokat gyakorolhatja, amelyeket az apostoli vicarius (praefectus) gyakorolni jogosult, kivéve, amelyek a vicariusra (praefectusra) — személyi kiválóságára való tekintettel (ob industriam personae) — ruháztattak (c. 310. §. 2.).

Aki valamely vicariatus vagy praefectura interimisztikus vezetésével meghatározott időre pl. egy évre bizatott meg, ezen idő leteltével is hivatalban marad mindaddig, míg a végleges utód tisztségét kánonszerű módon birtokba nem veszi (c. 311.).

77. §. Az apostoli kormányzók (administratores apostolici).

Wernz-Vidal, Ius canonicum. Tom. II. 587. l. *Blat*, Comment. II. n. 329—336. *Cocchi*, Comment. II. P. I. Sect. 2. n. 229—233. *Vermeersch-Creusen*, Epitome, I. n. 385—390. *Eichmann*, Lehrb. 69. §. *Perathoner*, Das kirchl. Gesetzbuch, 118. l. *Haring*, Grundzüge, I. 88. §.

A pápa egyetemes, rendes és közvetlen (immediata) püspöki hatalmánál fogva, ha a szükség kívánja, bizonyos időre bármely egyházmegye kormányzatát magának tarthatja fenn s ezt teszi, amidőn valamely egyházmegye élére apostoli kormányzót (administrator apostolicus) rendel ki, hogy ez ő helyette az illető egyházmegyét kormányozza. A CIC szerint az *apostoli kormányzó az a klerikus, akit az apostoli szék fontos és különleges okból valamely egyházmegye kormányzatával akár sede plena, akár sede vacante s örökre vagy ideiglenesen megbíz*- (c. 312.). Ilyen nyomós és különös ok lehet sede plena, ha a püspök az egyházmegye kormányzatára akár önhibáján kívül, akár olyan vétke miatt alkalmatlanná válik, amely elmozdítására elegendó okul nem szolgál, pl. ha tapasztalatlansága, agg kora avagy elmebeli gyengesége miatt a püspök nem volna képes helyesen vinni az egyházmegye kormányzatát, vagy ha az állam kormánya állásától jogtalanul elmozdítaná, az egyházmegyéből elüzné vagy püspöki tisztének ellátásában egyáltalán akadályozná. Sede vacante pedig apostoli kormányzó kirendelésének szüksége foroghat fenn a püspök erőszakos halála miatt, avagy ha a káptalanban a capitularis vicarius megválasztásánál egyenetlenség támad, vagy ha a káptalan erre a tisztre alkalmatlan egyént választana avagy ha a széküresedés bármely okból igen sokáig tartana.

A mai jog *a) sede plena* avagy *sede vacante* és *b) bizonyos időre (ad tempus)* avagy *tartósan (permanenter, in perpetuum)* kirendelt apostoli kormányzókat különböztet meg (c. 312, 315.).

Az apostoli kormányzó tisztsége sede plena akkor kezdődik, amidőn kinevezési okiratát a püspöknek (ha ez cselekvési képességgel bír s a megyében tartózkodik) és a székeskáptalannak bemutatja (c. 313. §. 1.; 334. §. 3.). Sede vacante pedig, vagy ha a

kirendelés sede plena történt ugyan, de a püspök mentis consiliique compos non sit vagy megyéjétől távol van, az apostoli kormányzó hivatalát akként foglalja el, mint a megyés püspök (t. i. megbízó levelének a káptalan előtt történő felmutatásával, c. 313. §. 2.; 334. §. 3.).

Az apostoli kormányzónak a jogait és kötelességeit a megbízó levél írja körül (c. 314.); egyébként pedig — hacsak a megbízó levélben másképen nem történik rendelkezés — mindezek tekintetében a következő szabályok az irányadók: *a)* az állandó megbízással kiküldött apostoli kormányzó ugyanazokat a tiszteleti jogokat és kiváltságokat élvezi és őt ugyanazok a kötelességek terhelik, mint a megyéspüspököt (c. 315. §. 1.); *b)* a csak időleges megbízást nyert apostoli kormányzót a káptalani helyettes jogai illetik és ugyanennek a kötelességeit kell teljesítenie; de sede plena egyházmegyéjét a törvényes módon meglátogathatja és híveiért misét applikálni nem köteles. Ha az időlegesen kirendelt apostoli administratornak püspöki ordója van, úgy a címzetes püspökök tiszteleti kiváltságai illetik, különben pedig csak azok, amelyeket az apostoli protonotarii de numero participantium élveznek. Ha a püspök valamely más megyébe lesz áthelyezve és a korábbinak az igazgatásával is mint apostoli kormányzó megbizatik, úgy ebben a minőségében is élvezi a püspököket illető összes kiváltságokat (c. 315. §. 2.).

Ha az apostoli kormányzó sede plena helyeztetett az egyházmegye élére, úgy az illető püspöknek, valamint a generalis vicariusnak a iurisdictiója is felfüggesztetik; de az apostoli kormányzó nem avatkozhatik bele a püspöknek személyes ügyeibe, sem pedig a generalis vicarius ellen eddigi kormányzati ténykedéseiért bíróilag el nem járhat és őt meg nem büntetheti (c. 316.).

Ha az apostoli administrator száműzetése avagy más ok miatt iurisdictióját nem gyakorolhatja, vagy közbenjött halála miatt az megszűnik, erről az apostoli szék tüstént értesítendő s amíg ez újra nem intézkedik, az egyházmegye időleges kormányzatát a generalis vicarius vagy az apostoli administrator által delegált klerikus viszi abban az esetben, ha a püspöki szék üresedésben van vagy ha a püspök szellemi képessége hiányos (tehát a sede vacante és sede impedita irányadó általános szabályok nyernek alkalmazást); különben pedig (t. i. ha a püspök teljes szellemi erejében van) a püspök végzi a kormányzati teendőket, hacsak az apostoli szék másként nem intézkedik (c. 317.).

Az apostoli administrator joghatósága a püspök vagy a pápa halálával nem enyészik el; de megszűnik, amikor az új püspök az apostoli kormányzóra bizott egyházmegye igazgatását átveszi (c. 318.).

78. §. A püspökök.

Thomassin, Vetus at nova discipl. P. I. l. 1. c. 50. ss. *M. D. Bouix*, Tractatus de episcopis et synodo dioecesana, 1859. *Scherer*, Handb. I. 89. §. *Vives*, De dignitate episcoporum et praelatorum, 1905. *Stutz*, Der Geist des Cod. iur. can. 237. s köv. l. *Blat*, Comment. L. II. P. 1. n. 348—374. *Cocchi*, Comment. Lib. II. P. I. Sect. 2. n. 247—269. *Vermeersch-Creusen*, Epitome I. n. 398—418. *Prümmer*, Manuale 157. s köv. l. *Eichmann*, Lehrb. 71 §. *Hilling*, Das Personenr. d. Cod. iur. can., 51, 52. §. *U. az*, Die neuen Quinquennalfakultäten der Dioecesanordinarien vom Jahre 1923. Arch. f. k. Kirchenr. CIV. (1924) 287. s köv. l. *F. Bevilaqua*, De episcopi seu ordinarii ex novo Codice iur. can. iuribus et obligationibus, 1921. *Haring*, Grundzüge, I. 83. §. *Sipos*, Enchir. 50. §.

Az apostolok — Péter apostol főnöksége alatt — Krisztustól nyerték a hatalmat az egyház kormányzatára. Ezt a hatalmat s hivatást (apostolatus) a püspökök corporative örökölték. Ők az apostolok jog-

utódjai és mint ilyeneknek isteni rendelésből (ex divina institutione) rendes hatalmuk (iurisdictio ordinaria) van arra, hogy — a pápa joghatóságának alárendelve (sub auctoritate Romani Pontificis) — az egyházat kormányozzák (c. 329.).[143] Tehát a püspökök hatalma nem pápai delegatión nyugszik, se nem potestas vicaria, hanem iure divino keletkezett rendes és közvetlen hatalom (iurisdictio ordinaria et immediata); de nem potestas plena, mert azt a püspökök *a)* az egyháznak bizonyos meghatározott területrészére s ehhez tartozó hívekre vonatkozóan és *b)* a pápával összeköttetésben s az ő iurisdictiójának alárendelten gyakorolják (c. 329. §. 1.). Az a terület, amely az egyes püspökök joghatósága alatt áll, egyházmegyének (διοικήσις, dioecesis, hajdan παροικία) neveztetik.[144] Azonban a püspökök egyúttal az egyetemes egyházkormányzatnak is részesei annyiban, amennyiben a közzsinatnak — és pedig nem pápai megbízásból, hanem rendes püspöki iurisdictiójuk alapján — ülés- és szavazatjoggal bíró tagjai (c. 223. §. 1. n. 2.). Úgyszintén ilyen tagjai a plenaris és tartományi zsinatoknak is (c. 282. §. 1.; 286. §. 1.; 292. §. 1.).

A püspökök lehetnek: 1. *megyés püspökök (episcopi residentiales seu dioecesani,* c. 334. §. 1.; 223. §. 1. n. 2.), akik valamely kánonszerűleg szervezett egyházmegye élére állíttatnak s annak rendes és közvetlen kormányzói (ordinarii et immediati

---

[143] Ap. csel. 20, 28. Trid. Sess. XXIII. c. 4. de ref. Vatic. de eccles Chr. c. 3.

[144] A megyéspüspökre az *episcopus* megjelölésén kívül a Corpus Iuris Canonici a *dioecesanus* (c. 25. III, 38) és *ordinarius* scil. *iudex* (pl. Decret. Greg. IX. Lib. I. tit. XXXI.: De officio iudicis ordinarii), a tridenti zsinat pedig (pl. Sess. XIV. de ref. c. 7, 4) az *ordinarius loci* és *praelatus* elnevezéseket is használja. Ugyanezekkel (főleg az *ordinarius, ordinarius loci* szavakkal) jelöli meg a Cod. iuris canonici is (pl. c. 198, 292, 368. §. 2. stb.).

pastores) és *címzetes püspökök (episcopi titulares,* régebben episcopi in partibus infidelium), akik püspökké vannak szentelve, de nincsen rendes iurisdictiójuk (c. 348. §. 1.); 2. *érsekek (metropolitae, archiepiscopi),* kik több egyházmegyét magában foglaló (érseki) tartomány élén állanak, 3. *ep. suffraganei,* akik metropolitai hatalom alatt állanak és 4. *ep. exempti,* akik metropolitai hatalom alól ki vannak véve s közvetlenül az apostoli szék hatóságának vannak alárendelve (c. 285.).

A püspököket a pápa tetszése szerint, teljes szabadsággal nevezi ki (c. 329. §. 1.); de partikuláris jog szerint több helyütt a püspöki szék betöltésénél javaslattételi (kijelölési) jog illeti a káptalanokat s a világi uralkodókat. Az előbbiek a kijelölési jogot választás, az utóbbiak kinevezés (praesentatio, nominatio) útján, de mindig az apostoli széktől nyert kiváltság alapján (privilegio a Sancta Sede concesso) gyakorolják (c. 331. §. 2.). Ha a káptalant püspökválasztási jog illeti, úgy az lesz megválasztva, aki a leadott szavazatok abszolút többségét (az érvénytelen szavazatok levonásával) elnyerte, feltéve, hogy a partikuláris jog szerint nagyobb többség nem kívántatik (c. 321, 329. §. 3.).

A káptalan által megválasztott egyén *pápai megerősítés (confirmatio),* a világi uralkodók által praesentált (kinevezett) pedig ugyancsak az apostoli szék által történő *provisio* vagy *institutio canonica* útján nyeri el a püspöki hatalmat (c. 147, 148. §. 1.; 332. §. 1.). A confirmatio, illetve az institutio canonica pedig az új püspök nevének a bíbornok-consistoriumban való kihirdetésével történik, ami *praeconisatiónak* neveztetik. A megválasztott, vagy kinevezett egyénnek az előírt kánoni kvalifikációval kell birnia, ami a praeconisatio előtt az ú. n. *processus informativus* és *definitivus* útján állapíttatik meg (c. 248. §. 2., c. 330.).

A *processus informativus* az Olaszországon kívüli püspökségeknél az illető apostoli nuncius vagy valamely ezzel megbizott érsek, püspök (szomszédos püspök) vagy más előkelő egyházi egyén útján történik, aki a megerősítendő püspöknek születése, kora, tudományossága, erkölcse iránt az illető helyre (ország, tartomány) nézve megállapított szabályok szerint titkos vizsgálat alapján a szükséges tájékozódást (informatio) megszerzi. Evégből az apostoli szék a nyomozással megbizott egyénhez elküldi a választásra vagy kinevezésre vonatkozó összes iratokat s a megerősítendő püspök által letett hitvallást (professio fidei) tartalmazó okmányt. Mindezen, valamint a nyomozásról szóló iratokat a processus informativus eszközlésével megbizott egyén a nyomozó eljárás befejeztével Rómába küldi, ahol a *processus definitivus* tétetik folyamatba. T. i. az iratok nehány megbizott kardinalisnak kiadatnak, kik azokat átvizsgálják s ha úgy találják, hogy a megerősítésnek semmi akadálya nincsen, a titkos consistoriumban megtörténik a *praeconisatio*, vagyis az instituált új püspök nevének kihirdetése és kiállíttatik a megerősítésről szóló okmány (bulla confirmationis). Hazánk püspökeire nézve a megerősítés a vatikáni *magyar követség* útján kérelmeztetik.

A világi uralkodó által történő kinevezés (nominatio) vagy praesentatio útján töltetnek be a püspökségek Spanyolországban, Portugalliában, [145] Közép- és Délamerika legtöbb államában, Magyarországon és Ausztriában, kivéve a seckaui, gurki és lavanti püspökségeket. Ugyanis ezeket a salzburgi érsek tölti be, és pedig a seckauit és lavantit szabadon adományozza; míg a gurki püspökségnél minden harmadik üresedésnél illeti őt a szabad adományozás joga, ellenben két egymásután következő üresedés esetén az érsek e püspökséget a császár által történő nominatio alapján tölti be.[146]

A magyar apostoli királyt *főkegyúri joga alapján* minden megyés püspökségre nézve teljesen sza-

---

[145] Azonban itt az 1911. évi szeparáció óta, mely egyházellenes módon vitetett keresztül, az államfői kinevezést az egyház nem fogadja el.

[146] A seckaui s gurki püspökségekre nézve a salzburgi érsek e kiváltságát a S. C. Consist. 1922 ápr. 4. és jún. 7-iki decretumával megerősítette. *Haring*, Grundzüge, 168. §.

bad kinevezési jog illeti, amelynek gyakorlatánál azonban a következő szabályokat kell szem előtt tartania:

a) csakis oly klerikusokat nevezhet ki, akik a püspökségre nézve előírt kánoni kellékek birtokában vannak; ilyeneket nélkülöző egyént a király is csak postulatio útján terjeszthet elő;

b) a kinevezésnek a vall. és közokt. miniszter előterjesztésére s ellenjegyzése mellett kell történnie (1848 : III. t.-c. 7. §.);

c) egy személynek több javadalmat a király nem adományozhat[147] (1475 : XIII., 1514 : LIX., 1723 : LV. t.-cikkek);

d) a kinevezendőben a kánoni kellékeken kívül a magyar állampolgárság, a magyar nyelvben és törvényekben való tökéletes jártasság is megkívántatik (1723 : XXXIX., 1741 : XVI., 1755 : XI., 1836 : II., 1840 : VI. t.-cikkek).

Hazai törvényeink továbbá hangsúlyozzák, hogy az egyházi javadalmak — tehát a püspökségek is — sokáig üeresedésben ne hagyassanak;[148] de bármily hosszú ideig késne is a kinevezés, pápai devolutio esete soha be nem állhat. Az új püspök kineveztetése után köteles a király kezébe hűségi esküt tenni le. Különben a kinevezett püspök régi szokás értelmében még a pápai megerősítés elnyerte előtt püspöki öltöny

---

[147] 1471 : XIII., 1498 : LVI., 1507 : XIII., 1514 : LIX., 1518 : XV., 1548 : VI., 1647 : XVII., 1723 : IV. (3. §.) t.-cikkek. A cumulatio tilalma alúl csak az esetben lehet kivételnek helye, ha valakinek bővebb ellátásáról alapos és igazságos okból szükséges lenne gondoskodni; 1647 : XCVIII., 2. §., 1723 : XXVII., (3. §.), 1498 : LVI., 1. §., 1500 : XXXI., 1504 : XXVII., 1507 : XXIII. t.-cikkek.

[148] 1439 : V—XXI., 1458 : VII., 1490 : XI., 1495 : XXX—XXXII., 1498 : XX, XXVI, LXVII., 1504 : X, XXVII., 1526 :XXI., 1550 : XVIII., 1552 : XLI, XLII., 1567 : XXXI. 8. §., 1569 : XXXV, XXXVI., bécsi békekötés 1606. 5. p. 3. §., 1622 : XXIX. 6. §., 1647 : XX. 5. §., 1681 : XXVII., 1741 : XV. t.-cikkek.

M. T. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

viselésére jogosult, az országgyűlés felsőházába meghivatik s ott ülés- és szavazati jogot gyakorolhat, püspökségének jövedelmeit élvezi s egyáltalán a teljes püspöki joghatóságot elnyeri, kivéve a püspöki ordóval összekötött jogosítványokat (iura pontificalia), amelyet csak a pápai megerősítés és a consecratio megtörténte után gyakorolhat.[149]

Mivel az állami főhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről szóló 1920. évi I. t.-c. 13. §-a szerint Magyarország kormányzóját a főkegyúri jog gyakorlata nem illeti, ezért jelenleg hazánkban a püspökségek pápai szabad adományozás (libera collatio) útján töltetnek be.

A betöltés a káptalan által történő választás útján megy végbe Schweizban,[150] Poroszországban,[151] Hannoverben,[152] a felsőrajnai egyháztartományban,[153]

---

[149] *Rajner*, A püspöki székek betöltésének története, különös tekintettel Magyarországra, 1901. *Szeredy*, Egyházjog, II. 839. l. *Tauber*, Manuale iur. can. 179. §. *Ploskál-Tempis* Rud., A magy. kir. kegyúri jog, 1916. *Tomcsányi*, A főkegyúr szerepe a püspökök kinevezésénél, 1922. *Br. Forster Gy.* A püspöki székek betöltésének kérdéséhez (Budapesti Szemle, 192. köt., 553. sz., 170—193. l.).

[150] *Fleiner*, Staat u. Bischofswahl in Bist. Basel, 1897. *H. Fehr*, Staat u. Kirche in Kant. St. Gallen, 1900.

[151] „De salute animarum" bulla (1821 júl. 16) §. Rem denique. *Schneider*, Die partik. Kirchenrechtsquellen, 53.

[152] „Ad Dominici gregis" bulla (1827 apr. 11.) §. Quotiescumque. *Schneider*, u. o. 124.

[153] VII. Pius „Quod de fidelium" breve (1821 jul. 16.). *Schneider*, u. o. 69. *Stutz*, Der neueste Stand des deutsch. Bischofswahlrechts (1909), 50, 52. s köv. l. 167. s köv. l. Hannoverben és a felsőrajnai egyháztartományban az ú. n. ír választási mód létezik (az elnevezés onnan ered, hogy legelsőben — és pedig 1806-ban — Irlandban hozatott be). E szerint a püspöki szék megüresedésétől számított egy hónap alatt az egyházmegyei klerus a püspök-candidatusok jegyzékét a kormánynak bemutatni tartozik, hogy ez a néki nem tetsző jelölteket (personae minus gratae) megnevezhesse, „reliquo tamen manente sufficiente candidatorum numero". *Sägmüller*, Lehrb. I. 335. l.

Ausztriában a salzburgi, és Csehszlovákiában az olmützi érsekségnél. Míg Belgiumban, Hollandiában, Angliában,[154] Franciaországban,[155] Olaszországban (ahol azonban a pápa által való szabad adományozást királyi Exequatur korlátozza),[156] az Északamerikai Egyesült Államokban,[157] Kanadában, Újfundlandban,[158] Ausztráliában s egyáltalán a missiói területeken a pápai adományozás foglal helyet.[159]

A püspökséghez megkívántató kánoni kellékek: 1. *törvényes születés*, úgy hogy ennek hiányát a törvényesítés még az esetben sem pótolhatja, ha ez per subsequens matrimonium történt is (c. 331. §. 1. n. 1.); 2. a *harmincadik életév* betöltése (c. 331. §. 1. n. 2.); 3. a *presbyteri rendnek legalább öt év óta történt fel-*

---

[154] Itt az illető egyházmegye kanonokjai s a tartományi püspökök három jelöltet terjesztenek a pápa elé. A C. de Prop. 1852 ápril 21-iki decretuma; Coll. Lac. III. 958. s köv. l.

[155] Az 1905. évi szeparációs törvény szerint minden püspök az alkalmas püspökjelöltek névjegyzékét évente az apostoli székhez beküldi. *Rothenbücher*, Die Trennung von Staat und Kirche, 347. l.

[156] 1871 máj. 13-iki garantiatörvény, art. 15. *Geigel*, Das ital. Staatskirchenrecht (2. kiad. 1886.) 100. l. *Ruffini*, Trattato di diritto ecclesiastico (1894) 494. s köv. l. *Galante*, Elementi di diritto ecclesiastico (1909) 453. l. *A. Bernareggi*, „L'Exequatur", 1913. Arch. f. k. Kirchenr. XCIII. 536. l. *Friedberg*, Lehrb. 6. kiad. 369. l. 38. jegyz.

[157] Az Északamerikai Egyesült Államokban a püspökségek betöltését a Congr. de Propaganda Fide és Congr. Consistorialis decretumai szabályozzák. Ezek szerint az egyházmegyei parochusok s consultorok, valamint a tartományi püspökök a megüresedett püspökségre három jelöltet terjesztenek a pápa elé, aki ezek egyikét nevezi ki.

[158] Kanadában és Ujfundlandban az ország püspökei minden harmadik évben a pápa elé terjesztik az alkalmas püspökcandidatusok névjegyzékét [Congr. de Prop. Fide 1863 márc 23-án kelt decretuma (Collect. Lacensis III. 688. l.) és Congr. Consist. 1910 júl 18. (Acta Ap. Sed. II. 576. l.)]

[159] L. mindezekre nézve: *Giobbio*, Lezioni di diplomazia ecclesiastica, II. 245. s köv. l.

vétele (c. 331. §. 1. n. 3.); 4. *tiszta erkölcs, kegyesség, lelki buzgóság, okosság* és egyéb *tulajdonságok*, melyek az *egyházmegye kormányzatához szükségesek* (c. 331. §. 1. n. 4.). A *theologiai* vagy *kánonjogi doktoratusnak* vagy *licentiatusnak* az apostoli szék által jóváhagyott valamely egyetemen vagy főiskolán való megszerzése vagy legalább e tudományokban való kiváló jártasság. Ha a püspökjelölt valamely szerzetesrendhez tartozik, elegendő, ha tudományos képzettségét a főelőljáró az akadémiai címmel vagy általa kiadott bizonyítvánnyal tanusítja (c. 331. §. 1. n. 5.).

A candidatus alkalmatosságát kizárólag az apostoli szék hivatott megítélni (c. 331. §. 3.). A kánoni institutio (praeconisatio) előtt a püspökjelöltnek le kell tennie az előírt hitvallást (professio fidei) és az apostoli szék iránti hűségre kötelező esküt, az apostoli szék által előírt formula szerint (c. 332. §. 2.). A kánoni institutiótól, illetve az erről szóló apostoli okirat kiadásától számított *három hónap alatt* köteles a püspökké promoveált egyén — hacsak törvényes akadály nem gátolja — magát *consecráltatni* és *négy hónap alatt* megyéjét *elfoglalni* (c. 333.).[159]

Iurisdictionalis hatalmát az új püspök a kánoni institutiójáról szóló apostoli okiratnak a székeskáptalannál személyesen vagy megbizottja által történt bemutatása, tehát egyházmegyéjének kánonszerű birtokbavétele után (még ha nem lenne is felszentelve) gyakorolhatja; ezt megelőzően pedig az egyházmegye igazgatásába bele nem avatkozhatik. Aki azonban püspökké való kineveztetése előtt capitularis vicarius, officialis vagy oeconomus volt, e tisztségét püspökké designáltatása után is megtarthatja s gyakorolhatja (c. 334. §. 2. és 3.).

---

[160] Kivéve a suburbicarius püspököket, kiknek a római kúriánál van a székhelyük (c. 238. §. 2.).

A) A püspöki hatalomban foglalt *jogok*[160] részint *rendi (iura ordinis)*, részint *joghatósági jogositványok (iura iurisdictionis)*.

I. *Iura ordinis*. A püspöki ordo a sacerdotium teljességét foglalja magában s ezért vele nemcsak oly jogok és képességek járnak, amelyek a presbytereket is megilletik *(iura ordinis communia)*, hanem a püspöki ordóval a legszorosabban összekötött vagyis oly szent cselekvények végzésének a joga *(iura ordinis reservata)* is, amelyeket részint természetüknél fogva, részint egyházjogi rendelkezés értelmében csakis püspökké szentelt egyén végezhet (bérmálás,[161] ordinatio,[162] püspökök consecratiója, apátok és apátnők megáldása, nőszerzeteseknek apácaruhába öltöztetése, királyok és királynék felkenése s megkoronázása, egyházak, oltárok, harangok és szentedények megáldása, templomok és temetők ünnepélyes reconciliatiója, ünnepélyes alapkőletétel, az oleum catechumenorum et infirmorum megáldása, a chrisma elkészítése).[164] A püspöki ordo birtokát feltételező e sajátos szent cselekvények, amelyek végzésénél a püspök a liturgikus szabályok szerint pásztorbottal és mitrával él (c. 337. §. 2.), *pontificalia*-nak neveztetnek. Ezeket saját megyéjében a püspök mindenütt, még az exempt helyeken is végezheti, a megyéjén kívüli területen azonban csak az illető helyi ordinariusnak s ha kivett

---

[161] A püspökök jogait és kötelességeit részletesen tárgyalja *Perathoner*, „Die Diözesanregierung auf Grund des neuen Codex iuris canonici" c. értekezésében (Theol. Quartalschrift, 1919. évf. 19. s köv. l.), úgyszintén *Bevilaqua*, De Episcopi seu Ordinarii ex novo Codice iuris canonici iuribus ac obligationibus, 1921.

[162] „*Ordinarius* confirmationis *minister* est solus Episcopus" (c. 782. §. 1.).

[163] „Sacrae ordinationis *minister ordinarius* est Episcopus consecratus" (c. 951.).

[164] c. 784. §. 1., 294. §. 2., c. 1147. §. 2, 3., c. 1156.

egyházról van szó, az illető szerzetrendi előljárónak legalább vélelmezett engedélyével (c. 337. §. 1.). És a pontificalis cselekvényeket a püspöki iurisdictióval nem bíró (felszentelt) püspök (c. 348. §. 1.; 350. §. 3.) is elláthatja.

II. *Iura iurisdictionis.* Ezek a jogosítványok csakis a megyés püspököt (episcopus residentialis) illetik, aki iurisdictiója alapján megyéjének rendes és közvetlen igazgatója (c. 334. §. 1.). A püspöki joghatóság magában foglalja a törvényhozó, bírói, kormányzó (fegyelmi) és tanító hatalmat, ú. m.:

a) törvényhozó hatalmánál fogva a püspök akár secundum ius, akár praeter ius (azaz a partikularis törvényhozásnak átengedett ügyekben) s akár a megyei zsinat közreműködésével, akár anélkül törvényeket s parancsokat állapíthat meg. A püspöki törvénynek érvényére az a körülmény, hogy az a megyei zsinaton kívül hozatott, semmi befolyással nincsen, mert hiszen a megyei zsinatnak csak tanácsadási joga van s az ott kelt törvények is a püspök törvényhozó hatalmának a nyilatkozatai. A közönséges jog ellenére (contra ius), valamint olyan ügyekre vonatkozóan, amelyek akár kifejezetten, akár implicite a pápának vannak fenntartva, a püspök nem alkothat törvényeket s az általa hozott szabályok csakis partikularis érvényűek, tehát az egyházmegye határán kívül nem kötelezők. A püspöki törvények kötelező ereje tüstént a kihirdetéssel kezdődik, hacsak maga a püspök másként nem intézkedik. A kihirdetés módjának meghatározása a püspököt illeti (c. 335. §. 2.). Érvényük csakis a visszavonással szűnik meg s nem a püspök halálával. Az általa kibocsátott egyházmegyei törvények alúl a püspök korlátlanul dispensálhat; azok alól azonban, melyeket a plenaris és tartományi zsinatok hoztak, csak egyes esetekben s jogos okból (c. 82, 291. 2. §.) adhat felmen-

tést; a pápa által alkotott törvények, általában a ius commune alúl pedig csak erre vonatkozóan nyert különös felhatalmazás alapján vagy szükség esetén, nevezetesen akkor adhat felmentést, ha az apostoli székhez való felfolyamodás nehézséggel járna és a késedelemből a félnek nagy kára származnék; de ekkor is csak oly esetekben, amikor az apostoli szék felmentést szokott adni (c. 81.).

b) a püspöknek úgy in foro externo, mint interno *törvénykezési* hatalma van megyéjére vonatkozólag s ez némely esetben az exempt szerzetrenbeliekre is kiterjed (pl. eretnekség ügyében való büntetőbíráskodásnál). Első fokban ítélkezik minden, hatásköréből kifejezetten ki nem vett peres ügyben (iudex primae instantiae, c. 1572. §. 1.) és bírói hatóságát vagy személyesen, vagy delegált bírák által (rendesen az officialis útján) gyakorolja (c. 1572, 1573). A iurisdictio voluntaria körébe eső (közigazgatási) ügyekben szintén ő jogosult határozni.[164] A püspök bírói hatósága alól azonban ki vannak véve azok az ügyek, melyekben az apostoli szék az ítélkezést magának tartotta fenn (causae maiores) vagy a melyeket bírói székéhez vont (c. 1570. §. 1.). A püspöki vagyonra, az egyházmegyei alapokra vagy a püspöki kúriára vonatkozó jogviták — a püspök hozzájárulásával — az officiálisból s a két legidősebb zsinati bíróból álló egyházmegyei törvényszékhez vagy a legközelebbi felsőbb fórum elé viendők (c. 1572. §. 2.). A deliktumok és censurák aluli feloldás bizonyos esetekben neki van fenntartva (c. 893. §. 1., 2246., 2247.); az exempt szerzetesek felett büntető és peres joghatóságot a püs-

---

[165] A iurisdictio voluntaria körébe eső (közigazgatási) ügyekben a püspök extra territorium is eljárhat, illetve ily ügyekben a joghatósága alatt álló hívekre vonatkozóan, ha ezek a megye területén kívül tartózkodnak is, döntéseket hozhat, intézkedéseket tehet (c. 204. §. 3.; 881. §. 2.).

pök csak egyes kivételes esetekben gyakorolhat (c. 616., 1579. §. 3.);

c) a püspök az egyházmegye *kormányzója* s mint ilyen, ő jogosult az egyházmegyében alsóbb egyházi hivatalok alapítására (c. 1414. §. 2.), megváltoztatására (c. 1432. §. 1.), megszüntetésére (c. 394. §. 3, 2292.) és betöltésére (c. 152., 403., 1432. §. 1.), hacsak mindez a pápának nincsen fenntartva. Az egyházi hivatalok betöltésének joga harmadik személyt illető választási, praesentálási s nominálási jog által lehet korlátolva. Őt illeti az egyházi vagyon igazgatására vonatkozóan a főfelügyeleti jog (c. 1519. §. 1., 2.). A püspök joga s egyúttal kötelessége ügyelni, hogy az egyházi fegyelmet visszaélések meg ne rontsák, a sacramentumok és sacramentalia igazgatásának s az isteni tiszteletnek rendje és a liturgikus szabályok pontosan megtartassanak (c. 335. §. 1., 336. §. 2., 2220.);

d) tanítói hatalmánál fogva a püspök jogosult Isten igéjét személyesen vagy megbizottja által a iurisdictiója alatt levő területen hirdetni (c. 1327. §. 1. és 2.), ő gondoskodik az igehirdetés céljából alkalmas hitszónokokról s arra nekik ő ad megbízást (missio canonica, c. 336. §. 2., 1327. §. 1., 1328., 1381. §. 3.).

B) A püspökök *kötelességei:*

1. Kánoni institutiójuk előtt tartoznak az előírt *hitvallást (professio fidei)* és az apostoli szék iránti *hűségesküt* — a Pontificale Romanum-ban megállapított formula szerint — letenni (c. 332. §. 2.).

2. Még ha coadiutoruk lenne is, kötelesek *megyéjükben lakni,* hogy annak kormányzatát személyesen vezethessék (*personalis dioecesis residentia,* c. 338. §. 1.). A visitatio liminum teljesítése, egyetemes, plenaris és tartományi zsinatokon való részvétel vagy az egyházi méltóságukkal törvényesen egybeköttött polgári (állami) hivatásuk (a törvényhozó testület felső vagy alsó kamarájában való tevékenység) végzése a

távollétre törvényes okúl szolgálnak. Ezeken kivül méltányos okból (ex aequa causa) megyéjüktől minden évben két, legfeljebb három hónapig lehetnek távol, akár egyfolytában, akár félbeszakítva. De ezen szabadságidőt nem lehet összekötniök a jog értelmében püspökké kinevezésükkor engedett vagy a visitatio liminum teljesítése, valamint a zsinatokon való megjelenés alkalmával igénybe vett távollét idejével, sem a következő évi szabadsággal (c. 338. §. 2.). Továbbá nem eshetik a szabadság adventre, nagybőjtre, karácsonyra, husvétra, pünkösdre s úrnapjára, mert ezen időkben a püspökök nemcsak megyéjüktől, de székesegyházuktól sem lehetnek távol (c. 338. §. 3.), legfeljebb igen súlyos és sürgős okból (nisi ex gravi et urgenti causa). Ha a püspök megyéjétől hat hónapon túl törvénytelenül távol lenne, ellene az érsek, a távollevő érsek ellen pedig a legidősebb suffraganeus püspök az apostoli széknél tegyen feljelentést (c. 338. §. 4.). Az a püspök, aki egyházmegyéjétől a törvény által engedett három hónapnál hosszabb ideig van törvénytelenül távol, köteles az egyházvagyon vagy valamely kegyes hely céljára, avagy a szegények javára 1000 frankot fizetni, ha évi jövedelme 12.000 frankot tesz ki. E büntetés ipso facto s minden birói declaratió nélkül következik be és azt senki nem engedheti el (c. 2381. n. 1.).

3. A megyés püspökök (episcopi residentiales) hivataluk elfoglalásának idejétől kezdve kötelesek minden vasárnap és parancsolt ünnepnapon (még az eltörölteken is) a iurisdictiójuk alá tartozó hívekért — misealapítványi díj nélkül — *misét szolgáltatni (applicatio pro populo,* c. 339. §. 1.). Ez egyfelől személyes kötelesség. t. i. a püspök, hacsak akadályozva nincsen, személyesen köteles a misét bemutatni: másrészt realis, amennyiben ha a püspök az applicatióban jogos okból akadályozva lenne, úgy azt más által kell vé-

geztenie s elmulasztása esetén a püspök — akár vétkesen történt az, akár nem — tartozik az elmulaszott miséket mielőbb pótolni (c. 339. §. 4. és 6.). De híveiért a misét nem köteles székesegyházában, sőt még csak megyéje területén sem mondani, hanem azt egyebütt bárhol applikálhatja. E kötelesség általános és a mai jog minden ellenkező szokást reprobál. Ha a püspöknek két vagy több megyéje lenne, akár aeque principaliter, akár per subiectionem, úgy megannyi megye összes népéért egy misét köteles az előírt napokon mondani s karácsonykor, ha e nap vasárnapra esik, szintén csak egy misét kell applikálnia (c. 399. §. 2., 5.).

4. Kötelesek megyéjük állapotáról minden ötödik évben az apostoli székhez — az ez által előírt formula szerint — jelentést tenni *(relatio status*, c. 340. §. 1.) és az apostolok küszöbét meglátogatni *(visitatio liminum*, c. 341.). Az öt évi idő fixirozva van és pedig akként, hogy az 1911. január 1-től számítandó öt évi idő első évében jelentést tenni kötelesek Olaszország s a hozzátartozó szigetek püspökei, a második évben Spanyolország, Portugallia, Franciaország, Hollandia, Belgium, Anglia, Skócia, Irland s a hozzájuk tartozó szigetek püspökei, a harmadik évben Európa többi részeinek, a negyedik évben Északamerikának s az ötödik évben Ázsia, Afrika, Ausztrália s a hozzájuk tartozó szigeteknek a püspökei. Ha azonban a jelentéstételre megállapított idő az egyhámegye (az illető püspök által való) kormányzatának első két évére esik, úgy a jelentéstételt mellőzheti (c. 340. §. 3.).

A jelentéstételre rendelt évben s attól fogva számított minden ötödik, az Európán kívüli püspökök pedig minden tizedik évben személyesen tartoznak Rómában jelentést tenni vagy amennyiben coadiutoruk van, kötelesek ezt és ha coadiutoruk nem lenne, egyház-

megyéjük valamely alkalmas papját maguk helyett jelentéstétel végett oda küldeni (c. 341., 342.).

A *visitatio liminum*-ban három aktus foglaltatik, u. m. *a)* Péter és Pál apostolok sírjának meglátogatása és ott imádkozás; *b)* megjelenés a pápa előtt és az egyházmegye állapotáról szóbeli jelentés tétele; *c)* a jelentésnek írásban latin nyelven (a S. C. Consist. által 1918. nov. 4-én kiadott formula szerint) való megszerkesztése és az apostoli székhez benyújtása.[165]

5. Az egyházmegye megismerésének, illetve arra vonatkozóan a felügyeleti jog gyakorlásának hathatós eszköze a *megyelátogatás (visitatio)*, amely a legfontosabb püspöki kötelességek egyike. Ezért a Cod. iur. can. rendeli, hogy a püspökök az igazi orthodox hit megőrzése, a jó erkölcs védelme s a rossznak megjavítása végett, továbbá a népben s klérusban a jámborság és a fegyelem előmozdítása céljából s egyéb az egyház javával összefüggő indokból kötelesek megyéjüket személyesen vagy ha akadályozva lennének, a generalis vicarius avagy más alkalmas képviselőjük által évente egészen vagy részletekben akként látogatni meg, hogy a visitatio legalább minden öt évi időköz alatt az egész megyére foganatosíttassék (343. §. 1.). Ha a püspök megyelátogatási kötelességét elmulasztaná, az érsek köteles erről az apostoli székhez jelentést tenni s annak jóváhagyásával a püspök helyett a megyelátogatást teljesíteni (c. 343. §. 3., 274. n. 2., 3.).

A látogatás illetve vizsgálat kiterjed a hittannak, a fegyelemnek s az egyházi javak igazgatásának megvizsgálására. Célja a visszaélések és hiányok orvoslása, a papoknak és a híveknek —alkalmas javító esz-

---

[166] A visitatio liminum-ra nézve l. főleg: *Thomassin*, Vetus et nova discipl. P. 2. l. 3. c. 40., *XIV. Benedek*, De synod. dioec. l. XIII. c. 6. n. 1. ss. 12, 13. *Huszár Elemér*, A visitatio liminum, 1904.

közökkel — kötelességeik teljesítésére szorítása (c. 343. §. 1.). A látogatásnak atyailag (in forma paterna), szigorúan, de szeretetteljesen kell történnie; a látogató által kiadott parancsok és utasítások pontosan foganatosítandók s azok ellenében felfüggesztő hatályú felebbezésnek nincs helye, hanem csakis közigazgatási panasznak; de misem gátolja, hogy a püspök, ha az ügy minősége úgy kívánja, a látogatása ideje alatt peres úton is eljárjon (c. 345.).

A látogatásnak illetve vizsgálatnak alá vannak vetve az egyházmegyében levő personae, res ac loca pia, quamvis exempta, hacsak az apostoli széktől a püspöki látogatás alól különös exemptiót nem nyertek (c. 344. §. 1.). A kivett szerzetesrendeket azonban a püspökök csak a jog által kifejezetten megjelölt esetekben látogathatják meg (c. 344. §. 2.).

A szerzetesrendek látogatására nézve a mai jog a következőket rendeli: A püspök maga vagy megbízottja által minden ötödik évben köteles meglátogatni *a)* az egyes egyházmegyei alapítású szerzetes házakat; *b)* a pápai alapítású laikus congregatiók házait; *c)* azokat az apácakolostorokat, melyek közvetlenül neki vagy az apostoli széknek vannak alárendelve, míg a szerzetesrendeknek alávetett apácakolostorokat csakis a clausura szempontjából látogathatja meg és egyéb célból csakis akkor, ha a szerzeteselőljáró a látogatást már öt éve nem teljesítette; *d)* a pápai alapítású klerikális congregatiókat és pedig a kivetteket is, mindazon dolgok tekintetében, amelyek a templomra, a szentségtartóra, a nyilvános oratoriumra és a gyóntatószékre vonatkoznak (c. 512.). A látogató püspöknek, illetve helyettesének joga és kötelessége a szerzeteseket mindazon dolgokról kikérdezni, amelyekre a látogatás vonatkozik és az összes szerzetesek a valóságnak megfelelő választ tartoznak adni s az előljáróknak nem szabad őket e kötelességük teljesítésétől eltiltani vagy a vizsgálatot másként meghiusítani (c. 513.).

A püspök a látogatásnál kísérőkül és segédekül két klerikust vehet maga mellé, akik székes- vagy társkáptalani tagok is lehetnek. A püspöknek ekkép segédkező kanonokok, bárha a kóruson való szolgálatot nem teljesítik is, praebendájuk gyümölcseinek és a napi osztalékoknak élvezetében megmaradnak (c. 343. §. 2.,

420. §. 1. n. 12.). A püspök és a kíséretéhez tartozók rangjuk s méltóságuknak megfelelő ellátást (victualia et procurationes) igényelhetnek, de ügyelni kell, hogy túlságos kiadásokkal senkit ne terheljenek és főleg, hogy ellátás színe alatt a maguk s a kíséretükben levők részére adományokat ne kérjenek vagy fogadjanak el. Ezen szabállyal ellenkező minden szokás eltiltatik. Oly helyeken pedig, ahol ellátás csak részben igényelhető, ez a szokás továbbra is meghagyatik (c. 346.).

A püspökök továbbá ex potestate delegata bizonyos pápai jurisdictionális jogokat is gyakorolhatnak és pedig újabban ismét öt évi engedélyek *(facultates quinqennales)* alapján. Azoknak a jogoknak jegyzékét, amelyek gyakorlására ily felhatalmazások adatnak, a Congr. consistorialisnak 1922. márc. 17-iki rendelete tartalmazza.

Azokat a felhatalmazásokat, amelyeket a püspökök részint *tamquam delegati Sedis Apostolicae*, részint *etiam tamquam delegati Sedis Apostolicae* a tridenti zsinat rendelkezésével (delegatio a iure) nyertek, a mai jog eltörölte és az e felhatalmazások alapján gyakorolt jogokat túlnyomólag a püspök *rendes joghatósága körébe* tartozóknak nyilvánította, ami által főleg a szerzetesek a rendes püspöki hatóságnak az eddiginél nagyobb mérvben lettek alárendelve.

C) A püspökök tiszteleti jogai és kiváltságai:

a) Saját megyéjükben minden klerikust megelőznek, kivéve a bibornokot, a pápai követet és a saját érseket; a megyén kívül a praecedentia tekintetében a ius commune által megállapított különös szabályok irányadók (c. 347.);

b) az összes püspökök, a címzetesek is, *püspöki jelvényekkel* élhetnek (c. 439. §. 1. n. 2.). E jelvények pedig: a püspöki öltöny, pileolus (c. 811. §. 2.), viola színű biretum, mitra (influla bicornis, cidara), mell-

kereszt, gyűrű, görbe pásztorbot (pedum curvum), pecsét stb. De erészben meg kell tartani a liturgikus szabályokat (c. 349. §. 1. n. 2.), amelyek értelmében a mellkereszt, gyűrű, pásztorbot és a pontificalis ruha viselése csak a püspökké szentelés után van megengegve, míg a többi szokásos püspöki jelvényeket a kineveztetéséről szóló hivatalos értesítés vétele után a püspök tüstént viselheti (c. 349. §. 1.). Legfontosabb püspöki jelvény a görbe pásztorbot és a mitra, amelyekkel az egész megyében bárhol, még exempt helyeken is élhetnek, a megyén kívül azonban csak az illető helyi ordinarius kifejezett vagy legalább vélelmezett engedélyével s kivett egyházakban a szerzetrendi előljáró beleegyezésével (c. 337. §. 1.). A püspököket *Illustrissimus et Reverendissimus* címzés illeti, magukat *Isten és az apostoli szék kegyelméből való püspöknek* (Dei miseratione et Apostolicae Sedis gratia episcopus) írják, rendeleteikben a pluralis maiestaticus-t („Mi") és aláírásképen keresztnevüket használják;

c) mise celebrálása alkalmával — tisztelet és ünnepélyesség jeléül (honoris aut solemnitatis causa) — két segédkező áldozárt (presbyter assistens) vehetnek igénybe (c. 812.);

d) a bibornokok részére biztosított kiváltságok (c. 239. §. 1.) közül a 239. §. 1. n. 7—12. alatt elősoroltakat teljesen s a n. 2—6. alattiak bizonyos korlátozásokkal élvezik (c. 349. §. 1. n.); nevezetesen tovaszállítható oltárnál nemcsak saját lakásukon, de bárhol is misézhetnek, vagy megengedhetik, hogy annál mások az ő jelenlétükben misét szolgáltassanak (c. 239. §. 1. n. 7.), tengeren misézhetnek (c. 239. §. 1. n. 8.), bármely templomban s oratoriumban a saját kalendáriumok szerint mondhatnak misét (c. 239. §. 1. n. 9.), naponkénti személyes oltárkiváltsággal élhetnek (c. 239. §. 1. n. 10.), saját kápolnájuk-

ban megnyerhetik úgy maguk, mint háznépük is az összes búcsúkat (c. 239. §. 1. n. 11.), a népre mindenütt püspöki áldást adhatnak, de Rómában csak a templomokban, ájtatosságra szánt helyeken (piis locis) és a hívek gyűlekezeteiben (v. ö. c. 239. §. 1. n. 12.), maguknak és háznépüknek gyóntatót választhatnak, akinek eo ipso meg van a joghatósága mindenféle bün- és censura — még a reserváltak alul is — feloldozást adni, kivéve az apostoli széknek specialissimo modo fenntartottakat (v. ö. c. 239. §. 1. n. 2.), bárhol hirdethetik Isten igéjét, az Ordiňarius locinak legalább vélelmezett engedélyével (v. ö. c. 239. §. 1. n. 3.), misét maguknak nagycsütörtökön is mondhatnak s karácsony éjjelén három misét olvashatnak avagy jelenlétükben mással mondathatnak (v. ö. c. 239. §. 1. n. 4.), az előírt szertartásokkal és szokásos búcsúval megáldhatják a rózsafűzéreket, kereszteket stb. és a scapulárékat sine onere scribendi feladhatják (c. 239. §. 1. n. 5.), a keresztút állomásait egyetlen áldással erigálhatják és evégből a feszületeket megáldhatják (v. ö. c. 239. §. 1. n. 6.);

e) a megyés püspökök hivataluk birtokba vételétől fogva a *püspöki mensa* jövedelmeit élvezik (c. 349. §. 2. n. 1.), ötven napi búcsút engedélyezhetnek (c. 349. §. 2. n. 2.) s megyéjük minden templomában thronus cum baldachino emelésére jogosultak (c. 349. §. 3.). Husvétkor s az évnek valamely más (általuk kijelölt) főünnepén pápai áldást teljes búcsúval osztogathatnak (c. 914.);

f) a püspökök házi kápolnái nyilvános oratoriumokúl ismervék el (c. 1189.);

g) a püspököket az általánosságban kimondott suspensio és interdictum latae sententiae csak az esetben éri, ha névszerint megemlítetnek (c. 2227. §. 2.);

h) a könyvtilalom alul a püspökök — még címzetesek is — kivétetnek (c. 1401.);

i) felettük in criminalibus a pápa s civilis ügyekben a római kúria-beli törvényszékek ítélkeznek (c. 1557. §. 1. n. 3., §. 2. n. 1.); a törvényszékeknél személyesen való tanuskodás alól fel vannak mentve (c. 1770. §. 2. n. 1.);

j) különös illetve fokozott büntetőjogi oltalomban részesülnek (c. 2243. §. 3., 2344.).

Mindezeken kívül egyes püspököket részint egyházi kiváltság, részint állami, illetve közjogi rendelkezések alapján különös egyéb kitüntetések is illetnek. Így pl. hazánkban a *pécsi* püspök *érseki pallium* és *kereszt* használatára jogosúlt, a veszprémi püspök a királyné kancellárja és őt a házi diadémmal megkoronázza, az egri püspök, most érsek, Heves- és Külső-Szolnok törvényesen egyesített vármegyék örökös főispánja. Az összes latin és görög szertartású katholikus megyéspüspökök (esztergomi hercegprimás, kalocsai s egri érsekek, csanádi, győri, hajdúdorogi, pécsi, székesfehérvári, szombathelyi, váci és veszprémi püspökök) az országgyűlés *felsőházának ülés-* és *szavazatjoggal biró tagjai* (1926 : XXII. t.-cikk 4. §. B). A győri és zágrábi püspökök hajdan praedialis nemességet oszogathattak.

79. §. A felszentelt (címzetes) püspökök (episcopi titulares).

Thomassin, Vetus et nova eccles. discipl. P. I. l. 1. c. 1. ss. *Scherer*, Handb. I. 91. §. I—III. *Hinschius*, Kirchenr. II. 161 s köv. l. *I. Weizsäcker*, Der Kampf gegen den Chorepiscopat, 1859. *Kohn* közlem.-e („Die Weihbischöfe") az Arch. f. kath. Kirchenr. XLVI. köt.-ben (1881) 201 s köv. l. *F. Gillmann*, Das Institut der Chorbischöfe in Orient, 1903. *A. Bergère*, Étude historique sur les chorévêques, 1905. *W. Rupp*, Der Titularepiscopat in der römisch- katholischen Kirche mit besonderer Berücksichtigung der deutschen Weihbischöfe, 1910.

A megyés püspököt teendőiben hajdan — és pedig keleten már a harmadik században — az úgynevezett *chórpüspökök* (χωρεπίσκοποι) támogatták és helyettesítették. Ezeknek alkalmazása arra vezethető vissza, hogy midőn a kereszténység a városokból a síkon, illetve vidéken is mindjobban terjedni kezdett, a városi püspökök megyéjük terjedelmének növekedése folytán — főleg annak távolabbi vidékein — az összes püspöki funkciókat nem voltak képesek személyesen végezni s ezért gondoskodniok kellett oly helyettesekről és segédekről, akik a vidéken a püspöki teendőket ellássák. Az ezt teljesíteni hivatott chórpüspökök jogi állása mind a mai napig sincs tisztázva. Nevezetesen vitás kérdés, hogy volt-e nekik püspöki rendjük és rendes joghatóságuk.

Annyi bizonyos, hogy hivatali állásuk és hatáskörük helyenkint különböző fejlődést vett s hogy eleinte valóságos püspökök voltak, mert hiszen a presbyteri és diakoni rendet feladták s egyáltalán ugyanazokat a rendi jogokat gyakorolták, mint a megyéspüspökök.[167] De idővel, miután a városi püspökökkel konkurráló rendi hatalmuk visszaélésekre vezetett, a zsinatok [ancyrai (314), antiochai (341) s a sardicai (343—344)] hatáskörüket korlátozni kezdették. A laodicaeai zsinat (343—381) pedig a chórpüspökök alkalmazását megtiltotta s elrendelte, hogy helyettük a városi püspök által kiküldött presbyterek (περιοδευταί, visitatores) végezzenek egyes püspöki teendőket.[168] Ekképpen a chórpüspökség intézménye keleten mihamar elenyészik. Azonban a VIII. században nyugaton, nevezetesen a frank birodalom nagyobb megyéiben olyan chórpüspökökkel találkozunk, akik nem az egyházmegye valamely kerülete élére állíttattak, hanem az egyes megyés püspökök helyettesei és segédei gyanánt szerepeltek, az ő megbízásukból láttak el püspöki funkciókat, különösen pedig sedis vacantia idején az egész megye kormányzatát vitték.[169] A chórpüspökség intézménye ellen a IX. században mindjobban növekvő ellen-

---

[167] *Gillmann* szerint (Das Institut der Chorbischöfe im Orient, 80 s k. l.) keleten a chórpüspökök eleinte valóságos püspökök s a városi püspökökkel teljesen egyenjogúak voltak; de mihamar (nevezetesen már a 3-ik század végén) a városi püspök iurisdictiójának rendeltettek alá.

[168] Conc. laod. c. 57. *F. Lauchert*, Die Kanonen der wichtigsten altkirchl. Konzilien, 32, 45. l.

[169] Az ily feladattal megbízott chórpüspökökről részletes ismertetést nyújt *Hrabanus Maurus* „De chorepiscopis" c. művében (*Migne*, Patrol. Lat. CX. 1195 s köv. l.)

szenv keletkezett,[170] amely különösen Benedek lévita és Álizidor műveiben jut kifejezésre[171] s amelynek következménye az volt, hogy ez az intézmény a X. században a nyugati egyházban elenyészik s az egykori chórpüspökök teendőit olyan nagy terjedelmű megyékben, amelyekben a püspököknek segítségre okvetlen szükségük volt, az archidiakonok és archipresbyterek látták el.

A chórpüspökség megszüntével a püspökök a püspöki ordótól függő (pontifikalis) teendők végzésénél való kisegítő szolgálatra, illetve e funkciókban való helyettesítés végett a szomszéd püspököket vették igénybe, vagy pedig — s ez idővel mindinkább gyakorivá lett — ilyen kisegítő szolgálatra a megyéiket elhagyni kényszerült, nevezetesen a mohamedánok által keletről és Spanyolországból elűzött püspököket alkalmazták.[172] Különösen nagy számmal találkozunk ilyenekkel a XIII. században Németországban, amennyiben itt azokat a püspököket, akik Livlandból és Poroszországból elűzettek, a többi németországi megyés püspökök segédekül vették maguk mellé. Ugyszintén az európai püspökök fogadták be a keresztes hadjáratok után a XIV. században keletről menekült püspököket is. Ezek eleinte a megyés püspökök segédei s helyettesei gyanánt csak átmenetileg működtek, amennyiben a saját megyéjét odahagyni kényszerült püspök élete hosszáig végezte ugyan e teendőket, de halála után az illető (pogányok kezén levő) megye címére más klerikus nem szenteltetett fel. De aztán szokásba jön, hogy a pogányok által elfoglalt megyék címére püspököket szentelnek fel s ezeket azok a püspökök veszik maguk mellé, akiknek megyéjük nagy terjedelme miatt segítségre volt szükségük. V. Kelemen pápa kimondotta, hogy a pogányok hatalmába került megyék címére püspököket csakis a pápa szentelhet fel.[173] E *felszentelt püspökök (episcopi in partibus infidelium)* alkalmazása a XVI. században Németországban mind gyakoribbá válik, mivel a püspököknek megyéjük nagy terjedelme és politikai teendőkkel való elfoglaltságuk miatt segítségre gyakran volt szükségük. S bár a felszentelt püspöksséggel szemben a tridenti zsinat is elutasító álláspontot foglalt el,[174] ez az intézmény mind a mai napig sem volt kiküszöbölhető.

---

[170] Így a 829. évi párizsi s még inkább a 845. évi meauxi zsinatok foglalnak állást a chórpüspökség intézménye ellen. *Harduin*, Acta conciliorum, IV. köt. 1314, 1491. l.

[171] L. a jelen mű I. köt. 18. §-át.

[172] *Pöschl*, Bischofsgut und mensa episcopalis; III. köt. 10 s köv. l.

[173] c. 5. in Clem. I. 3.

[174] Trid. Sess. XIV. de ref. cap. 2.

Éppen ezért azon megyék címére, melyek egykor a katholikus egyházhoz tartoztak, de jelenleg a pogányok kezében vannak, ma is neveztetnek ki és szenteltetnek fel püspökök, akik *vicarii in pontificalibus, episcopi auxiliares, suffraganei, annulares, nullatenses,* s főleg *episcopi in partibus infidelium*-nak, 1882 óta pedig *episcopi titulares*-nek[175] mondatnak, mert valójában megyéjüket nem kormányozzák, hanem csak névleg bírják. Ehelyett aztán más, megyéjüket valóban kormányzó püspökök mellé kisegítő szolgálatra, nevezetesen pontifikalis teendők (iura ordinis propria seu reservata) végzésére alkalmaztatnak.

A címzetes püspököket a pápa nevezi ki a consistoriumban (c. 329. §. 2.). Ugyanolyan személyes tulajdonságok kívántatnak meg náluk, mint a megyés püspökökben (c. 331. §. 1.). Ők is kötelesek a pápai kinevezési okmány kézbesítésétől számított három hónapon belül magukat consecráltatni (c. 333.). Azonban nincs püspöki joghatóságuk s ezért egyházmegyéjüket birtokba nem veszik (c. 348. §. 1.), illetve helyben lakás és lelkészi kötelességek alul felmentvék. Csak arra figyelmezteti őket az egyházi törvénykönyv, hogy híveikért kegyességből (ex caritate) olykor misét applikáljanak (c. 348. §. 2.). Különben püspöki jelvényekkel élnek, számos püspöki kiváltságot élveznek s a püspöki pontifikalis funkciók végzésére — consecráltatásuk folytán — képesítvék; de azokat csak az illető ordinarius felkérésére, illetve általa történt feljogosítás alapján végezhetik. Azt a vitás kérdést, hogy egyetemes zsinatokon részt vehetnek-e, a CIC (c. 233. §. 2.) akkép döntötte el, hogy egyetemes zsinatra meghívhatók és ott szavazati jog is

---

[175] A congr. de Propaganda Fide javaslatára XIII. Leó rendelte el, hogy a *Gerarchia cattolica* 1882. évi kiadásába ily elnevezéssel vétessenek be.

illeti meg őket, hacsak a meghívó okirat kifejezetten mást nem rendel. Ugyanez a szabály nyer alkalmazást a plenaris és tartományi zsinatokon való részvételükre nézve (c. 282. §. 2. és 286. §. 2.) is. Püspöki értekezleteken azonban nem vesznek részt (c. 292.).

Ezen kánonjogi értelemben vett címzetes püspököktől, kiknek nemcsak püspöki címük s rangjuk, de episcopalis ordójuk is van, különböznek a magukat hazánban *választott püspököknek (episcopi electi)* nevező címzetes püspökök, akiket a magyar apostoli király az egykor Magyarországhoz tartozott, de jelenleg külföldi állam uralma alatt levő egyházmegyék címére — a pápa minden hozzájárulása nélkül — nevez ki. Ilyenek: a nándorfehérvári, tinini (knini), almisi, ansariai, arbesi, báczi, biduáni, bosoni, kattarói, drivesti, dulcinói, dulmi, makáriai, pharói, prisztinai, rizanói, sardicai, scardoni, scopiai, scutarii, szerbiai, sebenicói, tribunici és vovadriai püspökök. Ezeknek nincs püspöki ordójuk, kivéve a nándorfehérvárit és kninit, akik consecráltatnak. Tehát csak püspöki (episcopus electus) címmel élnek s kitüntetéskép mellkeresztet viselhetnek, de nem aranyláncon, hanem zöld szalagon. E címzetes püspökök hajdan a főrendiháznak ülés és szavazatjoggal bíró tagjai voltak; de az 1885 : VII. t.-cikk e jogot csak a nándorfehérvári és knini (felszentelt) pőspököknél hagyja meg. A jelenlegi felsőháznak azonban ezek sem tagjai.

Éppen mert e címzetes püspököknek — kivéve a nándorfehérvárit és tininit, — püspöki ordójuk nincsen, ezért ha valamely püspök közülök akarna valakit in pontificalibus leendő segédkezés végett maga mellé venni, a pápától más címet — in partibus infidelium — kell részére kieszközölni, amelyre az illető címzetes püspök consecráltatik.

80. §. A koadjutorok és segédpüspökök (coadiutores et auxiliares episcoporum).

Thomassin, Vetus et nova eccles. discipl. P. II., i. 2. c. 55. ss. *Hinschius*, Kirchenr. II. 249 s köv. l. *Scherer*, Handb. I. 91. §. IV. *Ph. Held*, Das Recht der Aufstellung eines Koadjutors mit der Nachfolge, 1848. *G. Phillips*, Die Koadjutoren der Bischöfe (Vermischte Schriften II. 1856.) 304 s k. l. *G. Grünau*, De coadiutoribus episcoporum, 1895. *Blat*, Comment. II. n. 375—383. *Cocchi*, Comment. Lib. II. P. I. Sectio II. n. 270—274. *Vermeersch—Creusen*, Epitome, I. n. 419—423. *Sägmüller*, Lehrb. I. 97. §. *Hilling*, Das Personenr. d. Cod. iur. can. 53. §. *Haring*, Grundzüge, I. 87. §.

Ha a püspök agg kora avagy betegsége miatt hivatali teendőinek ellátásában tartósan akadályozva van, avagy egyházmegyéjét (ennek nagysága miatt) egyedül kormányozni nem volna képes, úgy kiterjedtebb segítségre és képviseletre szorul, ami *koadjutor* kirendelése által biztosíttatik.

Az aggkor vagy betegség miatt vagy más okból önhibáján kívül szolgálatképtelenné vált javadalmasnak állásától való elmozdítását az egyház mindig ellenezte és pedig azzal a humánus indokolással, hogy „afflicto non est addenda afflictio."[176] Így az elaggott vagy huzamos betegségben szenvedő püspök is meghagyatott püspöki javadalmában s tisztében és hivatali teendőinek ellátása végett maga mellé hajdan — a megyei zsinat hozzájárulásával — valamely felszentelt püspököt (episcopus in partibus infidelium) vehetett, aki gyakran utódlási jogot is nyert.[177] Ez azonban ellenkezett azzal az elvvel,

---

[176] c. 5. X. III, 6. Az alsóbb egyházi hivatalnokok, különösen a parochusok azonban a mai jog szerint javadalmuktól, ha annak igazgatására testi vagy lelki betegségük miatt képtelenek, közigazgatási úton elmozdíthatók (c. 2147. §. 2. n. 1.)

[177] Már a III. és IV. századokban találkozunk ilyen püspöki koadjutorokkal. Így Narcissus jeruzsálemi püspök hivatalát magas életkora miatt nem láthatván el, mellé — utódlási joggal — sz. Sándor cappadociai püspök rendeltetett. Valerius hyppói püspök mellett, ugyancsak utódlási joggal, sz. Ágoston működött koadjutori minőségben. *Eusebius*, Hist. eccles. l. VI. c. 8. (Ad episcopatum promotus est Narcisso qui prius ibi fuerat episcopus, adhuc superstite); c. 12. C. VII. qu. 1.

hogy egy egyháznál két püspök nem alkalmazható és hogy a megyés püspök magának utódot nem rendelhet.[178] Ezért inkább az a szokás honosodott meg, hogy az egyházmegye vagy az érsek a szolgálatképtelen püspök mellé visitatort rendelt, avagy a püspöki ordót feltételező cselekvények végzésével egy szomszédos püspököt (dispensator) bízott meg.[179] De mivel mindezeknek a segédeknek az alkalmazása nem volt elegendő, a pápák koadjutoroknak utódlási joggal való kirendelését is kénytelenek voltak jóváhagyni. VIII. Bonifacius aztán a koadjutornak akár tartósan, illetve cum iure successionis, akár ideiglenesen, azaz utódlási jog nélkül való kirendelését a pápának tartotta fenn.[180] Csak a római széktől távol lakó püspököknek engedte meg, hogy a káptalan beleegyezésével egy vagy több koadjutort alkalmazhassanak s hogy az elmebeteg püspök mellé a káptalan kétharmad többséggel egy vagy több koadjutort rendelhessen, de oly módon, hogy a pápához tüstént jelentést tenni legyen köteles. És ha a még akarat- s cselekvőképes püspök a kirendelést ellenezte, a káptalan koadjutort nem választhatott, hanem a pápához jelentést tenni s az ő rendelkezését bevárni tartozott.[181] Az expectantiákra vonatkczó szabályok értelmében a koadjutorok rendszerint csakis időlegesen voltak kirendelhetők (coadiutores temporarii). De egyes esetekben fontos okokból, pl. választások alkalmával keletkezni szokott zavarok s hatalmaskodások, avagy illetéktelen beavatkozások megelőzése, illetve elkerülése céljából utódlási joggal felruházott koadjutorok is alkalmaztattak. Mivel azonban ebből sok visszásság keletkezett, a tridenti zsinat elrendelte, hogy utódlási joggal koadjutor csak sürgős szükség esetén s az egyház nyilvánvaló java érdekéből és ekkor is a körülmények gondos mérlegelése alapján rendeltessék ki és hogy a koadjutorokban a püspöki

---

[178] Mert hiszen a kánonjog szigorúan tiltotta, hogy üresedésben nem lévő javadalmak előre, illetve majdani megüresedésük esetére betöltessenek vagy odaígértessenek; c. 2. X III, 8; c. 2. in VI-to III, 7.

[179] c. 4. C. VII. qu. 1.

[180] c. 17. C. VII. qu. 1. („...ea hora, qua te de praesenti saeculo migratorum cognoveris, praesentibus cunctis, tibi successorem designa, ut huc veniat ordinandus. *Hoc nulli concedi alii petimur*, quod tibi charitate cogente largiri censuimus...", és: „De eo autem, quod tibi successorem constituere dixisti, *ut te vivente in tuo loco eligatur Episcopus, hoc nulla ratione concedi petimur*...")

[181] c. un. in VIto III, 5.

méltóság viseléséhez megkívántató összes kellékek meglegyenek.[182]

A koadiutor a püspököt úgy az episcopalis ordótól függő teendőiben (in pontificalibus), mint iurisdictionalis hatáskörében helyettesíti, és pedig a coadiutus püspök helyett nemcsak a rendes püspöki joghatósággal egybekötött, de a püspököt pápai felhatalmazás (delegatio, facultates quinquennales) alapján megillető jogosítványokat is gyakorolja. Éppen azért e tisztség viselője mindig felszentelt, illetve címzetes püspök (episcopus in partibus infidelium).

A mai jog szerint a koadjutor lehet *a) coadiutor personae datus* és *b) coadiutor sedi datus.* A coadiutor personae datus ismét lehet: α) *coadiutor cum iure successionis,* aki a coadiutus püspök halálával ipso iure annak hivatali őrökébe, t. i. a megyés püspöki méltóságba lép vagy β) *coadiutor sine iure successionis,* aki a mai terminologia szerint „*auxiliaris*"-nak is mondatik (c. 350. §. 2. és 3.).[183] A coadiutor sedi datus tisztsége a püspök halálával sem szűnik meg, tehát kirendelése tartós jellegű, azonban soha nincs utódlási joggal egybekötve (c. 355. §. 3.; c. 35. §. 2.).

E kategóriák bármelyikébe tartozó koadjutornak a kinevezése csakis az apostoli széket illeti meg (c. 350. §. 1.), bárha a kinevezés rendszerint a segítségre szoruló püspök javaslata alapján szokott történni. Oly területeken, ahol a püspöki szék fejedelmi kinevezés (nominatio regia) útján töltetik be, a koadjutor csakis az illető államfő hozzájárulásával nevezhető ki. *Hazánkban a koadjutor kirendelése a magyar apostoli királyt illeti* és az általa kinevezett koadjutor tisztségét a pápai megerősítés bekövetkez-

---

[182] Trid. Sess. XXV. c. 7. de ref.

[183] „Coadiutor, datus personae Episcopi sine iure successionis, speciali nomine dicitur *Auxiliaris*" (c. 350. §. 3.).

tével foglalhatja el. A káptalan hozzájárulása azonban nem szükséges, még ha azt a püspöki szék betöltésénél választás útján való kijelölési jog illeti is meg.[184] A koadjutorok hivatalukat a pápai megbízó levélnek a püspöknél való bemutatásával s ha megbízásukat utódlási joggal (cum iure successionis), vagy mint coadiutores sedi dati nyerték, a megbízólevélnek úgy a püspöknél, mint a káptalannál való bemutatásával foglalják el (c. 353. §. 1, 2.). Ha a coadiutus püspök hivatalának ellátására teljesen képtelen, úgy a koadjutor megbízólevelét csakis a káptalannak mutatja be (c. 353. §. 3.).

A *coadiutor personae datus* jogait és kötelességeit elsősorban az apostoli megbízólevél állapítja meg (c. 351. §. 1.). Ha ebben másként nem történik intézkedés és a püspök hivatala ellátására teljesen képtelen, úgy a koadjutor megbizatása az összes püspöki jogokra és kötelességekre kiterjed; ha ellenben a püspök hivatali teendőit részben el tudja látni, úgy hatásköre csak arra fog kiterjedni, amire a püspök őt felhatalmazza (c. 351. §. 2.). De amennyiben a püspök a magának fenntartott jogokat vagy ezek egynémelyikét utóbb delegatio útján akarja gyakorolni, úgy azokat tartósan (habitualiter) másra, mint a koadjutorra, nem bízhatja, feltéve, hogy ez képes és akarja is a megbízást teljesíteni (c. 351. §. 3.). Viszont a koadjutor, ha jogos akadály nem gátolja, köteles a coadiutus püspököt mindazokban a hivatali teendőkben helyettesíteni, amelyeknek végzésére őt az megkereste (c. 351. §. 4.).

---

[184] Bár a választásra jogosult káptalant coadiutor cum iure succedendi kirendelése esetén rendszerint meg szokás hallgatni. *Eichmann*, Lehrb. 170. l. jegyz. *Koeniger* szerint (Katholisches Kirchenrecht, 221. l.) pedig coadiutor kirendeléséhez a választásra jogosult káptalan beleegyezése szükséges, ami egészen téves állítás.

A *coadiutor sedi datus* a megye területén a püspöki ordóval egybekötött összes funkciókat végezheti, kivéve a tonsura feladását és az ordinatót; a püspöki iurisdictio körébe eső ügyeket azonban csak úgy láthatja el, ha erre vagy az apostoli széktől, vagy a coadiutus püspöktől felhatalmazást nyert (c. 352.). Ezek tehát oly segédek, akik a különben egészséges püspök mellé az egyházmegye nagy terjedelmére, vagy népességére való tekintettel adatnak s hajdan vicarii in pontificalibus-nak neveztettek.

Az összes koadjutorok épúgy helybenlakásra kötelezvék, mint a megyés püspökök és ha a három havi szabadságon kívül a megyétől távozni akarnak, ezt csak rövid időre és a coadiutus püspök engedélyével tehetik (c. 354.). Tisztességes ellátást igényelhetnek, amelyet az apostoli szék vagy a törvényes szokás határoznak meg.

A coadiutor cum iure successionis a coadiutus püspöknek a halálával tüstént — sine ulla nova collatione — az illető egyházmegye ordinariusa lesz (c. 355. §. 1.). A coadiutor personae datus sine iure successionis (vagyis episcopus auxiliaris) tisztsége — hacsak a pápai megbízó okmány másként nem intézkedik — a coadiutus püspök halálával megszűnik (c355. §. 2.). Ellenben a c. sedi datus megbizatása sede vacante is megmarad (c. 355. §. 3.).

A koadjutorságok — akár cum iure, akár sine iure succedendi — tulajdonképeni egyházi javadalmaknak nem tekinthetők, bárha ezeknek egynémely ismérvét bennük beltaláljuk („licet aliquam cum beneficiis similitudinem praeseferant", c. 1412. 3.°). A coadiutores personae dati tisztsége egyházi hivatalnak csak tágabb értelemben (c. 145. §. 1.) mondható s hatáskörüket merőben potestas delegata-nak minősíthetjük. (c. 357. §. 1. és 2.). A teljesen szolgálatképtelen püspök mellé adott koadjutor ugyan

az összes püspöki jogokat gyakorolja („habet omnia iura ac officia episcopalia", c. 351. §. 2.), azonban, ha nem utódlási joggal rendeltetett ki, megbizatásának időleges jellege folytán tulajdonképeni egyházi hivatalt viselőnek őt sem tekinthetjük. Ellenben az teljesen szolgálatképtelen püspök mellé cum iure succedendi kirendelt ily koadjutorok, valamint az coadiutores sedi dati tisztségüket tartósan és így hivatalszerűleg nyerik s hatóságuk *potestas ordinaria* *vicaria*-nak minősíthető.

81. §. A püspöki kúria.

Thomassin, Vetus et nova discipl. P. I. l. 2. c. 17 ss. *Hinschius*, Kirchenr. II. 205 s köv. l. *Scherer*, Handbuch, I. 91. §. *Wernz*, Jus decret. II. 2. 615 s köv. l. *C. Schmalz*, De instituto officialis sive vicarii generalis episcopi, 1899. *Müller*, Die bischöflichen Diözesenbehörden, insbesondere das bischöfliche Ordinariat, 1905. *M. Kiesel*, Die rechtliche Stellung eines Generalvikars unter Berücksichtigung der Ordinariatsverfassung in Bayern, 1907. *N. Hilling*, Die Officiale der Bischöfe von Halberstadt im Mittelalter, 1911. S. *D'Angelo*, La Curia dioecesana a norma del Codice, I—II. 1922 s köv. é. *E. Fournier*, Les origines du Vicaire général, 1922. *H. Nottarp*, Ehrenkanoniker u. Honorarkapitel (Zeitschr. der Sav. Stift. f. Rechtsgesch. Kan. Abt. XIV. (1925.) 174 s köv. l.

A *püspöki kúria (curia dioecesana)* azoknak a személyeknek összesége, illetve kollektiv megjelölése, akik a püspöknek vagy helyettesének az egész egyházmegye kormányzatában segítségére vannak.

Miután a püspöki hatáskörben elintézendő ügyeknek két nagy csoportját, ú. m. az adminisztrativ (negotia voluntaria) és a peres ügyeket (negotia contentiosa) különböztetjük meg: ehhez képest a kúria személyzete is részint *közigazgatási*, részint *törvénykezési* feladatok ellátására van hívatva. Az előbbinek élén a *generalis vicarius áll*, az utóbbiak vezetője pedig az *officialis*. Mindkettőnek hatáskörét

a mai jog hivatal gyanánt állapítja meg, amellyel bizonyos mérvű joghatóság van összekötve; azonban tisztétől mindegyik elmozdítható s így állásuk az egyházi beneficium minőségét nélkülözi.

E két tisztviselőn kívül a püspöki kúriához tartoznak még a kancellár, promotor iustitiae, defensor vinculi, a zsinati bírák és vizsgálók (synodales iudices et examinatores), parochi consultores, auditores, notarii, cursores és apparitores.

A kúriában működő összes tisztviselőket a püspök írásbelileg (kinevezési okirattal) nevezi ki és pedig —a zsinati bíráktól s vizsgálóktól és a parochus-tanácsosoktól (parochi consultores) eltekintve — egészen tetszése szerint, illetve bárki másnak a közreműködése nélkül (c. 364. §. 1.). Mindannyian kötelesek a püspök kezébe esküt tenni, hogy tisztüket híven fogják betölteni, teendőiket, sub auctoritate episcopi, az egyházjogi szabályok értelmében fogják ellátni és a hivatali titkot a kánonjog s a püspök által megállapított szabályokhoz képest megőrzik (c. 364. §. 2.).

A kúriának azon tisztviselőiről, akik a peres ügyek elintézésénél (in iurisdictione contentiosa) működnek közre, részletesen később, az egyházi törvénykezés szabályainak tárgyalásánál fogunk szólni. Ehelyütt főleg az egyházigazgaás, vagyis a iurisdictio voluntaria teendőit végző hivatalnokok ú. m. a generalis vicarius, kancellár, jegyzők, irattári alkalmazottak, zsinati vizsgálók s parochus-tanácsosok (parochi consultores) tisztségét ismertetjük.

A) *A generalis vicarius.*

A *generalis vicarius* az a törvényesen megbizott pap (sacerdos), aki a püspöknek az egyházmegye kormányzatában *rendes hatalommal* segédkezik (c. 366. §. 1.).

Azt a támogatást, amelyre a teljesen cselekvőképes püspöknek iurisdictiója gyakorlatánál szüksége van, a püspökök régen saját presbyteriumukban keresték és pedig a lelkészi (presbyteri) teendőket a legidősebb (legrégebben felszentelt) presbyterre *(archipresbyter)*, az adminisztrativ és bírói funkciók végzését pedig a legalkalmasabb diakonra *(archidiakon)* bízták, aki a XII. századig teljesen a püspöknek volt alárendelve. Ez időtől kezdve azonban az archidiakonok a reájuk bízott iurisdictionalis teendőket mind függetlenebbül kezdik el látni.[185] Állásuk függetlenségét annak a káptalani prépostsággal és szerzetrendi főnökséggel való egyesítése is előmozdította. És már a IX. századtól fogva — a chórpüspökség intézményének eltűnésével kapcsolatban — az eddig egyetlen archidiakon helyett a megyében több is működik, amennyiben a nagyobb megyék archidiakoni kerületekre[186] osztatnak fel s mindegyikben egy-egy archidiakon — sok helyütt a püspöki jogokat teljesen magához ragadva — viszi az egyházi kormányzatot, úgy, hogy az archidiakonok már nem delegált, de rendes joghatóságot kezdenek gyakorolni s egyes funkciókat általuk kirendelt officialisokra bíznak.

Az archidiakoni állás e megerősödése s függetlenítése a püspöki hatalomra nézve veszélyessé válván, a püspökök az archidiakoni hatalom háttérbe szorítása végett oly segédközegeket kezdettek alkalmazni, akik a püspök által bármikor visszavonható megbízás alapján s tőlük függésben végezhettek hivatali teendőket. Nevezetesen ilyenek voltak az officialis-ok és pedig *a) a vidéken az officialis foraneus*, aki törvénykezési ügyekben az archidiakonokéval konkurráló hatóságot gyakorolt és *b)* az *officialis principalis* seu *curiae (urbicus)*, aki egyrészt a székvárosban működő archidiakon maior jogkörébe lépett, másrészt oly ügyekben, melyeket az archidiakonok s az officiales foranei első fokban láttak el, másodfokulag ítélkezett.[187] Tehát az officialis principalis a törvénykezési teendőkben a püspök közvetlen helyettese és segédközege lett. A XIII. századtól fogva pedig sok helyen (így Németország, Anglia és Franciaország nagyobb megyéiben) szokásba jő s állandó gya-

---

[185] Az archidiakonok — eleinte püspöki delegatio alapján — felügyeltek a kerületbeli klérusra, bírói s fegyelmi hatóságot gyakoroltak, kezelték a szegényügyet, kerületüket meglátogatták stb. Hatáskörükre nézve l. részletesen: c. 1—9. X. I, 23.

[186] Hogy létesítésük a politikai kerületekkel, a Gau-felosztással kapcsolatban volt-e, vitás kérdés. *Sägmüller*, Lehrb. I. 469. l. 1. jegyz.; c. 3. X. III. 7.

[187] c. 7. X. I. 6.; c. 3. in VI. II. 15.; c. 2. in Clem. I, 2,

korlattá lesz, hogy a püspökök a közigazgatás és a iurisdictio voluntaria körébe eső teendőket a generalis vicarius-ra, a büntető s peres ügyek (negotia contentiosa) elintézését pedig az officiales-re bízzák. Az egyházi bíráskodás szűkebb térre szorultával a püspöki officialisok elvesztették korábbi jelentőségüket. Az officiales foranei tisztsége végképen megszünt, az officiales principales pedig csak itt-ott szerepelnek s látnak el némely iurisdictionalis teendőket (pl. a házassági perekben és klerikusok elleni büntetőügyekben való bíráskodást). A közigazgatási és törvénykezési funkciók végzésére rendelt hivatali apparátusnak ez egymástól való elkülönítése azonban sok helyen (pl. Olaszországban, ahol az egyházmegyék kisebb terjedelműek) nem következett be s ezért a decretalis jog és a tridenti zsinat a generalis vicarius és officialis elnevezéseket promiscue használja.[188]

Az archidiakonok iurisdictióját a tridenti zsinat jóformán teljesen megszüntette,[189] úgy, hogy tisztségük hovatovább csak névlegesen, illetve mint tiszteletbeli állás maradt fenn. Az archidiakoni állás megszüntével eltünnek az officiales foranei is; míg a generalis vicarius tisztsége mind a mai napig megmaradt, illetve a CIC értelmében is a püspököt hivatali hatáskörrének egész terjedelmében — kivéve a bíráskodást — helyettesíti és képviseli, hacsak az egyházi jog avagy a kirendelés alkalmával a püspök a képviseletet egyes megjelölt ügyekre vonatkozóan ki nem zárja. Miután azonban a generalis vicariusnak beneficiuma nincsen s a püspök által ad nutum elmozdítható (c. 366. §. 2.), ezért állása nem tulajdonképeni hivatalnak, hanem csak tisztségnek (merum officium) minősíthető.

Ha a püspök az egyházmegye kormányzati teendőit egymagában el tudja látni, úgy nem köteles generalis vicariust venni maga mellé. Mert hiszen a generalis vicarius csakis a püspöknek segítségére van hivatva abban az esetben, ha teendőit ezek nagy sokasága miatt maga elvégezni nem volna képes. Tehát a püspök nem abszolute, hanem csak akkor köteles generalis vicariust alkalmazni, ha a fennforgó körülmények (gyöngélkedése, egyházmegyéjének nagy terjedelme, az ügyek sokasága) miatt hivatali teendőit nem volna képes egyedül ellátni (c. 366. §. 1.).

---

[188] c. 3. in VI-to I. 13. Trid. Sess. XXIV. c. 12. de ref.
[189] Trid. Sess. XXIV. c. 20. de ref.

A püspök ez esetben is rendszerint csak egy generalis vicarius-t nevezhet ki. A Cod. iur. canonici világosan rendeli, hogy egyugyanazon megyében csak egy generalis vicarius legyen (unum tantum constituatur),[190] vagyis tiltva van többnek az alkalmazása, kivéve ha a ritus különfélesége vagy a terület nagysága ezt szükségessé teszi. Ha többen neveztetnek ki, úgy a iurisdictiót in solidum gyakorolják. A generalis vicarius mellé a püspök helyettest (provicarius, vicegerens) is rendelhet, aki a generalis vicarius teendőit távolléte vagy akadályoztatása esetén végezze (c. 366. §. 3.)

A generalis vicarius, akit különben a püspök tetszése szerint (ad nutum) nevez ki s mozdíthat el (c. 366. §. 2.), hivatalának elfoglalásakor az előírt hitvallást (professio fidei) letenni köteles (c. 1406. §. 1. n. 7.).

A mai jog szerint (c. 367. §. 1—3.) a generalis vicarius-szá kirendelendő egyénben a következő tulajdonságok kívántatnak meg: *a)* világi pap (sacerdos ex clero saeculari) legyen. Csak ott, ahol az egyházmegye kormányzása valamely szerzetesrendre van bízva, lehet ugyanazon rendből való szerzetest is e tisztre alkalmazni; *b)* betöltötte légyen harmincadik életévét;[191] *c)* a theologia és a kánonjog doktora vagy licentiatusa avagy legalább e tudományokban jártas legyen; *d)* tudományos képzettsége,

[190] Az ellenkező szokást azonban a Codex iur. canonici nem tiltja el s így a Franciaországban eddig követett az a gyakorlat, hogy egyugyanazon megyében annak egész területére szólólag a püspök több generalis vicarius-t rendelhet ki, (a c. 5. értelmében) továbbra is meghagyható. Hazánkban az esztergomi érseknek két generalis vicarius-a van, t. i. egyik az érseki udvarnál, másik Budapesten. Németország s Ausztria több egyházmegyéjében is szokásban van két generalis vicarius-nak a kinevezése.

[191] Az eddigi jog szerint a 25-ik életév betöltése kívántatott meg.

feddhetetlensége, bölcsessége és a reábízandó ügyekben való jártassága által kitűnjön; *e)* ne legyen poenitentiarius kanonok (c. 399. §. 3.), plebánia vagy más, lelkészettel egybekötött hivatal viselője, hacsak nem éppen ilyennek alkalmazására volna szükség; *f)* ne legyen a püspökkel — főleg első fokú vagy az első fokot is érintő — rokonságban. Azonban mi sem gátolja, hogy a püspök valamely másik megyebeli presbytert vegyen generalis vicarius gyanánt maga mellé (c. 367. §. 3.).[192]

A generalis vicarius hivatalánál (generalis megbizatásánál) fogva in spiritualibus et temporalibus *mindazt a iurisdictiót* gyakorolja, *mely a püspököt iure ordinario megilleti,* kivéve azokat a teendőket, amelyekből az egyházi jog kizárja vagy amelyeket a kirendelés alkalmával a püspök magának tartott fenn vagy amelyekhez a püspök különös felhatalmazása szükséges (c. 368. §. 1.) A püspöki rendes iurisdictio tekintetében is a generalis vicarius csak azokat a funkciókat végezheti, amelyek a iurisdictio voluntaria et administrativa körébe tartoznak, míg a püspököt helyettesítőleg a iurisdictio contentiosa gyakorlása (peres ügyek elintézése) az *Officialis* feladatát képezi. Tehát a generalis vicarius hatásköréből, mely a közönséges jog szerint őt megilleti, a püspök némely teendőket kivonhat és magának tarthat fenn; azonban ily fenntartásokkal nem korlátolhatja a generalis vicariusnak a hatáskörét annyira,

---

[192] Eddig az egyházjogászok véleménye szerint és a Congr. super neg. episc. et regul. több rendbeli döntése értelmében a püspök gen. vicarius gyanánt csak más megyéből való klerikust vehetett maga mellé. Ez a kisebb területű olaszországi megyékben indokolt is volt, azonban nagyobb egyházmegyékben a püspökök eddig is a saját megyebeli klerusból vették a generalis vicarius-t, mert az ilyen egyén a helyi viszonyokat jobban ismerhette, mint az idegen megyebeli. Ezt a gyakorlatot a CIC aztán kifejezetten jóváhagyja.

hogy az merőben erkölcsi jelentőségű s minden iurisdictionalis felhatalmazás nélküli legyen. Másrészt pedig specialis felhatalmazással a generalis vicariust feljogosíthatja olyan teendőkre is, amelyek az általános megbízás alapján a közönséges jog szerint nyert hatásköréből ki vannak véve.

E mellett, hacsak kifejezetten más rendelkezés nem történt, a generalis vicarius még a püspökhöz vagy elődjéhez intézett apostoli rescriptumokat is végrehajthatja és az apostoli széktől örökre vagy időlegesen a püspöknek adott felhatalmazásokkal is élhet (c. 368. §. 2. és 66. §. 2.). Tehát ez esetben a püspököt még delegált joghatóságában is helyettesíti. Még szélesebb felhatalmazása lesz pedig akkor, ha a püspök pl. számüzetése, elfogatása vagy személyi tulajdonai (lelki betegség folytán) megyéje híveivel még írásbelileg sem érintkezhetik (sede impedita), amikor az egész megye kormányzata teljesen ő reá vagy a püspök valamely más delegátusára megy át, hacsak az apostoli szék másként nem intézkednék (c. 429. §. 1.).

A generalis vicarius által csak a püspöktől nyert *specialis felhatalmazás alapján* láthatók el a közönséges jog szerint (ex iure) hatásköréből kivett következő teendők: 1. incardinatio és excardinatio engedélyezése (c. 113.); 2. az ordo feladása végett elbocsátó levelek (litterae dimissoriae) adása (c. 958. §. n. 2., c. 959.); 3. az egyházi hivatalok (c. 152.), különösen plébániák (c. 455. §. 31.), valamint mindennemű beneficiumok betöltése (c. 1432); 4. a megválasztott vagy kinevezett, illetve praesentált egyének megerősítése és kánoni institutiója (v. 455. §. 2. n. 2., §. 3., c. 1466. §. 2.); 5. parochushelyettesek (vicarii parochiales) kirendelése (c. 455. §. 3.) és elmozdítása (c. 477. §. 1.); 6. búcsúk engedélyezése és erekiyék hitelesítése (c. 1283. §. 2.); 7. egyházi javadalmak alapítása (c. 1414. §. 3.), egyesítése (1423. §. 1.) és megváltoztatása (c. 1487. §. 1.); 8. egyházmegyei zsinat összehívása s azon való elnöklés (c. 357. §. 1.); 9. egyházi egyesületek alapítása vagy alapításuk jóváhagyása (c. 686. §. 4.); 10. lelkiismereti házasságok kötésére engedély adása (c. 1104.); 11. a maguk hasznára misét mondó papoktól a szegény egyházak számára szedhető adományok meghatározása (c. 1303. §. 3.);

12. szent helyek consecratiója (c. 1155. §. 1.); 13. egyházi építkezéshez való hozzájárulás (c. 1162. §. 1.); 14. büntető ügyekben bírói hatalom gyakorlása (c. 2220. §, 2.); 15. apostaták, eretnekek, schismatikusoknak in foro externo való feloldozása (c. 2314. §. 2.); 16. boldoggá és szenttéavatási perekben a püspök helyett való közreműködés (c. 2002.); 17. bűnök és fenyítékek (censurae) reserválása (c. 893. §. 1.).

Vannak a ius commune szerint a püspöknek fenntartott olyan jogok is, amelyekre nézve *a delegatio teljesen ki van zárva* s amelyeket ennélfogva a generalis vicarius püspöki megbízással sem láthat el, ú. m. tiszteletbeli kanonokok kinevezése (c. 406. §. 1.), amovibilis plebániáknak inamovibilisekké nyilvánítása, új amovibilis plebániák létesítése (c. 454. §. 3.), kanonokságok adományozása (c. 403.), officialis kinevezése s elmozdítása (c. 1573.) és szerzetescongregatiók alapítása (c. 492. §. 1.).

Az egyházi törvénykönyv életbelépte előtt sok vita tárgya volt az a kérdés, hogy a generalis vicariusnak milyen természetű a joghatósága. Míg némelyek (Wernz, Bouix, Stutz, Maroto) azt ordinaria iurisdictio-nak vélték, addig mások (Hinschius, Scherer) iurisdictio ordinaria-nak, ismét mások (Santi, Sägmüller) iurisdictio sui generis-nek minősítették. Ma már a kérdés el van döntve, mert a Cod. iur. canonici meghatározza, hogy mely ügyek vétetnek ki a generalis vicarius hatásköréből és így a mai jog szerint e kivételekkel a generalis vicarius hivatalánál fogva gyakorolja a rendes püspöki joghatóságot in spiritualibus et temporalibus. Ennélfogva kétségtelen, hogy a mai jog szerint a generalis vicariusnak *rendes joghatósága van.* Mivel azonban e joghatóságot nem iure proprio, hanem a püspök nevében gyakorolja, ezért azt *iurisdictio ordinaria vicaria*-nak kell minősítenünk (c. 366. §. 1.; 368. §. 1.; c. 197. §. 2.).[193]

---

[193] A generalis vicarius-nak különös megbízást igénylő ügyekben gyakorolt hatósága azonban csakis *potestas delegata-*

Egyébiránt általános szabály, hogy a generalis vicarius a püspöknek alteregója és iurisdictonális teendőiben legfőbb segédközege. Azonban a püspöki ordótól függő teendőket (negotia pontificalia) nem láthatja el és pedig még akkor sem, ha felszentelt püspök (episcopus titularis) lenne is. Hivatali teendői végzésénél a püspöknek van alárendelve s ezért a kúria minden fontosabb ügyében neki előterjesztést tesz s értesíti őt a klerus és a hívek érdekében tett vagy teendő minden egyházfegyelmi intézkedésről (c. 369. §. 1.). S óvakodnia kell, hogy hatalmát a püspök intentiója és akarata ellenére gyakorolja (c. 369. §. 2.). Ezért ha valaki a generalis vicarius által megtagadott valamely kegyelmet a püspöktől — a megtagadás felemlítése nülkül — nyert volna el, az érvénytelen; viszont a püspök által megtagadott kegyelmet a generalis vicarius-tól a megtagadás felemlítése mellett sem lehet a püspök beleegyezése nélkül elnyerni (c. 44. §. 2.). A generalis vicarius illő díjazást is igényelhet, mely a különböző megyékben a helyi viszonyok szerint állapíttatik meg.

A generalis vicarius-t a praecedentia joga illeti — és pedig a choruson való szolgálatnál s a káptalani aktusnál is — az egyházmegye összes klerikusaival szemben, a székesegyház méltóságviselőit és kanonokjait sem véve ki. De azt a klerikust, akinek püspöki rendje van, az e rendet fel nem vett generalis vicarius nem előzi meg (c. 370. §. 1.) Tehát ma irányadó szabály, hogy a generalis vicarius az egyházmegyében minden más klerikust megelőz, kivéve az övénél magasabb ordóval bírókat. Ha püspöki ordója van, a címzetes püspököket illető

---

nak minősíthető s téves *Stutznak* és *Haringnak* a felfogása, hogy ilyenkor is iurisdictio ordinaria vicaria-nak volna tekintendő (*Stutz*, Der Geist des Codex iur. can. 325. s köv. l. *Haring*, Grundzüge I. 294. l. 5. jegyz.).

összes tiszteleti jogokat élvezi, másküléönben — durante munere — a címzetes apostoli protonotariusok kiváltságai s jelvényei illetik (c. 370. §. 2.).[194]

A generalis vicarius iurisdictiója megszűnik *a)* a püspök halála, áthelyezése, elmozdíttatása s lemondása folytán (c. 371.; v. ö. c. 183—191.), általában sede vacante, mert irányadó elvet képez, hogy amikor a püspök iurisdictiója véget ér, a generalis vicariusé is megszűnik.[195] Ha a generalis vicarius egyúttal az officialis tisztét is viseli, úgy ebbeli hatáskörét a püspöki szék megüresedése esetén is megtartja. A generalis vicarius hatósága még abban az esetben is megszűnik, ha a püspök, más egyházmegye élére helyeztetve át, korábbi megyéje felett — mintegy káptalani vicarius gyanánt — iurisdictióját megtartja (ami legfeljebb négy havi időtartamra történhetik); *b)* a generalis vicarius lemondásával vagy megbizatásának a püspök által való visszavonásával. A püspök iurisdictiójának felfüggesztése esetén a generalis vicarius-é is felfüggesztetik (c. 371.)

B) *Az officialatus.*

A püspöki kúriának jogszolgáltatási teendőket végző személyzete, illetve hivatala *officialatusnak* neveztetik. Élén a püspök bírói helyettese, az *officialis* áll.

Franciaországban s Angliában már a XII. században, Németországban pedig a XIII. században neveznek ki a püspökök — a világi hivatalnokok példájára és főkép az archidiakonok

---

[194] E jogokat s jelvényeket X. Pius határozta meg (Motu proprio „Inter multiplices" 1905 febr. 21. n. 62, 64, 65, 76.).

[195] A püspöki szék megüresedése esetén azonban a generalis vicariusnak minden hivatali ténykedése — kivéve az egyházi javadalmak és hivatalok adományozását — érvényes lesz mindaddig, amig a püspök haláláról. illetve a pápa által történt áthelyezéséről avagy letételéről biztos értesülést nem szerzett (c. 430. §. 2.).

hatalmának visszaszorítása végett — officialisokat, akik, mint fentebb láttuk, részint officiales foranei, részint officiales principales voltak. Az utóbbiak a püspöknek bírói teendőiben közvetlen segédei gyanánt szerepeltek. Emellett azonban egyéb, t. i. egyházigazgatási feladatokkal is megbízattak. Majd állandó szokássá lesz, hogy a püspök az adminisztrativ és lelkészi teendőket a generalis vicarius-ra bízza, a törvénykezési ügyek elintézésére pedig az officialist hatalmazza fel, akinek hatásköre azonban idővel csakis némely iurisdictionalis (házassági s büntető) ügyekre terjed ki. A Cod. iur can. e tisztséget régi jelentőségében állítja vissza s hatásköréül a *szentszéki perekben* — a püspöknek fenntartottak kivételével — *rendes hatalommal való ítélkezést* jelöli meg.

A mai jog szerint minden püspök köteles magának egy rendes ítélkező hatalommal *(iurisdictio ordinaria vicaria)* felruházott *officialist* választani, aki azonban ne legyen generalis vicarius. És csak abban az esetben, ha az egyházmegye kis terjedelme vagy az ügyforgalom csekély volta indokolja, van megengedve, hogy az officialis tisztét a generalis vicarius lássa el (c. 1573. §. 1.). S mivel az officialis hatósága a püspökével azonos: ha a generalis vicarius annak ellátására is megbízást nyert volna, tőle a püspökhöz felebbezni nem lehet, hanem a felebbezésnek az érsekhez kell történnie (c. 1573. §. 2.).

Az officialis a szentszéki perekben első fokúlag bíráskodik, hacsak azokat a püspök magának nem tartotta fenn (c. 1573. §. 3.). Mellé a püspök a bírói tiszt ellátására alkalmas egy vagy több segédet nevezhet ki, akik viceofficiales-nek hivatnak (c. 1573. §. 3.). Úgy az officialis, mint a viceofficialisok feddhetetlen erkölcsű papok, a kánonjog doktorai vagy különben a jogban jártasak és legalább harminc évesek legyenek (c. 1573. §. 4.). Mindegyiknek hivatala officium ad nutum episcopi amovibile, de a széküresedés bekövetkeztével nem szűnik meg. A káptalani helyettes őket el nem mozdíthatja, azonban az új püspök által hivatalukban megerősítendők,

hogy azt ennek kormányzata alatt is gyakorolhassák (c. 1573. §. 5.). Ha az officialis káptalani helyettessé választatik, új officialist kell kineveznie (c. 1573. §. 7.).

Továbbá minden egyházmegyében a megyei zsinaton s ennek jóváhagyásával *iudices synodales* rendeltessenek ki és — ha a zsinaton kívül bírákra volna szükség — a püspök által cum consilio capituli *iudices prosynodales* neveztessenek ki, akiknek tiszte tíz évre, illetve a legközelebbi megyei zsinatig szól (c. 1574, 385—388.) s akik az officialis oldalán részint mint tanácsadó ülnökök, részint mint szavazó bírák vesznek részt (hármas és ötös tanácsban) a szentszéki tárgyalásokon (c. 1575, 1576. §. 3.). Mindezeken kívül az officialatushoz tartoznak még: a *vizsgáló bírák (auditores)* és *perintézők (actorum instructores,* c. 1580. §. 1.), a *jegyzők* s *iktatók* (actuarii, c. 1585. §. 1.), az *egyházi ügyész (közvádló, promotor iustitiae,* c. 1586.) s a *házassági kötelék és papi rend (ordo) védője (defensor vinculi,* c. 1586.) s mint alsóbb rendű alkalmazottak a *törvényszéki kézbesitők (cursores)* és *végrehajtók (apparitores,* c. 1591. §. 1, 2.). Mindezeknek teendőiről részletesen a peres eljárás körében fogunk szólni.

C) *A kancellár, a kúriai jegyzők, a püspöki irattár.*

A püspöki irodának (kancellária) és irattárnak legfőbb tisztviselője a *kancellár (archivarius, tabularius),* aki mellé hivatali teendőiben való segédkezés végett *alkancellár (vice-cancellarius, vice-tabularius)* adható (c. 372. §. 1. és 2.). A kancellárnak papnak (sacerdos) kell lennie s főhivatása: a kúriabeli irományokat az irattárban megőrizni, ottan időrendben elhelyezni (bár tartalmuk szerint, systematice csoportosítva leendő elhelyezésüknek semmi nem áll útjában) s az összes iratokról mutatókönyvet

szerkeszteni (c. 372. §. 1. A kancellár egyúttal eo ipso jegyzői minőségben is működik. Kívüle azonban a püspök más jegyzőket is alkalmazhat s ezek közhitelü iratokat állíthatnak ki és aláírásuknak is közhitelessége van (c. 373. §. 1.). A jegyzői tisztre, ha alkalmas klerikusok nem állnának rendelkezésre, világi egyének is kinevezhetők, de klerikusoknak büntető ügyeiben a jegyző csakis papi egyén (sacerdos) lehet (c. 373. §. 3.). Továbbá úgy a kancellárnak, mint a jegyzőknek szeplőtlen hírű s minden gyanún felül álló egyéneknek kell lenniök (c. 373. §. 4.). Különben a jegyzők megbízása minden egyházi ügyre avagy csakis a törvénykezési teendőkre avagy merőben egyes meghatározott ügyekre szólhat (c. 373. §. 2.) és tisztüktől őket az ordinarius (vagy ennek helyettese és felettes hatósága) bármikor elmozdíthatja vagy felfüggesztheti; de a káptalani helyettes ezt csak a káptalan beleegyezésével teheti (c. 373. §. 5.).

A kúriai jegyzők feladata: *a)* minden reájuk bizott iratot (idézések, rendeletek, ítéletek stb.) megszerkeszteni, illetve a nekik kiosztott ügyeket elintézni: *b)* az általuk végzettekről jegyzőkönyvet venni fel a hely, nap, hónap és év megjelölésével; *c)* az iratokat vagy az azokhoz mellékelt okmányokat — törvényes kívánságra — a regestumból kiemelni s azok másolatainak az eredetivel való megegyezését igazolni (c. 374. §. 1. n. 1—3.). Tisztüket csak azon megye területén végezhetik, amelyiknek püspöke őket kinevezte és azon ügyekre vonatkozólag, amelyekkel megbizattak (c. 374. §. 2.)

Az *irattár* kezelésére vonatkozóan rendeli a CIC, hogy az okmányokról s iratokról azok tartalmát röviden feltüntető regestummal és mutatóval (index) ellátott leltárt vagy katalógust kell készíteni (c. 372. §. 1.). A leltár kiegészítésére, az okmányok (főleg a

vagyonkezelésre s alapítványokra vonatkozók) és hivatalos másolatok megőrzésére, a székeskáptalani, plebániai stb. archivumok leltárainak elhelyezésére irányadó szabályokat l. c. 376. §. 1, 2., 470. §. 3., 1522. n. 3., 1523. n. 6., c. 1548. §. 2. Az irattárt zárva kell tartani s oda a püspök és generalis vicarius (vagy a kancellár) engedélye nélkül senki be ne léphessen (c. 377.). Kulcsa csakis a kancellárnál legyen (c. 377. §. 2.). Az irattárból okmányok s iratok kiviteléhez csakis a püspök vagy generalis vicarius-a adhat engedélyt. A kivitt iratokat három nap alatt vissza kell hozni s csakis a püspök vagy generalis vicarius engedélyével lehet azon túl is — rövid időre — kint hagyni (c. 378. §. 1.). Mindenki, aki iratokat kivisz, köteles a kancellárnak azokról sajátkezű aláírással ellátott térítvényt adni, amelyen az igénybe vett irat alkalmas módon és pontosan megjelöltessék (c. 378. §. 1.). A püspök rendelje el, hogy egyházmegyéje más irattárából, pl. a székes- vagy társasegyházi, avagy a parochiai irattárból se vitessenek ki az eredeti okmányok, legfeljebb három napra s a kivitelről térítvény adassék (c. 383. §. 2.). S ezek az irattárak is gondosan őríztessenek és a bennök foglalt iratokról két példányban leltár vagy katalógus készíttessék, amelyeknek egyike a saját irattárban, a másik a püspökiben őríztessék (c. 383. §. 1.). Az egyházmegyei s paróchiai irattárban őrzött iratokba mindenki, akit érdekel, betekinthet; hasonlókép meg van engedve az érdekelteknek azokról saját költségükön másolatot venni, de a püspök által erre nézve megállapított szabályok megtartásával (c. 384.).

A püspöki kúriában *titkos irattár* is legyen vagy legalább a rendes irattárban külön szekrény vagy fiók (elzárva vagy lepecsételve) s ebben a titoktartást igénylő iratok [a felszentelési s házassági titkos akadályok aluli felmentések (c. 991. §. 4., 1047.),

lelkiismereti házasságokra vonatkozó bejegyzések (c. 1107.), titoktartást igénylő periratok (c. 1645. §. 2., 1946. §. 2. 1. és 2.) stb.] a leggondosabban megőríztessenek. Az egyesek jó hírnevének megóvása érdekéből a mai jog rendeli, hogy az olyan büntetőperek iratai, amelyek egyenesen az erkölcsi élet terét érintik, évenként elégetendők, ha a vádlottak elhaltak, vagy ha a condemnatorius ítélet meghozatala óta tíz év már eltelt; azonban a tényállás rövid kivonata s az ügyet érdemlegesen eldöntő ítélet szövege megőrzendő (c. 379. §. 1.). A titkos irattár tartalmáról is pontos leltár készítendő (c. 379. §. 2.) s ennek az irattárnak *két különböző kulcsa* legyen, amelyek egyike a *püspöknél* (apostoli administratornál), másika a *generalis vicariusnál* s ha a püspöknek generalis vicarusa nincsen, a *cancellárnál* őríztessék (c. 379. 8. 3.). A titkos irattárt egyedül csak a püspök vagy az apostoli administrator nyithatják ki s vizsgálhatják meg, ha ez szükséges, amikor is a másodkulcsot a generalis vicarius-tól vagy a kancellártól elkérik és a titkos irattár mindkét kulccsal ismét elzárandó (c. 379. §. 4.). A püspök hivatalának elfoglalása után tüstént jelöljön ki egy papot, aki sede vacante vagy impedita a titkos irattár vagy szekrény kulcsát, melyet eddig a püspök őrzött, magához vegye (c. 380.), amelyik kulcsot aztán ez a pap — sede vacante vagy impedita — adja át az apostoli administratornak, ha netán az egyházmegye kormányzatának vitelére ez neveztetett volna ki és ha nem volna apostoli administrator, annak, akire az egyházmegye kormányzata bízatott (c. 381. §. 1.). Ha azonban az egyházmegye kormányzatával maga a generalis vicarius bízatott meg, az illető pap a kulcsot tartsa magánál, hogy a generalis vicariusnál két kulcs ne legyen. Ha pedig capitularius vicarius választatott, úgy megválasztása után tüstént neki kell az egyik kulcsot átadni s

ekkor a generalis vicarius vagy a kancellár a nála őrzött másik kulcsot az első káptalani méltóság viselőjének vagy az idősebb megyei consultornak tartozik átadni (c. 381. §. 1. n. 2.). Mielőtt azonban a két kulcs ekkép átadatnék, a generalis vicarius (kancellár) és az a pap, akire a titkos irattár kulcsa bízatott, ezt az irattárt a kúria pecsétjével ellátni kötelesek (c. 381. §. 2.). A titkos irattárt sede vacante csak az apostoli administrator (vicarius capitularis) és pedig csakis sürgős szükség esetén s két kanonok vagy egyházmegyei consultor jelenlétében nyithatja fel, akik ügyelnek, hogy az irattárból valamely irat ki ne vitessék s az abban őrzött iratokat csakis a capitularis vicarius (apost. administrator) — és pedig ugyanazon két kanonok vagy egyházmegyei consultor jelenlétében — vizsgálhatja meg; de abból iratokat ő sem vihet ki és az irattár a megvizsgálás után ismét lepecsételendő (c. 382. §. 1.). Az új püspök előtt a capitularis vicarius megokolni köteles, hogy miért volt az irattár megvizsgálása sürgősen szükséges (c. 382. §. 2.).

A vicarius capitularis vagy bárki más, aki a püspöki irattárba tartozó valamely okmányt akár maga, akár más útján eltulajdonít, megsemmisít, elrejt vagy lényegesen megváltoztat, ipso facto a pápának specialiter reservált kiközösítés alá esik és az ordinarius által hivatala és javadalma elvesztésével is sujtható (c. 2405).

D) A zsinati vizsgálók (examinatores synodales) és a plebánus-tanácsosok (parochi consultores).

A püspöki kúrához tartoznak mint segédközegek a *zsinati vizsgálók (examinatores synodeles)* s a *plebanus-tanácsosok (parochi consultores)* is. E tisztviselőket minden megyében ki kell rendelni.

A zsinati vizsgálók, kiknek száma négynél kevesebb s tizenkettőnél több nem lehet (c. 385. §. 2.), a

püspök előterjesztésére a megyei zsinat által választatnak (c. 385. §. 1.). A megválasztottak tisztükben az új megyei zsinat összejöveteléig megmaradnak s ha zsinat tíz évig nem tartatnék, tisztüket továbbra is megtarthatják s úgy ezek, valamint a halál folytán vagy más okból időközben megüresedett zsinati vizsgálói helyekre a püspök által időközben cum consilio capituli kinevezettek (c. 386. §. 1., 2.) *examinatores prosynodales*-nek neveztetnek. A zsinati vizsgálók tiszte tíz év elteltével vagy, amennyiben előbb tartatnék zsinat, hamarább is megszűnik; de a megkezdett ügyeket befejezhetik (c. 387. §. 1.), sőt a zsinati vizsgálói tiszttel újból megbízhatók (c. 387. §. 1.) és a püspök úgy a zsinati vizsgálókat, mint a parochus-tanácsosokat csak súlyos okból s a székeskáptalan tanácsával mozdíthatja el (c. 388.). A zsinati vizsgáló egyúttal plebánus-tanácsos is lehet, de nem egyugyanazon ügyben (c. 390.).

A zsinati vizsgálók feladata a plebániai állásokra történő pályázatoknál a vizsgálatokat végezni (c. 389. §. és 495. §. 4.) és a lelkészek elleni közigazgatási perekben (plebánusoknak közigazgatási úton való elmozdítása, helybenlakási kötelességüket megszegő klerikusok elleni eljárás stb.) tanácsadó ülnökök gyanánt venni részt (c. 389. §. 1., 2147. ss.).

Míg a zsinati vizsgálóknak nem kell feltétlenül plebánusoknak lenniök, addig a consultorok csakis parochusok (szerzetesek úgy, mint világiak) lehetnek és pedig akár az illető egyházmegyéből való, akár azon kívüli parochusok közül is vehetők (S. Congr. Consist. 1910. okt. 3.).[196]

---

[196] A plebánusoknak közigazgatási úton való elmozdítása tárgyában a congr. consist. által 1910 aug. 20-án kiadott *Maxima cura* kezdetű decretum rendelte el legelsőbben, hogy a zsinati vizsgálók és a parochus-tanácsosok a lelkészek elleni közigaz-

82. §. A káptalanok.

Thomassin, Vetus et nova discipl. P. I. l. 3. c. 7. ss. *M. D. Bouix*, Tractatus de capitulis, 1852. *G. Phillips*, Die Domkapitel [Vermischte Schriften II. (1856) 313 s köv. l.] *Ph. Schneider*, Die bischöflichen Domkapitel, 1885. *Wernz*, Jus decret. II. 766—797. *Schäfer*, Pfarrkirche und Stift im deutschen Mittelalter, 1903. *E. Meyer*, Der Ursprung der Domkapitel, zugleich ein Wort zu den Urkunden Dragonis (Zeitschr. der Savigny-Stiftung für Rechtsgesch. Kan. Abteil. VII. (1917) 1. s köv. l. *Hinschius*, Kirchenr. II. 49 s köv. l. *Scherer*, Handbuch, I. 90. §. *A. Pöschl*, Bischofsgut und mensa episcopalis I—III. 1908 s köv. é. *Blat*, Comment II. n. 429—488. *Vermeersch-Creusen*. Epitome, I. n. 446—473. *Sägmüller*, Lehrb. I. 96. §. *Chelodi*, Jus de personis n. 204—219. *Eichmann*, Lehrb. 78. §. *Haring*, Grundzüge I. 84. §.

I. A káptalanok kifejlődése és szervezetük általában.

A legrégibb időben a püspöki székvárosban levő presbyterek alkották a püspöknek állandó tanácsát, melyet a püspök minden fontosabb ügyben megkérdezett.[197] Ez a tanács kormányozta a püspök távolléte idején vagy széküresedés alkalmával az egyházmegyét. Eleinte a presbyteriumhoz tartozók a püspöki székvárosban szétszórtan éltek. A IV-ik század óta azonban egyes buzgó s kiváló püspökök egyházmegyéjük papjait, első sorban a székesegyházhoz tartozókat, a fegyelem hatályosabb biztosítása és az isteni tiszteleti teendőknek nagyobb rendben való ellátása érdekéből a szerzetesekéhez hasonló közös életre (vita canonica) kötelezték. Innen aztán azok a papok, akik közös életet folytattak, *kanonokoknak* neveztettek vagy azért, mert az illető egyháznak az anyakönyvébe (canon, matricula) bejegyeztettek, vagy azért, mert a közös élet folytatására irányadó szabályzatnak (canon, lex) voltak alávetve. Némelyek szerint pedig ez az elnevezés onnan ered, hogy a közös életet folytató papok az előszabott kánoni órákban a choruson való imádkozásra voltak kötelezve (horae canonicae.)[198]

---

gatási bírói, illetve fegyelmi ügyekben közreműködjenek (Acta Ap. Sed. II. 636 s köv. l.) s bizonyos esetekben szavazati joggal felruházott bírák legyenek. A CIC szerint azonban csakis tanácsadó szavazatra jogosított ülnökök gyanánt működnek. *Hilling*, Das Spruchkollegium bei der Amtsenthebung der Pfarrer im Verwaltungswege (Arch. f. kath. K. R. XCIII. 157 s k. l.)

[197] *Cypr.* epist. 14, 4.; *Siricius*, epist. ad divers, episc. 390; *Statuta* eccles. ant. c. 14 (= c. 6. C. 15. qu. 1.).

[198] Ez utóbbi nézetet vallja *Pöschl* (Bischofsgut und mensa

Különösen Sz. Özséb vercelli († 371 körül) és Szent Ágoston hyppói püspökök († 430) voltak azok, kik megyéjük lelkészeit ily közös életre, kolostorszerű együttes háztartásra kötelezték.[199] Ez az életközösség általánosabb elterjedést és részletesebb szabályozást a VIII. század második felétől kezdve és pedig a frank birodalomban nyert,[200] midőn Chrodegang metzi püspök († 766) székesegyháza klerikusai számára a szent Benedek-rendéhez hasonló szabályzatot állapított meg.[201] Ezt Amalarius metzi diakon átdolgozta s ezen Chrodegang—Amalarius-féle szabályzatot a 817. évi aacheni zsinat helybenhagyta és Jámbor Lajos elrendelte, hogy minden klerikus, ki nem szerzetesi életet él, ezt a szabályzatot tekintse irányadónak.[202] Ettől fogva nemcsak a székesegyháznál (in domo episcopi), de más (nem püspöki) egyházaknál is keletkeznek káptalanok és az előbbieket *székes-*, az utóbbiakat pedig *társas káptalanoknak* nevezték. A kanonokoknak mindegyiknél naponta meghatározott órában össze kellett jönniök, hogy a rendszabályokból egy-egy fejezet (capitulum) előttük felolvastassék s innen az összejövetel helye, majd maga a gyülekezet is *káptalannak*, a tagok pedig *káptalanbelieknek (capitulares)* mondattak.

A rendszabályok által előírt vita communis s az annak segélyével biztosított szigorú fegyelem a frank birodalom felbomlásával kapcsolatban bekövetkezett zavaros politikai viszonyok miatt, valamint azon körülmény folytán, hogy a kanonokok magánvagyont szerezhettek s ilyent mindnagyobb mennyiségben szereztek is, idővel veszendőbe kezd menni. Több helyütt bekövetkezik a püspöki vagyonnak a káptalanétól való elkülöni-

---

episcopalis I. 48 s köv. l.), mig *Schäfer* a canonicus elnevezést a közös életre vonatkozó szabályzattól (canon) származtatja. A régi nézetet, hogy t. i. e megjelölés a presbytérium tagjainak az egyház anyakönyvébe való bejegyzése folytán vált szokásossá, újabban érdekesen védelmezi *Stolz* a Theol. Quartalschrift 93. kötetében (1911) 323 s k. l. Különben a kanonok szó helyenként különböző (illetve hol az egyik, hol a másik) alapon keletkezhetett. *Werminghoff*, Verfassungsgeschichte, 22. l.

[199] *Possidius*, Vita Augustini, c. 5. *(Migne*, Patrol. lat. XXXII. 37.).

[200] Nagy Károly követelte, hogy minden klerikus vagy kanonok vagy szerzetes legyen; tehát a vita communis általánossá tételére törekedett. [„Veri monachi sint, vel veri canonici." Admonitio a. 789. c. 77. (*Galante*, Fontes iur. can. 142.)]

[201] *Walter*, Fontes iur. eccles. 20—46.

[202] *Migne*, Patrol. lat. CV, 815 l. *Pöschl*, Bischfsgut und mensa episcopalis I. 48 s köv. l.

tése és az utóbbinak kanonoki praebendákra felosztása. Ennek folytán a kanonokok a IX. s még inkább a X. és XI. században a közös életet elhagyják és saját házaikban (curiae) kezdenek lakni, egyedül isteni tisztelet és tanácskozás végett jönnek időnként össze. A közös élet csak az ifjabbaknál (iuniores domicellares, parvi domini) marad meg, kik a székesegyház iskolájában az iskolás kanonok (scholasticus) felügyelete alatt részesíttetnek oktatásban és az erre szánt jövedelemből nyernek ellátást.[203]

A 11. században jeles férfiak, mint Chartresi Ivó és Damiani Péter a vita communis visszaállítására törekednek, sőt az életközösség mellett kanonokjaiktól még szegénységi fogadalmat is követelnek.[204] Azonban csak itt-ott sikerült a Szent Ágoston-féle, avagy a praemontrei szerzetesrendi szabályzat alapján a vita canonica visszaállítása. Így keletkezett a közös élet szabályait követő, vagyis szabályozott kanonokok *(canonici regulares)*[205] és az életközösséghez vissza nem tért kanonokok *(canonici saeculares)*[206] közti különbség.

Tehát a régi életközösséget teljesen visszaállítani nem sikerült, sőt általánosabbá a canonici saeculares lettek. S ezek a püspökkel szemben önálló korporációt alkotnak s az egyházmegye igazgatását érintő minden fontosabb ügyben az ő kizárólagos tanácsadói és segédei lettek s emellett elnyerték a püspökválasztás jogát és vezették sedisvacantia esetén a megye kormányzatát;[207] továbbá a káptalanok tagjaikul csak nemeseket

---

[203] W. *P. Aspinwall*, Les écoles épiscopales et monastiques de l'ancienne province de Sens du VI-e au X-e siècle, 1904. *G. Robert*, Les écoles et l'enseignement de la théologie pendant la première moitié de XII-e siècle, 1909.

[204] c. 6. §. 2. (Alex II. a 1063) D. XXXII.; c. 9. X. III., 1.; c. 4 X III, 3, 35.

[205] c. 4. X. III., 35.

[206] c. 43 in VI-to I, 6.

[207] c. 35. D. LXIII. c. 21, 36, 42, 51, 56. X. I., 6.; c. 3. X. II., 12. *Walter*, Fontes iur. can. 76. s k. l. *G. Below*, Die Enststehung der ausschliessl. Wahlrechts d. Domkapitel mit besond. Rücksicht a. Deutschl. 1883. S. *Speyer*, Die Enntstehung des ausschliessl. Wahlrechts d. Trierer Domkapitels seit dem Jahre 1122, 1888. *C. I. C. Häntzsche*, Die Entstehung d. ausschliessl. Wahlrechts d. Domkap. *Hildeshelm* (Arch. f. kath. Kirchenr. LXXI. 3. s köv. l.). *Sägmüller*, Die Bischofswahl bei Gratian, 1908. *E. Roland*, Les chanoines et les élections épiscopales du XI-e an XIV-e siecle, 1901.

vettek fel (capitula insignia)[208] s ekkép a nemesi családok másod- s harmadszülött fiainak ellátására szolgáló intézetekké váltak. Mindehhez járult, hogy számos kanonok a megkívánt ordót felvenni elmulasztá, avagy helybenlakási kötelezettségének nem tett eleget. Sőt egyes kanonokok még a chorusoni szolgálatra is maguk helyett vicariusokat állítottak. A tridenti zsinat minde visszaéléseknek erélyesen útját akarta vágni;[209] de mégis csak a legújabb időben (a 19. század elején) sikerült a káptalanokat régi hivatásukhoz visszajuttatni s az azok élete körébe becsúszott visszaéléseket megszüntetni.

A *káptalanok* klerikusokból álló olyan testületek, amelyeknek feladata az ünnepélyesebb isteni tiszteletek tartása, a székesegyházi káptalanoké pedig ezen felül az is, hogy *az egyházmegye kormányzatában a püspöknek segítségére legyenek* és sedis vacantia esetén az egyházmegye kormányzatát vigyék (c. 391. §. 1.). Lehetnek *a) székes (capitula ecclesiae cathedralis)-* vagy *társaskáptalanok (capitula ecclesiae collegiatae)* aszerint, amint székes (püspöki)-, avagy társas egyháznál állíttatnak fel.[210] A társas káptalanok ismét lehetnek *capitula insignia (perinsignia) és non insignia.* Capitula insignia azok, melyeket részint pápai kiváltság, részint emberemlékezetet meghaladó idejű szokás alapján — akár az illető egyház méltóságára, akár a kanonokok számára való tekintettel — ez a cím megillet (c. 391. §. 2.); *b) világi (capitula saecularia) és szerzetes káptalanok (capit. regularia)* aszerint, amint világi vagy szerzetes papokból állanak; *c) kivett (cap. exempta)* és *ki nem*

---

[208] c. 37. X. III. 5. (tiltakozás a káptalanok szabályzatának azon rendelkezése ellen, hogy azok csak nemes származású egyéneket vehetnek fel tagokúl). L. még *Werminghoff* értek.-ét (Ständische Probleme i. d. Gesch. d. deutsch. Kirche des Mittelalters) a Zeitschr. der Savigny-Stiftung f. Rechtsgesch. Kanonist. Abt. I. (1911.) 33. s köv. l.

[209] Sess. XXIV. cap. 8—12. de ref.

[210] Magyarországon hajdan számos társas káptalan létezett, amelyek közül a mai napig csak a pozsonyi, soproni, nagyszombati, csaszmai (varasdi) és fiumei maradtak fenn.

vett káptalanok (cap. non exempta) aszerint, amint püspöki joghatóság alul ki vannak véve avagy annak alávetvék; *d) zárt (capit. clausa, numerata)* és *nyilt káptalanok (capit. non numerata, receptiva).* Az előbbiek a praebendák számához képest meghatározott számú kanonokból állnak, tehát zárt testületeket alkotnak. Az utóbbiaknál ellenben a tagok száma nincs meghatározva, hanem az a jövedelem mennyiségétől függ; tehát az ily káptalanokban annyi kanonok lehet, amennyinek rangszerű ellátását a püspök — audito capitulo — biztosítottnak véli (c. 394. §. 1.).[211]

A székeskáptalan a társaskáptalant (még az insigne capitulum-ot is) megelőzi és pedig ennek még a saját templomában is, hacsak különös statutumok vagy jogszerű szokás ez alól kivételt nem teremtettek (c. 408. §. 1.).

A mai közönséges jog szerint a káptalanok (úgy székesek, mint társasok) alapítására, innovatiójára s

---

[211] Míg a vita canonica fennállott, sőt annak megszünte után is egy ideig a káptalani tagok száma nem volt meghatározva, hanem annyi egyén volt a káptalanba felvehető, amennyi csak a jövedelmekből ellátható volt (capitula non clausa, ecclesiae non numeratae). A XIII. század óta azonban a káptalani javaknak praebendákra történt felosztásával csak meghatározott számú, vagyis annyi tag vétetik fel a káptalanba, amennyi praebendára a káptalani vagyon felosztatott (capitula clausa seu numerata) és ezeknél a fiatalabb kanonokoknak (domicellares), akik tanulmányaik idejére az életközösségben voltak, a choruson ülési és a káptalanban szavazati joguk nem volt (canonici in pulvere). Tanulmányaik befejeztével ezek a scholasticus felügyelete alól elbocsáttattak s ekkor már a káptalanban ülési és szavazati joghoz jutottak ugyan, de egy ideig nem volt praebendájuk, hanem majdan megüresedő praebendákra várakoztak, illetve ilyenekre némely helyen igényt is nyertek (canonici supernumerarii seu expectantes), vagy pedig részükre kisebb jövedelem biztosíttatott (canonici semipraebendati, tertionarii, in herbis). Velük szemben a teljes jogú, nevezetesen praebendát is élvező káptalanbeliek canonici in fructibus et floribus-nak neveztettek. *Sägmüller,* Lehrb. I. 452. l.

megszüntetésére kizárólag az apostoli szék jogosult (c. 392.) és ezekben az ügyekben a S. Congr. consistorialis van hivatva eljárni (248. §. 2.).[212] Úgyszintén csak a pápa alapíthat új káptalani méltóságokat, de az eltörülteknek visszaállítását — a káptalan hozzájárulásával — a püspök is eszközölheti s a káptalani állások számát újakkal gyarapíthatja és pedig úgy, hogy azokat akár kanonoki praebendákkal, akár beneficiumokkal láthatja el (c. 394. §. 2.). Kanonoki állások megváltoztatása (innovatio) vagy megszüntetése a ius commune szerint a püspöknek csak akkor van megengedve, ha az illető káptalannál az egyes praebandák jövedelme oly csekély, hogy a kanonokok tisztességes ellátására a napi osztalékokkal (distributiones quotidianae) együtt sem elegendő. Ebben az esetben a püspök — a káptalan meghallgatásával s az apostoli szék engedélyével — az egyszerű javadalmakat káptalani praebendákkal egyesítheti vagy egyes praebendákat megszüntethet és azok jövedelmét a többiekének gyarapítására használhatja fel. Ily intézkedés tételéhez azonban székeskáptalanoknál, nemkülönben insignis társas káptalanoknál a világi kegyurak beleegyezése szükséges, ha ezeknek a patronatusa alatt álló javadalomról van szó s emellett ügyelni kell, hogy a káptalanban a praebendák számának csökkentése dacára is legyen annyi kanonoki állás, amennyi az isteni tisztelet illő végzéséhez szükséges és az egyház méltóságának megfelel. (c. 394. §. 3.).

A kanonoki állások megfelelő jövedelmet biztosító állandó javadalomkép létesítendők, amelyekből a kanonok illő ellátást nyerjenek. Jövedelem nélküli vagyis számfeletti kanonokságok az apostoli szék különös engedélye nélkül nem állíthatók fel (c. 393. §. 3.).

---

[212] Acta Ap. Sed. XV. (1922.) 40.

Avégből, hogy a kanonokok a choruson való szolgálat teljesítésére pénzbeli előnyökkel is serkenttessenek, a káptalani jövedelmek egy része különválasztandó, hogy belőle az ú. n. *napi osztalékokban (distributiones quotidianae)*[213] részesüljenek azok a káptalani tagok, akik a choruson való szolgálat kötelességét személyesen teljesítik vagy legalább a chorustól való távol maradásukat igazolják, mi által a jelen levőknek vétetnek (c. 420). Ahol napi osztalékok nincsenek és pedig vagy mert semmiféle, vagy igen csekély vagyon áll· evégből rendelkezésre, a püspök az illető káptalannál lévő kanonokságok s egyéb hivatalok és beneficiumok jövedelmeinek *egy harmadrészét napi osztalékokra fordíthatja* (c. 395. §. 1.). Ha pedig a napi jutalékok bevezetése valamely okból nem lehetséges, a püspök azokra a kanonokokra s javadalmasokra, kik a choruson való szolgálatot elhanyagolják, büntetési díjakat szabhat ki, melyek a distributió nagyságának felelnek meg és a szorgalmas kanonokok közt osztatnak szét (395. §. 2.). A distributiók azokat illetik, akik a chorusoni szolgálatban tényleg részt vesznek (395. §. 3.). A jelenlételt a káptalan erre választott s megesketett tisztviselői, a Punctatorok ellenőrzik, akiknek kötelessége a chorus-

---

[213] A distributiones quotidianae intézménye a XII. és XIII-ik században hozatott be és pedig azért, mert a kanonokok a kórusszolgálatot hanyagul végezték s őket ebbeli kötelességüknek buzgóbb teljesítésére azon szabály kimondásával akarták serkenteni, hogy osztalékban csak a choruson jelenlevők részesülhetnek; c. 7. X. III, 4.; c. 16. X. V, 40.; c. un. in VI^to III, 3. Általános nézet, hogy a napi osztalék intézményét chartresi Ivó létesítette. A tridenti zsinat a decretalis jognak ide vonatkozó rendelkezéseit nemcsak jóváhagyta, hanem a napi osztalékok gyarapítása érdekében elrendelte, hogy a püspökök az apostoli széktől nyert felhatalmazás (delegatio) alapján a káptalani jövedelmek egy harmadát az osztalékokra fordíthassák (Sess. XXI. c. 3. de ref.) A mai jog szerint pedig erre a püspökök ex ordinaria potestate jogosultak.

tól távollevők neveit feljegyezni. Ha maguk a Punctatorok lennének távol, úgy tisztüket a jelenlevő legidősebb kanonok végzi (395. §. 4.).

A káptalanok szervezetére nézve nem kimerítő, hanem csak egyes irányadó elvek vannak az egyházi törvénykönyvben s *berendezésüket részletesen a káptalani statutumok határozzák meg.*

A székeskáptalan élén hajdan a püspök, a társaskáptalanén pedig az apát (abbas canonicus) állott. A káptalani vagyonnak a püspökitől történt elkülönítésével s ezzel a káptalannak önálló, autonóm testületté emelkedésével a káptalan feje a prépost lett (ki az archidiakon utódja volt), míg a dékán, mint az archipresbyteer utódja, a choruson való szolgálatra vonatkozóan a felügyeletet gyakorolta; sok helyen azonban a káptalan feje lett. Ezeken kívül a régi káptalanok főbb tisztviselői voltak: a scholasticus (a székesegyházi iskola vezetője), primicerius seu cantor (az egyházi éneklés tanítója), custos seu sacrista, majd a XII. század óta a poenitentiarius (a székesegyházi gyóntató atya) s a theologus, akinek hivatása a szentírás magyarázása volt.

A mai jog szerint minden káptalan *méltóságokból (dignitates)* és *egyszerű kanonokságokból* áll (c. 393. §. 2.). Az előbbiek körébe tartoznak: a dékán, prépost, archidiakon, scholasticus stb. tisztségei, amelyek a különböző országokban eltérő sorrendben következnek egymás után. Míg néhol a prépost, másutt a dékán a káptalan első méltósága, illetőleg főnöke. A káptalani méltóság fogalmát a mai jog nem írja körül s nem határozza meg azt sem, hogy mely káptalani állások tekintendők méltóságoknak. A korábbi jog szerint dignitások a külső iurisdictióra jogosító állások voltak. Jelenleg pedig méltóságviselőknek leginkább azok a káptalani tagok tekintetnek, akik pontifikális jelvények használatára jogosítvák. Az egyszerű kanonokságok közül legfőbbek a theologus és a poenitentiarius tisztségei. A kódex rendeli, hogy minden székeskáptalannál legyen theologus és ahol lehetséges, poenitentiarius kanonok (c. 398. §. 1.). Vannak továbbá praebenda nélküli illetve számfeletti

kanonokok (canonici supernumerarii), akik, szemben a praebendával bíró kanonokokkal, *canonici titularesnek* szoktak neveztetni.[214] A különböző káptalani hivatalok a kanonokok közt oszlanak meg (c. 393. §. 1.). Emellett a püspöki kúria egyes tisztségeit, mint a generalis vicarius, officialis és kancellár hivatalát szintén kanonokok viselik. Lehetnek még a káptalanokban alsóbb tisztviselők, akik *beneficiarii minores, mansionarii* s *cappellani*-nak neveztetnek és feladatuk a kanonokoknak teendőikben segítségére lenni, de *a káptalannak nem tagjai* (c. 393. §. 2.).

A *canonicus theologus* a püspöknek a tanítói hivatalban helyettese és mint ilyen a püspök által a káptalan tanácsával meghatározott napokon s órákban a szentírást a templomban nyilvánosan magyarázni, vagy ha a püspök helyesebbnek látja, a katholikus hittan egyéb fejezeteiről előadásokat tartani köteles (c. 400. §. 1.). Sőt ha fontos okból szükségesnek mutatkozik, a püspök mindezek helyett a szemináriumban való tanítással bízhatja meg (c. 400. §. 3.). A *canonicus poenitentiarius*nak pro foro interno rendes iurisdictiója van, melyet azonban delegatio útján tovább nem származtathat s ezért a püspöknek fenntartott bűnök és censurák alól feloldozást adhat (c. 401. §. 1., 873. §. 2.). Nem viselhet olyan hivatalt, mellyel iurisdictio in foro externo van összekötve (c. 367. §. 3.).

A püspök (de nem a generalis vicarius vagy a capitularis vicarius) a káptalan tanácsával úgy egyházmegyebelieket, mint azon kívülieket *tiszteletbeli kanonokokká (canonici ad honorem)* nevezhet ki; de a püspök e jogával ritkán és óvatosan éljen (c. 406. §. 1.).

A tiszteletbeli kanonokok kiváltságaikon, jelvényeiken s tiszteleti jogaikon kívül a kóruson szá-

[214] A káptalani állásoknál az egyházjogi kódex hatályba lépte előtt szokás volt megkülönböztetni a *méltóságokat (dignitates)*, amelyekkel tiszteleti elsőség (praecedentia) és jurisdictio in foro externo járt; *personatus*-t t. i. praecedentiával egybekötött, de külső iurisdictióra nem jogosító kanonokságokat és káptalani *tisztségeket (officia)*, amelyekkel bizonyos adminisztrativ funkció járt, de sem paecedentia, sem iurisdictio gyakorlata nem volt összekötve.

mukra kijelölt helyet (scamnum) is nyernek (c. 406. §. 3.); de a káptalani üléseken szavazati joguk nincsen (c. 411. §. 3.). Míg a címzetes kanonokok (canonici titulares), bár javadalmazásban nem részesülnek, a káptalannak ülés- és szavazatra jogosult tagjai. Az idegen egyházmegyéből való tiszteletbeli kanonokok száma egy harmaddal kevesebb legyen, mint a címzetes kanonokoké (c. 406. §. 3.).

Magyarországon a székeskáptalan első négy kanonokja *oszlopos kanonoknak (canonici columnares)*[215] neveztetik. Ezek: *a)* a *prépost* (praepositus), illetve *nagyprépost*, ki a káptalan feje s annak jogai és kiváltságai felett őrködik, a tagokat káptalani gyűlésekre összehívja s ügyel a káptalani rendszabályok megtartására; *b)* az *olvasó kanonok* (lector), aki a káptalani levéltárt és ha a káptalan hiteles hely, annak pecsétjét is őrzi. A káptalanhoz érkező leveleket, iratokat felolvassa, a káptalani gyűléseken a szavazatokat összeolvassa, megszámlálja, a káptalani határozatokat fogalmazza és a levelezéseket viszi; *c)* az *éneklő kanonok (cantor)*, aki a liturgikus teendőkre és az énekkarra felügyel s beiktatja az újonnan kinevezett valóságos és tiszteletbeli kanonokokat és *d)* az *őrkanonok (custos)*. Kötelessége az egyház épületeire, az ereklyékre, szentedényekre, kincsekre s a vagyont illető okmányokra felügyelni, stb.

Az oszlopos kanonokokon kívül a hazai káptalanokban találkozunk meg *aa) a dékánnal (decanus, divisor)*, aki a káptalani fekvő javak gazdászati teendőit végzi s a jövedelmek igazságos és statutumszerű felosztására ügyel; *bb)* a *punctatorral*, akinek feladata őrködni, hogy a kanonokok közül a naponkénti isteni tiszteleti szolgálaton s a choruson kik jelennek meg és kik maradnak távol és *cc)* az *oldalkanonokkal* (canonicus a latere), aki a püspöki irodaigazgatóval, a püspöki titkárral, a caeremoniariussal stb. együtt a püspöki iroda személyzetéhez tartozik (aulici).

A kanonokokban mindenek előtt ugyanazok a kellékek kívántatnak meg, amelyek általában az

---

[215] Az oszlopos kanonok elnevezés valószínűleg a c. 2. X. I, 27. nyomán keletkezett, ahol is az archidiakon, archipresbyter és az őrkanonok az egyház főtisztviselőinek mondatnak, akiknek hivatalain, mint három oszlopon nyugszik az anyaegyház berendezése (in quibus, ut in tribus columnis consistere debet alma mater ecclesiae); *Sipos*, Enchiridion, 268. l. 1. jegyz.

egyházi hivatalokra előírvák. De ezeken kívül presbytereknek (sacerdotes), tiszta erkölcsűeknek és a tudományokban jártasaknak kell lenniök és — ceteris paribus — első sorban veendők figyelembe azok, akik valamely egyetemen theologiai vagy kánonjogi doktorátust szereztek vagy valamely egyházi avagy tanítói tisztet helyesen láttak el. A káptalani első méltóság a székeskáptalanban — amenynyire lehet s ceteris paribus — a theologiai vagy kánonjogi doktorátust megszerzett egyén részére adományozandó (c. 396. §. 3.). Különösen a theologus és poenitentiarius kanonok tisztségeinél az akadémiai fokozatot és pedig előbbinél a theologiai, utóbbinál a theologiai vagy kánonjogi doktorátust kell első sorban figyelembe venni és az egyenlő képzettséggel bírók közül a hivatalra alkalmasabbat választani ki s emellett a poenitentiariusnál a harmincadik életév betöltése, valamint az is megkívántatik, hogy semmi olyan hivatala ne legyen, amellyel iurisdictio fori externi van összekötve (c. 399.).

A dignitások betöltését a mai jog úgy a székes, mint a társas káptalanoknál a pápának tartja fenn (c. 396. §. 1.). A többi kanonokságot és javadalmat, hacsak betöltésüket különleges okból az apostoli szék nem reserválta, avagy az magasabb hatóságra nem szállott át, a káptalan meghallgatásával (audito capitulo) a püspök adományozza, minden ellenkező szokás és kiváltság érvényen kívül helyeztetvén; de a betöltésnél érintetlenül maradnak a konkordátumos megálapodások, a kiváltságok, az alapítási okirat (lex fundationis) rendelkezései[216] s a poenitentiarius kanonokságra az

[216] Tehát a különös jog (alapítás, kiváltság, szerződés, konkordatum) szerint egyes vagy az összes kanonoki állások betöltésénél biztosított praesentatio vagy nominatio a mai jog értelmében is (c. 3. és 4.) érintetlenül marad. L. még Acta Ap. Sed. XIV. 406. Hazánkban pedig az összes kanonokságokat — főkegyúri jogánál fogva — *az apostoli király tölti be.*

a szabály, hogy ez pályázat útján töltendő be (c. 399. §. 2., 403.). A szimoniakusan s éppazért érvénytelenül adományozott kanonokságok és beneficiumok betöltése a c. 1435. §. 3. értelmében a pápának van fenntartva. Az *optió joga*, t. i. a megüresedett jobb dignitas-ra vagy kanonokságra hivatali kor szerint való előlépés, hacsak ezt az *alapitási okirat nem biztositja, nincs megengedve* s erészben bármely ellenkező szokás és kiváltság érvénytelennek nyilváníttatik (c. 396. §. 2.).[217]

A káptalani állások betöltése a tényleges behelyezéssel *(institutio corporalis)* lesz perfektté, aminek az illető káptalan szokásai és statutumai értelmében kell történnie, s amely installatio-nak mondatik. Ezt megelőzőleg le kell tenni a püspök (vagy megbízottja) előtt az előírt hitvallást (c. 405.).

A tiszteletbeli kanonokokat egyedül a püspök (de nem a generalis avagy capitularis vicarius) nevezi ki és pedig a káptalan tanácsával (cum consilio capituli).[218] Más egyházmegyebeli papnak a kinevezéséhez a saját ordinarius hozzájárulása is szükséges, mert különben a kinevezés érvénytelen; emellett az illető ordinarius-szal azt is közölni kell, hogy a kinevezendő miféle jelvényeket s kiváltságokat fog nyerni (c. 406. §. 1. és 2.).

II. A káptalanok jogai. A káptalanok mindazon jogokat élvezik, melyek az egyházjogi értelemben vett

---

[217] És pedig ott is, ahol eddig különös apostoli indultum alapján az optio gyakorlatban volt (Acta Ap. Sed. XI., 477. n. 5.) s a tilalom nemcsak a dignitasok tekintetében, de az összes kanonokságokra vonatkozólag van kimondva „reprobata contraria consuetudine, sed salva fundationis lege" [Acta Ap. Sed. XII., 573. (a Cod. iur. can. hiteles magyarázatára kirendelt bizottság 1920. nov. 24-iki nyilatkozata, De Canonicis I.)].

[218] Az eddigi jog szerint a káptalan hozzájárulása kívántatott hozzá.

erkölcsi (jogi) személyeket megilletik. De ezeken kívül a ius commune különös jogokat is biztosít részükre, amelyek két főcsoportba oszthatók, ú. m. 1. a káptalan mint *autonom testület belső igazgatására vonatkozó* és 2. a káptalant *külső*, nevezetesen a *püspökhöz és az egyházmegyéhez való viszonyaira nézve megillető* jogosítványokra.

1. *A belső igazgatásra vonatkozó jogosítványok.* A káptalanokat az egyházi jog autonom testületeknek minősíti és ebbeli jogi minőségüket jobbára a világi jogrendszerek is elismerik. E jogi állásukból kifolyólag a káptalanokat a következő jogok illetik:

a) saját ügyeik intézése végett *káptalani gyűléseket tarthatnak.* E gyűlések, amelyek a püspök előzetes engedélyéhez nincsenek kötve, lehetnek *rendesek*, amelyek t. i. meghatározott helyen s időben tartatnak és *rendkívüliek*, amelyek mindannyiszor összehívatnak, amikor csak a püspök, a káptalan feje avagy a kanonokok többsége indokoltnak ítéli (c. 411. §. 1.). A rendes gyűlést (capitulum ordinarium) külön összehívni nem szükséges, míg a rendkívüliek a statutumokban meghatározott módon hívandók össze (c. 411. §. 2.). Ha másként nem történt intézkedés, ezeknek összehívása a káptalan első méltóságát illeti s az ő akadályoztatása esetén a gyűlést a káptalan kebelében utána rang szerint következő káptalani tag hívja össze (c. 397. n. 4.).

A káptalani ülésre a káptalani székvárosban levő összes káptalani tagok meghívandók, kivéve a tiszteletbeli kanonokokat. A gyűlésen az összes káptalani tagoknak szavazati joga van; de nem illeti az a tiszteletbeli kanonokokat és alsóbb káptalani tisztviselőket (c. 411. §. 3., 393. §. 2.). Egyébiránt a gyűlések mikénti tartására, a szavazati jog gyakorlására a 101. s a 162. és köv. can.-ok, valamint a káptalani statutumok rendelkezései irányadók. A megjelenés-

ben akadályozott kanonok a káptalan kebeléből vett helyettes útján adhatja le szavazatát.

b) Statutumalkotási jog. A káptalanok mint önjogú testületek maguk számára kötelező *szabályokat (statuta)* alkothatnak. E statutumok, melyek törvényesen előírt módon (per legitimum actum capitularem) hozandók, természetesen csakis partikularis érvényűek elehetnek s nem állhatnak ellentétben a ius commune-val, illetve csak secundum és praeter ius alkothatók. Továbbá csak a káptalan belső igazgatását szabályozhatják, de a püspöki jogokat nem érinthetik. A mai jog szerint a káptalani statutumok püspöki jóváhagyást igényelnek s azokat a püspök hozzájárulása nélkül a káptalan meg nem változtathatja és el nem törülheti (c. 410. §. 2.). Ha a káptalan, melynek statutumai nincsenek, a püspök felhívására hat hó alatt nem alkotna statutumokat, úgy a püspök maga fogja azokat megállapítani s a káptalanra kötelező erejűeknek kimondani (c. 410. §. 3.)[219]

c) A káptalanok *vagyont szerezhetnek* s *birhatnak* és azt — a püspök felügyelete alatt — maguk, illetve tisztjeik által *igazgathatják* (c. 1519. §. 1. és 2.) Miután a káptalan vagyonát alkotó dolgok egyházi javak (bona eclesiastica), kezelésüknél a káptalan s általa megbízott vagyonkezelők az egyházi javak igazgatására és elidegenítésére vonatkozólag a ius commune által előírt szabályokat megtartani kötelesek.

---

[219] A Congr. concilii 1923 júl. 25-én kelt decretumával meghagyta a püspököknek, miszerint hívják fel a káptalanokat, hogy hat hónap alatt statutumokat alkossanak (ha még statutumaik nincsenek) vagy statutumaikat a Codex iur. can. rendelkezéseinek megfelelően módosítsák (amennyiben t. i. ezt eddig nem tették volna) és ha a jelzett idő alatt a felhívásnak eleget nem tennének, a püspök „eadem conficiat imponetque capitulo" (Acta Ap. Sed. XV. 453.).

A püspök ex propria auctoritate és a káptalan hozzájárulása nélkül a káptalani javak felett nem rendelkezhetik.

d) Ha a székes- vagy társasegyház egyúttal parochia is (vagy ha valamely plebánia a káptalannal pleno iure egyesíttetett), úgy a káptalan s a parochus (vicarius parochialis) közti viszony tekintetében — hacsak pápai indultum vagy a parochia alapításakor létrejött egyezmény más rendelkezéseket nem tartalmaz — a CIC ide vonatkozó szabályai (c. 415. §. 2. és 3.) az irányadók, amelyek megállapítják, hogy mely jogok illetik a parochust (illetve vicariust) s melyek a káptalant.

A magyarországi káptalanok hajdan *hiteles helyek* gyanánt működtek s hiteles pecséttel éltek; és pedig ilyenek voltak az összes székes- és társaskáptalanok, kivéve a rozsnyóit, kassait, nagyszombatit és sopronit.[220] A káptalanok mint hiteles helyek jogosultak voltak az ország lakóinak hiteles okmányokat állítani ki s ilyeneket levéltáraikban őrízni. Sem idézés, sem tanuvallomás, sem bírói végrehajtás tanuságuk nélkül nem történhetett. A királyi közjegyzőkről szóló 1874 : XXXV. t.-cikk szerint a hiteles helyek a gondviselésük alatt levő okiratokról hiteles kiadványokat a jövőben is adhatnak, de újabb hiteles okiratok kiállítására s őrízetére többé fel nem jogosítvák.[221] A káptalanok továbbá saját pecsétjük alatt vallhattak ügyvédet s tehettek végrendeleteket, valamint rendelhettek ki meghatal-

---

[220] A káptalanban, hogy hiteles hely gyanánt eljárhasson, régi hazai jogunk szerint legalább öt, a magyar törvényekben jártas káptalani tagnak kellett lennie s ha ennyi nem lennne, a püspöknek kötelessége volt a hiány pótlásáról gondoskodni (1552 : XLI., 1741 : XVI. stb. t.-cikkek). A hiteles helyeknek régi jogéletünk terén vitt szerepére s jelentőségére nézve l. *Hajnik I.*, Magyar alkotmány és jog az Árpádok korában, 1872. *U. az*, Magyar birósági szervezet és perjog az Árpád s vegysházi királyok alatt, 1900. *Jerney János*, A hitéles helyekről (Magyar Történelmi Tár II. B.). *Érdújhelyi M.*, A közjegyzőség és a hiteles helyek története Magyarországon, 1899. *Nagy Gyula*, A középkori közjegyzői intézmény. Akad. Ért. 1893. évf. 392. s köv. l. *Eckhart F.*, Die glaubwürdigen Orte Ungarns im Mittelalter, 1914.

[221] 1874 : XXXV. t.-c. 214. §.

mazottat, azonban önmaguknak bizonyítványt nem állíthattak ki s magukért vallomást nem tehettek.

2. **A** *káptalan külső jogai (iura ad extra).* A káptalannak a püspökhöz és az egyházmegyéhez való viszonylatai alapján (különösen az egyházmegye igazgatása körül) biztosított jogai különbözők aszerint, amint *a püspöki szék be van töltve (sede plena),* vagy *üresedésben van (sede vacante)* vagy *a püspök teendőinek ellátásában akadályozva van (sede impedita).*

A) Sede plena a székeskáptalan a püspök *tanácsa (senatus seu consilium episcopi),* amelynek feladata a püspököt az egyházmegye kormányzatában támogatni, neki evégből tanáccsal szolgálni (c. 391. §. 1.). És pedig a püspök némely ügyeket a káptalan *beleegyezésével (cum consensu capituli)* intézhet el, másoknál pedig csak a káptalan *tanácsát (consilium capituli) meghallgatni* köteles. Az előbbiekben a püspök által a káptalan hozzájárulása nélkül tett intézkedés érvénytelen, mig az utóbbiakban a püspök a káptalant meghallgatja ugyan, de annak tanácsához nincsen kötve, illetve a káptalan beleegyezése nélkül is jogérvényesen intézkedhetik (c. 105. n. 1.). Megjegyzendő, hogy számos oly ügyben, amelynél az eddigi jog szerint a püspök a káptalan beleegyezéséhez volt kötve, a mai jog csakis a káptalan meghallgatását írja elő és csupán néhány, taxative megjelölt ügyben kívánja a püspöki intézkedéshez a káptalan hozzájárulását. Tehát a mai jog erészben a káptalan *hatáskörét tetemesen korlátozza* s az egyházmegye kormányzásánál a káptalannak túlnyomólag tanácsadási, véleményezési jogot biztosít. Hogy a mai ius commune szerint csakis néhány, a jog által kifejezetten megjelölt ügynél kívántatik meg a káptalan beleegyezése, annak az az indoka, hogy az új egyházi törvénykönyv a káptalannal szemben is lehetőleg teljes elhatározási és intézkedési szabadságot kívánt biztosítani a püspöknek, mint az egyházmegye rendes, igazi kormányzójának.

a) Azok az ügyek, amelyek intézésénél a püspök a káptalan *beleegyezését (consensus capituli)* köteles kinyerni, a következők: *a)* megszűnt káptalani méltóságok visszaállítása és új kanonoki praebendák s beneficiumok létesítése (c. 394. §. 2.); *b)* a székes- és társas egyháznál új konfraternitások vagy kegyes célú társulatok alapítása (c. 712. §. 2.); *c)* a székesegyházi javak igazgatása (c. 1182. §. 1.), 1000—30.000 frank értékű egyházi javak elidegenítése (c. 1532. §. 3., 1653. §. 1) és egyházi javak bérbeadása, ha a bérösszeg 30.000 líránál nagyobb és a bérleti idő kilenc évnél nem több; ennél hosszabb idejű ilyen bérlethez az apostoli szék hozzájárulása szükséges; ha a bérösszeg 1000—30.000 líra közti nagyságú, úgy a káptalan hozzájárulása csak kilenc évnél hosszabb időre történő bérbeadás esetén kívántatik meg (c. 1541. §. 2.).

b) A káptalannak csakis meghallgatásával, illetve *cum consilio capituli* történő intézkedés van előírva a mai jogban a következő ügyeknél: *a)* a prosynodalis vizsgálók és parochi consultores, valamint helyetteseik választásánál, illetve kirendelésénél és ugyanezeknek elmozdításánál (c. 386, 388.); *b)* egyházi javadalmak egyesítésénél, áthelyezésénél, felosztásánál és széttagozásánál (c. 1428.); *c)* nyilt káptalanoknál ((capitula non numerata seu receptiva) a praebendával bíró kanonokok számának meghatározásánál (c. 394.); *d)* a hittanításra szánt napoknak és óráknak kijelölésénél (c. 400. §. 1.); *d)* a káptalanbeli kanonokságok és javadalmak konferálásánál (c. 403); *e)* tiszteletbeli kanonokok kinevezésénél (c. 406. §. 1.); *f)* amovibilis plebániáknak inamovibilisekké változtatásánál és új amovibilis plebániák alapításánál (c. 454.); *g)* a vagyonigazgatásra rendelt egyházmegyei tanács tagjainak megválasztásánál (c. 1520. §. 1.) s *h)* némely más fontosabb ügynél (pl. c. 895, 1234. §. 1., 1359, 1428, c. 1574. §. 2., 2292.).

A székeskáptalan a tartományi és megyei zsinaton is bizonyos jogokat élvez. Így a tartományi zsinatra minden olyan egyházmegye székeskáptalanja két káptalani tagot küld, amelynek a püspöke a zsinatra meghívatott; de a káptalani küldötteknek csakis tanácskozási joguk van (c. 286. §. 3.). Az egyházmegyei zsinatra pedig a megyebeli székeskáptalan összes kanonokjai meghivandók s azon megjelenni kötelesek (c. 358. §. 3.).

A kodex előtti jog szerint a püspöknek legalább két, általa választandó öregebb és tapasztaltabb káp-

talani tag tanácsát kellett egyes meghatározott ügyekben kikérnie.[222] A mai jog pedig csak azt mondja, hogy a püspök két káptalani tagot vehet igénybe az egyházmegyei kormányzat teendőinek végzésénél (c. 412.).

B) Sede vacante. A régibb időben a püspöki szék megüresedésének bekövetkeztekor a megye kormányzata a presbytériumra szállt, majd az V. század óta a metropolita a szomszéd püspökök közül bízott meg egyet a kormányzattal (intercessor, interventor).[223] Midőn a káptalanok önálló testületekké lesznek, a megüresedett püspökség kormányzata a székeskáptalanra száll át,[224] amely vagy in corpore, vagy tagjai által per turnum vitte a kormányzatot vagy ezt általa választott helyettesre (vicarius) bízta. Mivel azonban ebből is sok visszásság keletkezett, a tridenti zsinat meghagyta, hogy a capitularis vicarius-t a káptalan rendelje ugyan ki, de anélkül, hogy őt ad nutum elmozdítani vagy hatáskörét korlátozni jogosult lenne.[225]

A mai jog szerint azon időtől fogva, midőn a püspöki széknek halál, az apostoli szék által elfogadott lemondás, áthelyezés vagy hivataltól való megfosztás által bekövetkezett megüresedéséről a káptalan hivatalosan értesülést nyer, az egyházmegye kormányzására való *rendes hatalom a székeskáptalanra száll át*, hacsak a pápa apostoli administrator kirendelése útján vagy más módon az egyházmegyének a széküresedés tartamára szóló kormányzatáról nem gondoskodott (c. 430. §. 1., 431. §. 1.). A káptalan azonban az egyházmegye kormányzatát maga *nyolc napnál tovább*

---

[222] Trid. Sess. XX. c. 9. de ref.; Sess. XXII. c. 22. de ref.; Sess. XXIII. c.18. de ref.; Sess. XXV. c. 8. de ref.

[223] c. 22. C. VII. qu. 1.; c. 16, 19. D. LXI.

[224] c. 2. X. III, 9.; c. 14. X. I, 33.; c. un. in VI^to I, 17.; c. 3, 4. in VI^to I, 8.

[225] Trid. Sess. XXIV. c. 6. de ref.

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

nem viheti; hanem ez idő alatt *káptalani helyettest (vicarius capitularis)* kell választania, ki a káptalan helyett a sedis vacantia tartama alatt a iurisdictiót gyakorolja s ezen felül, ha a püspöki jövedelmeknek a sedis vacantia alatti igazgatása is a káptalan feladatát képezné, egy vagy több *vagyonkezelőt (oeconomus)* is kell kirendelnie (c. 432.).

Áthelyezés folytán bekövetkezett sedis vacantia esetén az áthelyezett püspök addig, amíg új megyéjét birtokba nem veszi (aminek legfeljebb négy hónap alatt meg kell történnie); a korábbinak az igazgatását (a generalis vicarius hatósága megszünvén) is megtartja, de csakis a káptalani helyettest illető jogokkal és kötelességekkel. Ha a káptalan az előírt nyolc nap alatt a választást meg nem ejtené, úgy erre való joga megszűnik és a káptalani helyettest iure devolutionis az érsek rendeli ki és ha az érseki szék üresedésben van, a suffraganeus püspökök legidősebbike (c. 432. §. 2.). Csakis egy vicarius választható s a mai jog e szabállyal ellenkező minden szokást érvénytelennek nyilvánít (c. 433. §. 1.)[226] Továbbá a választásnak a vonatkozó kánoni szabályok megtartásával kell történnie és érvényéhez a szavazatok abszolut többsége kívántatik meg, a semmis szavazatok természetesen levonatván (c. 433. §. 2.). Végül szükséges, hogy alkalmas, illetve a jog által *előszabott kellékekkel biró,* nevezetesen oly egyén választassék meg, aki 1. a presbyteri ordót érvényesen felvette, 2. harmincadik életévét betöltötte[227] és 3. az üresedésben levő püspökségre nincs megválasztva, kinevezve vagy praesentálva (c. 434. §. 1.). De másrészt a már megválasz-

---

[226] Némely, különösen a franciaországi egyházmegyékben szokásban volt több káptalani helyettest választani, amit azonban a mai jog határozottan elutasít.

[227] A korábbi jog szerint elegendő volt a 25-ik életév betöltése.

tott káptalani helyettes az illető püspökségre megválasztható, kinevezhető s praesentálható és a káptalani helyettesi tisztet az így megtörtént designatio után is megtarthatja (c. 144. §. 2.). Megkívántatik 4. az is, hogy a vicariussá választandó a theológia vagy a kánonjog doktora vagy licentiatusa legyen, avagy e tudományokban alapos jártassággal bírjon (c. 434. §. 2.). Mi sem áll útjában, hogy a capitularis vicarius és az oeconomus tisztsége egyugyanazon egyénre ruháztassék (c. 433. §. 3.).

A káptalani helyettes jogai. Általános szabály, hogy a káptalani helyettest a püspöki *iurisdictio ordinaria* úgy in spiritualibus, mint in temporalibus megilleti, kivéve azokat az ügyeket, amelyek végzéséből a ius commune kifejezetten kizárja (c. 435. §. 1.). Ő tehát *valóságos ordinarius loci* (c. 198. §. 1. és 2.) s a káptalan semmi jogot tőle el nem vonhat, illetve a maga részére nem reserválhat és a káptalani helyettesnek a közönséges jog által megállapított hatáskörét nem korlátozhatja (c. 437.).

A capitularis vicarius — az őt megillető iurisdictio ordinaria vicaria alapján — végrehajthatja a széküresedés előtt közvetlenül az egyházmegye élén állott püspökhöz intézett pápai rescriptumokat s az apostoli szék által a püspöknek adott állandó felhatalmazásokkal élhet, hacsak azok nem electa industria personae engedélyeztettek (c. 435. §. 2., 368. §. 2., 66. §. 2.). Továbbá a pontificalis cselekvényeknek az egyházmegyében való végzésére bármely püspöknek engedélyt adhat és ha püspöki ordója van, úgy e cselekvényeket maga is végezheti, de thronus s baldachin nélkül (c. 435. §. 2.); részt vesz a plenaris és tartományi zsinatokon és püspöki értekezleteken s mindezeken határozó szavazati jogot gyakorol (c. 282. §. 1., 286. §. 1., 292. §. 1.).

A káptalani helyettes jogköréből bizonyos funk-

ciók abszolute ki vannak véve. Nevezetesen: *a)* egyházmegyei zsinatot nem hívhat össze (c. 357. §. 1.); *b)* nem nevezhet ki tiszteletbeli kanonokokat (c. 406. §. 1.); *c)* kongregációkat nem alapíthat (c. 492. §. 1.); *d)* amovibilis plebániákat inamovibilisekké nem változtathat át (c. 454. §. 3.); *e)* bűnök és censurák aluli absolutiókat magának fenn nem tarthat s ezért a püspök által ex propria auctoritate történt reservatiók sede vacante megszünnek (c. 893. §. 1.); *f)* kegyes társulatokat (piae causae) nem alapíthat, sem pedig azok erectiójára vagy aggregálására engedélyt nem adhat (c. 686. §. 4.); *g)* a promotor iustitiae-t és a defensor vinculi-t állásukból el nem mozdíthatja (c. 1590. §. 1.); *h)* nem határozhatja meg azt a díjazást, amelyet az önhasznukra miséző papok a szegény egyház részére fizetni tartoznak (c. 1303. §. 3.); *i)* plebániákat egymással vagy beneficium curatum-mal, székes vagy társasegyházzal sem aeque, sem minus principaliter nem egyesíthet (c. 1423. §. 1.); *k)* javadalomcserét (permutatio) nem engedélyezhet (c. 1487. §. 1.).

Csak a széküresedés beálltától számított egy év eltelte után jogosult a káptalani helyettes *a)* püspöki szabad adományozás alá eső javadalmak betöltésére (c. 454. §. 2. n. 3. és 455. §. 2. n. 3.);[228] *b)* az ordók felvétele céljából litterae dimissioriae adására, kivéve, ha az illetőre nézve a felszentelést az elnyert vagy elnyerendő javadalom teszi szükségessé, vagy ha valamely hivatal betöltése egyházi érdekből sürgősen szükséges (c. 958. §. 1. n. 3.); *c)* excardinatióra s incardinatióra, amihez, még ha a széküresedés beállta óta egy év eltelt is, a káptalan hozzájárulása kívántatik (c. 113.).

Továbbá a káptalan és a capitularis vicarius a

---

[228] A korábbi jog szerint ily javadalmakat a káptalani helyettes egyáltalán nem tölthetett be. Hogy ezt tehesse, pápai felhatalmazásra volt szüksége.

széküresedés tartama alatt semmi olyat nem tehetnek, ami az egyházmegye vagy a püspök jogainak praeiudikálna és a Codex iur. can. szerint tiltva van, hogy a káptalani helyettes, a káptalan tagjai, avagy más lelkészek vagy világiak a püspöki kuriából iratokat vigyenek ki, semmisítsenek meg, rejtsenek el vagy megváltoztassanak (c. 435. §. 3.). E tilalom áthágása szigorúan fenyíttetik (c. 2405.). Egyáltalán pedig irányadó elvül szolgáljon, hogy *sede vacante nihil innovetur* (c. 436.).[229]

A káptalani helyettest megillető *tiszteleti jogok: a)* a címzetes apostoli protonotariusok kiváltságaival és jelvényeivel élhet s ha püspöki rendje van, a címzetes püspökök (episcopi titulares) összes tiszteleti kiváltságait élvezi (c. 370. §. 2.); *b)* a püspöki ordóval nem bíró összes megyei klérust megelőzi (c. 370. §. 1.); *c)* mint ordinarius az egyházi könyvtilalom szabályai alól fel van mentve (c. 1402. §. 1.); *d)* hivatali teendőinek ellátása idején a choruson való szolgálatot teljesíteni (ha kanonok) nem köteles, de csak praebendájának jövedelmeit élvezheti és napi osztalékot nem igényelhet (c. 421. §. 1. n. 3.).

Ugy a káptalani helyettes, mint az oeconomus a tartományi zsinat által megállapított vagy a szokás értelmében biztosított ellátást igényelhetnek, amely a püspök javadalmazásából (mensa episcopalis), avagy más egyházi jövedelemből nyujtatik (c. 441. n. 1.). A sedis vacantia alatt befolyt jövedelmek feleslege az egyházmegye szükségleteire az új püspöknek a rendelkezésére bocsátandó (c. 441. n. 2.).

A káptalani helyettes kötelességei: a) tisztségének elfoglalása előtt tartozik az előírt hitvallást (professio fidei) a székeskáptalan előtt letenni (c. 1406. §. 1. n. 4.) s ennek megtörténtével az egyházmegye felett a iurisdictio tüstént megilleti, mivel a káptalani

[229] X. III. 9. címfelirata.

helyettessé választás semmiféle hatóság által való megerősítésre nem szorul (c. 438.); *b)* épúgy helybenkásra van kötelezve, mint a megyés püspök (c. 338, 440.); *c)* a népért misét applikálni köteles éppúgy, mint a megyés püspök (c. 339, 440.); *d)* tartozik plenáris és tartományi zsinatokon s püspöki konferenciákon megjelenni (c. 282. §. 1., 286. §. 1., 292.).

A káptalani helyettes *tisztsége megszűnik: a)* halálával; *b)* az apostoli szék által történő elmozdítással (c. 443. §. 1.); *c)* a káptalannál hiteles formában bejelentett lemondásával, amelynek érvényéhez azonban a káptalan által való elfogadás nem szükséges (u. o.); *d)* akkor, amidőn az új püspök hivatalát elfoglalja (c. 343. §. 2., 443. §. 1.).

Az új püspöknek úgy a káptalan, mint a kapitularis vicarius, az oeconomus s a többi tisztviselők, akik a sedis vacantia ideje alatt lettek alkalmazva, végzett hivatali tevékenységükről számadással tartoznak (c. 444. §. 1.).[230]

C) Sede impedita. Ha a püspök fogság, elűzetés, száműzetés vagy teendőinek végzésére való képtelenség miatt az egyházmegye kormányzatában akadályozva van (sedes impedita) úgyannyira, hogy híveivel levélbelileg sem tud érintkezni: akkor a megye kormányzatát a generalis vicarius vagy a püspöknek más megbízottja lesz hivatott vezetni, hacsak az apostoli szék másként nem intézkedett (pl. apostoli administrator kinevezésével). Ha pedig a püspöknek nincs vicariusa, sem más megbízottja, avagy ha ezek is akadályozva lennének, úgy a megye kormányzatára való

---

[230] A káptalani helyettes jogi állására nézve l. főleg *J. I. Ritter,* Der Kapitularvikar, 1848. *H. I. L. Hermes,* De capitulo sede vacante vel impedita et de vicario capitulari, 1873. *H. Korn,* Die rechtliche Stellung des Kapitularvikars, 1882. *W. Boden,* Begriff und Wirkungen der Sedisvakanz und sedes impedita, 1912.

jog a székeskáptalanra száll át, amelynek vicariust kell választania, aki az egyházmegye kormányzatát ugyanolyan hatalommal veszi át, mint a káptalani helyettes (c. 429.).

Azonban sedes canonice impedita foroghat fenn akkor is, ha a püspök excommunicatio, interdictum vagy felfüggesztés büntetésével sujtatik. Ekkor a püspöknek iurisdictiója felfüggesztetvén, a generalis vicariusé is felfüggesztetik (c. 371.) és a püspöki iurisdictio a székeskáptalanra sem száll át, hanem az érsek s ha az érseki szék üresedésben lenne, vagy ha az említett okokból az érsek iurisdictiója függesztetett fel, a legidősebb suffraganeus püspök az apostoli székhez jelentést tesz, hogy ez az egyházmegye kormányzásának vitele iránt intézkedjék. Ha pedig exempt, t. i. az érseki hatóság alá nem tartozó püspökségről van szó, úgy — a c. 285. értelmében — valamelyik szomszéd érsek fogja az apostoli székhez az időleges kormányzat érdekében szükséges előterjesztést megtenni (c. 429. §. 5.).

III. A kanonokok kötelességei:

1. A kanonokok kötelesek a püspöknek nemcsak a székesegyházban, de ha a püspök kívánja, a székváros más templomában is a *pontifikális cselekvényekben segédkezni,* őt a székesegyházba történő ünnepélyes bemenetel s onnan való kijövetel alkalmával kísérni (c. 412. §. 1.). Emellett a püspök állandóan oldala mellé vehet két kanonokot (canonici a latere), akik az egyházi szolgálatban és az egyházmegyei kormányzat teendőiben neki segítségére lenni kötelesek (c. 412. §. 2.).

2. Minden káptalan a *kóruson való naponkénti szolgálatra (servitium chori)* van kötelezve, amely a napi idők (horae canonicae) ájtatosságainak közös végzéséből, az énekes conventuális misékből és a missale rubrikáiban előírt vgay a kegyes ala-

pitványok értelmében (az alapítók lelki üdvére) tartandó egyéb misékből áll (c. 413. §. 1., 2.). A kanonokok az isteni tiszteleteken nemcsak megjelenni, hanem ott zsolozsmázni s énekelni, illetve conventualis misét énekkel celebrálni tartoznak. Conventualis mise ének nélkül csak akkor tartható, ha a templomban egyidejűleg a püspök pontificali ritu vagy helyette más valaki celebrál (c. 413. §. 3.). Mindazok, kiknek a kóruson való szolgálatra kötelező javadalmuk van, tartoznak a kóruson napi szolgálatot teljesíteni, kivéve, ha az — pápai indultum vagy az alapítási okirat értelmében — per turnum is teljesíthető (c. 414).

A kóruson való szolgálatnál a helyettesítés, illetve a képviselet útján való megjelenés általában nincs megengedve. De vannak olyan káptalanok, amelyeknél nem tartozik minden káptalani tag a kóruson naponta megjelenni. Ilyenekben sem helyettesítheti magát a soron lévő, legfeljebb nagyon kivételesen, nyomós és észszerű okból (iusta ac rationabili causa) és csakis oly egyénnel, aki nincs soron a szolgálatra. Megkívántatik továbbá, hogy a helyettes ugyanazon egyház kanonokja legyen, ha kanonokot, és ugyanazon egyház beneficiatusa, ha beneficiatust helyettesít. Az a kanonok, aki nincsen kórus-szolgálatra kötelezve, a szabad napokon helyben lakási kötelezettség alul mentesítve van (c. 419. §. 1.). Ha valamely kanonok (pl. a székesegyház plebanusa), ugyanazon napon pro populo misét applikálni és conventualis misét tartani köteles, úgy az utóbbit kell olvasnia s applikálnia (a jóltevőért); a népért való misét pedig másra bízhatja vagy a következő napra halasztha el (c. 419. §. 2.).

Nem tekintetnek a kóruson jelen levőknek azok, akik nem kórus-öltönyben jelennek meg. Azok a káptalani tagok, kiknek püspöki méltóságuk van, püs-

pöki öltönyben tartoznak ott lenni, a többiek pedig az alapítási okiratban (bulla erectionis) avagy a pápai indultumban meghatározott öltönyben (c. 409. §. 1.).

A káptalani statutumok tartalmazzák azokat a szabályokat, amelyek szerint a káptalan méltóságviselői, kanonokjai s javadalmasai a celebrálás tisztére és a diakoni s aldiakoni szolgálatra (per turnum) kötelezvék; azonban a levitai (diakoni s aldiakoni) szolgálat alól a méltóságviselők, a canonicus theológus és poenitentiarius, továbbá, ha a kanonokok különböző papi rendűek, a presbyteri ordóval biró kanonokok fel vannak mentve (c. 416.).

Mint már fentebb láttuk, annak biztosítására, hogy a kóruson való szolgálatot az arra kötelezett káptalani tagok pontosan teljesítsék, a *napi osztalékok (distributiones quotidianae)* intézménye szolgál. Az osztalékokban csak a kóruson szolgálatot tényleg teljesítők részesülnek, quavis collusione aut remissione exclusa (c. 395. §. 3.). Az onnan törvényes mentességi ok nélkül távolmaradók súlyosan vétkeznek és büntetésül a távollét idejére a napi osztalékok élvezetéből kirekesztetnek.

Ha a káptalani méltóságviselőknek a többi kanonok javadalmától elkülönített jövedelmeik lennének, a közülük távollevőknek elvesztett osztalékai a kóruson jelen levőket fogják illetni. Ha pedig a kórusszolgálattól az összes méltóságviselők távol maradnának, osztalékaik — a püspök elhatározása szerint — a templomvagyonnak (fabrica ecclesiae) vagy más kegyes intézetnek juttatandók (c. 395. §. 3.). A kóruson való szolgálatot, mint már fentebb említettük (l. 688. l.), a káptalan által választott egy vagy több Punctator ellenőrzi, kik a jelenlevőknek neveit naponta feljegyzik.

A mai jog a kóruson való szolgálat aluli mentességi okoknak *két kategóriáját* különbözteti meg,

ú. m. *a)* vannak oly törvényes okok, amelyek a kórusszolgálat alul oly mentességet biztosítanak, hogy az elmaradás igazolva van, de a távollevő csak praebendájának jövedelmeit élvezi, ellenben *napi osztalékban nem részesül; b)* vannak olyan törvényes okok, amelyek *teljes* mentességet eredményeznek, illetve amelyeknek fennforgása esetén a távollevő kanonok fictione iuris a kóruson megjelentnek tekintetik s ezért nemcsak praebendájának jövedelmeit húzza, de *napi osztalékban is részesül.* Ez utóbbi esetben ismét vannak oly mentességi okok, amelyek fenforgása esetén a távollevő nemcsak a rendes osztalékokat (distributiones ordinariae seu quotidianae) igényelheti, hanem a *rendkívüliekben (distrib. extraordinariae seu inter praesentes)*[231] is részesíttetik.

A) A kóruson való szolgálat alól mentesek, de csak praebendájuk jövedelmeit élvezik s napi osztalékokban nem részesülnek: a) akik az ordinarius engedélyével nyilvánosan theologiát vagy kánonjogot tanítanak az egyház által elismert iskolákban; *b)* akik ugyanily iskolákban a püspök engedélyével theologiát vagy kánonjogot tanulnak; *c)* a capitularis vicarius, generalis vicarius, az officialis és a cancellár, amikor hivatali teendőkkel vannak elfoglalva; *d)* a püspöknek az egyházi szolgálatnál és az egyházmegyei ügyek intézésénél segédkező kanonokok (c. 421. §. 1.).

B) Teljesen mentesek a kóruson való szolgálat alól, úgy, hogy távollétük dacára *nemcsak praebendájuk jövedelmeit élvezik, de a napi osztalékokban is részesülnek: a)* a Canonicus theologus azokon a napokon, amelyeken tisztében el van foglalva; *b)* a Canonicus poenitentiarius, ha az officium diurnum ideje alatt gyónást hallgat;[232] *c)* a parochushelyettesek vagy

---

[231] *Distributiones inter praesentes* olyan napi osztalékok, amelyek csakis a kóruson valóban jelen lévő vagy ezekkel jogilag azonosaknak tekintendő káptalanbelieket illetik. Egyébiránt ezekre mindig a különös alapítványi rendelkezések irányadók (c. 420. §. 2.).

[232] Azonban amikor a püspök pontifikalis funkciót végez, a Canonicus theologus és poenitentiarius a levitai szolgálattól nem mentetnek fel, mert a mentesség csak a rendes kórusszol-

más káptalani tagok, akik lelki gondozási (parochusi) teendőkkel vagy a parochusnak való segédkezéssel bízattak meg, amikor parochialis szolgálatot végeznek; *d)* akik betegség vagy más fizikai akadály miatt gátolvák a choruson való megjelenésben; *e)* akik pápai követségbe küldettek ki vagy a pápa személye körül teljesítenek szolgálatot; *f)* akik a püspök kíséretében vagy az ő helyettese gyanánt s megbízásából a visitatio liminum-ot teljesítik; *f)* akiket a káptalan vagy a püspök egyetemes vagy partikularis zsinatra küld ki; *g)* akik a káptalan beleegyezésével a nélkül, hogy a püspök ellenezné, akár a káptalan, akár saját egyházuk java érdekében (propter utilitatem ecclesiae) vannak távol; *h)* akik a püspököt a megyelátogatás alkalmával kísérik vagy az ő nevében s megbízásából a látogatást végzik; *i)* a parochus consultorok, zsinati vizsgálók és bírák, amikor tisztükben eljárnak (c. 420. §.).

C) A kóruson való szolgálattól való távollétük dacára nemcsak praebendájuk jövedelmeit s a rendes napi osztalékokat, hanem még a rendkívülieket (distributiones inter praesentes) is élvezik: a) a capitulares iubilati (c. 420. §. 1. n. 1., §. 2.), akik t. i. negyven év óta állandóan és dicséretesen teljesítették a kórusbeli szolgálatot ugyanazon egyházmegyének ugyanazon, vagy különböző egyházaiban és az apostoli széktől a kóruson való szolgálat teljesítése alul az apostoli széktől nyert indultum iubilationis-szal felmentettek. Ezek praebendájuk jövedelmeit s a rendes osztalékot, valamint a distributiones in praesentes-t is élvezik, hacsak ezt az alapítók vagy adományozók akarata, az egyházi statutumok vagy szokások ki nem zárják és minden oltári szolgálat alul oly értelemben való mentességük van, hogy helyben lakni sem tartoznak, a mely szabállyal ellenkező bármely szokást a mai jog érvénytelennek nyilvánít (c. 422.); *b)* akik lelki gyakorlatokat végeznek; de ezek a chorustól való távollét mentességének a kedvezményét csak évente egyszer vehetik igénybe (c. 420. §. 1. n. 7., §. 2.); *c)* akik a püspöknek a pontificalis cselekvényeknél segédkeznek, még ha azokat saját egyházmegyéjén kívül végezné is (c. 420. §. 1. n. 11., §. 2.); *d)* akik szentté vagy boldoggá avatási perekben látnak el valami funkciót (pl. tanuskodnak) azokon a napokon s órákban, amelyeken azt végzik (c. 420. §. 2, 1. n. 13, §. 2.).

3. *Helybenlakás (residentia.)* A káptalan tagjai állandóan a káptalan helyén mint székhelyükön kötelesek lakni. A kóruson való szolgálatra kötelezett

---

gálat tekintetében illeti meg őket. Congr. concilii 1920. febr. 14-iki döntése (Acta Ap. Sed. XII. 117.).

kanonokok és javadalmasok évente csak három havi szabadságot vehetnek igénybe akár egyfolytában, akár megszakítva, hacsak statutumok avagy ellenkező szokás hosszabb szolgálati időt, illetve rövidebb szabadságot nem írnak elő (c. 418. §. 1.). A távollét törvényes ok és különös püspöki engedély nélkül nem eshetik nagyböjtre vagy adventre, sem az év nagy ünnepeire (karácsony, husvét, pünkösd, úrnapja) és egyszerre a kanonokok egyharmadánál több soha nem lehet távol (c. 418. §. 2.). A szabadságon levők distributio quotidiana-ban nem részesülnek és a kanonokok nem létesíthetnek oly megegyezést, hogy az osztalékot a távollevő is kapja. De ha az összes javadalmi jövedelmük napi osztalékokból áll, úgy az osztalékok kétharmadát a szünidő alatt is élvezhetik (c. 418. §. 3.). Ha pedig valamely, akár székes-, akár társaskáptalanban a partikularis jog azt rendeli, hogy a kóruson nem megannyi, hanem csak bizonyos számú kanonok köteles jelen lenni, akkor a szolgálatköteles jogos és észszerű okból magát másik olyannal, aki szolgálatra nincs soron, helyettesítheti. Azok a kanonokok, akik akár azért, mivel törvényes szabadságon vannak, akár más mentességi okból a choruson szolgálatra nem kötelezvék, mentességük tartama alatt nem kötelesek a káptalan székhelyén tartózkodni, hanem onnan elutazhatnak (c. 419. §.). A helybenlakási kötelességüket megszegő káptalanbeliek ellen éppúgy kell eljárni, mint az e kötelességnek eleget nem tevő parochusok s egyéb javadalmasok ellen; büntetésül elvesztik a napi osztalékot s eo ipso megfosztatnak javadalmuknak a törvénytelen távollét idejére eső jövedelmeitől és ha meg nem javulnak, hivataluktól, beneficiumuktól s méltóságuktól is (c. 2168—2175., c. 2381., c. 395. §. 3.).

4. Kötelesek méltóságuk vagy kanonokságuk birtokba vétele előtt az előírt *hitvallást* és az *antimoder-*

nista esküt a helyi ordinarius vagy helyettese és a káptalan előtt letenni (c. 1406. §. 1. n. 5.). A méltóságviselő vagy a kanonok, ha ezen kötelességének eleget tenni — jogos akadály nélkül — elmulasztaná, a püspök által megintendő és javadalmának gyümölcseit mindaddig, míg a hitvalást le nem teszi, nem élvezheti s a netán igénybe vett jövedelmeket visszaszolgáltatni köteles. Ha pedig a hitvallás letételére vonatkozó kötelességének a megintés dacára sem tenne eleget, javadalmától fosztassék meg (c. 2403.).

IV. A kanonokok jogai: a) káptalani állásuk, illetve javadalmuk birtokba vételével a kanonokokat tüstént *meghatározott hely illeti* az egyházban *(stallum* seu *scamnum in choro,* c. 405. §. 1.), valamint *b)* ülési és szavazati jog a káptalanban *(votum in capitulo,* c. 411. §. 3.); *c)* jog praebendájuk jövedelmeinek és a napi osztalékok igénylésére (c. 405. §. 1.); *d) praecedentia.* A kanonokok, midőn a püspök kíséretében vannak, az egyszerű klerikusok előtt ülnek, megelőzik a parochust és pedig még saját templomában is. Maguk a kanonokok közt a praecedentia tekintetében a káptalani statutumok és a helyi szokás irányadók. Különben a méltóságviselők (egymás közt ezeknek a rangsora is meg van állapítva) megelőzik az egyszerű kanonokokat, a régibb kanonokok (akik t. i. korábban foglalták el javadalmukat) megelőzik a későbbieket, a valóságos kanonokok a tiszteletbelieket s ezek az egyszerű káptalani tiszteket (beneficiarii). A püspöki ordóval bíró dignitariusok vagy kanonokok pedig a csak presbyteri rendű összes méltóságviselőket s kanonokokat megelőzik (c. 408. §. 1.). Az olyan káptalanokban, melyekben presbyterek, diakonok és subdiakonok részére szóló praebendák vannak, a praecedentia az ordo fokozata szerint s ugyanazon ordóval bírók közt az ordó, és nem a káptalanba való felvétel alapján határoztatik meg

(c. 408. §. 2.); *e)* tiszteleti jelvények s kanonoki öltöny (mozzetta, rocchettum, cappa magna, pontifikalis ruhák) viselésére való jog; *f) Reverendissimus* vagy *Admodum Reverendus* címezés. Magának a káptalannak hivatalos címe: *Venerabile Capitulum.*

A kanonokok (valóságosak úgy, mint tiszteletbeliek) azon megyén kívül, amelyhez kineveztettek, tiszteleti jelvényekkel csakis akkor élhetnek, ha a püspök kíséretében vannak vagy ha a káptalant zsinatokon vagy más ünepélyes alkalommal képviselik (c. 409. §. 2.).[233] A kanonokok á kóruson az alapítási bullában vagy az apostoli indultumban meghatározott kórusöltönyben kötelesek megjelenni, mert különben távollevőknek tekintetnek s napi osztalékban nem részesülnek (c. 409. §. 1.). A közönséges jogban előírt tiszteleti jelvényeken kívül a kanonokok a káptalani statutumokban meghatározott káptalani rendjelt és gyűrűt (numisma capitulare, annulus) is szoktak viselni.

Némely káptalanok tagjai továbbá különös kitüntetéseket és kedvezményeket élveznek. Így hazánkban az esztengomi kanonokok hermelin prémű violaszínű kappát viselnek (hasonlókép a prágai, olmützi és zenggi kanonokok). Egyes káptalanok dignitariusai, így a zágrábi, szepesi, csanádi s erdélyi megyék káptalanjának méltóságviselői püspöki jelvényekkel élhetnek, a zágrábi káptalan nagyprépostja vránai perjel s ugyane káptalan kanonokjai megannyian praelatusi öltönyt viselnek és apostoli protonotariusok. Az esztergomi kanonokok közül egyik, aki felszentelt püspök, a magyar apostoli király előtt viszi a kettős keresztet. A pozsonyi nagyprépost egyúttal pozsonyi főesperes és az azzal összekötött jurisdictiót gyakorolja, az egri

---

[233] X. Piusnak 1905. febr. 21-én kelt *Inter multiplices* kezdetű Motupropriója n. 80. A kanonoki kiváltságok általában legszorosabban értelmezendők.

káptalan a maga tagjai közül az egervári valóságos prépostot választja.

Emellett egyes kanonokokat világi kitüntetések s politikai kiváltságok is illetnek. Így a zágrábi nagyprépost mint vránai perjel 1926-ig a főrendiháznak ülési és szavazati joggal bíró tagja volt. Az érseki káptalanok (székesfőkáptalanok) nagyprépostjai az 1926: XXII. t.-cikk értelmében az országgyűlés felsőházának ülési és szavazatjoggal bíró tagjai. Egészen 1848-ig nemcsak a nagyprépostok, de maguk a káptalanok választott küldöttjei is az országgyűlés alsó táblájának ülés- és szavazati joggal bíró tagjai voltak. A győri káptalan nagyprépostja a bácsai nemesi szék főispánja és igazgatója volt, e káptalan tagjai pedig kinevezték a nemesi szék ülnökeit.

83. §. Egyházmegyei tanácsosok (consultores dioecesani).

Blat, Comment. II. n. 464—470. *Cocchi*, Comment. Lib. II. P. I. Sect. 3. n. 312—314. *Vermeersch—Creusen*, Epitome I. n. 473, 474. *Haring*, Grundzüge I. 84. §. *Perathoner*, Das kirchliche Gezetzbuch, 145. I. *Hilling*, Personenrecht, 56. §. *Sipos*, Enchiridion, 55. §.

Oly egyházmegyékben, amelyekben székeskáptalan nem létezik, a püspök — hacsak az apostoli szék más intézkedést nem tett — *egyházmegyei tanácsot* köteles felállítani (c. 423), mely a székeskáptalant helyettesíti, s azért mindazokkal a jogokkal fel van ruházva, melyek a káptalant sede plena, vacante avagy impedita megilletik (c. 423, 427.)[233] Az egyházmegyei tanács tehát rendes jog-

[233] Az egyházmegyei tanácsosok intézménye csak a legújabb időben — és pedig eleinte csak az Északamerikai Egyesültállamokban — létesíttetett. Az 1852. évi baltimorei első plenaris zsinat figyelmezteti az ottani püspököket, hogy a székeskáp-

hatósággal felruházott testület *(persona moralis collegialis* (c. 100.)[234] Tagjait *(consultores diocesani)* a püspök nevezi ki három évi időtartamra, amelynek lejártával új consultorokat kell kinevezni vagy a régieket további három évre megerősítenie (c. 426. §. 1, 2.) Az egyházmegyei tanácsosok, kiknek száma nagyobb megyékben legalább hat, kisebbekben pedig négy legyen (c. 425. §. 1.), a püspöki városnak vagy közvetlen környékének presbyterei sorából veendő jámbor, jó erkölcsü s theologiai képzettségük és okosságuk által kiváló egyének legyenek (c. 423, 425. §. 1.) Hivatalba lépésük előtt esküt kell tenniök (c. 425. 2.). Ha azon három év alatt, amelynek tartamára az egyházmegyei tanács kinevezése szól, a tanácsosok valamelyikének tagsága bármi okból megszünik, helyébe a többi tanácsosok meghallgatásával mást kell kinevezni, aki a három évnek még hátralevő idejére birja tisztségét. Ha a három évi mandatum a püspöki szék üresedése alatt jár le, a tanácsosok állásukban az új püspök intézkedéséig megmaradnak, aki a püspökség birtokba

---

talan helyett maguk mellé néhány tapasztalt papot vegyenek egyházmegyei tanácsosokúl s a fontosabb ügyekben az ő tanácsukkal intézkedjenek. Az 1866. évi baltimorei második plenaris zsinat e figyelmeztetést megújítja s az 1884. évi harmadik plenáris zsinat (u. ott) meghagyja, hogy a tanácsosok száma minden megyében 4—6 legyen. XIII. Leó a megyei tanácsosok alkalmazását rendeli a Fülöp-szigetek mindazon megyéiben, melyekben nincsen székeskáptalan. X. Pius alatt pedig a Congr. de Prop. Fide (1914. aug. 17-én) kelt rendeletével ugyanígy intézkedik az Egyesült-Államok ruthén püspökségeire nézve. Mígnem a Codex iur. can. generaliter előírja, hogy az összes egyházmegyékben, melyeknek nincsen székeskáptalanjok, ennek tisztét a megyei tanácsosok lássák el.

[234] *Cocchi*, Comment. Lib. II. P. I. Sect. 2. n. 312. Ellenkezőleg *Hilling*, aki szerint (Personenr. 205. 1.): „Die einzelnen Konsultoren haben in der Regel kein Benefizium, sondern ein bloszes Offizium. Ihre Gesamtheit (Coetus) bildet *keine juristische Person*, sondern eine einfache Behörde (Kommission)."

vételétől számított hat hónapon belül a tanácsosok kirendelése iránt intézkedni köteles. Ha valamelyik tanácsos a sedis vacantia alatt halna meg vagy mondana le tisztéről, úgy a capitularis vicarius a többi tanácsosok beleegyezésével helyébe mást nevezhet ki; de a kinevezett egyén az új püspök által megerősítendő (c. 426. §. 3—6.). Az egyházmegyei tanács inamovibilis, azonban igazságos okból s a többi tanácsosok meghallgatásával az egyes tanácsosok elmozdíthatók (c. 428.). A tanácsosok testülete a székes káptalant helyettesíti s ugyanolyan jogokkal és kötelességekkel, melyek a káptalant illetik, van hivatva a püspök tanácsa (episcopi senatus) gyanánt működni. Ezért mindazok a szabályok, amelyek az egyházmegye kormányzatánál való közreműködés tekintetében sede plena, vacante vagy impedita a székeskáptalanra irányadók, az egyházmegyei tanácsra is alkalmazást nyernek (c. 427.).

84. §. Az esperesek (decani rurales, vicarii foranei).

Thomassin, Vetus et nova discipl. P. I. 1., 2. c. 3. ss. *Scherer*, Handb. I. 91. §. *Wernz*, Ius decret II. 812., 813. *Baldauf*, Das Pfarr- und Dekanatsamt mit seinen Rechten und Pflichten, 1836. *Sägmüller*, Die Entwicklung des Archipresbyterats und Dekanats bis zum Ende des Karolingerreiches, 1898. *Krieg*, Die Landkapitel in Würzburg bis zum Ende des 14. Jahrhunderts, 1916. *Blat*, Comment. II. 489—496. *Cocchi*, Comment. P. II. n. 324—330. *Vermeersch-Creusen*, Epitome, I. n. 486—488. *Hilling*, Personenr. 58. §. *Eichmann*, Lehrb. 81. §. *Haring*, Grundzüge I. 91. §.

A püspök segédjei közé tartoznak *az esperesek (decani rurales, archipresbyteri, vicarii foranei)* is, akik az egyházmegyének több parochiából álló kerületei (decanatus, archipresbyteratus) élén állanak. Némely egyházmegyében pedig több decanatus

ismét nagyobb egyházigazgatási kerületekké, főesperességekké (archidiaconatus, commissariatus) egyesíttetik. Ha decanatusok valamely egyházmegyében nem alakíttatnak, erről az apostoli szék értesítendő. (c. 217.).

A kereszténység terjedése folytán parochiák mind nagyobb számmal keletkezvén, szükségesnek mutatkozott — különösen a chorpüspökség megszüntével — az egyházmegyéket nagyobb kerületekre (archipresbyteratus, decanatus, christianitates) osztani fel, melyek mindenike bizonyos számú parochiát foglalt magában. Ez a IX. század óta különösen a frank birodalomban következik be, ahol a püspökök az archipresbyteri kerületekben a régi (anya) egyházak (tituli maiores) presbytereit bízták meg a leányházak (tituli minores) irányában a felügyelet gyakorlásával. Sok helyen azonban az archipresbyterségek kialakulása nem az anyaegyházak magasabb hatósága alapján, de a politikai beosztással kapcsolatban illetve akképen következett be, hogy valamely Gau vagy Untergau területén levő parochiákat a püspök archipresbyterséggé egyesítette.[235]

Az archipresbyterek (decani)[236] kerületük klerusának hivatali tevékenysége irányában, különösen a lelki gondozás és az egyházi vagyon igazgatása tekintetében, a felügyeletet gyakorolták s őrködtek a hívek erkölcsi élete felett. Több helyen minden hónap elején kerületük lelkészeivel gyűléseket (calendae) tartottak.[237] Nem csekély hatással volt erészben a középkorban felébredő testületi szellem, amennyiben a XIII. század óta a dekanatusi kerületek papjai testületeket (capitula ruralia) alkotnak, a püspök vagy az archidiakon által jóváhagyott saját statutumokkal. S az így testületté szervezkedett kerületi papság maga választotta a kerület elöljáróját, a dékánt s a többi

---

[235] *Scherer*, Handb. I. 605. l. *Sägmüller*, Die Entwicklung des Archipresbyterats und Dekanats bis zum Ende des Karolingerreichs, 1898.

[236] A *„decanus"* elnevezés a Benedekrend szabályzatából (Reg. S. Benedictit cap. 21.) vétetett át, amely szerint minden tíz szerzetes egy-egy decanus felügyelete alá rendeltetett.

[237] c. 9. Dist. XLIV. A régi dékánok hatáskörére s jogi állására nézve kimerítő tájékoztatást nyujtanak a *Hincmar*-féle Capitula; *Migne*. Patrol. lat. XXV. 773. s k. l., 777. s k. l., 795. s k. l.

egyházigazgatási funkcionáriusokat,[238], akiket aztán a püspök vagy archidiakon tisztükben megerősített. A dékáni tisztség a következő századokon át is — egészen napjainkig — megmaradt, jóllehet a decretalis jog alig tesz róla említést s a tridenti zsinat hatáskörét csakis a kerület látogatására és némely házassági s büntető ügyekben való eljárásra szorítja.[239]

A kerületi esperes *(decanus, vicarius foraneus)* az a *lelkész (sacerdos)*, akit a püspök *több parochiából álló valamely kerület (vicariatus foraneus) élére kinevez.* (c. 445.). A püspök az esperest a megyei papok köréből, főleg a parochusok közül tetszése szerint választja ki, (c. 446. §. 1.), azonban parochia nélküli lelkészt is kinevezhet akár az illető, akár a szomszédos esperességi kerületből (c. 448. §. 2.) s ugyancsak a püspök az esperest ad nutum elmozdíthatja. (c. 446. §. 2.).

Az esperes jogait és teendőit a tartományi vagy a megyei zsinat vagy a püspök állapítja meg s az ezek által részére biztosított jogkörön (facultates) kívül vannak a ius commune által megállapított jogai és kötelességei is, ú. m.: 1. Felügyel, hogy *a)* kerületének papjai a kánonoknak megfelelő életet folytassanak és hivatali kötelességeiknek — különösen a helybenlakás, igehirdetés, katechesis és a betegek látogatása tekintetében — eleget tegyenek; *b)* a püspök által a megyelátogatás alkalmával kiadott rendeletek pontosan végrehajttassanak; *c)* a templomok és egyházi felszerelések tisztán, rendben legyenek, az oltári szentség megőrzése az előírt óvatossággal történjék, a mise celebrálása s más egyházi funkciók tekintetében előírt liturgikus szabályok megtartassanak, az egyházi javak megfelelően kezeltessenek, a plebániai könyvek helye-

[238] Köztük nevezetes hatásköre volt a kamarásnak (definitor), aki a dékán helyettese és legközvetlenebb tanácsadója volt s a kerületi káptalan vagyoni ügyeit igazgatta.

[239] Trid. Sess. XXIV. c. 3., 20. de ref.

sen vezettessenek s megőríztessenek (c. 447. §. 1.). 2. A felügyelet és ellenőrzés hatályosabb gyakorlása végett kerülete parochiáit a püspök által meghatározott időkben meglátogatni tartozik (c. 447. §. 2.). 3. Kötelessége gondoskodni, hogy a súlyos betegségben szenvedő parochusok a lelki és anyagi segélyt ne nélkülözzék s elhalálozásuk esetén illő eltemettetésben részesüjenek, valamint ügyelni, hogy a lelkész betegsége alatt vagy halála után az egyházi iratok s felszerelések tönkre ne menjenek vagy el ne vitessenek (c. 447. §. 3.). 4. A püspök által meghatározott napokon kerületének papjait esperességi gyűlésekre (collationes) összehívni s azokon elnökölni köteles (c. 131.) és ha az esperességi kerületben több ily gyűlés tartatik, ellenőrzi, hogy azok szabályszerűleg folynak-e le (c. 448. §. 1.). 5. Ha az esperes egyúttal parochus is, úgy eo ipso helybenlakásra van kötelezve, de ha nem volna is kerületbeli parochus, a dékánság területén vagy valamely attól nem messze fekvő s a püspök által megjelölendő helyen kell laknia (c. 448. §. 2.). 6. Legalább évente egyszer kerületének állapotáról az ordinariushoz jelentést tenni köteles, amelyben nemcsak az illető évben helyesen elvégzettekre kell kiterjeszkednie, hanem az észlelt hiányokra és bajokra is rá kell mutatnia s előadnia, hogy ezek orvoslása érdekében minő intézkedések történtek avagy lesznek teendők (c. 449.).

Az esperesnek hivatalos pecsétje van s kerületének többi papjaival szemben a praecedentia joga illeti (c. 450.); az egyházmegyei zsinatra meghívandó (c. 358. §. 1. n. 4.). Állandóan felhatalmaztatik a püspököknek fenntartott bűnök alúl való feloldozás megadására és e jognak subdelegatio útján való továbbszármaztatására annyiszor, amennyiszer szükségesnek látszik (c. 899.).

85. §. A plebánusok.

Helfert, Von den Rechten und Pflichten der Bischöfe, Pfarrer und deren Gehilfen und Stellvertreter, 1832. *Bouix*, Tractatus de parocho, 1855. *Scherer*, Handbuch, I. 92. §. *Wernz*, Jus decret. II. 819—836. *Blat*, Comment. II. 497—517. *Cocchi*, Comment. Lib. II. n. 331—352. *Vermeersch—Creusen*, Epitome. I. n. 489—451. *Vering*, Lehrb. 152. §. *Sägmüller*, Lehrbuch, I. 102. §. *Hilling*, Personenrecht, 59. §. *Eichmann*, Lehrbuch, 82. §. *M. Bargilliat*, Droits et devoirs des curées paroissiaux d'aprés le nouveau Code, 1918. *S. d' Angelo*, Parrocco e parrochia nel Cod. iur. can. (I—III. köt.) 1921—1924. *T. Schäfer*, Die Kirchenämter nach dem Codex iur. can. II. Band: Pfarrer und Pfarrvikare, 1922. *S. Raja*, De parochis, de vicariis, de ecclesiarum rectoribus, 1921. *J. Rossi*, De paroecia in Cod. iur. can., 1923.

A kereszténység első századaiban a székesegyház volt az a hely, hol a hívek nagyobb ünnepeken a vidékről is összegyűlekeztek. Midőn később a hívek száma növekedett, a vidék nevezetesebb helyein is szükséges volt templomokat építeni, amelyekhez presbytereket a püspök a székesegyháztól küldött ki s ezek a püspök nevében végezték a szertartásokat; de a keresztelésnek végzésére a síkon levő egyházban is csak a püspök volt jogosúlt. Az anyaegyháztól presbyterek a vidéki egyházakba csak az egyházi szolgálat végett küldettek ki s ennekutánna a székvárosba tértek vissza. Azonban az V-ik századtól fogva székhelyük állandóan a mezei egyházaknál volt[240] s ottan most már mint valódi parochusok teljesítettek szolgálatot; nevezetesen miséztek, isten igéjét hirdették s a keresztséget és egyéb sacramentumokat — a püspöknek fenntartottak kivételével — kiszolgáltatták. Ezen vidéki egyházak önállóságát különösen előmozdította az a körülmény, hogy a VI-ik század óta saját vagyonnal ruháztattak fel.[241] A püspöki egyház mintájára a vidéken ekép keletkezett főegyházakhoz tartozó kerület *ecclesia parochitana (rusticana), dioecesis, parochia*[242] elnevezéseket nyert.

---

[240] c. 1. Dist. LXX.

[241] c. 61. C. XVI., qu. 1.; c. 11. C. XVI. qu. 3.; c. 7, 8. C. X. qu. 1.

[242] A παροικία szó eredetileg a püspök iurisdictiója alatt álló területet, majd (a IV. századtól kezdve) a székvárositól különböző vidéki egyházhoz tartozó kerületet jelentette s végül az V. századtól fogva a mai értelemben használtatik.

A vidéken keletkezett e régebbi s nagyobb egyházakon kívül idővel keletkeztek, különösen a gazdagabb földesurak birtokain, imaházak, bazilikák s kápolnák és ezekben is részint a püspök, részint a földesúr által (püspöki jóváhagyással) állandóan alkalmazott lelkészek működtek. Ez újabban keletkezett vidéki egyházak mint tituli minores, ugyanoly alárendeltségi viszonyba jutottak a síkon levő főegyházhoz, mint aminőben ez egykor a püspöki székesegyházhoz állott, ami főképpen abban jutott kifejezésre, hogy keresztelés, valamint a főünnepeken az isteni tisztelet céljából a hívek a vidéki főegyházhoz fordultak, amely éppen azért *ecclesia baptismalis*-nak s parochusa, ki a tituli minores lelkészei irányában felügyeletet gyakorolt, archipresbyternek neveztetett.[243] De lassanként e tituli minores is teljesen önálló parochiákká (doecesis, plebs) lettek s lelkészeik plebánusoknak *(presbyteri de plebe, parochiani clerici, curati, rectores ecclesiae, plebani)* neveztettek. A XI-ik századtól kezdve pedig már a városokban is keletkeztek plébániák, valamint a hívek szaporodtával a városokban a plébániain kívül más egyházak is jöttek létre, amelyek azonban plebániai jogokat eleinte nem nyertek s tituli minores-nak neveztettek. Tehát az ilyen városokban is csak egy plebánia létezett s ennek parochusa ügyelt fel a tituli minores-nél alkalmazott presbyterekre. A püspöki városokban pedig a székesegyház volt a plebániai egyház és ottan a lelkészi teendőket hol a káptalani tagok turnus szerint vagy vicarius útján látták el, hol a püspök által kirendelt egyén, rendszerint az archidiakon végezte azokat. Majd a város területén a földesurak s a polgárok (illetve egyesületeik, céhjeik), valamint szerzetesrendek is alapítanak plebániákat, ami a városi területnek több parochiai kerületre való felosztását eredményezte. Azonban mivel még a tridenti zsinat idejében is voltak városok (püspöki székvárosok is), ahol plebánia nem létezett, a tridenti zsinat elrendelte, hogy a püspökök mindazokban a városokban s helyeken, ahol még plebániák nincsenek, gondoskodjanak azok felállításáról, illetve arról, hogy a hívő népet parochiai kerületekbe osztva, minden ilyen kerületnek meg legyen a maga állandó, külön parochusa[244]

---

[243] *Sägmüller*, Die Entwicklung das Archipresbyterates, 30. s köv. l.

[244] In iis quoque civitatibus ac locis, ubi parochiales ecclesiae certos non habent fines, nec earum rectores proprium populum, quem regant, sed promiscue petentibus sacramenta administrant, mandat sancta synodus episcopis pro tutiori animarum eis commissarum salute, ut, distincto populo in certas, propriasque parochias, unicuique suum perpetuum, peculiarem-

A plebánus (parochus, rector ecclesiae) az a pap vagy erkölcsi (jogi) személy, aki a *lelki gondozás* teendőit *egy meghatározott területen (parochia)* rendes hatósággal *(in titulum)*, de a helyi ordinariusnak elárendelten hivatott ellátni (c. 451. §. 1.). Tehát a pelbániai tisztet erkölcsi (jogi) személy is viselheti.[245] Azonban valamely parochiának jogi személlyel (székeskáptalan, kolostor) pleno iure vagyis oly értelemben való egyesítéséhez, hogy az utóbbi legyen a plebánusi jogok birtokában, az apostoli szék engedélye szükséges (c. 452. §. 1.). Ha a plebánusi jogoknak birtokosa maga a jogi személy *(parochus habitualis)*, úgy annak gyakorlatára állandó helyettest (vicarius perpetuus) kell kirendelnie (c. 452. §. 2., 471. §.).

Míg régebben a presbyteri rendet még fel nem vett (tonsurás) egyének is lehettek parochusok, addig a mai jog szerint plebánusi állás érvényesen csakis a sacerdotiumhoz tartozó, vagyis oly klerikusra ruházható, akinek püspöki vagy presbyteri ordója van (c. 453.).[246]

A plebánussal úgy jogok, mint kötelességek szempontjából azonos állásuak 1) *a quasiparochusok*, akik a quasiparochiát is alkotják. Quasiparochiának

---

remque parochum aliquem, qui eas cognoscere valeat, et a quo solo licite sacramenta suscipiant; aut alio utiliori modo, prout loci qualitas exegerit, provideant; Sess. XXIV. c. 13. de ref.

[245] Így pl. szerzetesrend, káptalan; különösen a középkorban fordult elő gyakran, hogy plebániák jogi személyekkel ezek jövedelmének gyarapítása végett egyesíttettek.

[246] A parochusi tiszt elnyeréséhez ugyan a korábbi jog szerint is a presbyteri ordo birtoka volt előírva (c. 4. D. XCV.), de ezt szigorúan nem kívánták meg. Ha oly klerikus nyerte el a plebánusi állást, aki nem volt presbyter, tartozott egy év alatt a presbyteri rendet felvenni és az áldozári teendőknek addig helyettes útján való ellátásáról gondoskodni (c. 14., 15. in VIto I. 6.).

pedig a missiói vidékek (apostoli vicariatus, praefectura) egyes lelkészeti kerületei neveztetnek (c. 216. §. 2.); 2. *a plebanushelyettesek (vicarii paroeciales),* ha teljes parochusi hatalommal vannak ruházva. Ezek közé tartoznak *a)* a pleno iure inkorporált parochiákban állandóan alkalmazott plebanushelyettesek (vicarii perpetui); *b)* a plebánust hosszabb ideig való távolléte vagy javadalmától való elmozdíttatása esetén helyettesítő vicarii substituti és *c)* a vicarii adiutores, ha valamely teljesen szolgálatképtelen plebánus helyett végzik a hivatali teendőket. Ellenben nem igazi plebanushelyettesek a vicarii cooperatores, akik a hivatali teendőit ellátni képes parochus mellé — a plebániai kerület nagy terjedelmére való tekintettel — a lelkészeti funkciókban való segédkezés céljából adatnak.[247]

A plebanus parochiája felett a lelki gondozás feladatát *in titulum* s így *tartósan* nyeri. Tehát a plebánia igazi lelkészeti javadalom *(beneficium curatum)* és a parochus joghatósága, bár csak a belső forum-ra irányul *(iurisdictio pro foro interno),* egyúttal *iurisdictio*[248] *propria et ordinaria,* vagy legalább is *quasiordinaria.* Mindazonáltal az ordinarius, akinek joghatósága alá van a plebánus rendelve, megyéjének bármely plebániájában az összes parochialis teendőket ellátni jogosult és pedig akár személyesen, akár delegatus útján. Továbbá a püspök a hatósága alól ki nem vett szerzetes-házakat és családokat (kórházak, iskolák, árvaházak), melyek a plebániai területen vannak, jogos és nyomós ok fennfor-

---

[247] Némely helyen a katonai lelkészi tisztségek birtokosainak (militum capellani) a plebanusokéval egyenlő jogi állásuk van, amint ezt az apostoli széknek az illető vidékekre szóló rendelkezései tanusítják.

[248] Ez a CIC több rendelkezésből (pl. c. 451. §. 1., 873. §. 1.) is kétségtelenül kitűnik.

gása esetén az illető hely parochusának gondjára bízhatja (c. 464. §. 2.).

A mai jog szerint a parochusok lehetnek:

a) *parochi amovibiles és inamovibiles*, a szerint, amint többé vagy kevésbbé állandóak. A parochiát a plebánus, mint az imént említettük, *in titulum*, t. i. tartósan, élehossziglan nyeri; de másfelől egy parochus sincs oly szilárd állandósággal kötve parochiájához, hogy attól egyáltalán ne lenne elmozdítható. Általános szabály tehát a parochusok állandósága, *tartósan* való kirendelése. Csakhogy ez a stabilitas nem egyenlő. Azok a plebanusok, akik nagyobb stabilitasnak örvendenek, *inamovibilis*, akiknek pedig stabilitása csekélyebb, *amovibilis plebánusoknak* neveztetnek. Mindazáltal ez utóbbiak sem ad anutum amovibilisek (mint az eddigi jogban), hanem törvényes okokból s az előírt alakszerüség betartásával mozdíthatók el (c. 2157—2161.); csakhogy ez mégis könnyebben történhetik, mint az inamovibilis plebánusoknál (ezek elmozdítása tekintetében az eljárást l. a c. 2147—2156.), amennyiben pl. elmozdításuk a püspök döntése alapján bekövetkezik s ki van zárva másodízben való döntés kívánhatása (mint az inamovibilisek elleni eljárásnál), vagy amennyiben az amovibilis plebanus valamely betöltendő parochia érdekében saját akarata ellenére is áthelyezhető (c. 2162—2167.). Inamovibilis plebániák amovibilissé csak pápai engedéllyel változtathatók át; ellenben amovibilis plebániákat inamovibilissé a káptalan tanácsával a püspök is átváltoztathat. Uj plebániák csak mint imavobilisek létesíthetők, hacsak a püspök a helyi s időbeli viszonyok figyelembe vétele alapján s a káptalan meghallgatása után előnyösebbnek nem tartja azokat amovibilis-ek gyanánt állítani fel (c. 453. §. 3.). A quasiparochusok a missiói területeken megannyian amovibilisek. Éppen így mindazok a plebánusok, kik valamely szerzetrend-

hez tartoznak, mindig amovibilisek és pedig ad nutum tum Ordinarii, tum superioris (c. 454. §. 3, 4.). Tehát bármelyikük — a másiknak puszta értesítésével — elmozdíthatja, anélkül, hogy ehez a másiknak beleegyezése szükséges volna; még kevésbbé tartozik egyik a másikkal az elmozdítás okát közölni, csakhogy esetleg mindegyik felfolyamodással élhet az apostoli székhez, amelynek azonban csupán devolutiv hatálya van (c. 454. §. 5.);

b) *parochi locales* és *personales*. Helyi parochusok azok, akik a plebániai tisztet meghatározott *területre* vonatkozóan gyakorolják, ellenben parochi personales seu gentilicii azok a plebánusok, akik meghatározott *személyek* irányában (jóllehet ezek talán különböző parochiák területén laknak) birják a lelkészeti hatalmat (katonai plebánusok, bizonyos nemzetiséghez tartozóknak, vagy egyes családoknak a plebánusai). Ilyen személyes plebániák csakis az apostoli szék engedélyével alapíthatók s a már létezőkön minden újítás csakis az apostoli szék beleegyezésével történhetik. (c. 216. §. 4.);

c) *parochi saeculares* és *regulares* aszerint, amint a plebánus világi, klerikus avagy szerzetes;

d) *parochi* és *quasiparochi*. Utóbbiak a mai jog szerint mindazok, kik quasiparochiákat (missiói lelkészi állomások) igazgatnak. A quasiparochusok mindig amovibilisek; különben jogaik és kötelességeik a parochusokéval azonosak.

Minden plebanusnak csak egy parochiája lehet, kivéve ha két aeque principaliter egyesített plebániáról lenne szó (c. 460. §. 1.). S viszont minden plebániában csak egy parochus actualis alkalmazható bármely ellenkező privilegium kizárásával (c. 460. §. 2.).[249] S ugyanez a szabály irányadó akkor is, ha a

[249] Ez a rendelkezés a CIC hatályba lépte előtt felállított plebániákra is vonatkozik. A mai jog egyáltalán meggátolni

káptalan vicarius perpetuus-t rendel ki, (c. 402.), valamint ha az üresedésben levő parochia ideiglenes igazgatásáról vicarius oeconomus kinevezése útján történik gondoskodás.

A plebánus kirendelésére (az apostoli széknek fenntartott parochiák kivételével, c. 1435.) — minden ellenkező szokás reprobálásával, azonban a jogszerű választási és praesentationalis kiváltságok érintetlenül hagyásával — a helyi ordinarius jogosult (c. 455. §. 1.). A püspöki szék üresedésben léte avagy sedes impedita esetén a káptalani helyettes vagy aki egyáltalán az egyházmegye kormányzatát viszi, jogosítva van: 1. plebánus-helyettest rendelni ki (c. 472—476.); 2. a plebánus megválasztását vagy praesentálását jóváhagyni s a megválasztott illetve praesentált egyént instituálni; 3. püspöki szabad adományozás alá tartozó plebániai javadalmakat betölteni, ha a megüresedés már legalább egy éve tart. (c. 455. §. 2.) A generalis vicariust mindezek a jogok csak specialis felhatalmazás alapján illetik meg (c. 455. §. 3.).

Szerzetrendi plebániákra a rendi előljáró a maga szerzetrendjének candidatusát a helyi ordinariusnak praesentálja, aki az institutiót megadja (c. 456.). A missiói területek quasiparochusait a világi klerus köréből a helyi ordinarius nevezi ki legalább három idősebb missionariusból álló tanácsának meghallgatásával. c. 475.).

Minden megüresedett plebániát az üresedésnek hivatalosan történt tudomásvételétől számított *hat hónapon belül* kell betölteni; de *az ordinarius* a különös helyi vagy személyi viszonyokra való tekintettel ezt az időközt *meghosszabbithatja* (c. 458.).

---

törekszik, hogy valamely plebániának több parochusa legyen. L. a Codex iur. can. magyarázatára rendelt bizottság döntését (1922 jul. 14. ad IV.); Acta Ap. Sed. XIV. 527.

A helyi ordinarius lelkiismeretileg szigorúan köteles a plebániát a kvalifikált egyének közzül a legalkalmasabbnak adományozni s ezért alapos meggyőződést kell szereznie a kinevezendőnek alkalmatosságáról s érdemességéről. E részben nemcsak a tudományos képzettségről kell tájékozódnia, de a jelöltnek a személyi tulajdonságaira vonatkozóan szükségesnek látszó minden iratot be kell szereznie s felőle — esetleg bizalmas úton is — információkat kérnie. Továbbá a presbyterség három első évére előírt vizsgálatok eredményét a püspök figyelembe venni (c. 459. §. 2., 3. n. 1. és 2.) és a jelölttől előtte és a zsinati vizsgálók előtt leteendő vizsgálatot kívánni köteles. Azonban e vizsga alól a zsinati vizsgálók beleegyezésével az ordinarius felmentést adhat, ha a candidatusnak theologiai tudományossága egyéb úton kellőleg igazoltatott (c. 459. §. 3. n. 3.). Olyan vidékeken, hol a plebániák speciális vagy generalis concursus alapján szoktak betöltetni, ez a módozat mindaddig meghagyható, míg az apostoli szék másként nem intézkedik (c. 459. §. 4.).

Minden lelkészettel egybekötött javadalom elnyeréséhez, amely püspöki szabad adományozás útján töltendő be, valamint amely egyházi kegyuraság alatt áll, a tridenti zsinat (Sess. XXIV. c. 18. de ref.) az u. n. *lelkészi pályázatot (concursus specialis)* írja elő. E szerint minden ilyen megüresedett javadalomra — meghatározott határidővel — nyilvános pályázat írandó ki. A megállapított határidő alatt jelentkező pályázókat a püspök (vagy a generalis vicarius) és három zsinati vizsgáló a főbb theológiai tudományokban való jártasságuk, valamint életkoruk, erkölcsük, okosságuk és egyéb különös kellékek tekintetében vizsgálat alá veszik. Az illető állásra alkalmasaknak találtak közül aztán a püspök a véleménye szerint legméltóbbat nevezi ki, illetve az egyházi kegyúr praesentálja. Világi kegyuraság alá tartozó javadalmakra nézve a lelkészi pályázatot a tridenti zsinat nem írja elő, hanem a világi kegyúr által már praesentált egyén alkalmatosságára nézve kell a vizsgálatot megtartani. A tridenti zsinat által előírt e pályázat és vizsgálat, amely *speciális concursus*-nak neveztetik, Spanyol- és Olaszországban, Portugalliában s Délamerikában nyert alkalmazást.

Ausztriában, Németországban, Franciaországban, Belgiumban és Magyarországon pedig pápai indultumok alapján az u. n. *generalis concursus* honosodott meg. E szerint — meghatározott időkben (nálunk májusban és szeptemberben) — lelkészi vizsgálatok (concursus generales) tartatnak, tekintet nélkül a plebániai állások üresedésére és az e vizsgálatokon alkalmasaknak találtak egyszersmindenkorra vagy bizonyos időre (jobbára hat évre) szóló hatállyal jogot nyernek arra, hogy a megüresedett plebániai állásokra pályázzanak. Tehát mindkét, t. i. úgy a speciális, mint a generalis concursus-t a Cod. iur. can. addig, míg az apostoli szék másként nem rendelkezik, meghagyja.

A parochusnak a *lelkészetre (cura animarum)* és *beneficiumára* vonatkozó, továbbá *az egyházi fegyelem* s *igazgatás körébe eső jogai és kötelességei vannak.*

A lelkészi hatóságot *(cura animarum)* parochiájának az egyházmegyei törvények vagy a szokás értelmében történt birtokba vételével (c. 1444.) a plebanus tüstént elnyeri (c. 461.) és azt hivatalánál fogva gyakorolja a parochiabeli összes hívek (paroeciani) felett, hacsak ezek alóla törvényesen ki nem vétettek (c. 464. §. 1.). Ennélfogva a plebanus jogosult a parochiájához tartozó hívek részére a plebániai teendőket ellátni úgy, hogy ezeket a plebanus, a püspök vagy a pápa engedélye nélkül más nem végezheti. Viszont a parochiabeli hívek a plebanusi funkciók igénybevétele céljából a saját parochusokhoz kötelesek fordulni *(lelkészi kényszer, Pfarrzwang).* Mint az egyházjogi doktrina mondja: *Quisquis est de paroecia, est etiam de paroecia.* A parochiához tartoznak pedig, azaz parochiani mindazok a kereszteltek, akiknek lakhelye vagy vélelmezett lakhelye (quasidomicilium) a parochia területén van (c. 91. §. 1.), valamint a csupán egyházmegyei lakhellyel (quasidomiciliummal) bírók és a lakhely nélküliek, amennyiben tényleg a parochia területén tartózkodnak (c. 94. §. 2, 3.). Igazságos és nyomós okból a püspök a rendházakhoz és kegyes intézetekhez tartozókat, kik a parochia te-

rületén laknak, a parochus hatósága alul kivetteknek nyilváníthatja (c. 464. §. 2.).

A lelkészi kényszer azonban csakis a szorosan vett parochusi funkciók tekintetében van meg. Kizárólag a parochusoknak vannak pedig fenntartva — hacsak különös kivételek nem állapítvák meg — a következő teendők *(iura stricte paroecialia)*: 1. a keresztség ünnepélyes kiszolgáltatása (c. 738. §. 1.); 2. az oltári szentségnek nyilvánosan vagy magán úton (betegeknek végső vigasztalásul, viaticum gyanánt) való kiszolgáltatása s az utolsó kenet feladása, kivéve ha a beteg házfőnök vagy az exempt rendházak betegei számára vagy in necessitate vagy licentia rationabiliter praesumpta történik, (c. 397. n. 3; 514, 848. §. 2; 938. §. 2.); 3. az ordinatiók s házasságok kihirdetése, valamint a házasságkötésnél való assistálás és a házasság megáldása; 4. híveinek vagy azoknak eltemetése, akik az ő egyházában választottak temetkezési helyet (c. 1216.); 5. házaknak megáldása nagyszombaton vagy a helyi szokás szerinti időben; 6. keresztvíznek megáldása nagyszombaton, nyilvános processióknak az egyházon kívül vezetése s bizonyos ünnepélyes áldások a templomon kívül, kivéve ha káptalani egyházról van szó, amelyre nézve e funkciókat a káptalan magának reserválta (c. 462.).

A plebániai javadalomból avagy a stólaillettményből a parochusnak a törvényes szokás avagy az egyházmegyei törvényes díjszabás szerint meghatározott mérvű *ellátáshoz* van joga (c. 463. §. 1.). Ha a törvényesnél magasabb stólát szedne, a különbözetet visszatéríteni köteles (c. 463. §. 2.). S ha valamely parochialis funkciót helyette más végezne is, az ezért járó díjak akkor is a parochust illetik, kivéve, ha kétségtelenül megállapítható, hogy az illető lelkészi szolgálatot igénybe vevők a törvényes taxán felül akartak a helyettesnek valamit juttatni (c. 463.

§. 3.). Az egyházi szolgálatot a plebanus az érte járó díjjak fizetésére képtelen hívektől sem tagadhatja meg (c. 463. §. 4.).

Magyarországon a plebánusok jövedelmeire nézve a megyelátogatási jegyzőkönyvek, a statutumok és a helyi szokás az irányadók. Általában a plebánusok ellátását a következő jövedelmi források biztosítják:

1. *Plebániai földek.* Már az 1836 : VI. t.-cikk rendeli, hogy minden plebánusnak legalább egy telki állományhoz való legelő adassék és az esperesek a tagosítás alkalmával ügyelni tartoznak, hogy a plebánia számára egy egész sessio, az iskolamesterek részére pedig fél sessio hasíttassék ki. 2. *Párbér vagy ágybár (lectica)* t. i. azon illetmények, melyek hol szerződések, hol szokás alapján természetben avagy készpénzben minden házaspártól vagy özvegytől fizetendők s melyekre nézve a plebánusnak a községgel való szabad egyezkedése a jövőre is fenntartatott.[250] 3. *Faizási jog* t. i. szabad fahordás a községi erdőből vagy annak tagosítása esetén bizonyos failletmény élvezete.[251] 4. A hívek igás és kézi munkaerejének igénybevétele némely egyházi célokra. 5. *Misealapítványi díjak.* 6. *Stólailletmények,* melyekre nézve a gyakorlat különböző, de az abban megállapítottnál magasabb nem igényelhető. Hazánkban keresztelés, vagy házszentelés alkalmával *semmi nem követelhető,* de amit a hívek önként adnak, el lehet fogadni. A stóladíjak különben a lelkésznek akkor is járnak, ha az illető tiszti működést *kanonok* vagy *más magasabb lelkész végezné.* Esketésnél a stóla *a menyasszony plebánusának* jár és azt a katonatisztek is fizetik, de nem igényelhető a legénységtől. Ha a vőlegény katona, a plebánust félstóla illeti. De ha az esketést a katonai lelkész végzi, akár a plebániai templomban, akár azon kívül, akkor a plebánus stólát nem igényelhet. 7. A *papi tized* megszünteért az úrbéri kárpótlásról szóló s az 1853 márc. 2-án kelt nyiltparancs 21. és 22. §-ai értelmében *földtehermentesítési papirokban* fizetett *kárpótlás.*[252] 8. A kegyúr által nyujtott javadalmazás *(deputatum).*

---

[250] A párbérre nézve l. *Timon Á.* A párbér Magyarországon. I. kiad. 1885. II. kiad. 1908. (Ez utóbbi kiadásról l. bírálatomat a Jogállam 1908. évf.-ában, 148. l.) *Kováts Gy.,* A párbér jogi természete, II. kiad. 1886. *Kollányi,* A párbér jogi természetéhez, 1908. *Váradi L. Á.* A párbér-kérdésről. 1908.

[251] 1871 : LIII. t.-cikk.

[252] A tizedről az egyházi rend az 1848-iki országgyűlésen önként s minden kárpótlás nélkül lemondván, az országgyűlés a haza érdekében hozott ezen áldozatot örök emlékezet okáért törvénybe (1848 : XIII. t.-c.) iktatta s egyszersmind kimondotta,

A plebánusok illetősége hazánkban 1600 korona, s amennyiben az évi járandóságuk ezt nem ütné meg: az állam egészíti ki (1909 : XIII. t.-cikk).[253] Az 1913 : XXXVIII. t.-cikk pedig a plebánusok és segédlelkészek korpótlékát biztosítja.

Megjegyzendő, hogy az egyházlátogatási okmányban megállapított járandóságok kiszolgáltatása nem *az egyes híveket*, de a *volt úrbéri telkeket biró összes lakosokat* (bármily vallásuak is) terheli s ez alapon azokat még a zsidó birtokos is fizetni tartozik.

A parochust illeti a plebániai egyházhoz tartozó javak (c. 1182. §. 2. és 3.), valamint saját beneficiumának (c. 1476. §. 1.) igazgatása. De a partikuláris egyházi jog és a polgári jogok szerint is a parochus ebbeli joga sok tekintetben korlátoztatik. Ő jogosult továbbá: a parochiájához tartozó híveknek vagy annak területén tartózkodó idegeneknek egyes esetekben — ha erre jogos indok forog fenn — ünnepek, bőjtök, abstinentia megtartásának kötelessége alól felmentést adni (c. 1245. §. 1.); úgyszintén nem parochiabeli avagy kivett gyházak híveinek (ha a parochiabeli templomtól távol laknának) szükség esetén az oltári szentséget kiszolgáltatni (c. 4832.) s felol-

---

hogy a papi tized, bármikép teljesíttetett, örökre megszünik és amennyiben ezáltal a kisebb rendű papság némely tagjainak jövedelmei is érdekelve vannak, az ő illő ellátásukról gondoskodni fog s ecélból a magyar minisztérium részletes törvényjavaslatot fog az ország rendei elé terjeszteni. De a törvényhozás ez üdvös szándéka a közbejött események folytán nem nyerhetett megvalósulást. Az úrbéri kárpótlásról szóló s 1853 márc. 2-án kelt nyiltparancs aztán az alsópapságnak a tizedveszteségért az országos jövedelmekből való kárpótlása iránt tényleg intézkedett. A kárpótlás az egyházi jövedelmeknek 1802. évi összeírása alapján földtehermentesítési papirokban történt.

[253] Elsősorban a tőrvényhozás a nem katholikus lelkészek és segédlelkészek jövedelmének állami kiegészítése iránt intézkedett és pedig az 1898 : XIV. t.-cikkel. A jövedelemkiegészítést aztán a latin, görög és örmény szertartású lelkészekre és segédlelkészekre is kiterjeszti az 1909 : XIII. t.-cikk (a lelkészi jövedelmek kiegészítéséről szóló 1898 : XIV. t.-cikk módosításáról).

dani a hatósága alá tartozókat, még húsvét ideje alatt is, mindazon esetekben, melyek bármi módon az ordinariusnak vannak fenntartva (c. 899. §. 2.).

A plebánus *helybenlakásra (residentia) van kötelezve* és pedig a parochiai épületben (a templom mellett) köteles lakni s csak kivételesen és nyomós okból engedhető meg, hogy másutt lakjék, de a templomtól nem oly távol, hogy ez a plebániai hivatal vitelének hátránvára váljon (c. 465. §. 1.). A plebánus évente legfeljebb két hónapi szabadságot (egyfolytában, vagy megszakítva) vehet igénybe s ezt a szabadságot a püspök nyomós okból megrövidítheti (c. 465. §. 2.). A lelki gyakorlatokra fordított napok a szabadságidőbe nem számíthatók be (c. 126, 465. §. 3.).

Ha a plebanus parochiájától több, mint egy hete van távol, úgy nyomós okon kívül az ordinárius írásbeli engedélyére van szüksége s az ordinarius által megerősítendő helyettesről kell gondoskodnia; a szerzetesrendhez tartozó plebánusnak a szabadságolásához ezenfelül a szerzetesrendi előljáró hozzájárulása és az kívántatik meg, hogy helyettesét úgy az ordinarius, mint az előljáró elfogadja (c. 465. §. 4.). Ha a plebanus hirtelen közbejött fontos ok miatt elutazni s egy hétnél tovább távolmaradni kénytelen, erről — elutazása okának közlésével — az ordinariust tüstént, amint lehetséges, írásbelileg értesíteni és helyettesét megjelölni tartozik (c. 465. §. 5.). Ha rövidebb időre távozik el parochiájáról, úgy a közönséges jog szerint nincs ugyan szüksége a felsőbb hatóság engedélyére, azonban ekkor is gondoskodni köteles, hogy a hívek lelki szükségletei kielégítést nyerjenek, főleg ha ezt különös körülmények (pl. valamely parochiabeli hívőnek súlyos betegsége) követelik (c. 465. §. 6.).

A plebánus tartozik parochiájának elfoglalása előtt avagy birtokba vétele alkalmával az ordinarius

vagy delegátusa előtt az előírt hitvallást (professio fideli) letenni (c. 461., 1406. §. 1. n. 7.).[254]

Igen fontos kötelessége híveiért minden vasár- és ünnepnapon (még eltörülteken is) *misét applikálni (Missa pro populo)* és pedig ugyanoly szabályok szerint, mint a püspök megyéjének híveiért, (c. 466 §. 1., 339.); a missiói területek quasi-parochusai azonban erre csak az évnek 11 ünnepnapján kötelezvék (c. 306.) Ha a plebánus tartósan vagy időlegesen két vagy több parochiát igazgat, úgy megannyi számára egy-egy misét kell az illető ünnep- s vasárnapokon mondania (c. 466. §. 2.). Miután az applikálási kötelezettség személyes természetű, ezért annak helyettes útján való ellátása csak valódi akadályoztatás esetén van megengedve. Nyomós indokból a püspök megengedheti a népért való misézésnek hétköznapra való áttételét (c. 466. §. 3.). A missa pro populo a plebániai templomban mutatandó be s csak kivételesen és nyomós indokból mondható más templomban is (c. 466. §. 4.). Ha a plebánus indokoltan távol van, úgy vagy az ez időszerinti tartózkodási helyén mondhatja pro populo a misét. vagy helyettese útján a plebániai templomban applikálhatja (c. 466. §. 5.).

A parochusnak további kötelességei: a naponkénti isteni tiszteletek pontos megtartása, híveinek a sacramentumok kiszolgáltatása (c. 467. §. 1.), minden vasárnap s parancsolt ünnepnapon isten igéjének hirdetése (c. 1344.) s különösen a gyermekeknek a katholikus hitben való oktatása (katechesis, c. 1330.), felügyelet a parochiabeliek hitére s erkölcsére és a hibázók figyelmeztetése s bölcs megjavítása (c. 467. §. 1.), a szegények és betegek gondozása, a haldoklók-

---

[254] A kodex előtti jog szerint a plebánus a hitvallást parochiájának elfoglalásától számított két hónapon belül tartozott letenni. Trid. Sess. XXIV. c. 12. de ref.

nak utolsó vigasszal, illetve in articulo mortis apostoli áldással való ellátása (c. 468.).[255]

A parochusnak híveit figyelmeztetnie kell, hogy az isteni tiszteleteket plebániájuk templomában lehetőleg pontosan látogassák (c. 476. §. 2.). Ügyelnie kell arra is, hogy parochiája nyilvános és magántanintézeteiben a hitbe s erkölcsbe ütköző tanok ne hirdettessenek s a jótékonysági és kegyes célú intézeteket köteles tehetségéhez képest támogatni (c. 469.).

Köteles végül a parochus a *plebániai anyakönyveket*, ú. m. a kereszteltek, bérmáltak, házasságra lépettek és a halottak anyakönyveit vezetni (c. 470. §. 1.) s a plébánia *irattárát* gondosan megőrízni (c. 470. §. 4.).

Az anyakönyvek az előírt módon szerkesztendők s gondosan megőrzendők. A keresztelési anyakönyvbe s az ebből történő kiadványokba (keresztlevelekbe) a bérmálás, a házasságkötés (kivéve a lelkiismereti házasságot, mely a titkos levéltárban őrzendő könyvbe vezettetik be, c. 1107.), valamint a subdiakonatus felvétele s a szerzetesi ünnepélyes fogadalom letétele utólag bejegyzendő (c. 576. §. 2.). Ajánlatos a plebániai hívekről is névjegyzéket (liber de statu animarum) vezetni. Évente az összes plebániai anyakönyvek hiteles másolata — a „liber de statu animarum" kivételével — a püspöki kuriához beküldendő (c. 470. §. 3.). Éppen az anyakönyvvezetésre s abból kivonatok adására való tekintettel a parochusnak hivatalos plebániai pecsétje van. Továbbá plebániai irattárnak kell minden parochiában lennie, ahol

---

[255] XIV. Benedek pápa „*Pia Mater*" kezdetű constitutiójával (1747 ápr. 5.) az összes ez iránt folyamodó püspököknek felhatalmazást adott, hogy a haldoklókat teljes bűnbocsánattal apostoli áldásban részesíthessék s erre a megyebeli papokat subdelegatio után feljogosíthassák. Jelenleg minderre a ius commune értelmében vannak a plebánusok feljogosítva.

a plebániai könyvek, a püspöki iratok s egyéb fontos, főleg az egyházi vagyonra vonatkozó okmányok (pl. leltárak) gondosan megőrzendők (c. 470. §. 4., 1522. n. 2., 3., 1523. n. 6.). A püspök a canonica visitatio alkalmával ellenőrzi, hogy e kötelességét a plebánus híven teljesíti-e (c. 470. §. 4.).

Az 1827 : XXIII. t.-cikk szerint hazánkban az anyakönyveket nem állami közegek, hanem csakis az illetékes lelkészek vezették, amelyek így közhitelű, illetőleg állami érvényű feljegyzéseket tartalmaztak. Ezért rendeli e törvény, hogy a lelkészek az anyakönyveket két példányban vezessék s az egyik példányt minden év végével az illető törvényhatóságok közegei vegyék át és aláírva a törvényhatóságok levéltárába helyezzék el. Az anyakönyvekből kiadott kivonatok és bizonyítványok *közokiratok gyanánt* s az ezek kiállítására jogosított személyek ezen cselekvényükre nézve közhivatalnokoknak voltak tekintendők (1878 : V. t.-cikk 397—399. §.). Az 1894 : XXXIII. t.-cikk szerint azonban a születések, házasságok s halálesetek közhitelű nyilvántartására és tanusítására kizárólag az arra hivatott közegek által vezetett *állami anyakönyvek* szolgálnak.

Hazánkban a plebánusoknak az állami jog, nevezetesen kormányhatósági (vall. és közokt., belügyi s honv. miniszteri) rendeletek értelmében kötelességük: 1. híveiknek erkölcsi bizonyítványt szolgáltatni ki; 2. az állami (polgári és katonai) nyugdíjasok nyugtáit havonkint láttamozni, a plebániai pecsétjével megerősíteni, közbejött halálukat illetékes helyen bejelenteni;[256] 3. a politikai hatóságoknak népszámlálásnál, katonaállításnál, himlőoltásnál segítségére lenni;[257]

[256] A vall. és közokt. minisztériumnak 1870 szept. 10-én 19686. sz. a. s 1876 jan. 14-én 778. sz. a. kelt rendeletei értelmében.

[257] Ide vonatkozó rendelkezéseket tartalmaznak: az 1869. évi utasítás a védtörvény végrehajtása tárgyában (11-ik szakasz), 1875 jan. 25-én 1367. sz. a. kelt vall. és közokt. min. rendelet, s az 1879 jan. 1-én 100. sz. a. kelt honv. min. rendelet, az 1880 aug. 16-án 22065. sz. a. kelt vall. és közokt. min. rendelet, az 1884 jul. 11-én 24727. sz. a., 1890 febr. 26-án 10086. sz. a. kelt vall. és közokt. min. rend.-ek, a m. kir. belügyminiszternek 1898 aug. 16-án 82012. sz. a. kelt rendelete és még számos több más miniszteri rendelet s utasítás.

4. a vándorlegények házasságát vándorkönyvükbe bejegyezni.

A missiói területek vicariatusai, illetve praefecturái — parochiák helyett — *quasiparochiákra* oszlanak (c. 216. §. 2.). Ez a beosztás mindenütt alkalmazandó, ahol megfelelőnek látszik (c. 216. §. 2. és 3.) és esetleg az illető missiói kerületnek csak egy részére viendő keresztül, ha az egészre nézve nem történhetnék meg.[258] Némely kerületekben a quasiparochiák dekanátussá egyesíttetnek, amely utóbbinak felállítását a Propaganda tanácsolhatja; azonban a dekanátusok létesítése nincs kötelezőleg előírva, miután ezt az egyházi törvénykönyv kifejezetten csak az egyházmegyékre vonatkozóan rendeli (c. 217.).

A *quasiparochusoknak* ugyanazon lelkészi jogaik és kötelességeik vannak, mint a plebánusoknak és ha a Codex iur. can. plebániákról szól, ezek alatt kell a quasiparochiákat is érteni (c. 451. §. 2. n. 1.). Ekkép a plebánusokra vonatkozó általános szabályok a quasiparochusokra is alkalmazandók. Mégis vannak a quasiparochusokra nézve némely különleges rendelkezések. Így híveikért csak ünnepnapokon, ú. m. karácsonykor, vízkeresztkor, husvétkor, áldozó csütörtökön, pünkösdkor, Mária fogantatása s menybemenetelekor, úrnapkor, Szent József, Péter és Pál s Mindenszentek napján kötelesek misét applikálni (c. 466. §. 1. és 306.). A quasiparochusokat a missió vezetője — a missiói tanács meghallgatásával — a világi klérus köréből nevezi ki (c. 457.). Amennyiben quasiparochus gyanánt szerzetes alkalmaztatnék, a kinevezési jogot a missió vezetője a rendi elöljárónak előzetes praesentátiója alapján eszközli (c. 456.). Az összes quasiparochusok *amovibilisek* (c. 454. §. 4.).

---

[258] A Congr. de Prof. Fide 1820 jul. 25-iki utasítása; Acta Ap. Sed. XII. 331 s köv. l.

A quasiparochus hivatalba iktatása éppúgy történik, mint a plebánusoké, t. i. a helyi ordinarius avagy ennek helyettese által (c. 461. és 1443—1445.). A beiktatás előtt általa az előírt hitvallás és az antimodernista eskü leteendő (c. 1406. §. 1. n. 7.).

A quasiparochusnak segédeire és helyetteseire nézve a plebánussegédekre és helyettesekre irányadó rendelkezések alkalmazandók. A quasiparochia területén levő templomok, kápolnák s oratoriumok mindaddig a quasiparochus iurisdictiója alatt állanak, míg önálló quasiparochiákká nem szerveztetnek, avagy a c. 464. §. 2. értelmében a quasiparochus lelkészeti hatósága alól nem mentesíttetnek.

Ha valamely missiói kerületben avagy ennek egy részében quasiparochiák nincsenek szervezve, az ott működő missionariusok az apostoli vicarius (praefectus) cooperatorai gyanánt tekintendők. Mint ilyeneknek jogállására a c. 476. lesz az irányadó. Az ordinarius loci-tól nyert generalis engedély alapján ezek az egész missiói területen az összes házasságkötéseknél érvényesen s megengedetten assistálhatnak. (c. 1096. §. 1.).

86. §. A parochushelyettesek (vicarii parochiales.)

Th. Kohn, De cooperatoribus, Arch. f. kath. Kirchenr. XXXIX. (1878) 3—35. l. *Zimmermann*, Über die amtl. und rechtl. Stellung der Pfarrkapläne bes. in der Dioeces. Mainz, Arch. f. kath. Kirchenr. XLII. (1879) 410. s köv. l. *J. Freisen*, Die Rechte des Pfarrers über die sogen. Hilfsgeistlichen (Theol.-prakt. Quartarschr. LVI. (1903) 801. s köv. l. *Cocchi*, Comment. II. n. 353—375. *Rettenbach*, Der Kooperator nach dem Cod. iur. can., Linzer Theol. Quartalschr. 1919., 337—348. *Bargilliat*, Droits et devoirs des Curées et des Vicaires paroissiaux d'après le nouveau Code et les récentes intructions pontificales (5. kiad.) 1920. *T. Schäfer*, Die Kirchenämter nach dem Codex iur. can. II. Band: Pfarrer und Pfarrvikare 1922. *S. R. D'Angelo*, Parrocco e parrochia nel Cod. iur. can. 1921. *Haring*, Die Iurisdiction des Pfarrvikars, Linzer Theol. Quartalschr. 1922., 22—27. *Scherer*,

Handb. I. 92. *Wernz*, Ius decret. II. 837—841. *Sägmüller*, Lehrb. I. 103. §. *Vermeersch—Creusen*, Epitome, I. n. 512—525., *Haring*, Grundzüge, I. 93. §. *Hilling*, Personenr. 60. §. *Eichmann*, Lehrb. 83. §. *Sipos* Enchiridin, 59. §.

A parochushelyettesek, *(vicarii parochiales)*, akik valamely plebániában a lelki gondozást a parochus helyett látják el, lehetnek: 1. valamely pleno iure incorporált plebánia igazgatásával *állandóan* megbízott helyettesek, *vicarii perpetui* (c. 471.), 2. a parochusi teendőket a széküresedés ideje alatt ellátó *vicarii oeconomi;* 3. *vicarii substituti*, akik valamely távollevő vagy időlegesen elmozdított plebánust (c. 475.) és 4. *vicarii adiutores*, akik a beteg vagy szolgálatképtelen parochust (c. 475.) helyettesítik, végül 5. *vicarii cooperatores*, azaz a plebánusnak rendes segédjei (c. 476.).

a) Ha valamely plebánia egy káptalanba, vagy más jogi személybe (kolostor, vagy más egyházi testület) pleno iure, azaz quoad spiritualia et temporalia van bekebelezve, úgy maga az illető jogi személy lesz a plebániai jogosítványok birtokosa vagyis parochus habitualis (c. 451. §. 1.) s mint ilyen, a lelki gondozási teendők végzésére *állandó plebánushelyettest (vicarius perpetuus)*, rendel ki és ez a plebanus összes jogaival és kötelességeivel felruházva, tehát mint parochus actualis látja el a plebánusi teendőket s a plebániai javadalomból a püspök által megállapított illő ellátást (congrua fructuum portio) élvez (c. 471. §. 1., 452. §. 2.). Az ily plebánushelyettes kirendelése a püspök által — az illető jogi személy javaslatára (praesentatio) — történik, mely szabály alól kivételnek csak kiváltság vagy szokás alapján és az esetben lehet helye, ha a vicarius ellátásáról a plebánus maga gondoskodik s ezért annak teljes szabadsággal való kirendelését magának tartja fenn (c. 471. §. 2.). A püspök az iránt, hogy a vicariusként prae-

sentált egyén e tisztre alkalmas és méltó-e, a vizsgálatot ugyanoly módon eszközli, mint a plebanusra vonatkozóan. A szerzetesrend kötelékébe tartozó vicarius épúgy amovibilis, mint az a plebánus, aki valamely szerzetrendnek a tagja (c. 454. §. 5., 471. §. 3.); a többi vicariusok tartósan rendeltetnek ugyan ki, csakhogy a püspök őket, mint minden más plebánust, elmozdíthatja, de erről értesíteni kell azt a jogi személyt (intézetet), amelynek javaslatára a vicarius kirendelése történt (c. 471. §. 3.).

A vicarius perpetuus a lelki gondozás ellátása érdekében mindazokkal a jogokkal és kötelességekkel fel van ruházva, amelyek a közönséges jog, az egyházmegyei statutumok s a helyes, dicséretes szokás értelmében a parochus tisztével egybekötvék (c. 471. §. 4.). Tehát *iurisdictio ordinaria vicaria* illeti.

b) Ha a plebánia megüresedik, a lelki gondozás teendőinek ideiglenesen (parochia vacante) való ellátása végett az ordinarius alkalmas *helyettest (vicarius oeconomus,*[259] *provisor)* nevez ki, aki a plebániai javadalom gyümölcseinek egy részét élvezi illő ellátásképen (portio congrua).[260] Ha a plebániai tisztet szerzetes látta el, úgy a helyettes a rendi elöljáró hozzájárulásával rendeltetik ki (c. 472. n. 1.). A vicarius oeconomus kirendeléséig a rangra legidősebb segédlelkész (vicarius cooperator), ilyennek hiányában a szomszéd plebanus, szerzetesrendi plebániáknál pedig a rendi elöljáró veszi át a parochia ideiglenes igazgatását (c. 472. n. 2.). Aki a megüresedett plebánia igazgatását a vicarius oeconomus kirendelése

---

[259] Magyarországon eddig adminisztrátornak nevezték.

[260] Azonban az ilyen plebánushelyettesség nem örökre szól s ezért javadalomnak (beneficium) nem minősithető (c. 1412. n. 1.), bárha valóságos hivatal (c. 145. §. 1.) és igy birtokosát iurisdictio ordinaria vicaria illeti. *Hilling*, Personenr. 225. l.

előtt átveszi, a püspököt a parochia megüresedéséről tüstént értesíteni köteles (c. 472. n. 3.).

A vicarius oeconomus-nak a lelki gondozás tekintetében ugyanolyan jogai és kötelességei vannak,[261] mint a plebánusnak, tehát a teljes plebániai hatóságot gyakorolja, de semmi olyat nem vihet végbe, ami a plebánusnak, vagy a parochialis javadalomnak a jogait csorbítaná („ne parochia vacante aliquid innovetur"; c. 473. §. 1.). A vicarius oeconomus az új plebánusnak vagy annak, aki utódja gyanánt mint oeconomus rendeltetik ki, a dékán vagy valamely más, a püspök által kirendelt presbyter jelenlétében az irattár kulcsát s az összes plebániai ügyeket átadni és a plebánia igazgatásáról beszámolni tartozik (c. 473. §. 2.).

c) A plebánusnak hosszabb ideig (t. i. nyolc napon túl) tartó indokolt távolléte (szabadságolása) avagy javadalmától való elmozdíttatása esetén a parochusi teendők vitelére — a püspök írásbeli hozzájárulásával — szintén helyettes, ú. n. *vicarius substitutus* rendeltetik ki és ezt az összes plebánusi jogok és kötelességek illetik, hacsak az ordinarius avagy a plebánus maguknak egyes jogokat fenn nem tartottak (c. 474., 465. §. 4.)

Ha a plebánus elutazása súlyos okból és oly hirtelen történik, hogy helyettesének kirendeléséhez a püspök jóváhagyása nem volna kieszközölhető, úgy a plebánus maga fogja helyettesét (sacerdos supplens) kinevezni; de köteles erről a püspököt értesíteni s az ő további rendelkezését bevárni. Ha a parochus szerzetesrendhez tartozik, úgy helyettesét a rendi elöljáró

---

[261] Azonban ha több üresedésben levő parochiát igazgat, úgy megannyi részére csak egy misét köteles applikálni. (Az egyházi törvénykönyv hiteles magyarázatára rendelt pápai bizottságnak 1922 jul. 14-én kelt döntése; Acta Ap. Sed. XIV. 526.).

erősíti meg (c. 465. §. 4. és 5.). Vicarius substitutus kirendelése történhetik akkor is, ha a plebánus jogerős ítélettel elmozdíttatott és ő ez ellen az apostoli székhez felfolyamodással élt (c. 474., c. 1923. §. 2.). Ez esetben az elmozdítást kimondó ítélet nem hajtható mindjárt végre, hanem a lelkigondozás teendőinek időleges végzésére helyettes rendeltetik ki.

A vicarius substitutus-nak hatalma *iurisdictio ordinaria vicaria;* tehát lényegileg ugyanolyan jogi állása s hatásköre van, mint a vicarius oeconomusnak, csakhogy míg ez utóbbi üresedésben levő plebániához rendeltetik ki, addig az előbbi olyan parochiára vonatkozóan látja el a lelkigondozás teendőit, amelyik be van ugyan töltve. de az illető parochus hivatali teendőinek végzésében *időlegesen* akadályozva van.

d) Ha a plebánus teendőinek ellátására előhaladott életkora, szellemi gyengesége, ügyismeret hiánya, vakság avagy más ok miatt teljesen avagy részben tartósan képtelenné válik, ez esetben a püspök egy, az ő segédletére hivatott *helyettest (vicarius adiutor)* rendel ki és pedig szerzetrendi plebánia részére a rendi előljáró javaslatára (c. 475. §. 1.). Ilyen helyettest a püspök nemcsak az illető plebánusnak a kérelmére, de anélkül, sőt a plebanus akarata ellenére is kirendelhet (c. 475. §. 1., 2147. §. 2. és 5.). Ha az ilyen helyettes az egész plebániai ügykör ellátásával bízatik meg, úgy az összes plebánusi jogok és kötelességek illetik, kivéve a miseapplikálási kötelességet, amely a plebánusnál marad meg. Ha azonban a hivatali ügykörnek csak egy részére vonatkozóan nyer megbízást (pl. csak in spiritualibus avagy csak in temporalibus), ekkor hatáskörének terjedelmét a kirendelési decretum határozza meg (c. 475. §. 2.). Ha a helyettesített plebánus cselekvésképes (sui compos), úgy a vicarius tisztét az ő hatóságától függő-

leg fogja ellátni, különben pedig a vicarius hatáskörére közelebbről ekkor is a püspök kinevezési decretuma lesz irányadó (c. 475. §. 2.). Ha a lelkészetről vicarius adiutor kirendelése által kellően gondoskodni nem lehet, úgy a plebánus amotiója *válik szükségessé* (c. 2147.).

Az ordinarius a parochiai javadalomból a vicarius adiutor részére illő ellátást köteles biztosítani, hacsak erről más úton nem történt gondoskodás (c. 475. §. 1.).

e) Ha a parochus plebániájának nagy kiterjedése miatt avagy más okból a lelki gondozási teendőket egyedül nem tudja ellátni, úgy oldala mellé egy vagy több *segédlelkész (vicarii cooperatores)* adandó, akiknek megfelelő ellátást (congrua remuneratio) kell biztosítani (c. 476. §. 1.). A vicarius cooperatort, akinek megbízatása akár az egész parochiára, akár csak annak egy részére szólhat (c. 476. §. 2.), a plebánus meghallgatásával (audito parocho) a püspök rendeli ki (c. 476. §. 3.).[262] Szerzetes cooperatorok pedig a plebánus meghallgatásával a kolostor előljárója által praesentáltatnak (c. 476. §. 4.). A segédlelkész helybenlakásra van kötelezve és pedig a parochialis házban köteles lakni, tehát a plebánussal vita communisban kell élnie (c. 476. §. 5.). Jogait és kötelességeit az egyházmegyei statutumok, a kirendelő püspöki decretum és a plebanus meghagyása írják körül. Általában azonban, hacsak másként nem történik kifejezetten rendelkezés, a plebánusnak egész hivatali hatáskörében, kivéve a mise applikálását, segítségére lenni tartozik (c. 476. §. 6.). A plebánusnak engedelmeskedni tartozik, aki őt atyailag oktatja, a lelki gondozás ellátásában irányítja, hivatali működ-

[262] Inaudito parocho az ordinarius még akkor sem rendelhet ki cooperatort, ha ily szokás valahol már száz év óta fennállana is. Acta Ap. Sed. XIII. 43. s köv. l.

désére felügyel s annak mikénti ellátásáról és a segédlelkész magaviseletéről az ordinariushoz legalább évente jelentést tenni köteles (c. 476. §. 7.).[263] Ha a plebániai kerület túlságos nagy terjedelme miatt a lelkészet ellátásáról segédlelkész kirendelése által sem lehetne kellően gondoskodni, úgy a parochiának szétosztása válik szükségessé (c. 1427.).

A cooperatort részben ordinaria (vicaria), részben delegata iurisdictió illeti, mivel teendőit hol hivatalánál fogva, hol delegatio alapján látja el. Így pl. delegált joghatósága van a forum poenitentiale (c. 874. §. 1.) és a házasságkötésnél való assistentia (c. 1096. §. 1.) tekintetében s mindazon cselekvényekre vonatkozóan, amelyek a ius commune szerint a plebánusnak vannak fenntartva, amennyiben ezek végzésére a plebánustól megbízást nyerne.

A vicarius oeconomus, substitutus, adiutor és cooperator, ha szerzetesrendből valók, a szerzetes-elöljáró illetve az ordinarius által (c. 454. §. 5.), egyébként pedig a püspök vagy a káptalani helyettes által ad nutum elmozdíthatók, de a generalis vicarius ezt csak különös felhatalmazás alapján teheti (c. 477. §. 1.). Ha a cooperatornak saját javadalma van (vicaria beneficialis), úgy ő is, mint a plebánus, csak peres eljárás útján mozdítható el, azonban erre csekélyebb ok fennforgása (pl. a plebanusával való szembehelyezkedés) is elegendő (c. 477. §. 2.).

Mint a székesegyház plebánusa, úgy a székesegyházbeli vicarius is az egyházmegye minden más plebánusával és vicariusával szemben praecedentiát élvez (c. 478. §. 1.). A vicarius oeconomus (provisor) praecedentiája tekintetében az általános (c. 106.) szabályok irányadók. A vicarii substituti és adiutores, míg ebbeli tisztükben vannak, megelőzik a cooperato-

[263] A jelentéstétel kötelessége a kodex előtti jogban nem volt előírva; ez tehát egészen új rendelkezés.

rokat (c. 106. n. 3.) s ezek az illető egyház többi presbytereit (c. 478. §. 2.).

87. §. A templomigazgatók (rectores ecclesiae). A kolostorok és testvéresülések káplánjai.

Blat, Comment. II. n. 529—537. *Cocchi*, Comment. L. II. P. I. Sectio 2. n. 376—380. *Vermeersch-Creusen*, Epitome I. n. 526—530. *Perathoner*, Das kirchliche Gesetzbuch, 160. I. *Hilling*, D. Personenrecht, 61. §. *Eichmann*, Lehrbuch, 84. §. *Haring*, Grundzüge, I. 92. §. VI. *Sipos*, Enchiridion, 60. §.

Templomigazgatók (rectores ecclesiae) alatt azok a papok értetnek, akikre egy olyan templomnak a gondozása bízatik, amely se nem plebániai, se nem káptalani, se nem kolostori egyház (c. 179. §. 1.).[264] A női szerzetrendek, valamely laikus rend férfi sodalitásai, testvéresülések vagy más jogszerű vallási társulatok káplánjaira különleges határozmányok irányadók (c. 479. §. 2.).

A templomigazgatókat az ordinarius szabadon nevezi ki, hacsak más valakit praesentálási avagy választási jog nem illet; de a megerősítés joga ekkor is mindig az ordinariusnál van (c. 480. §. 1.). S ha az illető egyház valamely szerzetesrendhez tartozik, a rendi előljáró által kinevezett igazgatót akkor is az ordinarius erősíti meg (c. 480. §. 2.). Ha a templom szemináriummal vagy valamely más, klerikusok által vezett intézettel van összekötve, úgy a szeminárium vagy az intézet igazgatója egyúttal a templom igazgatója is lesz, hacsak az ordinarius másként nem intézkedett (c. 480. §. 31.). A tisztán parochusi teendőket egyházában a templomigazgató nem végezheti, de isteni tiszteletet — még ünnepélyest is — tarthat, a törvényes alapítási rendelkezések épségben

[264] Pl. valamely seminarium, fogház, nevelőintézet, kórház temploma.

maradásával s feltéve, hogy általa a plebániai isteni tisztelet hátrányosan nem befolyásoltatik, ami felett kétség esetén az ordinarius hivatott dönteni s ő jogosult az ily befolyásolás elkerülése végett szükséges intézkedéseket megtenni (c. 482.). Ha az egyház a plebániai templomtól oly távol van, hogy a hívek a plebániai templombeli isteni tiszteletet nehézség nélkül nem látogathatják, úgy az ordinarius — súlyos büntetések kiszabásával is — meghagyhatja az igazgatónak, hogy ez egyházában a népnek alkalmas időben isteni tiszteletet tartson, az ünnep- s bőjtnapokat nekik meghirdesse, az igehirdetést s hittanítást végezze (c. 483. n. 1.). A templomigazgató ily egyházakból az oltári szentséget, ha ott őríztetik, a betegek vigasztalására elviheti (c. 843. n. 2.).

A templomigazgatónak vagy más törvényes elöljárónak legalább vélelmezett engedélye nélkül (sine saltem praesumpta licentia) az illető egyházban senki másnak nem szabad misét mondani, szentségeket kiszolgáltatni avagy más isteni tiszteleti cselekvényeket végezni. Azonban az engedély megadásának vagy megtagadásának csak a jog által előírt szabályok értelmében kell történnie (c. 484. §. 1.).

A templomigazgatónak kötelesége őrködni, hogy az egyházban az isteni tisztelet a kánonok értelmében tartassék meg, az alapítvánnyal egybekötött kötelességek lelkiismeretesen betöltessenek, az egyházi javak helyesen igazgattassanak, a szent edények és egyházi épületek jó állapotban tartassanak és semmi ne történjék, ami a hely szentségének avagy az Isten háza iránt tartozó tiszteletnek a rovására volna (c. 485.).[265]

---

[265] A benedikált s megfertőzött egyházat a templomigazgató kiengesztelheti (reconciliatio), és abban az esetben, ha e végből a püspökhöz nem lehetne fordulni, a consecráltat is, de erről az ordinariushoz jelentést tenni köteles (c. 1776.).

A templom igazgatóját a püspök bármely jogos okból ad nutum elmozdíthatja. Ha valamely szerzetrendhez tartozik, a rendi előljáró is visszahívhatja. De a püspök s az előljáró egymást az elmozdításról értesíteni tartoznak (c. 486., 454. §. 5.).

A kolostori káplánok nem exempt laikus rendeknél, főleg női- és férfi társházaknál az ordinarius által rendeltetnek ki s ugyancsak ő adja meg nekik az igehirdetéshez is az approbatiót (c. 529., c. 479. §. 2.). A káplánnak az egyházigazgatóéhoz hasonló jogai és kötelességei vannak. A kolostori egyházban tartott isteni tisztelet a plebániai egyház részére szóló hittanítás és igehirdetés rovására ne menjen. Kétes, vitás esetekben az ordinarius dönt (c. 609. §. 3.). Ha a rendház a plebániai lelkészet alól a c. 464. §. 2. értelmében ki van véve, úgy az ott alkalmazott káplán plebánia-templombeli funkciókat (mint az utolsó kenet feladását, temetési szertartást) is végezhet (c. 514. §. 3. és §. 4.).

A testvéresülések káplánjait szintén az ordinarius nevezi ki, amennyiben olyan testvéresülésekről vagy kegyes társulatokról van szó, amelyeket ő vagy az apostoli szék alapított, avagy approbált, vagy amelyek a rendi egyházakon kívül végzik céljaik megvalósítására irányuló teendőiket. Szerzetesek által saját egyházaikban alapított kegyes társulatoknál a püspöknek csak hozzájárulási joga van, míg a kinevezés joga a rendi előljárót illeti (c. 698. §. 1.). Az, aki a kinevezésre jogosult, a káplánt ex aequa causa el is mozdíthatja (c. 698. §. 3.). A káplán egyúttal a testvéresülés vezetője is lehet (c. 698. §. 4.). A testvéresüléseknek és kegyes társulatoknak jogában van saját templomaikban vagy kápolnáikban avagy más egyházak kápolnáiban és oltárainál, a plebánustól függetlenül, nem plebánusi funkciókat végezni. De

ezáltal a plebániai isteni tisztelet semmi hátrányt ne szenvedjen. Kétes esetekben a püspök hivatott dönteni (c. 716. §. 1.; 717. §. 1.). A testvéresülések káplánjainak jogai s kötelességei ugyanazok, mint a kolostori káplánoké s a templom igazgatóké. Joguk van a testvéresülés ruháit és jelvényeit, scapularéit megáldani s azokat az újonnan felveendő tagoknak feladni. Az igehirdetéshez a püspök approbatiója szükséges (c. 698. §. 2.).

88. §. Exemptiók. A kisebb praelatusok.

Thomassin, Vetus et nova discipl. P. II. l. 3. c. 26. ss. *Scherer*, Handb. I. 76. §. *Wernz*, Ius decret. II. 814—818. *Blat*, Comment. II. 318—344. és 691—695. *Cocchi*, Comment. Lib. II. n. 234—243., *Vermeersch-Creusen*, Epitome, I. 391—396. és 716—722. *Hüfner*, Das Rechtsinstitut der klösterlichen Exemption. Arch. f. kath. Kirchenr. LXXXV. (1906) 302. s köv. l. *Schreiber*, Kurie und Kloster im 12. Jahrhundert. 1910. *U. az*, Studien zur Exemptiongesch. der Zisterzitenser (Zeitschr f. Rechtsgesch. der Savigny Stift. XXXV. Bd. Kan. Abt. IV. (1914) 74—116. l. *Haring*, Grundzüge I. 66. §. *Gross—Schueller*, Lehrb. 94. és 109. §. *Hilling*, Personenr. 38. §. *Eichmann*, Lehrb. 41. §. n. 5. és 70. §. *Sipos*, Enchiridion, 49. §.

Az exemptio kánonjogi értelemben jelenti valamely egyházi személynek vagy hivatalnak kivételét *a közvetlen felettes hatóság alól* és valamely magasabb vagy a legmagasabb hatóság alá rendelését.[268]

Eleinte az egyházi hatóságok rendes illetékessége alól kivételek nem fordultak elő.[267] Legelsőbben a szerzetesrendek kolostorai törekedtek a püspöki hatóság alul kisebb-nagyobb mérvű mentességet szerezni. Evégből maguknak a pápáktól,[268]

---

[266] c. 7. in VI^to V, 7.

[267] A 451. évi chalcedoni zsinat a szerzetesrendeket, illetve ezek kolostorait kifejezetten a megyéspüspök iurisdictója alá tartozóknak nyilvánítja (c. 4. és 8.); c. 12. C. XVI. qu. 1.; c. 16. C. XVIII. qu. 2.

[268] Jaffé, Regesta nr. 864., 928., 1019. etc.

[269] c. 34. C. XVI. qu. 1.

zsinatoktól,[269] püspököktől[270] s világi fejedelmektől[271] szabadságleveleket (privilegia libertatis) eszközöltek ki. Azonban ezek az oltalomlevelek csak azt jelentették, hogy az azokat adományozó (pápa, zsinat, püspök, fejedelem) az illető kolostort védelme alá veszi s nem biztosítottak a kolostornak a püspöki hatóság aluli teljes kivételt. Első példája a megyei kötelék alúli teljes kivételnek a bobbiói kolostornak I. Honorius pápa által (628) biztosított mentessége volt.[272] Azonban a tulajdonképen exemptiók még a következő két században is ritkán fordultak elő. Hanem a IX. században számos kolostor pápai védelmet (libertas Romana) nyert, ami egy ideig még most sem jelentett a püspöki hatóság aluli mentességet; de később, nevezetesen II. Orbán pápa óta a püspöki hatóság aluli teljes kivétel gyanánt kezd tekintetni.[273] Emellett nemcsak egyes kolostorok, de egész szerzetesrendek is nyernek teljes vagy részleges exemptiókat. Így aztán a XII. és XIII. század óta szabállyá vált, hogy a szerzetesrendek a püspöki hatóság alul mentességet élveznek. Különösen sokat tett e részben az, hogy a Benedekrend congregatiói az investitura-harc alatt tanusított üdvös magatartásukért a püspök büntető hatósága alól mentességet nyertek. Majd a szerzetesrendi káptalanok és a lovagrendek is mind többen és többen nyernek exemptiókat.[274] A viennei zsinat (1311—1312) s a pápák a kolostorok és szerzetesrendek exemptióit korlátozni törekedtek;[275] azonban ennek tartósabbb eredménye nem lett, mert a nagy schisma idején a pápák a szerzetesrendeknek — hogy ezek támogatását megnyerjék — számos kedvezményeket biztosítottak. Később pedig egyes pápák, így IV. Sixtus és VI. Sándor a szerzetesrendi kivételeket annyira szaporították, hogy ezek a rendes egyházmegyei kormányzatot majdnem lehetetlenné tették.[276] A tridenti

---

[270] Marculfi Form. I. I. c. 1. *Zeumer*, Monum. Germ. LL. 39. s k. 1. *Th. Sickel*, Beiträge zur Diplomatik (Sitzungsber. der Kais. Akad. der Wissensch. phil.-hist. Klasse XLVII. (Wien, 1864) 565. 1.)

[271] *Sickel*, u. ott, 175. s köv. 1., 565. s köv. 1.

[272] *Jaffé*, Regesta Pontif Nr. 2017.

[273] c. 8, 18. XV. 33.; c. 6. 10 in VIto V. 7.

[274] Így a clugny-i szerzetesek és a kolduló-rendek.

[275] c. 1. 9. in VIto V, 7.; Conc. Constant. Sess., XLI. c. 1. (V. Márton.); Conc. Later. V. Sess. X. (X. Leo).

[276] E miatt a püspökök sok panaszt emeltek, pl. c. 12. X. V, 31.; c. 3. X. V, 33.; c. 1. in VI-to V, 7.; Trid. Sess. XXIV. c. 11. de ref. Viszont az exemptusok részéről a püspökök ellen is emeltettek panaszok, pl. c. 16, 17, X. V. 31.; c. un. in. Clem. V, 6.

zsinat e visszásságokat megszüntette, amidőn a kolostori és szerzetesrendi exemptiókat jobbára meghagyta ugyan,[277] de ezeket tetemesen korlátozta azáltal, hogy a püspököket részint mint ordinariusokat,[278] részint mint pápai delegátusokat[279] az exemptusok irányában messzemenő felhatalmazásokkal ruházta fel, illetve a szerzeteseket a laikusok felett gyakorlandó lelkészet tekintetében a püspökök hatóságának rendelte alá.

Az exemptio lehet:

1. *érseki, püspöki* és *plebániai kötelék aluli* kivétel. Az exempt, vagyis olyan püspökségek, amelyek érseki hatalom alá nem tartoznak, de közvetlenül a pápának (mint érseknek) iurisdictiója alatt állanak, nem nagy számúak. Ilyenek pl. a boroszlói, ermelandi, osnabrücki, hildesheimi, strassburgi és metzi;

2. *excemptio personalis* és *realis* ahoz képest, amint bizonyos személyekre avagy valamely területre illetve ehez tartozó személyekre vonatkozik;

3. keletkezésére, illetve jogi alapjára nézve: *exemptio nativa, dativa* és *praescriptiva. Exemptio nativa* forog fenn, ha valamely kolostor már az illető egyházmegye létesítése előtt mentességet élvezett és ezt az apostoli szék az egyházmegye felállítása után is meghagyta, az *exemptio dativa* pedig mindig kiváltságon s az *exempt. praescriptiva* hoszas és szakadatlan gyakorlaton nyugszik.

4. *exemptio passiva* és *activa.* A passiv exemptio csak az ordinarius joghatósága aluli mentességet s az exemptusnak közvetlenül az apostoli szék iurisdictiója alá helyezését jelenti. Míg exemptio activa esetén az exemptus nemcsak kivételt élvez a püspöki iurisdictio

---

[277] Bár némely exemptiókat teljesen megszüntetett; pl. Trid. Sess. VI. c. 4. de ref.; Sess. XXIV. c. 11. de ref.

[278] Sess. XXIII. c. 15. de ref.; Sess. XXIV. c. 4. de ref.; Sess. XX. c. 3, 4, 11—14.

[279] Trid. Sess. V. c. 2. de ref.; Sess. VI. c. 3. de ref.; Sess. VII. c. 8, 14. de ref.; Sess. XIV. c. 4. de ref.; Sess. XXIV. c. 11. de ref.

alúl, de ezt egészben vagy részben (quasi episcopalis iurisdictio) gyakorolni is jogosult.

Az exemptio activa a rendkivüli hivatali berendezésnek egy másik, különleges kategóriáját alkotja ugyan, de közönségesen ezt a kivételt is az exemptiók közt szokás tárgyalni.[280] Ez ismét lehet *a) exemptio activa sine territoria separato,* (illetve *cum territorio conjuncto),* ha ti. i. az exempt praelatus valamely egyházmegye kötelékébe tartozó egy meghatározott terület klerikusai és laikusai felett gyakorol bizonyos püspöki jogokat (quasi episcopalis iurisdictio). Olykor az ilyen exemptusok is praelati nullius (scil. dioecesis)-nak szoktak neveztetni, bárha sajátlagos értelemben ilyeneknek nem mondhatók; *b) exemptio activa cum territorio separato,* amely a püspöki iurisdictio alól olyan értelemben való aktiv kivételt jelent, hogy az exempt praelatus valamely, a püspöki megyétől teljesen különálló területre vonatkozóan a püspökéhez egészen hasonló iurisdictiónak a gyakorlatára van jogosítva. Az ilyen terület (territorium separatum) praelatusai *tulajdonképeni praelati nullius (scil. dioecesis)*-ok, akik az u. n. *kisebb praelatusoknak (praelati inferiores)* legfelsőbb kategóriáját alkotják.

Mint már említettük, azon akár világi, akár szerzetes klerikusok, akiknek in foro externo rendes joghatóságuk van, *praelatusoknak neveztetnek* (c. 101.). Ezek közé tartoznak azok is, akiket rendes joghatóság in foro externo helyettesítőleg (iurisdictio ordinaria vicaria) illet meg (mint a vicarius generalis és capitularis); ellenben nem sorolhatók a praelatu-

---

[280] „Die sog. exemptio activa, durch die das betreffende Institut selbst die Iurisdiction der regelmässigen Oberen empfängt, gehört einer anderen Kategorie anormaler Bildungen an. Nichtsdestoweniger wird sie herkömmlicherweise mit unter den Exemptionen behandelt", mondja *Hilling* (Personenrecht, 102. l.)

sok közé a laikalis szerzetrendek azon előljárói, akiknek delegált joghatóságuk van, valamint akik csak iurisdictio pro foro interno gyakorlására jogosítvák.

A praelatusok lehetnek: 1. *praelati maiores*, t. i. püspöki ordóval bíró s iurisdictio pro foro externo gyakorlatára jogosított klerikusok és 2. *praelati inferiores*, azaz olyan klerikusok, akiknek quasiepiscopalis iurisdictiójuk van ugyan, de nincsen püspöki ordójuk.

A praelati inferiores — exemptiójuk terjedelméhez képest — ismét lehetnek: *a) praelati infimi generis*, akiknek ugyan merőben passiv exemptió-juk van, de valamely egyházhoz vagy kolostorhoz tartozó személyek s dolgok irányában tényleg bizonyos, csekélyebb terjedelmű joghatóságot gyakorolnak (kormányzó apátok, szerzetesrendek előljárói, némely világi praelatus stb.); *b) praelati medii generis*, akiket hajdan quasi nullius praelatusoknak is volt szokás nevezni, t. i. olyan klerikusok, akiket exemptio activa minus plena illet meg valamely egyházmegyétől el nem különített területre (territorium non separatum) vonatkozóan (ide tartoznak az apostoli tábori vicariusok) és *c) praelati supremi generis*, azaz tulajdonképpeni nullius apátok s praelatusok, akik exemptio activa plena gyakorlatára vannak jogosítva valamely, *püspökmegyei kötelékbe nem tartozó*, tehát *különálló területre (territorium separatum)* vonatkozóan.

A praelati supremi generis, akik tehát a rendes egyházmegyei kötelék alól teljesen kivett területnek, mintegy külön egyházmegyének az előljárói, vagy *nullius apátok (abbates nullius)* vagy *egyszerű praelatusok (praelati nullius)* lehetnek. Továbbá megannyi nullius apátságok s praelaturák vagy *szerzete-*

siek vagy *világiak.*[281] A nullius apátságok s praelaturák területének *legalább három parochiából* kell állnia, hogy az ily apátságokra s paelaturákra vonatkozó szabályok (c. 319—327.) reájuk alkalmazhatók legyenek (c. 319. §.).

A nullius apátok s praelatusok, akik területüknek valóságos ordinariusai (ordinarii locorum) s ezért arra vonatkozóan megyés püspöki jogokkal és kötelességekkel vannak felruházva (c. 323. §. 1.), a pápa által neveztetnek ki, illetve erősíttetnek meg s amennyiben valamely praelaturánál választás vagy praesentatio útján való jelölésnek van helye, őket a pápa confirmálja vagy instituálja (c. 320. §. 1.). A nullius apátokban s praelatusokban ugyanazok a minősítési kellékek kívántatnak meg, amelyek a püspökökre nézve előírvák (c. 320. §. 2.).

Ha a nullius apát vagy praelatus választásának joga testületet illet, úgy a választás érvényéhez a testület tagjai által leadott (s az érvénytelen szavazatok levonásával maradó) szavazatoknak abszolut többsége kívántatik meg, hacsak partikuláris jog szerint nagyobb többség nincs előírva (c. 321.). Hivatalukat a nullius apátok s praelatusok ugyanoly módon veszik birtokukba, mint a püspökök s a jogszerű birtokbavétel előtt az apátság, illetve praelatura igazgatásába nem avatkozhatnak be (c. 322. §. 1.). Azok az apátok s praelatusok, akik a rendi constitutiók vagy pápai szabályzat értelmében benedikálandók, kötelesek a pápai megerősítő okirat kézhez vételétől számított *három hónap alatt* valamely általuk kiválasztott püspöktől magukat benedikáltatni; ellenesetben

[281] Jelenleg az egész egyházban összesen 27 nullius apátság s praelatura van. Legújabban, nevezetesen 1922-ben XI. Pius pápa által nullius praelatusi méltóságra emeltetett a praemontrei szerzetesrend jászói praelatusa (Acta Ap. Sed. XIV. 528.)

iurisdictiójuktól ipso facto felfüggesztetnek (cc. 322. §. 2.). Ugyanazon jogaik és kötelességeik vannak, mint a megyés (residentialis) püspököknek s ha nincs is püspöki ordójuk, amennyiben benedikciójuk megtörtént, hatósági területükön perdurante munere a bérmálás szentségét (a püspök által consecrált chrismával) kiszolgáltathatják (c. 323. §. 2., 294. §. 2., 781. §. 1., 782. §. 3.), a prima tonsurát s az alsóbb rendeket úgy alárendeltjeiknek,[282] mint az elbocsátó levéllel (litterae dimissoriae) hozzájuk utaltaknak feladhatják, a püspöknek fenntartott megáldásokra (kivéve a pontifikális püspöki áldást) jogosítvák, a kelyheket, tányérkákat, oltárokat, egyházakat felszentelhetik és ötven napi búcsút engedélyezhetnek (c. 323. §. 2., 294. §. 2.). Alárendeltjeiknek az ordinálhatást illetőleg (a felsőbb rendekre vonatkozóan is) elbocsátó levelet adhatnak (c. 958. §. 1.), civilis és büntető ügyekben, a házassági ügyeket is ideértve, birói hatóságot gyakorolhatnak, büntetéseket és censurákat szabhatnak ki s ezek alul feloldozhatnak, egyházmegyei zsinatot hívhatnak össze,[283] joghatósági területükre kötelező törvényeket (statuta) alkothatnak, egyetemes zsinatokra (cum suffragio deliberativo) és püspöki értekezletekre meghívatnak (c. 223. §. 1. n. 3., c. 292.).[284] Maguk mellé generalis vicarius-t vehetnek ugyanolyan szabályok szerint, mint a melyek a generalis vicariusok kirendelésére nézve előírvák (c. 323. §. 3., c. 366—371.).

---

[282] A korábbi jog szerint a nullius apátok s praelatusok a tonsurát és kisebb rendeket csak a hatóságuk alatt álló szerzeteseknek adhatták fel, míg a világiak ordinatiójára a szomszédos püspök volt jogosult.

[283] Eddig megyei zsinatot csak külön kiváltság alapján tarthattak (*XIV. Benedek*, De synod. dioec. lib. II. c. 11., n. 5, 6.)

[284] Ugyszintén ülési és szavazati joggal bíró tagjai a plenáris és az általuk tetszés szerint választott érsek által tartott tartományi zsinatnak is, c. 282. §. 1., 285.

A kolostori apátságnak vagy praelaturának a káptalanjára az illető szerzetrendi saját konstitutiók, világi klerusbeli praelaturáéra pedig a ius commune szabályai irányadók (c. 324.) s ha az utóbbinak káptalanja nem lenne, úgy a helyett tanácsosok (consultores) rendelendők ki s ezekre az egyházmegyei consultorokra érvényes szabályok nyernek alkalmazást (c. 423—428.).

Nullius apátok s praelatusok, akiknek nincsen püspöki ordójuk, hatósági területükön pontificalis jelvényekkel (thronus és baldachin) élhetnek és az isteni tiszteletet püspöki ritus-szal tarthatják, sőt mellkeresztet, gyűrűt és violaszín pileolust iurisdictionalis területükön kívül is viselhetnek (c. 325.).

Ha valamely nullius apátság vagy praelatura megüresedik, az időleges kormányzat kolostori apátságoknál s praelaturáknál a rendi káptalanra, világi apátságoknál s praelaturáknál pedig a kanonokok káptalanjára száll át; de mindegyik káptalan köteles a széküresedésnek hivatalos tudomásulvételétől számított nyolc nap alatt káptalani helyettest választani (c. 327. v. ö. c. 432. etc.), aki az új apát, illetve praelatus hivatalba léptéig a kormányzatot vezeti.

A kisebb praelatusok közé tartoznak a pápa familiarisai és háztartásának tagjai, akár van praelatusi címük, akár nincs *(Praelati Domus Pontificiae)*. Ezek különböző privilegiumokat és tiszteleti jogokat élveznek s reájuk a pápai udvar kiváltságai, szabályai és hagyományai irányadók (c. 328.).

Magyarországon egy praelatus nullius dioecesis (cum territorio separato) van, t. i. *a benedekrendi szentmártoni pannonhegyi főapát (Archiabbas Sancti* Martini de sacro monte Pannoniae), kit a szentmártoni apátság alapításakor szent István, valamint többi királyaink s az apostoli szék is mindazon kitűnő jogokkal és kiváltságokkal felruháztak, melyek egykor a montecassinói főapátnak pápailag engedélyeztettek. Nevezetesen: 1. Ő a magyarországi szentbenedekrendűek örökös feje és főapátja, mely címet II. Ulászló királytól s II. Gyula és X. Leó

pápáktól nyerte. 2. In spiritualibus közvetlenül az apostoli széknek van alárendelve.[285] 3. Saját székesegyháza s területe van.[286] mely külön megyét (quasidioecesis) képez s ebben van a szent Móricról címzett bakonybéli apátság is. 4. Megyéjében, mint ordinarius, püspöki jurisdictiót gyakorol a klerikusok s az összes hívek felett[287] és mint ilyen a következő jogokat élvezi: *a)* a lelkészi teendőkre *vicariusa* van; *b)* egyházi ügyekben (a házasságiakat is beleértve) való ítélkezésre saját *szentszéke* van ugyanoly hatáskörrel, mint aminő a püspökökét megilleti; *c) megyei zsinatot* hívhat össze és zsinati vizsgálatot rendelhet el; *d)* tartományi, plenaris, közzsinatokra és püspöki értekezletekre meghivatik; *e)* a megyéjében lévő egyházakat *meglátogathatja; f)* épúgy, mint a megyés püspökök, bizonyos pápai jogosítványok gyakorolhatására facultates quinquennales-szel ruházható fel; *g)* a tonsurát s a kisebb rendeket a szentbenedekrend tagjainak feladhatja és papjelöltjeit a nagyobb rendek felvehetése, valamint a chrisma elkészítése végett bármely megyés püspökhöz utasíthatja; *h)* székes- és minden egyházának felszentelésére bármelyik püspököt felkérheti; *i)* minden papja köteles az ő nevét a mise kánonjában naponta felemlíteni; *k)* híveire úgy, mint a püspök, apostoli áldást adhat s teljes búcsuengedélyezési joggal bír; *l)* ha úton van, tovaszállítható oltárt vihet magával; *m)* pápai kiváltság, illetve fac. quinquennales alapján egyháza harangjait, oltárait, kelyheit felszentelheti. Ma ez a jog a főapátot a ius commune értelmében illeti meg (c. 323. §. 2.); *n)* egyes főapátok személyes jogosítvány gyanánt a pápától a saját megyéjükbeliek *bérmálására való jogot* is megkapták. Így nyert 1855-ben az akkori főapát ad personam szóló felhatalmazást a bérmálásra s midőn 1870-ben az akkori főapát e kiváltságot megújítani kérte, a pápa azt a pannonhalmi főapátsággal örök időre egybekötött kedvezmény (priv. reale) gyanánt hagyta jóvá.[288] A bérmálásra jelenleg, mint minden nullius apát

---

[285] III. Ince, X. Leó és VII. Kelemen pápák rendeletei értelmében.

[286] IX. Pius pápa 1857 márc. 6-án kelt iratában a szentmártoni pannonhegyi főapát területét dioecesis-nek s őt magát Ordinarius-nak nevezi. Jelenleg pedig *a ius commune értelmében is ordinarius*, mert az egyházi törvénykönyv a nullius apátokat s praelatusokat határozottan a *valóságos ordinariusok* közé sorozza (c. 198. §. 1.).

[287] A szentbenedekrend visszaállításáról szóló okirat (Diploma restitutionis, 1802 márc. 12.) ezt világosan rendeli.

[288] Ide vonatkozóan ugyanis a Congr. S. Rituum 1870 febr. 17-én kelt decretuma ezt tartalmazza: „Privilegium conferendi

és praelatus, úgy a pannonhalmi főapát is a *ius commune értelmében* van feljogosítva (c. 323. §. 2., 294. §. 2.) A pannonhalmi főapát címe ugyanolyan, mint a megyés püspököké, t. i. „*Illustrissimus ac Reverendissimus.*"

A pannonhalmi főapátot a rendi káptalan által választottak közül a magyar király nevezi ki s az apostoli szék erősíti meg. A megerősített főapát ünnepélyes megáldatását (benedictio) bármely püspöktől kérelmezheti.

A magyarországi többi kisebb praelatusok, mivel püspöki megyétől különálló iurisdictionalis területük nincsen, tulajdonképpeni abbates vagy praelati nullius-nak nem tekinthetők. Különben részint *szerzetes*, részint *világi praelatusok*. A szerzetespraelatusok a szerzetesrendek apátjai s prépostjai és pedig előbbieket az utóbbiak felett a szokás által szentesített praecedentia illeti meg. A kisebb praelatusok közé számíttatnak hazai közjogunk szerint a fekvő javadalommal királyi adomány, illetve kinevezés útján felruházott (abbates et praepositi reales), sőt tágabb értelemben még a merően címzetes apátok s prépostok is. Ezeknek apáti s préposti állása akként keletkezett, hogy a török hódítás folytán számos javadalmas apátság s prépostság megszünt, amelyek közül némelyek visszaállíttattak, mások ellenben végleg megszüntek (jövedelmeik egyes egyházi intézetek vagy püspökségek jobb dotálására használtattak fel). A megszünt apátságoknak s prépostságoknak csak címe maradt fenn és ezeket a magyar király az illető püspök javaslata alapján a vallás- és közoktatásügyi miniszter felterjesztésére érdemes egyházi férfiaknak adományozza. Az így kinevezett címzetes apátokat s prépostokat a valóságosakkal egyenlő tiszteleti jogok és díszjelvények illetik meg.

Egyébiránt a kisebb praelatusok hazai közjogunk szerint is számos kiváltságot élveztek, illetve többet ma is bírnak, u. m. 1. A pannonhalmi főapát az országgyűlés felsőházának ülés- és szavazati joggal bíró tagja (1926 : XXII. t.-cikk) s egykor egyháznemességet osztogathatott. A főrendiháznak az 1926 : XXII. t.-cikk hatályba léptéig tagja volt a várnai perjel és a váradhegyői Szent István-prépost is, akinek a tisztségét a jászói praemontreiek szerzetesrendjének praelatusa viseli. 2. A valóságos apátok és prépostok (akik t. i. fekvő javakkal királyi kinevezés alapján ruházvák fel) 1848 előtt az országgyűlés alsó táblájának ülési és szavazati joggal bíró tagjai voltak. 3. A kisebb praelatusoknak nagyobb, t. i. 100 márka (400 ezüst forint) vérdíjuk volt.

---

suis subditis Sacramentum confirmationis ad instar privilegii concessi abbatibus Montis Cassini, S. Pauli in Urbe et SS. Nicolai ac Benedicti in principatu Monoeci."

A kisebb praelatusok kötelesek voltak a király kezébe hűségeskűt tenni le (Tripart. Pars. I. Tit. 2.), személyes felkelés helyett pénzszolgáltatással vagy katonaállítással tartoztak (1715 : VIII., 1741 : LXIII. t.-cikk). Ha az országgyűlésen mentségi ok nélkül személyesen vagy küldötteik által meg nem jelentek, nyolcszáz forint büntetéssel (1498 : I., 1635 : LXX., 1662 : LIII. t.-cikk), ha pedig az országgyűlésről a nádor engedélye nélkül eltávoztak, mégegyszer ennyivel sújtattak (1662 : LIII.).

89. §. A katonai lelkészet.

Leonhard J. M. Verfassung der Militärseelsorge in den k. k. österr. Staaten, mit Rücksicht auf die Rechte und Pflichten des Civil-Clerus in militär-geistlichen Angelegenheiten, 1842. *U. az,* Nachträgliche Verordnungen zur Verfassung der Militär-Seelsorge in den k. k. österr. Staaten, 1848. *Vering,* Über Militärseelsorge, Arch. f. kath. Kirchenr. XXI. (1869) 456 s köv. l. *Hinschius,* Kirchenr. II. 335—342. l. *Scherer,* Handb. I. 94. §. *Bjelik,* Handbuch für die k. u. k. Militärgeistlichkeit, 1905. *J. Freisen,* Das Militärkirchenrecht in Heer und Marine des deutschen Reiches, 1913. *Haring,* Die militärgeistliche Jurisdiction in Österreich-Ungarn, Salzburger Kirchenzeitung, 1916. évf. Nr. 20. *Niedner,* Das Militärkirchenwesen, Zeitschr. für Politik X. (1917) 300 s köv. l. *H. Pohl,* Die kath. Militärseelsorge Preussens, 1926. *Melichár K.,* A katonai lelkészet, 1899.

Több országban, így Angliában, Spanyolországban, Ausztriában, Porosz-, Olasz- és Magyarországon a püspöki iurisdictio és a rendes parochiális kötelék alól ki vannak véve a hadseregben aktive szolgáló egyének. Ezek ugyanis egy különös, u. n. *katonai* vagy *tábori lelkészetnek* a joghatósága alatt állnak. Az egyházi törvénykönyv szerint az egyes országokban lévő akár magasabb, akár alsóbb katonai lelkészek az apostoli szék által megállapított különös szabályoknak vannak alárendelve (c. 451. §. 3.).

A volt osztrák-magyar monarchia hadi erejének katonai lelkészete az 1869. január 3-án kelt legf. elhatározás alapján a cs. és kir. közös hadügyminisztternek 1869. január 15-én 43. praes. sz. a. kiadott körrendeletével s ezt kiegészítő későbbi rendeletekkel

nyerte újabbi szervezését.[289] Úgy békében, mint háborúban az összes katonai lelkészet élén az *apostoli tábori vicarius (Vicarius apostolicus castrensis, Feldvikar)* állott s a csász. és kir. közös hadsereg katonai lelkészei iurisdictiójukat megannyian tőle nyerték. Hivatali teendőiben közvetlenül oldala mellett a *tábori consistorium igazgatója (Feld-Konsistorialdirektor és két titkár (Feld-Konsistorialsekretäre)* segédkeztek. A tábori consistorium igazgatója az apostoli tábori vicariusnak minden katonai lelkészeti ügyben tanácsadója és az ő rendszerinti helyettese illetve vicarius generalis-a volt.

Az apostoli tábori vicariust és a consistorium igazgatóját, valamint az első titkárt a közös hadügyminiszter előterjesztésére a császár-király nevezte ki és pedig a két utóbbinak kinevezésére a közös hadügyminiszter az előterjesztést az apostoli tábori vicariusszal egyetértőleg tette meg. A második titkárt az apost. tábori vicarius javaslatára a cs. és kir. közös hadügyminiszter nevezte ki.

Az egész monarchia tizenöt katonai lelkészi kerületre volt felosztva, amelyek térbelileg a hadtestparancsnokságokkal estek össze. A 16-ik hadtestparancsnokság egy külön, sajátos szervezetű katonai lelkészi kerületet alkotott. Minden egyes katonai lelkészi kerület élén egy-egy *katonai plebánus (Militärpfarrer*, régebben *Feldsuperior)* állott, akinek hivatala az illető hadtestparancsnokság székhelyén volt. Ez gyakorolta a kerületében működő összes *katonai lelkészek (Militärkuraten)* és *segédlelkészek (Militärkap-*

---

[289] Ausztriában az apostoli tábori vicariatus tulajdonképen 1778-ban állíttatott fel és pedig a bécsújhelyi püspökséggel egyesítve. Eredetileg ennek iurisdictiója csak a hadi készenlétben levő állományra (militia vaga) terjedt ki, de később az álló hadseregre s végül az összes aktiv szolgálatban levő katonaságra is kiterjesztetett.

läne) hivatali működése irányában a felügyeletet és viselte ezért a felelősséget. Az ő kötelessége volt a katonai lelkészi (keresztelési, esketési, halálozási) anyakönyvek vezetése és azokról hiteles kiadványok kiállítása.

A katonai lelkészek és segédlelkészek az illető kerületbeli katonai intézetekre (helyőrségi kórházak, tan- és fegyintézetek, rokkantházak) és az egyes csapatokra vonatkozóan missziószerűleg s az illető kerület katonai plébánusának alárendelten látták el a lelkészeti teendőket.

Mozgósítás esetén a hadsereg főparancsnokságához egy *katonai káplán (Militär-Kaplan)* rendeltetett ki s az operáló főhadiszálláshoz osztatott be, illetve annál volt a hivatalos székhelye. Minden egyes hadsereg-parancsnokságnál és minden egyes csapathadosztálynál (Truppendivision) pedig szintén külön tábori lelkészet (élén két katholikus tábori lelkésszel) volt szervezve. Emellett minden tábori és tartalékkórháznál (Feld- und Reservespitale) a lelki gondozás és a lelkészeti iurisdictio gyakorlatára egy-egy *tábori pap (Feldkurat)* volt hivatva.

A tényleges szolgálatban levő katonai lelkészi állomány időnkénti kiegészítése a tartalékos katonai lelkészek s esetleg a civilklérus köréből történt.

Az osztrák-magyar monarchiának a világháború folytán bekövetkezett megszüntével a m. kir. vall. és közokt. minisztériumnak a magyar honvédséghez tartozó katholikus egyének lelki ügyeit intéző I. B. osztálya gondoskodik dandárok szerint a katonai lelkészeti teendők ellátásáról. Ez idő szerint mind a hét dandárnak van egy-egy vezető katonai lelkésze, aki mellé a budapesti és székesfehérvári dandárnál még két-két, a többi dandárnál pedig egy-egy katonai lelkész van rendelve. Az egész katonai lelkészet élén jelenleg Magyarországon a *tábori püspök (vicarius*

apostolicus castrensis Hungaricus) áll, akinek hivatali teendőiben az *irodaigazgató* és *két titkár* segédkezik. A szolgálati viszonyok tekintetében a m. kir. honvédelmi miniszterium által 1913-ban az akkori honvédség katonai lelkészei számára kiadott A—19. számú Szolgálati Utasítás rendelkezései az irányadók. Ez ideiglenes szervezetnek végleges szabályozása, illetve átalakítása iránt a tárgyalások most vannak folyamatban.

A magyarországi *tábori püspök joghatóságát* a S. C. Consistorialis-nak 1923 július 5-én kelt decretuma körvonalozza. E szerint a tábori püspököt *iurisdictio ordinaria (vicaria)* illeti a katonai lelkészek és a honv. minisztérium hatósága alatt álló róm. kath. katonák irányában. Mindezek tehát ki vannak véve az ordinariusok iurisdictiója alól. De a katonai személyek tekintetében e kivétel nem abszolut jellegű, mert bizonyos iurisdicto reájuk vonatkozólag a helyi parochusokat is illeti. Így a katonák házasságkötésénél való assistentia tekintetében a ius commune szabályai nyernek alkalmazást, vagyis arra nem a katonai lelkészek, de a helyi parochusok illetékesek. Ugyanezek jogosultak a megkötött katonai házasságok anyakönyvezésére is. *Sipos I.*, Enchiridion iur. can. 228. l.

Ausztriában az apostoli tábori vicariatus 1919 april. 4-én megszünt s a tábori lelkészek teendői egyelőre az illetékes helyi plebánusok hatáskörébe utasíttattak. Majd az 1920 márc. 18-iki törvénnyel az osztrák köztársaság zsoldos hadereje felállíttatott s ezzel a katonai lelkészet újraszervezése is bekövetkezett. Ennek élére a *tábori prépost (Heerespropst)* állíttatott, akinek közvetlen segédje és akadályoztatása esetén helyettese az *Akademiepfarrer*. Az egyes dandároknál *dandárplebánusok (Brigadepfarrer)* és esetleg melléjük rendelt *dandársegédlelkészek (Brigadekapläne)* látják el a zsoldos haderő katholikus tagjaira vonatkozóan a katonai lelkészi teendőket. A tábori prépost különös iurisdictionalis jogosítványai a bécsi nunciusnak 1920 aug. 31-én kelt rendeletével állapíttattak meg. *Poroszország* katonai lelkészetét IX. Pius pápának 1869 máj. 22-én kelt brévéje, Bajorországét egy 1841 april. 20-án kelt bréve szabályozza. Az 1919. évi német birodalmi alkotmány 140-ik cikkelye szerint „Den Angehörigen der Wehrmacht ist die nötige freie Zeit zur Erfüllung ihrer religiösen Pflichten zu gewähren"; a 141. cikkely szerint pedig: „Soweit dass Bedürfnis nach Gottesdienst und Seelsorge im Heere, in Kranken-

häusern, Strafanstalten oder sonstigen öffentlichen Anstalten besteht, sind die Religionsgesellschaften zur Vornahme religiöser Handlungen zuzulassen, wobei jeder Zwang fernzuhalten ist." Jóllehet így a birodalmi alkotmány tulajdonképpeni katonai lelkészetről nem tesz említést, mindazáltal Berlinben ma is van tábori prépostság, amely hivatal a birodalmi elnök javaslatára a pápa által történő kinevezéssel töltetik be. A tábori prépost címzetes (felszentelt) püspök és a birodalmi haderő felett a lelkészeti iurisdictiót a legfelsőbb fokon gyakorolja. Különben az egyes német államokban a katonai lelkészeti szervezet új szabályozása most van folyamatban. *Angliában* a tábori lelkészet jogkörét a S. Congr. de Prop. Fide 1906 máj. 15-iki decretuma szabályozza.

III. A zsinatok.

90. §. A zsinatok általában.

Thomassin, Vetus et nova discipl. P. II. l. 3, c. 43. ss. *Hefele*, Konziliengeschichte, I. 1. s köv. l. *Hinschius*, Kirchenr. III. 325 s köv. l. *Scherer*, Handbuch, I. 95. §. *Sohm*, Kirchenrecht, 247 s köv. l. *Wernz-Vidal*, Ius canonicum, n. 456, 457. *Vering*, Lehrbuch, 145. §. *Sägmüller*, Lehrb. I. 105. §. *Haring*, Grundzüge, I. 96. §. *Hilling*, Personenrecht, 65. §.

Tágabb értelemben az egyházi ügyek tárgyalása, megbeszélése végett az arra törvényesen hivatott egyházi férfiak által tartott bármely gyűlés zsinatnak nevezhető (így a bíbornokok gyűlései, káptalani ülések, megyei zsinat stb.). *Szorosabb értelemben* azonban *zsinat (concilium, synodus)*[290] alatt (eltekintve a megyei zsinatoktól) *a püspököknek egyházi ügyekben való tanácskozás és határozathozatal, valamint törvényhozás céljából tartott gyűléseit* kell értenünk. Ezért a püspököknek olyan gyűlései, amelyek csakis

[290] A *concilium* és *synodus* (σύνοδος) szavak synonim elnevezések, de a megyei zsinat csakis synodus dioecesana-nak (s nem conciliumnak) neveztetik s így a synodus szó κατ'ἐξοχήν a megyei zsinat megjelölésére használtatik. A francia kanonisták synodus alatt csakis a megyei zsinatot értik. *Vering*, Lehrb. 154. §. 3. jegyz. *Haring*, Grundzüge I. 324. l.

tanácskozások, megbeszélések és nem törvényalkotás végett tartatnak, zsinatoknak nem tekinthetők (pl. a püspöki értekezletek). Tulajdonképpeni értelemben vett zsinatnak a megyei zsinatot sem mondhatjuk, mert ez a püspök oldala mellett merőben tanácskozásra s nem határozathozatalra jogosított gyűlés, amelyen csak a püspök, mint iudex ordinarius, dönt s alkot törvényeket (statuta).

A keresztény községek vezetői (ἐπίσκοποι) Krisztus nyilatkozata[292] és az apostolok példaadása nyomán már a második század közepétől fogva tartottak gyűléseket, főleg az eretnekséggel (pl. a montanisztikus mozgalmakkal) szemben a keresztény hit és erkölcs igazságainak körvonalozása és egyházi törvények alkotása céljából.[293] A harmadik században e gyűlések tartása állandóan szokásossá válik főleg Ázsiában, Görögországban és Afrikában[294] és pedig ez idő óta nemcsak egy vagy több tartomány püspökeinek, de az egész keleti vagy nyugati egyház püspökeinek s idővel az egyetemes egyház megyés püspökeinek gyülekezeteivel *(egyetemes zsinatok)* is találkozunk. Ez utóbbiak közül legelső volt az arianismus ellen tartott 325. évi nicaeai zsinat.

A zsinatok az állandó hivatali tevékenységet kifejtő egyházkormányzati szervektől abban különböznek, hogy csak időlegesen működnek s kiválóan fontos és nehéz ügyeket látnak el. Tehát az egyházi hatalomnak a rendes hivatali szervezet kiegészítésére szolgáló, vagyis rendkivüli közegei gyanánt szerepelnek. Kollegiális berendezésük folytán az általuk ellátott feladatoknál az érett megfontolást és sok oldalú megfigyelést teszik lehetővé s a rendes, bürokratikus szervekkel szemben jótékony ellenhatást fejtenek ki. Éppen azért ma sem csekély értékük s jelentőségük van, jóllehet távolról sincs az a befolyásuk, mint amilyen az ó- és középkorban volt, amikor bizonyos mérv-

---

[291] Máté, XVIII, 20.; c. 3. D. XX.
[292] Ap. csel. XV, 6. etc.
[293] Euseb. Hist. eccles. l. V. c. 16.
[294] Tertull. De jejun. c. 13., Cypr. Ep. 71, 4. *K. Schwartz*, Die Entstehung der Synoden in der alten Kirche, 1898.

ben a rendes egyházi szervek körében foglaltak helyet s nemcsak az egyházi törvényhozás terén, hanem a bíráskodás és egyházigazgatás körében is nevezetes tevékenységet fejtettek ki.

A zsinatok a mai egyházjog szerint lehetnek: 1. *egyetemes* (concilia oecumenica), 2. *plenaris* (conc. plenaria), 3. *tartományi* (conc. provincialia) és 4. *megyei zsinatok* (synodus diocesana). A három elsőt az egyházi törvénykönyv concilium, míg a megyei zsinatot synodus szóval jelöli meg. Ez a terminologia kifejezésre juttatja, hogy az egyetemes, plenaris és tartományi zsinatok határozó, döntő jogkörrel vannak felruházva, míg a megyei zsinat merőben a püspök tanácsadó közegéül szolgáló egyházi gyűlés jelentőségével bir.

91. §. Az egyetemes zsinat (concilium oecumenicum).

Hinschius, Kirchenr. III. 333 s köv. l. *Scherer*, Handbuch, I. 96. §. *Hergenröther-Hollweck*, Kirchenrecht, 343 s köv. l. *Schulte*, Die Stellung der Konzilien, Päpste und Bischöfe, 1871. *Wernz*, Ius decretalium, II. 842—851. *Wernz-Vidal*, Ius canonicum, n. 457—463. *Blat*, Comment. II. 179—187. *Cocchi*, Comment Lib. II. Pars. I. Sect. 2. n. 157—168. *Vermeersch-Creusen*, Epitome, I. n. 301—305. *Sägmüller*, Lehrb. I. 106. §. *Verminghoff*, Verfassungsgeschichte, 225 s köv. l. *Haring*, Grundzüge, 97. §. *Hilling*, Personenr. 66. §. *Sipos*, Enchiridion, 38. §.

Az *egyetemes zsinat (concilium oecumenicum)* a földkerekség összes püspökeinek és szavazati joggal felruházott többi praelatusainak egyházi ügyekben való tanácskozás és határozathozatal céljából a pápa által összehívott s az ő vagy megbízottja (legatus) elnöklete alatt tartott gyülekezete (c. 222., 223.). Az egyetemes zsinat összehívásának joga kizárólag a pápát illeti[295] s azon személyesen vagy megbízottja által ő elnököl (c. 222. §. 1.).

[295] Hogy egyetemes zsinat mikor hívassék össze, ennek megítélésére kizárólag a pápa jogosult. Az első nyolc közzsi-

Az egyetemes zsinatnak határozó szavazati joggal (cum suffragio deliberativo) biró tagjai s arra mint ilyenek meghívandók: 1. a bibornokok, még ha nem püspökök is, 2. a patriarchák, primások, érsekek, megyéspüspökök (episcopi residentes), még ha püspökké szentelve nem lennének is, 3. a nullius apátok és praelatusok, 4. az apátprímás, a rendi congregatiók apátelőljárói, az exempt klerikális rendek generalisai, hacsak a pápai összehívó rendeletben másként nem történik intézkedés. Mindezek az egyetemes zsinaton megjelenni kötelesek is. Meghívhatók s amennyiben meghívattak, határozó szavazatra jogosultak a címzetes püspökök is, hacsak a meghívás alkalmával más nem rendeltetett. A közzsinatra meghívott theologusoknak és egyházjogászoknak csupán tanácsadó szavazata van (c. 223.).

Ha a megjelenésben az arra kötelezettek (1—4. alatt említettek) akadályozva lennének, a közzsinatra helyettest (procurator) küldeni és távollétüket kimenteni tartoznak (c. 224. §. 1.). A procuratornak nincs szavazati joga s ezért az olyan egyén, aki a zsinatnak saját jogon tagja s emellett valamely távollevő zsinati tagnak a képviseletét is átveszi, csak egy szavazatra jogosult. Ha pedig a képviselő (procurator) nem olyan egyén, ki egyúttal saját jogon is tagja a zsinatnak, úgy csupán a nyilvános üléseken vehet részt, de *csak szavazatjog nélkül;* azonban joga van a határozatokat aláírni (c. 224. §. 2.).

A megjelenésre kötelezettek a zsinatot ennek befejezése előtt csakis az elnök engedélyével hagyhatják el (c. 225.). Az egyetemes zsinat tanácskozási rendjét s tárgyait a pápa állapítja meg (c. 222. §. 2.), de úgy, hogy az általa megállapítottakon kívül a zsi-

---

natot a keletrómai császárok hívták össze, de a határozatok ezeken is a pápa hozzájárulásával vagy jóváhagyásával hozattak.

nati atyák, az elnök hozzájárulásával, tanácskozásra más tárgyakat is tűzhetnek ki (c. 226.). A szavazás „placet" és „non placet" szavakkal fejenként (viritim) történik.[296] A határozatok az érvényes szavazatok abszolut többségével hozatnak (c. 101. §. 1.).

Az apostoli szék iurisdictionalis primatusától eltekintve, a közzsinatot az egész egyház felett a legfőbb, szuverén hatalom illeti (c. 228. §. 1.). A hitet s erkölcsöt érintő határozatai tekintetében csalatkozhatatlan (c. 1323.). Tehát az egyháznak két legfőbb, szuverén és csalatkozhatatlan organuma van, t. i. a pápa és az egyetemes zsinat. Azonban ez utóbbi nem áll felette a pápának, mint ezt az episcopalis irányzatú reformzsinatok (konstanci, baseli) és a gallikanismus s febronianismus hívei hirdették. A pápa a közzsinaton a többi püspökökkel együtt nem mint primus inter pares van jelen, hanem primatusi állása folytán egyedül is gyakorolhatja mindazokat a jogokat, amelyek a közzsinatot megilletik. Az ő akarata nélkül közzsinati határozat érvényesen nem hozható, sőt közzsinat nem is tartható. Továbbá a közzsinati határozatok kötelező erőt csak a pápa által történt megerősítéssel és kihirdetéssel nyernek (c. 227.). A pápától a közzsinathoz való felebbezés nincs megengedve, sőt súlyos büntetéssel fenyíttetik (c. 228., 2332.).[297] A közzsinat a pápát nem utasíthatja, őt mél-

---

[296] A konstánci és baseli zsinatokon a szavazás nemzetek (nationes) szerint történt.

[297] Nevezetesen az, aki a pápától a közzsinathoz felebbezne, mint eretnekségben gyanus, ipso facto az apostoli széknek speciali modo fenntartott excommunicatio alá esik. „Omnes et singuli cuiuscunque status, gradus seu conditionis etiam regalis, episcopalis vel cardinalitiae fuerint, a legibus, decretis, mandatis Romani Pontificis pro tempore existentis ad Universale Concilium appellantes, sunt suspecti de haeresi et ipso facto contrahunt excommunicationem Sedi Apostolicae speciali modo reservatam; Universitates vero, Col-

tóságából le nem teheti és sede vacante a pápai iurisdictiót nem nyeri el.

Ha a pápa a közzsinat tartama alatt halna meg, a zsinat ipso iure mindaddig szünetel, míg folytatását az új pápa el nem rendeli (c. 229.).

92. §. A plenaris és tartományi zsinat (concilium plenare et provinciale). A püspöki értekezletek.

Feszler, Über die Provincialconcilien und Diözesansynoden, 1849. *M. D. Bouix*, Du concile provincial, 1850. *Hilling*, Neubildungen auf dem Gebiete des kirchl. Verfassungsrechts (Bischofs- und Dechantenkonferenzen), Arch. f. kath. Kirchenr. XCIII. 529 s köv. l. *Verminghoff*, Verfassungsgeschichte, 220 s köv. l. *Scherer*, Handb. I. 97. §. *Wernz*, Ius decret. II. 852—857. *Wernz-Vidal*, Ius canonicum, n. 532—541. *Blat*, Comment. Lib. II. n. 288—303. *Cocchi*, Comment. Lib. II. P. I. Sect. 2. n. 213—224. *Vermeersch-Creusen*, Epitome I. n. 355—362. *Hilling*, Personenr. 67. §. *Haring*, Grundzüge, I. 98. §. *Sipos*, Enchiridion, 46. §.

Míg a pápát és a közzsinatot az egész egyetemes egyházra vonatkozóan illeti meg a törvényhozás joga, addig a *plenáris* és a *tartományi zsinatnak* csak *partikuláris törvényhozó hatalma van*. Az utóbbinak törvényhozási jogköre territorialiter egy egyháztartományra s az ennek érseke alá tartozó exempt területekre terjed ki; a plenaris zsinat pedig több egyháztartományt magában foglaló területre hozhat törvényeket. A plenaris zsinatok egyik kategóriája gyanánt tekinthetők a nemzeti zsinatok, melyek ma már csak keleten szokásosak.

A partikularis zsinatok eredete a kereszténység második századára nyúlik vissza. A 325. évi nicaeai zsinat (c. 5.) a tartományi zsinatoknak évente kétszer leendő összehívását ren-

---

legia, Capitula aliaeve personae morales, quocunque nomine nuncupentur, interdictum speciali modo Sedi Apostolicae pariter reservatum incurrunt"; c. 2332.).

deli.[298] A IV. laterani zsinat (1215) évente egyszer,[299] a tridenti zsinat pedig csak minden harmadik évben való tartásukat írja elő.[300] De e rendelkezések értelmében való pontos megtartásuk nem igen történt meg. A XIX. század második felében aztán tartományi zsinatok gyakrabban tartatnak, amelyek nevezetes határozatokat hoztak.[301] Az újabb időben azonban e zsinatokat hovatovább a püspöki konferenciák helyettesítik.

A III. és IV. századtól kezdve nemzeti zsinatokkal is találkozunk, amilyenek hajdan különösen Afrikában, Spanyolországban, Galliában s Brittanniában tartattak. Összehívásuk többnyire a fejedelmek által történt. Az episcopalisták (a gallikanismus és febronianismus hívei) nemzeti egyházakat létesíteni s evégből a nemzeti zsinatokat állandósítani és legfőbb egyházi hatósággá emelni törekedtek. Az apostoli szék e törekvéssel erőteljesen szembe szállt[302] s nemzeti zsinatok tartását újabb időben nem engedélyezte.[303] A Cod. iur. can. a nemzeti zsinatokról nem is szól, hanem csakis a plenáris zsinatokat említi s ezeknek tartásához is az apostoli szék engedélyét kívánja meg.[304]

A plenaris zsinatok több egyháztartomány vagy missziói terület ordinariusaiból álló egyházi gyülekezetek, melyek az illető terület egyházi ügyeiben való tanácskozás és határozathozatal céljából *pápai enge-*

---

[298] c. 3. D. XVIII.

[299] c. 25. X. V, 1.; c. 29. X. III, 5.

[300] Sess. XXIV. c. 2. de ref.

[301] Így hazánkban az 1858. évi esztergomi s 1863. évi kalocsai tartományi zsinatok.

[302] VI. Pius „*Auctorem fidei*" const. (1794 aug. 28) prop. 85.; IX. Pius a *Syll. error.*-ban (nr. 46.).

[303] *Wernz*, Ius decret. II. n. 854[123].

[304] Magyarországon hajdan számos nemzeti zsinat tartatott, utolsó az 1824. évi pozsonyi zsinat volt. Hazánkban a nemzeti zsinatok összehívásának joga — primatialis hatóságánál fogva — az esztergomi hercegprimást illette. *Scherer*, Handb. I. 675. l. Azonban némely egyházjogásznak véleménye szerint (l. pl. *Wernz*, Ius decretalium. II. 857[169]) a hercegprímás nemzeti zsinatot csak a pápa előzetes engedélyével hívhatott össze. A mai jog pedig világosan rendeli, hogy plenaris (nemzeti) zsinatot csakis *a pápa engedélyével* lehet összehívni (c. 281.).

déllyel tartatnak.[305] A zsinatot a pápa megbízottja (legatus) hívja össze, azon ő elnököl (c. 281.) és a zsinat ügyrendjét is ugyanő állapítja meg (c. 288.). Azon missziói területeken, amelyek egyháztartományokra nem oszlanak, hasonló gyűlések tarthatók, és reájuk a plenaris zsinatokra vonatkozó rendelkezések nyernek alkalmazást (c. 304. §. 2.). Hogy a plenaris zsinat milyen időközökben hivandó össze, ez iránt a mai jog semmiféle rendelkezést nem tartalmaz.[306]

A zsinatnak határozó szavazatra (votum deliberativum) jogosult tagjai az apostoli legatus, a metropoliták és a megyés püspökök, akik maguk helyett coadjutorukat avagy segédpüspöküket küldhetik oda, továbbá az egyházmegyék apostoli adminisztratorai, a nullius apátok és praelatusok, az apostoli vicariusok és praefectusok s a káptalani helyettesek (c. 282. §. 1.). Az illető terület címzetes püspökeinek, amennyiben meghívatnak, szintén határozó szavazati joguk van, hacsak az összehívási decretumban más nem rendeltetik (c. 282. §. 2.).[307] Emellett még más világi és szerzetespapok is meghívhatók, azonban csakis tanácsadó szavazati joggal (c. 282. §.).

A *tartományi zsinatok (concilia provincialia)* egy

---

[305] Nevezetesebbek az újabb időből az Északamerikai Egyesült Államok részére 1852, 1866. és 1884-ben Baltimoreban, az amerikai latin egyház részére 1885-ben Sidneyban tartott, valamint a Skócia számára 1886-ban, Irland részére 1900-ban tartott plenaris zsinatok.

[306] Olaszországnak számos egyháztartományában tartományi zsinatok helyett egy-egy nagyobb vidék számára szóló plenaris zsinatok szoktak husz évenként tartatni (a Congr. Consist. 1919 febr. 15-iki decretuma, Acta Ap. Sed. XI. 72—74. és ugyanazon Congr.-nak az olaszországi püspökökhöz intézett s 1919 márc. 22-én kelt körlevele, Acta Ap. Sed. XI. 175—177.).

[307] Tehát a pápai legatus, ki a zsinatot összehívja, állapítja meg, hogy a címzetes püspökök tanácsadó vagy határozó szavazati joggal vegyenek-e részt a plenaris zsinaton.

egyháztartomány püspökeinek *az érsek elnöklete alatt* az illető tartomány egyházi ügyeiben való tanácskozás és határozathozatal végett tartott gyűlései, amelyeket *legalább minden huszadik évben* kell összehívni (c. 283.). A missziói területeken hasonló gyűlések tartandók, de hogy milyen időközökben, az iránt a mai jog nem rendelkezik (c. 304. §. 2.). A zsinatot a metropolita hívja össze s azon ő elnököl. Az érsek akadályoztatása esetén avagy ha a metropolitai szék üresedésben van, minderre a legidősebb suffraganeus püspök van jogosítva (c. 284.). A zsinatnak a tartomány területén kell lennie és rendszerint a metropolitai székesegyházban szokott tartatni. A határozó szavazati joggal bíró zsinati tagok azonban — a metropolitával, avagy helyettesével egyetértően — esetleg más egyházban való tartását mondhatják ki (c. 284. n. 1.). Az exempt püspökök, a nullius apátok s prépostok és a suffraganeus nélküli érsekek — az apostoli szék hozzájárulásával — egyszersmindenkorra valamely szomszéd tartomány zsinatához csatlakozhatnak (c. 284., 281.).

A tartományi zsinatnak határozó szavazati joggal bíró s megjelenésre jogosított és kötelezett tagjai: a metropolita, a megyés püspökök, akik coadiutorukat vagy segédpüspököket küldhetik helyettesük gyanánt, továbbá a püspökségek apostoli administratorai, a nullius apátok és praelatusok, az apostoli vicariusok s praefectusok és a káptalani helyettesek (c. 286. §. 2.). Ezeken kívül az illető egyháztartomány megannyi székeskáptalanja és egyházmegyei consultora is meghívandó s ezek mindegyike két-két képviselőt küld, akik közül azonban csak az egyiknek van hatá-

---

[308] Uj rendelkezés, hogy a suffraganeus nélküli érsekek is tartoznak valamely szomszéd tartomány zsinatához csatlakozni. Eddig erre nem voltak kötelezve; *XIV. Benedek*, De synod. dioeces. l. XIII. c. 8. n. 14.

rozó szavazati joga (c. 286. §. 3.). Az egyháztartománybeli címzetes püspökök részvételre nem jogosítvák; azonban a zsinat elnöke — a szavazatra jogosult tagok többségének hozzájárulásával — őket is meghívhatja s ekkor határozó szavazati joguk van, hacsak az összehívó decretum kifejezetten mást nem rendel (c. 286. §. 2.). Az exempt klerikális rendek és szerzetescongregatiók legfőbb előljárói, kiknek a tartomány területén van a székhelyük, szintén meghívandók, de ezek éppúgy, mint az összes többi világi és szerzetes papok is, akik netán meghívattak, csak tanácskozási joggal birnak (c. 285. §. 4.).

A plenaris és tartományi zsinatnak szavazati joggal biró tagjai, ha a zsinaton való személyes megjelenésben gátolva vannak, maguk helyett képviselőt küldhetnek, aki a zsinati atyák közül is vehető. De a saját jogon és egyúttal képviselői minőségben résztvevőknek nincsen több szavazata. Ha nem zsinati atya küldetik képviselőül, úgy csak tanácskozó szavazati joga van (c. 287. §. 1., 2.). A megjelenni tartozó tagok közül senki a plenaris és tartományi zsinatot annak befejezte előtt, hacsak az elnöktől nem szabadságoltatik, el nem hagyhatja (c. 289.).

Az ügyrend megállapítása, a zsinat megnyitása, áthelyezése, elnapolása, berekesztése az elnök joga. A plenaris zsinaton elnöklő legatus mindezek tekintetében a zsinati atyák hozzájárulását nem köteles kikérni; de a tartományi zsinat elnöke ahhoz van kötve (c. 288.).

Úgy a plenaris, mint a tartományi zsinat tanácskozásainak és határozatainak tárgyául azok a kérdések szolgálhatnak, amelyeket az illető területen a hit- és erkölcsi élet előmozdítása, a visszaélések megszüntetése, a viszálkodások elhárítása és az egyházi fegyelem egysége érdekéből kitűzni célszerűnek látszik (c. 290. §. 1.). Mint kiválóan aktuális ügyek e zsina-

tokon főleg az egyházi egyesületekre vonatkozó s az állam és egyház közti viszony körébe tartozó kérdések szoktak tárgyaltatni.

A plenaris és tartományi zsinatok határozatai a Congregatio concilii (illetve a Congr. de Propaganda Fide) elé terjesztendők, amely azokat felülvizsgálja és megjavítja; de a határozatok jogerejéhez formális jóváhagyás nem szükséges (c. 291. §. 1., 305. §. 2.). A zsinati atyák határozzák meg a határozatok kihirdetésének a módját, valamint azt, hogy a határozatok mely időponttól kezdve nyernek kötelező erőt (c. 291. §. 1.); ez pedig az illető plenaris vagy tartományi zsinat egész területére kiterjed és az egyes helyi ordinariusok a zsinati határozatok alól csak egyes esetekre és igazságos okból adhatnak felmentést (c. 291. §. 2.).

A partikuláris zsinatok jogszabályokat csakis *praeter* és *secundum ius commune* létesíthetnek; de contra ius commune azokat nem alkothatnak.

A tartományi zsinatokon kívül az egyes tartományok püspökeinek legalább minden ötödik évben *püspöki értekezletekre (conferentiae)* kell összejönniök, amelyeknek azonban *törvényhozási joga nincsen.* Ezeket az érsek vagy a legidősebb suffraganeus püspök hívja össze s ő a tanácskozás vezetője. Az értekezletek a metropolitának avagy a tartomány valamelyik püspökének székhelyén tartandók. Feladatuk egyházi ügyek felett való tanácskozás és a tartományi zsinat előkészítése. A legközelebbi értekezlet tartásának helye az előző értekezleten állapíttatik meg. Amennyiben idevonatkozóan egyes vidékek számára az apostoli szék különleges rendelkezéseket tett, ezek továbbra is érvényben maradnak (c. 292. §. 1.).

A püspöki értekezletekre meghívandók a tartomány megannyi ordinariusai s azok az exempt püspökök, nullius apátok s praelatusok és suffraganeus nél-

küli érsekek, akik maguknak az illető érseket választották tartományi zsinaton való megjelenés végett. A legközelebbi értekezlet székhelyét az utolsó összejövetelen jelen volt ordinariusok állapítják meg (c. 292. §. 2., 3.).

93. §. Az egyházmegyei zsinat (synodus dioecesana).

Thomassin, Vetus et nova discipl. P. II. l. 3. c. 74. ss. *XIV. Benedek*, De synodo dioeces., *Bouix*, Tractatus de episc. et synodo dioeces. 1859. *Hinschius*, Kirchenr. III. 582 s köv. l., 654 s köv. l. *Scherer*, Handb. 98. §. *Wernz*, Ius decret. II. n. 857—867. *Wernz-Vidal*, Ius canonicum, n. 621—630. *Blat*, Comment. L. II. n. 384—392. *Cocchi*, Comment. Lib. II. P. I. Sect. 2. n. 275—279. *Vermeersch-Creusen*, Epitome, 1. 424—430. *Feszler*, id. m. 98. §. *Hilling*, Gegenwart und Einflus der Geistlichen und Laien auf den Diöcesansynoden vornehmlich in Nordwestdeutschland, Arch. f. kath. Kirchenr. LXXIX (1899) 203 s köv. l. *U. az*, Neubildungen auf dem Gebiete des kirchl. Verfassungsrechts (Bischofs- und Dechantenkonferenzen) Arch. f. kath. Kirchenr. XCIII, 529 s köv. l. *U. az*, Personenr. 68. §. *M. Pistocchi*, De synodo dioecesana, 1922. *Haring*, Grundzüge, I. 99. §. *Sägmüller*, Lehrbuch, I. 108. §. *Sipos*, Enchiridion, 52. §.

Az *egyházmegyei zsinat (synodus dioecesana)* a megyei klérusnak a püspök által összehívott s az ő elnöklete alatt tartott gyűlése, amelyen az illető megyei klérus és nép érdekében különlegesen szükségesnek s hasznosnak látszó kérdések tárgyaltatnak („in qua de iis agendum quae ad particulares cleri populique dioecesis necessitates vel utilitates referentur; c. 356. §. 1.).[309]

A püspökök már a kereszténység első századaiban tanácskozásokra szokták összehívni fontosabb ügyek megbeszélése végett székvárosuk papjait. E régi gyűlések folytatása és továbbfejlesztése gyanánt tekinthetők a *megyei zsinatok*. Midőn ugyanis a keresztény vallás nemcsak a városokban, hanem a

[309] Tehát az egyházmegyei zsinat nem foglalkozhatik az egyetemes egyház ügyeivel, hanem csakis az illető egyházmegyét érdeklő kérdésekkel.

vidéken is erősebben elterjed s klerikusok az itt keletkezett egyházaknál is állandóan alkalmaztatnak, a püspökök által ezek is bevonatnak a székvárosban tartott tanácskozásokba. E tulajdonképpeni megyei zsinatok tartása keleten a IV-ik s nyugaton az V-ik századtól fogva jön szokásba. Összehívásuk sokáig a püspök tetszésétől függött; mignem a IV. lateráni zsinat (1215) a püspököket suspensio büntetésének terhe alatt kötelezi, hogy a tartományi zsinatok határozatainak kihirdetése végett évente megyei zsinatot hívjanak össze.[310] A tridenti zsinat ezt újolag elrendeli s egyúttal a megyei zsinatok tartására vonatkozóan kimerítőbb rendelkezéseket tesz.[311] Azonban e zsinatokat a XVII. és XVIII. századok folyamán a püspökök ismét elhanyagolták és e bajon még XIV. Benedek pápának *„De synodo dioecesana"* című nagy szabású dolgozata sem volt képes segíteni. A XIX. század második felében a megyei zsinatok ismét felélednek, amire sokat tett az, hogy összehívásukat IX. Pius pápa a püspököknek ismét nyomatékosan kötelességükké teszi.[312]

A megyei zsinatot, mivel azon egyedüli törvényhozó (unicus legislator) a püspök, *törvényalkotási hatalom nem illeti meg.* Az egyes zsinati tagoknak nem határozó, hanem csak tanácsadó szavazata (votum consultativum) van s a zsinati határozatok mint *püspöki törvények (statuta)* a püspök által aláírva és kihirdetve nyernek kötelező erőt (c. 362.).

A mai jog szerint egyházmegyei zsinatok *minden tizedik évben tartandók* (c. 356. §. 1.). Ha a püspöknek több egyesült megyét kell vezetnie vagy ha egy megyét in titulum bir s emellett még egy vagy több más megyének igazgatásával is tartósan megbizatott, úgy az igazgatása alatt álló összes területek részére egy közös megyei zsinatot tarthat (c. 356. §. 2.). A zsinatot *az egyházmegyének a püspöke hívja össze* s azon *ő elnököl.* A generalis vicarius csak specialis felhatalmazás alapján, a capitularis vicarius pedig egyáltalán nem hívhatja össze (c. 375. §. 1.). A zsinat

---

[310] c. 25. X. V. 1.
[311] Trid. Sess. XXIV. c. 2. de ref.
[312] *„Optime scitis"* kezdetű constit. (1855 nov. 5.).

rendes helye a püspöki székesegyház, de ésszerű okból másutt is tartható (c. 357. §. 2.). Az apostoli vicariatusok (de nem a praefecturák) számára is tartható zsinat, de hogy mely időközökben, erre semmiféle törvényes rendelkezés nincsen (c. 304. §. 2.).

Míg a korábbi jog szerint az egyházmegyei zsinatra az illető megye összes plebánusai meghivandók voltak, addig a Codex iuris canonici szerint arra a püspöknek csakis a következőket kell meghívnia: a generalis vicariust, a székeskáptalant vagy a megyei consultorokat, a megyei szeminárium (legalább a nagyszeminárium) igazgatóját, a kerületi espereseket, a társas káptalanok egy képviselőjét, aki azok kebeléből választatik, a zsinati város plebánusát, minden esperesi kerületből legalább egy-egy parochust, akit az aktiv lelkészeti teendőkre jogosult klerikusok választanak, végül a kormányzó apátokat és a megye területén levő szerzetesrendek egy-egy előljáróját. Az előljárót — amennyiben a rend tartományháza nem a megye területén van — a tartományi előljáró nevezi ki, hacsak nem maga a tartományi előljáró akarna a zsinaton részt venni. Az említetteken kívül a püspök más kanonokokat, plebánusokat, rendi előljárókat, sőt a megyebeli összes világi papokat is meghívhatja; azonban ügyelnie kell, hogy a plebániákban lelki gondozást végző lelkészek elegendő számmal maradjanak (c. 258. §. 1.). A meghívottaknak mindannyiuknak egyenlő, *merőben tanácsadó szavazati joguk van,* hacsak a meghívásnál a püspök kifejezetten másként nem rendelkezett (c. 358. §. 2.). A megjelenésre kötelezettek magukat megbízottak (procuratores) által nem helyettesíthetik (c. 359.), hanem törvényes okból való akadályoztatásukat a püspöknél bejelenteni tartoznak. Azokat, akik megjelenni kötelesek és ezt elmulasztják, a püspök büntetéssel is sújthatja, kivéve az exempt szerzetrend tagját, ha az nem plebánus (c. 359.).

A megyei zsinatnak kettős feladata van, u. m. 1. a püspök által előterjesztett ügyek felett való tanácskozás; 2. a püspök javaslatára a zsinati vizsgálók (examinatores synodales), parochustanácsosok (c. 386.) és zsinati birák (c. 1574.) megválasztása.

A püspök, ha célszerűnek látja, a tanácskozási tárgyak előkészítése végett a zsinatot megelőzőleg egy vagy több bizottságot rendelhet ki (c. 360. §. 1.). Továbbá minden esetre gondoskodni köteles, hogy mindazoknak, kik meghívattak és a zsinaton megjelentek, a bizottságok által kidolgozott decretumjavaslatok a tanácskozások megkezdése előtt kézbesíttessenek (c. 360. §. 2.). A kitüzött kérdések a püspök vagy helyettesének elnöklete alatt tartandó előkészítő üléseken a zsinat tagjai elé terjesztetnek, akik azokat szabadon megvitathatják (c. 361.). De a püspök a zsinaton egyedüli törvényhozó lévén,[313] a többieknek csupán tanácsadó szavazati joga van, úgy, hogy a zsinat által elhatározott javítások elfogadása a püspök elhatározásától függ (c. 362.). Csak a zsinati vizsgálók, parochustanácsosok (c. 358. §. 1.) és zsinati bírák (iudices synodales) kirendeléséhez kívántatik meg a zsinat tagjainak hozzájárulása. A határozatok (decreta) ünnepélyes ülésen a szószékből felolvastatnak s azután a püspök által aláíratnak. A felolvasás egyúttal kihirdetés is, úgy, hogy a zsinati határozatok ettől fogva azonnal kötelező erőt nyernek, hacsak kifejezetten másként nem történik rendelkezés (c. 362.).

A megyei zsinat szertartásai a *Pontificale Romanum*-ban (*„Ordo ad synodum"* c. fejezet) és a püspöki szertartási szabályzatban (*Caeremoniale episcoporum*) vannak megállapítva.

---

[313] „Unicus est in synodo legislator episcopus..." (c. 362.).

PÓTLÁSOK.

I. A konkordátumokról szóló *13. §-hoz:* Az egyes államokkal kötött konkordátumok (conventiones) a Codex Iuris Canonici szerint (can. 3.) érvényben maradnak, még ha a Codex-szel ellentétes határozmányokat tartalmaznának is.

II. *A 26. §-hoz:* Az egyetemes zsinatok határozatait, pápai rendeleteket, és a kúriai dikasztériumok döntéseit tartalmazza a Gasparri bíbornok által ily címmel közrebocsátott nagyszabású forrásgyüjtemény: *Fontium Codicis iuris canonici.* Eddig megjelent kötetei: vol. I. Concilia Generalia. — Romani Pontifices. Nr. 1—364.; vol. II. Romani Pontifices. Nr. 365—544.; vol. III. Romani Pontifices. Nr. 545—713.; vol. IV. Curia Romana. S. C. S. Off. — S. C. Ep. et Reg. Nr. 714—2055.

III. *A 49. §-hoz* (ad 4. Privilegium immunitatis): Hazánkban az immunitas realis-t, így az egyházi épületek adómentességét újabb pénzügyminiszteri rendeletek is biztosítják. Nevezetesen a házadóra vonatkozó törvényes rendelkezések hivatalos összeállítása (1927. évi 200. P. M. szám) és az ennek végrehajtása tárgyában kiadott pénzügyminiszteri utasítás (1927. évi 20.000/VII. a. szám) szerint (I. Cím. I. fejezet. 2. §.) állandóan mentesek a házadó alól a törvényesen bevett, vagy elismert vallásfelekezeteknek a nyilvános isteni tiszteletre szánt épületei, illetőleg épületeiknek kizárólag és állandóan e célra szolgáló részei (templomok, imaházak), továbbá a vallásos áhitatoskodás céljaira szolgáló, de a templomok, vagy ima-

házak fogalma alá nem tartozó különálló kápolnák és egyéb hasonló épületek, a lelkészeknek bérfizetés nélkül átengedett lakások és végül a Magyarországon letelepülési engedélyt nyert szerzetesrendek úgy férfi, mint női kolostorainak az a része, amely kizárólag a rend tagjainak használatára szolgál:

Ut. 1. A törvényesen bevett vallásfelekezetek a következők: a latin és a görög szertartású katholikus, református, az evangélikus, a görögkeleti szerb, a görögkeleti román, a görögkeleti görög, az unitárius és az izraelita. Elismert vallások az izlam, amely azonban Magyarországon felekezeti szervezettel ez idő szerint még nem bír és a baptista, amelynek ez idő szerint egyetlen törvényszerűen megalakult hitközsége egész Magyarország területére kiterjedőleg a budapesti baptista hitközség. A nazarénusok, methodisták, adventisták ez idő szerint nem tartoznak a törvényesen bevett, vagy kormányhatóság által elismert felekezetek közé, ennélfogva imaházaik házadó alá esnek.

2. Valamely hitközség (egyházközség) tulajdonában lévő imaházat megilleti az állandó adómentesség akkor is, ha az imaház olyan községben van, amelyben a hívek nem alkothatnak önálló hitközséget (egyházközséget).

3. Az olyan imaházat, mely nem a hitközség (egyházközség), hanem magánegyén tulajdonát alkotó épületben van, nem illeti meg az állandó adómentesség akkor sem, ha azt bérbeadás nélkül használják imaház céljaira.

4. A lelkészlak adómentessége csakis arra az épületre, illetőleg épületrészre szoritkozik, amely az elsőfokú egyházi hatóságot gyakorló, vagy abban résztvevő lelkészeknek és segédlelkészeknek hivatali állásával járó természetbeni lakásul szolgál, tehát pl. a plébánia-épületre. De nem terjed ki az adómentesség a lelkészek magántulajdonában lévő, habár általuk lakott házakra és a nem elsőfokú egyházhatósági teendőket végző lelkészeknek természetbeni lakásaira, valamint a plébánia-épületben nem a plébános rendelkezésére, hanem más célra szolgáló helyiségekre. Az a körülmény, hogy az elsőfokú egyházi teendőket végző lelkész esetleg a második fokú egyházi hatóság gyakorlásával is megbizatott, természetbeni lakásának az előzőek szerint állandóan adómentes voltát nem szünteti meg.

5. Arra nézve, hogy az egyes egyházak kebelében egyházi hatóság alatt mi értendő, az egyházak törvényes szerve-

zete az irányadó. Az egyházközségnek törvényes képviseletét már egyházi hatóságnak kell tekinteni.

6. A Magyarországon letelepülési engedélyt nyert szerzetesrendeknek tekintendők ez idő szerint:

1. a pannonhalmi szent Benedek-rend,
2. a kiváltságos cisztercita rend,
3. a szent Domonkos-rend,
4. a szent Ferenc-rend,
5. az irgalmas-rend,
6. az iskolatestvérek társasága,
7. a Jézus társasága,
8. a szervita-rend,
9. a kapucinus-rend,
10. a sarutlan karmelita-rend,
11. a kegyes tanító-rend,
12. a pauli szent Vincéről nevezett missziótársaság (lazarista kongregáció).
13. a magyarországi conventualis minorita-rend,
14. a csornai prémontrei kanonokok rendje,
15. a jászói prémontrei kanonokok rendje,
16. a szent Basil-rend,
17. a szalvatoriánusok rendje,
18. a szent Szív apácák,
19. a Mária reparatrix apácák,
20. az angolkisasszonyok,
21. a pauli szent Vincéről nevezett irgalmas nővérek,
22. az Isteni szeretet leányai,
23. a Jó Pásztorról nevezett nővérek
24. a szent Orsolyáról nevezett szüzek,
25. a Mi Asszonyunkról nevezett szegény nővérek,
26. a Mi Asszonyunkról nevezett iskola-nővérek,
27. a Mi Asszonyunkról nevezett sioni nővérek,
28. a szent Erzsébetről nevezett nővérek,
29. a szent Keresztről nevezett nővérek,
30. az Üdvözítőről nevezett nővérek,
31. a Megváltó leányairól nevezett nővérek,
32. a szent Ferenc-rendi nővérek,
33. Assisi szent Ferenc leányai,
34. a szent Ferencről nevezett Mária missziónáriusnők,
35. a Domonkos apácák,
36. a szent Szívről nevezett Karmelita-apácák,
37. a szegények kis nővérei.

JAVÍTANDÓK.

Az 559. lapon felülről a 7. sorban *tamqua* helyett *tamquam* olvasandó.

„ 579. „ felülről a 11. sorban *a már emlitetteken* helyett *a már emlitetteken kivül* olvasandó.

A 616. „ felülről a 15. sorban *felelősséggel* helyett *felsőséggel* olvasandó.

„ 622. „ felülről a 3. sorban *metropoliai* helyett *metropolitai* olvasandó.

„ 650. „ alulról a 8. sorban *egyhámegye* helyett *egyházmegye* olvasandó.

„ 652. „ alulról a 4. és 5. sorban *társkáptalani* helyett *társaskáptalani* olvasandó.

„ 667. „ alulról a 10. sorban *egyházigazgaás* helyett *egyházigazgatás* olvasandó.

„ 673. „ alulról a 15. sorban *jurisdictio ordinaria-nak* helyett *jurisdictio quasiordinaria-nak* olvasandó.

„ 706. „ alulról az 1. sorban *vgay* helyett *vagy* olvasandó.

„ 724. „ alulról a 7. sorban *imavobilisek* helyett *inamovibilisek* olvasandó.

„ 725. „ alulról a 14. sorban *világi, klerikus* helyett *világi klerikus* olvasandó.

„ 728. „ alulról a 10. sorban *Quisquis est de paroecia,* helyett *Quisquis est in paroecia,* olvasandó.

TUDOMÁMYOS GYÜJTEMÉNY.

A könyvsorozat, melyet ezen a hagyományos régi cimen indítottunk meg, méltóképen folytatni igyekszik Kazinczy és Széchenyi korának legeredményesebb tudományos vállalkozását, mely ezt a címet viseli. Tudományos bevezetéseket és összefoglalásokat ad közre a szellemi és a természettudományok egész területéről; a legjobb tudományos szakerők tollából oly munkákat bocsát ki, melyek a legmagasabb tudományos igények szemmel tartása mellett is közérthetőek, egyszerű, világos, szabatos és áttekinthetően tagolt előadásban tájékoztatnak minden művelt olvasót a tudomány egyes területein elért eredményekről. A könyvsorozat tekintettel van az egyetemi és főiskolai oktatás szükségleteire s különösen figyelmet fordít az egyetemes tudományosság magyar vonatkozású tanulmányaira

Eddig megjelent kötetek:

I. Prinz Gyula: EURÓPA VÁROSAI. Ára: 1 pengő 80 fill.

II.\ Cholnoky Jenő: ÁLTALÁNOS FÖLDRAJZ.
IV./ Az I. kötet ára: 3 pengő 60 fill., a II. kötet: 5 pengő 20 fill.

III. Dékány István: BEVEZETÉS A TÁRSADALOM LÉLEKTANÁBA. Ára: 2 P. 40 f.

V. Gaál István: A FÖLD TÖRTÉNETE. Ára: 3 pengő 20 fill.

VI. Eckhart Ferenc: BEVEZETÉS A MAGYAR TÖRTÉNELEMBE. Ára: 3 pengő 20 fill.

VII. Kuncz Ödön: BEVEZETÉS A JOGTUDOMÁNYBA. (Jogi encíklopédia.) Ára: 3 P. 20 f.

VIII. Rhorer László: ATOMOK, MOLEKULÁK, KRISTÁLYOK. Ára: 3 pengő 20 fill.

IX. Lassovszky Károly: A MARS BOLYGÓ. Ára: 2 pengő 60 fill.

X.—XI. Soós Lajos: RENDSZERES ÁLLATTAN. I.—II. Ára kötetenkint 4 pengő.

XII. Nagy József: AZ ETHIKA ALAPVONALAI. Ára: 3 pengő 60 fill.

XIII. Dr. jur. et med. Szász Béla: ORVOSI JOGTUDOMÁNY. (Jurisprudentia medica). Ára: 5 pengő 20 fill.

XIV. Gombocz Endre: RENDSZERES NÖVÉNYTAN I. Ára: 4 pengő.

XV. Prinz Gyula: MAGYARORSZÁG FÖLDRAJZA I. Ára: 4 pengő.

XVI. Gombocz Zoltán: A MAGYAR TÖRTÉNETI NYELVTAN VÁZLATA. (IV. Jelentéstan.) Ára: 2 pengő 80 fill.

XVII.—XVIII. Bozóky Géza: MAGYAR VÁLTÓJOG I.—II. Ára kötetenkint: 6 pengő.

XIX. Várkonyi Hildebrand: A PSZICHOLÓGIA ALAPVETÉSE. Ára: 2 pengő 80 fill.

XX. Molnár Kálmán: MAGYAR KÖZJOG I. Ára: 6 pengő 40 fill.

XXI. Molnár Kálmán: MAGYAR KÖZJOG II. Sajtó alatt.

XXII. Dudich Endre: RENDSZERES ÁLLATTAN III. Ára: 5 pengő 40 fill.

XXIII. Kérészy Zoltán: KATHOLIKUS EGYHÁZI JOG I. Ára: 6 pengő 40 fillér.

XXIV. Irk Albert: A NEMZETEK SZÖVETSÉGE. Ára: 4 pengő.

XXV. Gombocz Endre: RENDSZERES NÖVÉNYTAN II. Ára: 4 pengő 50 fillér.

XXVI. Nagy József: A PSICHOLOGIA FŐKÉRDÉSEI. Ára: 4 pengő 60 fillér.

XXVII. Kérészy Zoltán: KATHOLIKUS EGYHÁZI JOG. II. Ára: 5 pengő 20 fillér.

XXVIII. Kérészy Zoltán: KATHOLIKUS EGYHÁZI JOG. III. Ára: 5 pengő 20 fillér.

XXIX. Jakubovich—Paizs: Ó-MAGYAR OLVASÓKÖNYV. Sajtó alatt.

AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára 2382/1952. sz.